

4
U-71

Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ի Ա Կ Ա Գ Ե Մ Ի Ա
Թ Յ Ա Ն ԵՎ Հ Ն Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Ի Ն Ս Ե Տ Տ Ա Ն Տ
Հ. Ա Հ Մ Ո Ց Ա Ն Ի Ա Ն Վ Ա Ն Լ Ե Չ Վ Ի Ի Ն Ս Ե Տ Տ Ա Ն Տ

Ն Ե Ր Ս Ե Ս Մ Կ Բ Տ 2 Յ Ա Ն

ԲՈՒՐԴՈՒՐԻ ԲԱՐԲԱՌԸ

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Ս Ս Հ Գ Ա Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1971

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА ИМ. Р. АЧАРЯНА

ՆԵՐՏԵՍ ՄԿՐՏՉԻԱՆ

БУРДУРСКИЙ ДИАЛЕКТ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1971

4
1971
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՇ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆ ԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԽԵՈԼՈԳԻԱ ԵՎ ԷՆՈԳՐԱԲԻԱԿԱՆ ԻՆՏԻՏՈՒՏ
Հ. ԱՐԱՆՅԱՆԻ ԱՆՈՒՆ ԼԵԶՈՒ ԻՆՏԻՏՈՒՏ

ՆԵՐՏԵՍ ՄԿՐՏՉԻԱՆ

03

ԲՈՒՐԴՐՈՒԻՐԻ ԲԱՐԲԱՆՈՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՇ ԳԻ ԶՐԱՏՈՐԱԳՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1971

Աշխատւելունը նվիրված է Փոքր Ասիա Բերակղզու Քուրդուր քաղաքի հայ համայնքի բարձրագուստ մասնախրուելանը: Աշխատւելան մէջ մանրամասնորեն քննված են բարբառի նւշյունարանուելունեն ու ձևարանուելունը, ըստապաշարն ու նրա շերտերը: "Հավելվածներ" քամնում արված են քանահյունուելան և բարբառային տքրաների նը-մուշներ: Աշխատւելունն ունի բարբառային բառերի բառարան և զբարտիչ բարբառ բառացանկ:

Քիբը կարող է Օգտակար լինել հայ բարբառագիտւելան և ընդհանրապես հայոց լեզվի հարցերով զբաղւողներին, ինչպես նաև հայ բանասուլարներին համար:

Работа посвящена изучению одному из диалектов арм. языка города Бурдур в Малой Азии. В работе детально изучены фонетические и морфологические явления данного диалекта и слов фольклорного состава. В разделе «Примечения» даны образцы фольклора и тексты бурдурского диалекта.

Книга имеет словарь диалектных слов и список слов из грабаре на бурдурском диалекте.

Книга может быть полезна для изучающих армяноязычные диалекты и вообще армяноязычные языки, а так же его фольклор.

Քուրդուրի բարբառը հայերենին դեռևս գիտական ուսումնասիրուելան չենթարկված բարբառներից է:

Այս բարբառով է խոսել Արամայան Անտուրիայի Քուրդուր քաղաքի հայ համայնքը, մինչև 1915թ. մեծ եղեռնը:

Քուրդուրի բարբառը որոշ գծերով մոտ է զարբառայան միջավայրի "ուս" մյուղի բարբառներին, սակայն նւշյունարանական ու ձևարանա-կան մի շարք առանձնահատկուելուններով (նաև բառապաշարով) զգալիորեն տարբերվում է նրանցից:

Այս բարբառն արդեն պետք է դասել մահացած հայ բարբառների շարքը, որովհետև Հարկերից փրկված սակավաթիվ թուրքուրցիներն այժմ քրված են աշխարհի տարբեր նրկներում (ֆրանսիա, Հունաստան, Լիբանան և այլուր) և բարբառն օգտագործում են ոչ բոլորը, այլ միայն տարնց մարդիկ՝ միմյանց հետ խոսելիս: Հայրենադարձված թուրքուրցիներին մի մասը (մոտ 40 ընտանիք) ներկայումս բնակուելու են հաստանի Երևան քաղաքում:

Ներկա ուսումնասիրուելան համար հիմք է ձևապել Երևանում բնակուելու են հաստանած տարնց թուրքուրցիների կննդանի խոսվածքը: Այդ թուր-դուրցիների օգնուելամբ կազմել ենք բարբառում գործածական բուրբ բա-ռերի բառացանկը, գրի ենք ոնել ու ձայնազրել նրանց գրուելցներն ու ժողովրդական բանահյունուելան նմուշները:

Օգտվելով առիթից՝ մեր նրախազիտական խոսքն ենք ուղղում բուրբ նրանց, ովքեր այս կամ այն շահով օժնդակնել են ու նպաստել սույն ուսումնասիրուելան ամրողիցանելը՝ քաջ գիտակցելով այն հասար, որ 1915թ. եղնոնին զոհ դարձած իրենց աշիրիմ հայրնակիցների հիշատակին նվիրված մի համեստ գրակ է դասնալու "Քուրդուրի բարբառ"ը:

Առանձնապես անշահանդիր ու անձանձուրւելք օգնուելու են ցույց տվել հասույթ թուրքուրցիները՝

1. Համբարձուելան Գեարու Ակրաշի (ծն. 1886թ.)
2. Համբարձուելան Միրանուշ Սարգսի (ծն. 1906թ.)
3. Թուսյան Մարիամ Գրիգորի (ծն. 1885թ.)
4. Մարտիկյան Բագուհի Ակրաշի (ծն. 1895թ.)
5. Գույումելան Արբուհի Ավետիսի (ծն. 1886թ.)
6. Գույումելան Կարպեան Սարգսի (ծն. 1901թ.)
7. Դարբաղայան Աննա Հովհաննեսի (ծն. 1864թ.)
8. Սուլիանյան-Անարեւելան Նդիսարեն Ակրաշի (ծն. 1892թ.)
9. Բողկիկյան Աննա Անուշավանի (ծն. 1900թ.)

Իրա արժեքավոր վիճակագրական փաստեր ու տեղեկություններ է հա-
ղորդել մեզ նաև Քոչակառու ուսուցիչ, հանգուցյալ Հաջիյան Արմենակը
(1882-1968), որին նույնպես մեծ նրաբազախուսթյամբ ենք հիշում
մենք:

Ներկա ուսումնասիրությունը բաղկացած է հիմնականում 5 բաժնից՝
"Ներածություն", "Հնչյունաբանություն", "Ձևաբանություն", "Բա-
նազխություն" և "Հավելվածներ": "Ներածությունն" իր հերթին բաղ-
կացած է սրկու բաժիններից՝ ա) "Տեղեկություններ Բուրդուրի գաղթ-
օջախի մասին", ուր արված են նրած վիճակագրական տեղեկությունները,
բ) "Բուրդուրի բարբառը կամ քան ճյուղի բարբառը կը ճյուղի միջավայ-
րում", ուր բարբառների փոխազդեցությունն և նոր բարբառների գոյացման
նարքերի քննության մի փորձ է արված:

"Հնչյունաբանություն" բաժնում, համեմատության ներ ընդունելով
գրաբարի հնչյունական համակարգը՝ քննարկել ենք բարբառի հնչյուննե-
րի փոփոխությունները:

"Ձևաբանություն" բաժնում նկարագրված են բարբառի ձևաբանական օ-
րինաչափությունները:

"Բանազխություն" բաժնում քննված են բարբառի բանազանձի շերտերը

"Հավելվածներ" բաժինը նույնպես բաղկացած է երկու մասից, դրանք
են՝ ա) "Գրաբարից բարբառ" և "Բուրդուրի բարբառից աշխարհաբար" բառա-
բաններ, բ) Բուրդուրի բանահյուսության և բարբառային տեքստերի նը-
մուշներ, որոնք և հիմք են ձևայնել հիմնական ուսումնասիրության հա-
մար:

Ն Ե Ի Ա Ե ՈՒ Ք Յ ՈՒ Ն

ՏԵՂԵԿԱՌՅՈՒՆՆԵՐ ԲՈՒՐԴՈՒՐԻ ՀՈՅ ՉԱԿՔՕԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Բուրդուրի հայ գաղթօջախը գտնվում է Փոքր Ասիա թարակղզու հարավ-
արևմուտքում՝ Բուրդուր լճի արևելյան ափին: Այն հիմնադրվել է 17-րդ
դարի սկզբին: Որոշ վերաբազախուսթյամբ այս ընդունում է նաև սկզբ-Հ.
Անտայանը՝ "Գուրդուր և Հոտեմիշ գաղթել են Ղարաբաղից ժէ դարում
կամ ավելի ուշ" ¹:

Բուրդուրցիների բնակավայրը պահպանություններում հիշատակված փաստե-
րը նույնպես համընկնում են այս ժամանակաշրջանին: Նրանք պատմում են,
որ իրենց գաղթը թուրքին ևս գաղթել Գորակաստանից՝ Շահ Աբասի հա-
տուկ թուլյալուսթյամբ ("Ֆերմանով") "մեծ սովից" նստա: Անշուշա և
խուբը 1607 թվականի երկրորդ՝ մեծ սովի՝ մասին է, բանի որ տաշին
"մեծ սովի" ժամանակ՝ 1577թվականին, Շահ Աբասի բուրդուրցի ծիլե-
պոլի շէր ունեցել: Այդ ֆերմանի մասին մեզ գրեց ընտանազանը ղեռն
Առաքելյանը՝ Բնյուրից, որի ընտանիքում մինչև 1915թ. նդոտը
գտնվել էր Շահ Աբասի ֆերմանի պատենը, սակայն դժոխային տարիներին՝
Ջարդերի ու անհույս ղեզերումների ժամանակ, այդ խնկարժեք փաստա-
թուղթը կորել է:

Այսպիսով, նքն Բուրդուրի գաղթօջախի հիմնադրման սկիզբը համ-
ընք մտածվորագան 1610թվականը, ապա մինչև 1915թ. Նրա գոյությունը
կկազմի շուրջ 800տարվա մի շրջան:

Հաա բուրդուրցի ուսուցիչ Լաշիյան Արմենակի հաղորդած ավյալներին՝
մինչև նդոտը՝ Բուրդուրի հայ գաղթօջախն ունեցել է ավելի քան 850
ընտանիք՝ մոտ 2,500մարդով:

Բ Ո Ւ Դ Յ ՈՒ Ն Ի Ն

Բ Ա Ր Բ Ա Ռ Ը

Առաջին անգամ Բուրդուրի բարբառի մասին տեղեկություններ է հա-
ղորդել սկզբ- Հ.Անտայանը 1911թ. լույս ընծայած իր "Հայ բարբառագի-
տություն" գրքում:

"Փոքր Ասիոյ Ամիւսնիայի և Այաքնի բովերը հին հայ գաղթականու-
թիւն մը կայ, որ մէկ երկու դար առաջ Ղարաբաղէն հետաւելով այս տե-
ղիւրը հաստատուէր Հ:Թէւ յիշեալ գաղթականութեան մեծագոյն մասը սամ-
կախօ դարձած է, բայց երկու տեղ, այն է՝ Գուրդուր և Հոտեմիշ,դն
իրենց մայրննի բարբառը անկորուստ կը գահնն" ²):

1-Հ.Անտայան, Հայ բարբառագիտութիւն, Մոսկվա, Նոր Եսփիլնան, 1911,
էջ 61:

2-Հ.Անտայան, Հայ բարբառագիտութիւն, Մոսկվա-Նոր-Եսփիլնան, 1911,
էջ 6:

Այս հասկանքն անփոփոխ բուհանդակութեամբ /թեւ արդեն արեւելայ լեզուով/ զեռեղված է նույն հեղինակի "Հայոց լեզվի պատմութիւն" 2-րդ հատորում¹ ըստասուհմեկ տարի հետո:

1922թ. Յոնդիկի "Ամենայն տարեցոյցում" սպազրված Հ.Ամատյանին ուղղված մի նամակից անդկանում ենք, որ Բուրդուրի բարբառը նրա "ուսումնասիրութեանց մասնակի առարկան" է նդլն, սակայն ինչ-ինչ պատճառներով մնայել է անվարտ: Այսպես սիրելի վարդաւ...:

Սա միայն ըսեմ, որ այսպես բարբառներու մեջ ամենէն զարմանալին իննի թուէլաւ Ապարիւ-Պուրտուրիւնը. ունկնդիրը կը կարծէ, որ բոլորովին օտար անծանոթ լեզու մըն է, որ կը խօսին: Ըստ իրենց աւանդութեան Պարբառի բարբառն է, 300 տարի առաջ Պարբառլն զողթէր են և բարբառը պահեր են այնքան հարազատորեն ու անաղտոր: Գիտեմ, դուք այդ բարբառը շատ կը սիրէք և շնոր ուսումնասիրութեանց մասնակի առարկայ բրած եք:

Ուրիշ առիթով եւս զրելու ինտուսմով՝ շերզ Կ.Գարիկեան: ²

Այս վկայութիւններից բացի, Բուրդուրի կամ Օգնիշի բարբառով հրատարակած նմուշներ չկան:

Բուրդուրի բարբառից ընդամենը 12 բառ է զեռեղված նույն հեղինակի "Հայերէն Գաւառական ըտարաբանում",³ որոնցից 3-ը բուրդուրցիների համար այդպես էլ մնացին իրրե անստույգ բառեր/իրիկնայ "մոր", խուսկ "ծակ կամ գառի միջի անցք", քուկի "օրորան"/:

Այնուամենայնիվ, վերոհիշյալ աշխատութիւններում, Պարբառի բարբառի առարձման սահմանները թվարկելիս, սկսող Հ.Ամատյանը Բուրդուրը և Օգնիշը անվերապահորեն մացնում է այդ բարբառի առարձման ուրոտի մեջ: Այսինքն՝ այդ զարթոջանների բարբառները նույնացնում են Պարբառի բարբառի հետ: Մինչդեռ մեր ուսումնասիրութիւններից պարզվից հետևալը.

ա. Բուրդուրի ու Օգնիշը, իրրե "զարբառայան" ծագում ունեցող զարթոջաններ, քայտութիւնն չեն նդլ Արեմայան Անտոլիայում, և նման զարթոջանների թիվը շուրջ ասանհիսգն է՝ Անթալայ, Բուռ, Գասար, Գնկիզի, Գիլեար, Գովրկն, Դուզն, Զոնգուլզար, Էլմալու, Էրնլի, Իսփարթա, Նազլի, Զրըր-Աղալ:

- 1. Հ.Ամատյան, Հայոց լեզվի պատմութիւն, 2-րդ հատոր, Երևան, 1952, էջ 332,
- 2. Քոնդիկ, "Ամենայն Տարեցոյց", թը տարի, 1922, Կ.Պոլիս, էջ 326,
- 3. Հ. Ամատյան, Հայերէն Գաւառական ըտարան, 1913, Քիժիխ:

ըրդեւս 19-րդ դարի վերջերին Օգնիշի զարթոջանում (և վերոհիշյալ վարբոցից մի քանիսում) բարբառն արդեն կարմալուծված վիճակումն է նդլ և իրրե խոսակցական լեզու այնտեղ օգտագործվել է կամ պաշտօնական-պատական թուրքերենը, կամ դարոցներում ուսուցվող արեւմասայ զրական լեզուին:

Գլի տարբերութիւնն Օգնիշի, Բուրդուրում (ինչպիս նաւ վերոհիշյալ վարթոջաններից մի քանիսում՝ Բուռ, Զոնգուլզար, Իսփարթա) բարբառն ընդհանուր նրանզով է միայն "որբաբայան" և դրանց մանրամասն թեւնութիւնը ցուլց է ալիս, որ: որոշ ընդհանրութիւններ ունենալով անդերձ, Տեւրուսաբանական ու ձաքանական բազմաթիվ առանձնա - հատկութիւններով էպան տարբերվում են թն՝ Պարբառի բարբառից, թի միմյանցից:

Չնուաբար, Բուրդուրի բարբառը "արբառի հետ նույնացնելը կամ նրա մի ենթաբարբառը համարելը միշտ չէր լինի:

Այժմ քննենք Բուրդուրի բարբառի ունեցած հիմնական տարբերութիւնները Պարբառի բարբառից:

Նույնուստանութիւնից.

1. Բուրդուրի բարբառի բուլոր Տեւրուսներն ընդհանրապես համապատասխանում են արդի զրականին, որից տարբերվում են միայն քմայանացած արբ պայթականներով (զ՛, կ՛, ք՛) և հազվագույ զրոծածականները "փակուկ" ձայնավորներով (ն՛, մ՛, ք՛), մինչդեռ Պարբառի բարբառում Տեւրուսների ընդհանուր թիվը 66-ից անցնում է՝, այսինքն՝ կրկնակի անզամ պիելի է զրականից:

2. Ե տարբերութիւնն Պարբառի բարբառի, ուր ձայնավորների թիվը հասնում է 14-ի, Բուրդուրը չունի կոշտ ք, փակ ք, կործ ք և ի՛ ինչպես նաւ նրկար ք:

3. Բուրդուրի բարբառում նրկարբառային Տեւրուսներն չկան մինչդեռ Պարբառում հանդիպում են ըէ (մըէր, մըէն, Բուրդուրում՝ մըր, մընն) քօ ²) օրինակ՝ վրօսմը "ոսպ", վրօէլար "ոչխար" և այլն):

4. Պարբառի բարբառում մի շարք քմայանացած Տեւրուսներ կան, որոնք (զ՛, կ՛, ք՛) քացկայում են Բուրդուրում, իսկ Բուրդուրի բարբառում գիտակցվում է ֆ-ն, որ չունի Պարբառի բարբառը: Պարբառի ք Տեւրուլթը նույնպես չկա Բուրդուրում:

Պարբառի բարբառում, ըստ Ա.Կ.Գրիգորյանի, կան քմայանացած և ճ ³)

- ա) վարթականներ ու պայթափականները, ինչպես՝ ք՛, ծ՛, ց՛, ց ³,
- 1. և 2. Կ.Պարբայան, Լեւոն Պարբառի բարբառային քարակը, էջ 20:
- Յ. Ա.Գրիգորյան, Հայ բարբառագիտութեան դարընթաց, էջ 251-255:

որոնք նույնպես շինեց Ռուրիկոսի:

5. Գրաբարյան իւսացած ծայնընծիքից հետո զանվող աւն Ղարաբաղի բար- բառում Անտայանի օրընցով քննանալու է՝ առաւ, մինչդեռ Ռուրիկոսի- ղում այդ փոփոխութիւնն առաջ է զննել մի աստիճան ևս (առաջէ): որով ա- րով ա-ի դիմաց լինում է է (առէ): օրինակ՝

Գրաբար՝	բանալ	զգաբար	դանակ
Ղարաբաղ՝	գաննալ	կ' արգիւր	ամնակ
Ռուրիկոսի՝	գէնիւ	կ' էգէր	անէնկ

6. Բառակցութիւն և բառամիջի այլաւայ դեպքերում ևս զգրաբարյան ա-ի ն Ղարաբաղի բարբառում հիմնականում համապատասխանում է ա-ն; իսկ Ռուրիկոսիում՝ է-ն; օրինակ՝

Գրաբար՝	սրղար	ախտս	զամբիւղ	հարիւր
Ղարաբաղ՝	արծար	ախտագ	զամբուլ	հարուր
Ռուրիկոսի՝	էրթար	էփուգ	զէմբիլ	հէլիւր

Գրաբարի ի ծայնավորը Ղարաբաղի բարբառում հիմնականում վեր է անվում է-ի կամ ը-ի, մինչդեռ Ռուրիկոսիում ի-ն մնում է ի: օրինակ, Գրաբար՝ հինգ

Ղարաբաղ՝	հէնգ	ամիս	միտք	գինդ
Ռուրիկոսի՝	էրթար	ամըս	մըէակ	գըէնդ

7. Գրաբարի ի ծայնավորը Ղարաբաղի բարբառում հիմնականում վեր է անվում է-ի կամ ը-ի, մինչդեռ Ռուրիկոսիում ի-ն մնում է ի: օրինակ, Գրաբար՝ հինգ

Ղարաբաղ՝	հէնգ	ամիս	միտք	գինդ
Ռուրիկոսի՝	հինգ	ամիս	միտք	գինդ

8. Գրաբարի ու ծայնավորը սարբեր դիրքերում Ղարաբաղի բարբառում դառնում է օ (ուօ), մինչդեռ Ռուրիկոսիում մնում է անփոփոխ (ուօու):

ա) բառակցութիւն.

Գրաբար	ուլթ	ուլթս	ուլ	ուլթս	ուլթիլ
Ղարաբաղ	օթ	օթս(ուլթս)	օլ	օթս	օսէլ
Ռուրիկոսի	ուլթ	ուլթս	ուլ	ուլթս	ուլթիլ

բ) բառամիջում՝

Գրաբար	ծուլթ	կուշտ	քուն	սուն	շուն	մուկ
Ղարաբաղ	ծուլթ	կոշտ	քոն	սոն	շոն	մուկը
Ռուրիկոսի	ծուլթ	կուշտ	քուն	սուն	շուն	մուկ

գ) բառակցութիւն և զգրաբարյան ուժիւն վերածանցում.

Գրաբար՝	կծու	թիւ	աւևորութիւն	շնուլթիւն
Ղարաբաղ՝	կըծու	թըծու	հիլիվըթթիւն	շընուլթիւն
Ռուրիկոսի՝	կըծու	թըծու	հիլիվըթթիւն	շընուլթիւն

10. Ղարաբաղի բարբառում բառակցի ո-ի դիմաց հիմնականում լի- նում է վըէ (ոռվըէ), իսկ Ռուրիկոսիում՝ վօ (ոռվօ): օրինակ՝

Գրաբար՝	ոսկի	ոսպի
Ղարաբաղ՝	վըէսկի	վըէսպի
Ռուրիկոսի՝	վօսկի	վօսպի

Գրաբարի ո-ի դիմաց բառամիջում Ռուրիկոսի բարբառը միշտ ունեն- նում է օ(ոռ) : մինչդեռ Ղարաբաղում՝ ոռս, ոռէ, ոռը, ոռու, ոռօ ոռս, ոռլը, ոռհ, ոռէ, ոռը, ոռու, ոռօ :

11. Այլաւայ դիրքերում զգրաբարի ե ծայնավորի դիմաց Ռուրիկոսիում

միշտ ունենք եռէ, եռէ կամ եռի հնչյունափոխութիւնը, մինչդեռ այս դեպքում ևս Ղարաբաղի բարբառը չունէ հնչյունափոխութիւնը ևս կրում է հնչյունափոխութիւնները՝ եռլէ, եռը, եռըլ, եռի, եռու, եռաւ, եռա, եռէ, եռա, եռալ, եռլէ, եռալ, եռլէ և այլն : օրինակ Գրաբար՝ սեղի

Ղարաբաղ՝	սըլի
Ռուրիկոսի՝	սէլի

12. Անմիջական շփման քիչ կետեր են մնում նաև է և ը ծայնավոր- նութի հնչյունափոխութիւնը համեմատելիս Ռուրիկոսիում միշտ ունենք էլէ, իսկ Ղարաբաղում՝ էլլէ, էլա, էլի, էլա, էլալ(Յ) և այլն: օրի- նակ՝

Գրաբար՝	մէլթ	սթէ	մէթ
	մաշկ	թս	մըէթ
	մէշկ	թէ	մէթ

13. Ղարաբաղի և Ռուրիկոսի բարբառները միմյանցից հեռանում են նաև երկարաբարբառների հնչյունափոխութիւնը օրոնքներով Ռուրիկոսի բար- բառն այս դեպքում ավելի մոտ է կանգնած Արարայան բարբառին, քան Ղարաբաղի: օրինակ, Գրաբարի այ երկարաբարի դիմաց Ռուրիկոսիում միշտ ունենք է(այլէ), մինչդեռ Ղարաբաղում և այլլէ, և բազմապիսի այլ հնչ- յունափոխութիւններն ենք հանդիպում: ինչպես՝ այլլէ, այլալ, այլալ :

1-584 և-5 Պալոթի "Լեոնարդին Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը", 1906, Երևան, էջ 87-88: 2 և 8-ը են նույն տեղում:

Օրինակ՝

Գրքար՝	կայոհիք	կայծակն	այլ օր
Նարքաղ՝	կը՛հոթ՞	կայծ՛ակ	ալօր
Բուրդուր՝	կէհոթ	կէծակ	էլլօր

14. Մեն ասրերու թյուններն են դուստրվում նաև մյուս ներքարքա- ների նկարներով թյան օրվաներում, ասկայն իրատ է այն հանգա- մանքը, որ ըուր դեպքերում էլ Նարքաղի բարբառի բազմապիսի նկարու նախնական նրուայնների դիմաց Բուրդուրն ունենում է միշտ կայուն և նվազագույն թվով օրերնքնք, ուստի և ավելորդ ենք համարում օրի- նակները նշել:

15. Մեն Բուրդուրի բարբառում նկարներն քմայնացում է նկատ- վում միայն բառակզրում և այն էլ այն դեպքում, նրա գրքարյան ձայնը զ-ն վեր է ածվում կ՛-ի, իսկ զ՛ կամ ք՛ հանդիպում են բա- ցարապես թուրքերնեից կատարված փոխառություններում (դարձյալ բա- ռասկզրում), այս Նարքաղի բարբառի համար քմայնաման նրուայնը աս- բանվում է ըուր գոյնականների վրա (զ՛, կ՛, ք՛, ո՛) և նույնիսկ ձայնորդների (ը՛, լ՛) վրա և այն էլ ըուր դեպքերում: Օրինակ՝

Քմայնացում		բառակզրին	
Գրքար՝	զաւակ	զուլլազ	զիտեղ
Նարքաղ՝	զ՛աւակ	զ՛ուլլազ	զ՛իտեղ
Բուրդուր՝	-	կ՛ուլլազ	կ՛իտեղ
Գրքար՝	կադոյա	կարմիր	կնանք
Նարքաղ՝	կ՛ադոյա	կ՛արմիր	կ՛նանք
Բուրդուր՝	կադույա	կարմիր	կնանք
Գրքար՝	քերել	քուրա	քէն
Նարքաղ՝	ք՛երել	ք՛ուրա	ք՛էն
Բուրդուր՝	քերել	քուրա	քէն

Քմայնացում		բառափոխում		և բառավորչին	
Գրքար՝	սերկիլ	երկայն	հանգիտ	ճակուր	ցարս
Նարքաղ՝	սըվկ՛էվու	էրկայն	հանգ՛իտ	ճիք՛սակըր	ցար՛ս
Բուրդուր՝	սիկիլ	երկայն	հանգիտ	ճըքնակըր	-
Գրքար՝	աղլիկ	ճրագ	օրէնք	փայտ	հայր
Նարքաղ՝	աղմիգ՛	ճըրագ՛	օրէնք՛	փայ՛տ	հայր՛
Բուրդուր՝	աղլիկ	ճըրագ	օրէնք	փէղ	հէր

16. Նարքաղում քանակայում է հոթ նկարներով թյունը, և չէր էլ կարող լինել այն, քանի որ Նարքաղի բարբառում առհասարակ ֆ-ի գիտակցում չկա, իսկ Բուրդուրի բարբառում և ֆ-ն է գիտակցվում, և հոթ նկարներով թյունը կա, որն Արարայան բարբառին (ուսմյուր) հասուկ գծերից է: Օրինակ՝

Գրքար՝	հոգի	հոգ	հոտ	հոտոսել
Նարքաղ՝	հոթի	հոգի	հոտ	հոտոսել
Բուրդուր՝	ֆոթի	ֆոգի	ֆոդ	ֆոգֆոդալ

17. Գրքարյան է կերթնանկարներն ունեցող բարբառը Նարքաղի բար- բառում այն չեն կարգրել, միայն նրա գրքարյան ը-ն սահմանակն է ն-ից հետո, մինչդեռ Բուրդուրում Վերջնանակ ն-ն չի պահպանվել, ինչպես Արարայան բարբառում է կամ՝ գրական լեզուում: Օրինակ.

Գրքար՝	ակն	մուկն	նուրն	գտոն
Նարքաղ՝	ակնը	մուկնը	նուրնը	կ՛տոնը
Բուրդուր՝	ակ	մուկ	նուր	կ՛ըր

18. Նրկու բարբառներում էլ գրքարի ձայնը գայնականները ու պայն-շփականները բառակզրում (աննշան բացառություններով) իլանում են, ինչպես՝ քազ, զազ, դաա, ձա՞, ջա՞: Մինչդեռ Բուրդուրի բարբա- ռում ք, զ, դ ձայնորդները շատ բառերի սկզբում ոչ թե իլանում են, այլ վեր են ածվում շնչելի իուլլորի (քա՞, զա՞, դա՞), որը Նարքաղի բարբառում հազվադեպ է նկատվում, օրինակ՝

Գրքար՝	բարձր	բոյն	բամբասել	բարձրասել	բժիշկ
Նարքաղ՝	բարձր	բոյն	բամբասել	բարձրասել	բժիշկ
Բուրդուր՝	բարձր	բոյն	բամբասել	բարձրասել	բժիշկ
Գրքար՝	գաղթական	գանգառ	գանձանակ	գոնեա	գործ
Նարքաղ՝	գաղթական	գանգառ	գանձանակ	գոնեա	գործ
Բուրդուր՝	գաղթական	գանգառ	գանձանակ	գոնեա	գործ

Գրքար՝ դառնալ
Նարքաղ՝ տաշնալ
Բուրդուր՝ թէրնալ

1. Բարբառային քանակական քանակ, քանակ, քանակ և ընդհանրապես զաք հոն- լյունախոսության ներքին կամ կր ընդդր բառերն էլ արմատյան գրական լեզվի կամ կր ընդդր բարբառների ազդեցության արդյունք են: 2. Այստեղ նշված թէնալ, իրազ, թէղ, թրապա, և նման զաք, նկարու նախնական արտասանվող մյուս բառերը կաթ է դիսն արմատայն գրական ազդեցության արդյունք:

Ձաթանություններ.

19. Ի արբերություն Ղարաթղի բարձրագի, ուր հոգնակնրա մասնիկներն թիվը հասնում է մինչև 80-ի ²⁾ (չաշված հեշտունակն արբերակները), Բուրդուրում միայն 8-10 հոգնակնրա մասնիկ է գործում:

20. Ղարաթղի բարձրագի խոսվածքների մեծ մասում բացառական, գործիական և ներգոյական հոլովները կազմվում են ներշնչա ըստ-մասնիկով, որը չկա Բուրդուրում:

21. Բուրդուրում ներգոյական հոլովն անշտական կազմութան մասնակ մեջ նաեղ Կարաթղուրում հոլովով համաձայնում է գոյականի հետ, ինչպես՝ իրում միջում "այգու մեջ", որը բացակայում է Ղարաթղի բարձրագում:

Գործիական հոլովը Ղարաթղուրում ունենում է ավ, Բուրդուրում՝ օվ: 22. Բուրդուրի բարձրագում կա և անշտական բացառական, որ կազմվում է անէ ըստ մասնիկով, մինչդեռ Ղարաթղի բարձրագում դա ունի անա ձևը: Այս մասնիկով Բուրդուրի ավին շուտ մոտենում է Ղարաթղի բարձրագին, որը նույնպես անշտական բացառական է կազմվում անէ մասնիկով: ¹⁾

23. Ձգալի արբերություններ կան նաև նրկու բարձրանների դերանուններում: Օրինակ՝ Ղարաթղի բարձրագում գնդադավում է փոխանուն սնուականի գործածությունը, ինչպես՝ իմինի, քուլինի և այլն՝ իմքերնը ձևերի փոխարեն, որը բացակայում է Բուրդուրում և ընդհակառակը Բուրդուրի բարձրագում ունի այնպիսի դերանուններ, որոնք բացակայում են Ղարաթղուրում, օրինակ՝ հարցական է՞ր կամ էրի՞ և ի՞վ դերանունները:

24. Ղարաթղի գյուղերի մեծ մասում անորոշ դերբայն ունի նրք՝ էլ, իլ, ալ մասնիկներ, և իոնարհմամբ, որով նա արբերվում է Բուրդուրից, ուր բայերն ունեն միայն նրկու իոնարհում՝ ի և ա:

25. Բուրդուրի բարձրագը չունի Ղարաթղի պատերա նրկու արբերակները, այսպես սաս՝ գարալուրական պատերին՝ -ացուկ (աւլացուկ) վերջավորութեամբ և ուշ պատերին՝ -ական (կիրիական) վերջավորութեամբ կազմվող դերբայներով:

26. Բուրդուրի բարձրագում ի լծորդութան բայերի սովորական պատերա վերջավորությունն է -օրու, օրինակ՝ սախասուու, հանի՝ քասուու, մր Ղարաթղուրում ինուուն է իլու ևս կէու (կիրիլու և կիրիու), և այլն: Ապտից դերբայի այսօրու վերջավորութեամբ Բուրդուրի բար - 1. Ա. Ս. Ղարիբյան, շայ բարձրագիտություն, Երևան, 1958, էջ 141:

բան ավին շուտ նմանվում է Մարադային, ուր այդ վերջավորությունը նույնպես -օրու է: ¹⁾

27. Բուրդուրի բարձրագը չունի նաև Ղարաթղի ընթացակացական դերբայը, որն առաջացել է անորոշի գործիական հոլովից: Օրինակ կիրիլավ՝ գրնրով: ²⁾

28. Հետաքրքրական ձևով է կազմվում Բուրդուրի բարձրագի սահմանական նրկական պատերին, ուր օժանդակ բայի ժայնավորներն ընկնում են և մնում են միայն բաղձայնները, որոնք պատերի դերբայի հետ միածուլ են արտասանվում, օրինակ՝ հասնուում "հասնուում եմ", հասնուու "հասնուու ես", հասնուու (վա) "հասնուու է", հասնուուներ "հասնուուներ", հասնուուք "հասնուուք եք", հասնուուն "հասնուուն են" ևն:

30. Բուրդուրի բարձրագը Ղարաթղի բարձրագից արբերվում է նաև սահմանականի անցյալ անկատարի և ընդհանրապես մյուս անցյալ ժամանակների կազմութեամբ, որ դրսևորվում է փոխադավ իղի մասնիկի օգնությամբ: Օրինակ, սահմանական նրկականի անցյալի անկատարը կազմվում է ներկայից՝ իղի մասնիկի օգնությամբ.

Ղարաթղ՝ կարթում ի "կարդում էի"

Բուրդուր՝ կարթում ըմ իղի "կարդում էի"

Օժանդակ բայի ներկայի ձևերին նրբեմն փոխարինում են նաև անցյալի ձևերը, սակայն իղի մասնիկն անփոփոխ մնում է, օրինակ՝ սահմանական նրկականի անցյալի անկատարը կազմվում է ներկայից՝ իղի մասնիկի օգնությամբ.

Ղարաթղ՝ կարթում ի "կարդում էի"

Բուրդուր՝ կարթում ըմ իղի "կարդում էի"

Օժանդակ բայի ներկայի ձևերին նրբեմն փոխարինում են նաև անցյալի ձևերը, սակայն իղի մասնիկն անփոփոխ է մնում, Օրինակ՝ կարթում նք իղի "կարդում էիք": և այլն:

30. Բուրդուրի բարձրագում, ինչպես նշեցինք, իղի մասնիկը մասնակցում է նաև մյուս նրանականների անցյալի ձևերի կազմութեամբ, ինչպես պեթա և կարթում իղի "պեթք է կարդայի" (հարկադրականի անցյալ պ.) կրկարթում իղի "կկարդայի" գայմանականի անցյալ պատերին), կարթում իղի "կարդայի" (ըզմականի անցյալ պատերին): նաև սահմանական նրկականի անցյալի մյուս ձևերն է դրսևորում, ինչպես՝ կարթացում ըմ իղի "կարդացում էի", կարթացել իմ իղի "կարդացել էի": և այլն, որոնք Ղարաթղում չկան:

1. Ա. Ս. Ղարիբյան, շայ բարձրագիտություն, Երևան, 1958, էջ 195:

81. Դարաքաղում չկա թուրքերենից փոխառյալ իրեն մասնիկը՝ որ Բուլղոլորում կցվելով անորոշ կամ անկատար դերբայներին՝ մակբայական իմաստ է հաղորդում նրանց: Այս մասնիկը համապատասխանում է արդի գրականին իս դերբայական մասնիկին օրինակ՝

Ըշադուրք ուսնիլքեն կերիքնիս ցավում "դեղծ ուսնելիս ասաներս է ցավում":
Թանդրը վառումիքեն՝ իզկա Սըթաց վերես "թոնիրը վառելիս մայրս վրաս գոռաց":

82. Դարաքաղի և Բուլղոլորի բարբառների սարքերու թյունները ի հայտ են գալիս ոչ միայն նշյունաբանության ու ճաբանության մեծ, այլև, քառապատում, ասանիկի նախադրած ոմերում, նշանակավորող քառերում քառակազմական միջոցներում և նույնիսկ փոխառություններում:

Օրինակ, Բուլղոլորի քառասուն մայնիսի բառնր կան որոնք Դարաքաղը չի ցանաչում. ծուխ "ծխոխոտ", քենիլ "քենի", կէր, "ոչխար պաշար "զաթ", սիպակի սար "չաղզամ", կարմիր սար "քաղուկ", խարջ ընիլ "ձուտագործն", կ'ուլ պար ընիլ "հյուսել", փուլը "փայտա մեծ աման", միրվիլ "սողողանալ կամ զիսնալ", ծըրվիլ "խնթնալ" և ակզմունք "վասակ", մինկիտեկ "չառ" և այլն:

Որպեսզի ցույց տանք որոշ բարբառների քառասանիկ սարքերու թյունները, ստիպված կլինենք հարյուրավոր քառեր թվարկել: Ի ս վ ա կ ս է նշել այն փաստը որ այդ բարբառների քառասանիկերի հազիվ 60 տոկոսն է համընկնում, մինչդեռ Դարաքաղի բարբառով խոսող 200 գույուղերում այդ կարգի սարքերու թյունները 10 տոկոսից ընն անցնում:

Գրեթե նույն պատկերն ենք նկատում, երբ փոխառությունների ցանկին ենք համեմատում օրինակ, "սակամ" նշանակությամբ Բուլղոլորի բարբառում գործածված է վարջը: Դարաքաղում՝ փոշկա, զնացք՝ կամ շոգնաբը՝ նշանակությամբ. Բուլղոլորում՝ վաթր, Դարաքաղում՝ փոշէգ, սթոն նը՝ շնանակությամբ. Բուլղոլորում՝ իսկվերի կամ սանդղայա, Դարաքաղում՝ սարբեկա, բամակ՝ նշանակությամբ. Բուլղոլորում՝ քիլլոր, Դարաքաղում՝ քսաթան և այլն և այլն: Դեռ ավելին միևնույն օտար բառերը տարբեր ճեղքով են քառասանվում Դարաքաղում և Բուլղոլորում, քանի որ դրանք փոխառված սարքեր լեզուների միջնորդությամբ, ինչպես՝

Դարաքաղ՝	կըստում	պալտ	ցեվենա
Բուլղոլոր՝	քոսթիմ	փալթ	խմենթո

Շարահյուսությունից.

83. Դարաքաղի խոսվածքներում գործածված են դերբայ-ստորոգյալներ, այսինքն՝ առանց օժանդակ բայի միայն որևէ դերբայով արտահայտվող ստորոգյալները, որպիսիք Բուլղոլորի բարբառում չկան: Ինչպես, վաղակատար դերբայները և նրանց արտահայտումը:

վող ստորոգյալները, որպիսիք Բուլղոլորի բարբառում չկան: Ինչպես ստորոգյալների դերում հանդես են գալիս անկատար, պատմի, վաղակատար և նրապատար դերբայները: Օրինակ՝

84. Դարաքաղի խոսվածքներում անորոշ դերբայը կարող է դառնալ ներպատկի պարագա, իսկ Բուլղոլորում նման ներույթ չկա, օրինակ՝
Քընացիք սանծ օաէլ: (Անորոշ դերբայ):
Իսկ Բուլղոլորի բարբառում գրականի գծս է՝ Նեցինք սանծ ուտուլու: (Տրական հոլովով):

85. Դարաքաղի բարբառի շատ խոսվածքներում մտանալ բայը ընդունում է քառասանիկի նման Բուլղոլորի բարբառը այս հարցում ևս գրականին է նմանվում: Օրինակ՝

Դըք. Ենս մուտացա քըզանս 2)
Բըր. Ենս մուտացա քէզ:

86. Դարաքաղի խոսվածքներում գործածվում է արական հոլովով ներպակ, օրինակ՝ Ինծ օն մէ ըըզ օնէս:

Մինչդեռ Բուլղոլորի բարբառում ունի գրականի գծս է լինում, օրինակ՝

Ենս ունեմ: Տիւ ունէս և այլն:

87. Բուլղոլորի բարբառին խորթ ներույթ է նաև քակտությունը, որն այնքան մեծ արածում ունի Դարաքաղում: Օրինակ՝

Շառ կանալ կան: Սող խալիս կէշը տէսէլ ըն, ստուլ ըն: 8)

88. Դարաքաղում ցուցական դերանունների նշանակությունը (էս, տէ, էն) ընդունելով զ նախորդը դառնում է նեթակա, ինչպես՝

Ըզէն տայիս ք ըլլէս ամա յիս յէր ըմ կալալ: 4)

Բուլղոլորի բարբառն այս կետում ևս հնու է կանգնած Դարաքաղից:

89. Դարաքաղի շատ վայելքերում արածված է նաև ինքն դերանվան գործածությունը դիմորոշող հոգի և զ նախորդի հետ (այցական հոլով):

Ինչպես՝ Զինք ըս հոգաքէցէ, զինք ըս վընաքէ և այլն, որը նույնպես չի նկատվում Բուլղոլորում:

40. Բուլղոլորի բարբառը չունի նաև Դարաքաղի ինքն թուրքաբարբառ-սայնիլ գործածվող ցուցականների ճշտը, որոնք դրվում են նեթակային:

1. Դարաքաղի բարբառից բերված խորթ օրինակները վերցված են Կ. Կոպլյանի "Լ. Սոնային Դարաքաղի բարբառային քառանգը" գրքից էր 219-222:

2. Տես նույն սերողում:
3. Տես նույն սերողում:
4. Տես նույն սերողում:

կամ գոյական լրացման վրա, օրինակ՝

Աղայան՝ առ Շուշի ըլաւ ա: Թափփն՝ էն ձըրազէրթըմը ըլաւ ա:
Արամը՝ առ լավ արդա յա:

Երկու բարբառների ունեցած հնչյունական, բառային և ձայնային և շարահյուսական այս հիմնական տարբերությունների կարելի է ավելացնել բազմաթիվ տանձին կամ մասնավոր տարբերություններ, ինչպես Ղարաբաղի բարբառի առանձին բառերում առի ունեցող սահ հնչյունափոխությունը (տանսանի = ահհան: ասելաօհէլ): որ չկա Բուրղուզում, մայնավորների ներդաշնակության օրինքը: որ թեև նրբամիտ Բուրղուզում էլ է դրսևարվում, սակայն այլևս սխտած չի կազմում, ինչպես Ղարաբաղում և այլն և այլն:

Այսպիսով, անվիճելի է այն փաստը, որ իր սխտամ կազմող զբաղթիվ տարբերություններով, Բուրղուզի բարբառը շատ հոտու է կանգնած Ղարաբաղից: Հնաևարա, մեծ սխալ կլիներ նրան Ղարաբաղի բարբառի հետ նույնացնել կամ նրա մի նեխարարում համարելը՝ այն դեպքում, երբ հայ բարբառազանության մեջ նման բարբառներն իսկ անկախ են դիտվել, եթև ունենցել են ընդամենը երկու-երեք հնչաբանական, ձայնաբանական կամ ավելի նվազ թիվով տարբերիչ գծեր: Մինչդեռ, Ղարաբաղի և Բուրղուզի բարբառների համեմատությունից ավելի շատ տարբերություններ են ի հայտ գալիս, քան նմանություններ:

Օրինակ, ինչպիսի առանձնատարություններ ու տարբերիչ գծեր է նկատի ունենցել մեծ բարբառազան ակադ. Հ.Աճառյանը ում Եյուդիկ նման բարբառները միմյանցից անկախ համարվիս:

—Անտրաֆանի բարբառը կը ըռնէ Շամափիի և Երևանի բարբառներուն մեջնեղը, յայտ այս երկուներն ալ տարբեր է: Բաղամայները կը հզատակնէ Շամափիի կամ Ղարաբաղի մայնական օրնեքներուն: իսկ մայնաւորը՝ ներք ստվորաբար Երևանի համաժայն են (ընդգծմաներն իմն են՝ ն.Մ.): Այնուհետև. «Շամափիի բարբառը կը կազմէ միջին օղակ մը Ղարաբաղի և ձուղայի բարբառներու: Իր մայնական դրուկները և մայնաբանական փոփոխությունները, ինչպես և քերականական շատ ձևեր բուրղուզին նույնն են Ղարաբաղի բարբառի հետ: Այս վառճառով կարելի զիտի ըլլար գուցէ Շամափիի բարբառն ինքնուրույն բարբառ մը չհամարել և Ղարաբաղի բարբառին մեկ ենթաբարբառ կարծել: սակայն դիտանուններու այլապես ձևերը, ինչպես և ներկայիս կազմությունը, որ բուրղուզին տարբեր են անկէ, կ'ստիպեն մեծի ընդունելի զայն իբրև անկախ բարբառ (ընդգծմաներն իմն են՝ ն.Մ.):»

1. Է. Աճառյան, Հայ բարբառազանութիւն, էմբ, Մտակուս-նոր-նախիջնակ, 1911, էջ 76:
2. Տես նախիջնակ արդուս:

Ինչպես տեսնում ենք, առաջին դեպքում նման բարբառներն անկախ են համարվել: երբ տարբերվել են միայն մայնավորների հնչյունափոխությունը, իսկ ներկրող դեպքում՝ միայն դերանունների ու բայի ներկայի կազմության մեջ ունենցած տարբերությամբ: Մինչդեռ Ղարաբաղի և Բուրղուզի բարբառների միջև եղած տարբերությունները 40-ից անցնում են: Հայտնի բարբառները միմյանցից սահմանապատճուր հարցին հատուկ մի գույն է նվիրված նաև ակադ. Ա.Ս. Ղարիբյանի «Հայ բարբառազանություն» գրքում (էջ՝ 85-106), ուր սահմանված են 12 հիմնական կտեղեր, որոնցից նույնիսկ մեկի ավելությունը դեպքում բարբառը համարվում է ինքնուրույն. «Այս 12 հատկանիշներից մի իսկը հատկանիշներով (հնչյունական և ձայնաբանական) միմյանցից տարբերվող խոսվածքներն ազատ կերպով կարելի է դիտել իբրև առանձին բարբառներ:»

Այնինչ, Բուրղուզի բարբառի ունեցած տարբերություններն այնքան շատ են Ղարաբաղից, որ համեմատության եզրեր, իսկ շեն մտնում երբեմն Այսպես օրինակ, մայնավորների և երկբարբառների հնչյունափոխությունը այն ավելի մտա է կանգնած Արարոսյան և Աստրախանի բարբառներին, քան Ղարաբաղին:

Այժմ անդրադառնաք այն հարցին, թե Բուրղուզի բարբառի ունեցած առանձնատարություններն արդո՞ղն ընթացում են հայտ, թե՞ արդույունը են նոր միջավայրի: ուր գտնվել է Բուրղուզի հայ գաղթյալքը շուրջ 300 տարի:

Առանց կանգածուց կարելի է գնդել, որ Բուրղուզի բարբառի առանձնատարու գծերի մի մասը մտքը է ընդվել նոր միջավայրում՝ կը մյուդի բարբառների հարևանության մասնակց, իսկ մեծ մասը սղու է հնչյոց:

Օրինակ, անվիճելի է այն փաստը, որ անկառող դերբայի -իս մաս-նելի փոքրիկումը -իթէն մասնակող անդի է ունենցել նոր միջավայրում կամ ստիճակապես գաղտնական-գտնական լեզվի՝ Թուրքերենի նմանողությունը, կամ կը մյուդի բարբառների ազդեցությունը, որոնցից շատերն ունեն -իթէնը (այդ թվում նաև Գուլի բարբառը)՝ մինչդեռ այդ ձևը դարբառայն միջավայրի ոչ մի բարբառում չի նկատուում:

Նոր միջավայրում է ստեղծվել (փոխ անվել) նաև անցյալ անկառու, և բուրղու մյուս անցյալ ժամանակները դրսևորող իդի մասնակը՝ որ դարձյալ դարբառայն միջավայրի բարբառներում չկա:

1. Ա. Ս. Ղարիբյան, Հայ բարբառազանություն, Երևան, 1955, էջ 90:
2. Է. Աճառյան, Քնն. Գոսաջայ բարբառի Երևանի համալսարանի, «Գիտ. Աշխ.» հատոր 19, Երևան, 1941, էջ 172-178:
Յ. Է. Գառաբաղյան, Հանրի բարբառը, Երևան, 1966, էջ 98-101:

ԾԵՑ մտքը բարձրակի էվոլյուցիայի համար որոշել գործոնը ժամանակն է մեռում, և շրջապատի ազդեցությունները քիչ են դեր խաղում կամ երկրորդական դերում են, ապա նոր շրջապատ ընկած բարձրակի համար որոշել և հեղաշրջող դերը հիմնականում շրջապատի ազդեցությանն է պատկանում:

Գարգ է, որ ինչպիսին էլ լինեն նոր միջավայրի պայմանները, նորնեկ բարձրակն, անշուշտ, կարող է թելուզ «ինքնքիտյով» երկու սերնդի հետ (մոտ 50 սարի) հարսանել՝ կրնում ոչ էական մասնակի փոփոխություններ: Քայքայելու հետև զվարթ թե այն կարողանա պահպանվել, ԾԵՑ այդ բարձրակին տիրապետողները քանակապես նվազ են հարևան բարձրակոսներին:

Գուրբյունեն այլ է, Եթե նոր միջավայրում նույն բարձրակի ներկայացուցիչները քանակում են թաղերով և ամենօրյա շփման մեջ են միջանց հետ կամ կզգիացած են ու հետև մեծ բարձրակների ազդեցության ուղարկից, կամ իրենք են մեծամասնություն կազմում ավել վայրում, կամ զրկակն լեզվի ուսուցումը դեռևս մասսայական չէ:

Այդ քանը հասկացած քայտուն է երևում, երբ նայում ենք վերոհիշյալ «դարաբայան» գաղթաբանների քարտեզին և վիճակազրկած ավայտներին: Կարգ է դառնում այն փաստը, որ առավել նվազ են փոփոխվել այն հայ գաղթաբանները, որոնք կզգիացած են եղել թուրքափոս միջավայրում և տեսասկան ու կուլտուրական հարաբերություններով սերտ շփում չեն ունեցել: Դուսի կամ միջուկային հետ, հասակաբար անբիտորիալ իշխող բարձրակների հետ ամենօրյա շփման առիթներ քիչ են ունեցել (օր. Բուրդուր):

Հնդկատական, արագորեն են քայքայվել և իրենց բարձրակները կորցրել այն գաղթաբանները, որոնք գտնվել են անմիջապես կը մյուսի առավել հզոր բարձրակների՝ Գուրբյունեն կամ միջուկային մոտիկ (օրինակ՝ Օղեմիշ), որ գտնվել է միտանայից ընդամենը 180 կիլոմետր հեռավորությամբ այն վրայ):

Բարձրակի համեմատական անադարձությանը նպաստող հանգամանքներից գիտի համարել նաև հետաքայտում նրան այլ գաղթականների խմբեր լիտանավելը: Օրինակ, Արևմտյան Անատոլիայի մի շարք այլ գաղթականներ, ինչպես՝ Սիվիրի-Քարա, Միսոնոզ, Մուրադաջ, ունենալով ընակություն կայուն կորով, զրոնք չեն նմարակվել այլ բարձրակների ազդեցությանը: Երևում է, և կես դար է, ինչ խոյնքները քանակությամբ են հաստատել Արարատյան դաշտավայրում և գտնվում են ուս մյուսի ամենահզոր բարձրակի անմիջական ազդեցության ներքո: Մակայ այն գյուղերում, ուր քանակապես

գերակշռողները խոյնքներն են, այնտեղ դեռ «սուհո» է մնացել խոյնքի բարձրակը կամ քիչ է «առեծել», միևնույն այն գյուղերում ուր խոյնքիները քանակապես նվազ են եղել կամ ոչ թաղերով քանակապես, արդեն ուս մյուսին է հաղթանակել:

Այս թե ինչու դարաբայան երանգը նվազ փոփոխությամբ է պահպանվել հասկացած մեծամասնաց ռե միտարք գաղթականներում (Բուրդուր, Խափար, Բուրդուր, Էլմալու), որոնք ունեցել են 200-800-ական ընտանիք քանակությամբ:

Իսկ փոքրամասնաց գաղթաբաններում (ինչպես՝ Խաղիլի, Անթաբյան, Դեմիրլի, Դուզլե, Դուզլե, մասամբ և Օղեմիշ) մինչև 1915թ. եղծոնը բարձրակն արդեն կազմալուծված վիճակում է եղել:

Բացի այդ պատճառներից, նշված գաղթականները լեզվի վրա (և ընդհանրապես պատմական շայտատեղի Արևմտյան անդադրական քուրդ հայ գաղթաբանների լեզվի վրա) իր դրոշմն է դրել բուն առիթայայտային ամենակուլ գործոնը՝ թուրքերեն լեզուն: Եվ այդ ազդեցությունից չի կարողացել խուսափել ոչ Բուրդուրի և ոչ էլ արևմտայն բարձրակներից որևէ մեկը:

Երբեմն այդ ազդեցությունն սկսվելով քառապարից ընդարձակել է իր ուղարկները՝ ընդհուպ մինչև ճաբանական և նշյունաբանական նամակությունները, երևույթները: Բնականաբար այդ փոփոխությունները կատարվում են հասարակության կամքից անկախ՝ նոր միջավայրին հարողակցվելու և նրան համարձակության:

Այս փոփոխությունները կատարվում են լեզվի մեջ հասարակության կամքից անկախ, համապատասխան առանց նույնիսկ հասարակության կողմից զեղակցվելու: 1)

Օրույթների փոխարձակ կապն անժխտելի է մոխայայլ քառերն ու ոմեքեր, երբեմն էլ պարապրել են իրենց արտաստուրբունը փոխառու լեզվին՝ խորհրդով նրա ունեցած նախկին նշյունական և քերականական օրինաչափությունները և փոխարձակ սանդղծելով նորը:

Օրինակ, Բուրդուրի բարձրակում դասական բնականներ են կազմվում ինչև չի (փոխայայլ մասնիկով, որն սկզբում առանձին շէր կարող գիտացվել և փոխավել իբրև մասնիկ, այլ այդ մասնիկը բարձրակ է թափանցել նախ թուրքերեն ճևնոն «տաջին» կամ «տաշնակազգ», լԿԻՆԸ՝ «երկրորդ» մանրի հետ և այնուհետև համաբանությամբ սկսել է նաև հայերեն արմատներից կազմվող քանակապեսների վրա դրվել, ինչպես՝ քերին-լի կամ մինընջի, իքինջի կամ յօրկունջի, բեշինջի կամ հինգընջի:

Ի. Ը. Աղայան, Լ եզվաբանություն և ներածություն, Երևան, 1968, էջ 809:

յէտեսնէի կամ օխարնէի, սէքիզինէի կամ ինեսնէի և այլն:

Այդ ճանրը, նրբուն տասն քարերակման, հակասաբազմ օգտագործվում են համաք մինևուայն նախաստուծայն մեջ, օրինակ՝

Օխարնէի դաթում հացըն և կէնում, իթինէումը՝ մաքըը "Յոթնորդ հարկում հորաքոյրն է աբում, նրկորդում մորաքույրը":

Կամ՝ Բուրքերնում արհեստներ և զբաղմունք ցույց ավող բառեր են կազմվում շի (-C) անանցի միջոցով, ինչպես՝ ԿԵՆԱՃԵԸ "խորված գաթասաղ", ՏԵՎԱՇԸ "ծնիող", ՃԵՄԵԸ "երկաթագործ" կամ "դարբին", ԳԵՄԱՅԻԸ "վացարար" և այլն:

Այս բառերի համարանունները, բարբառում շի անանցի օգնութեամբ սկսել են արհեստներ և զբաղմունք ցույց ավող բառեր կազմել նաև հայերն արմատներին: Ինչպես՝ փողեղնի "բաղնիսպան" և զէմբիլի "զամբուղագործ", լիվւնէի "վացարար" և հանաքի "կտանակներ" և այլն: Նույնիսկ շի անանցի լրացմանը դրվել է այնպիսի բառերի վրա, որոնք տասնց այդ անանցի էլ արհեստ կամ զբաղմունք են ցույց ավել: Ինչպես՝ բրուսպուրուէի, ներկաթորներկարարի և այլն: Իհարկէ հնչյունական և ճառարանական այս տանձին տարրերը դեռևս նոր որակ չեն կարող կազմել, սակայն կրելով աւական բնույթ, ստիճանաբար հասնելով մեծ քանակի, քանակն էլ որ բարբառին կարող են նոր որակ հարդրել և նույնիսկ ի վերջո լուծել նրան փոխառու լեզվի մեջ, ինչպես կատարվեց այդ մի շարք հայ գաղթյալներում դեռևս 1-2 դար առաջ (Ուշաք, Եյրթահիս (կամ Կուտիան), Ափիոն-Ֆարսիսար, Բուրաս, Կեսարիա, Յոզագաս և այլն):

Բուրքերնինց զատ, ինչպես նշեցինք, Բուրդուրի բարբառը կրել է կը ճյուղի բարբառներին, իսկ Նոսապայում էլ, որոշ շափով, նաև զբաղական լեզվի ազդեցութիւնը:

2Է՝ որ հաղորակցութեան հեշտացման համար այլևայլ բարբառների ներկայացուցչները ձգտում են իրենց արտասանութիւնը "մոտեցնել" սովայ միջնակայրի իշխող բարբառին կամ զրական լեզվին: որի պատճառով լեզվում սկսում են մրցել հնչյունական կամ քերականական նրկու օրինակներ, որոնցից նորը համաք տարածվում գործուն արժեք է ստանում և մոտացութեան է դասադարձում հինը:

Օրինակ, հին սնրուկը "քնել" բառի փոխարեն օգտագործում է ԲՆԷԿԻ կամ ԲՆԵ քնկիլ ձևը: որն առաջացել է զրաբարյան ԲՆԿԵ անկաննէ զործածքից, սակայն որքան էլ զարհուրդողան լինեն մեծահասակները, այնուամենայնիվ նրանք էլ են ստիպված լինում նրբուն նոր ոճերին կամ փոխառութիւններին դիմել: Օրինակ մի նմուշ սպեարդ է հարսի խոսակցութիւններից.

-Այ, Մարյան, ի՞նչ էն քին ԲՆԷԿԵՆՆՈՒՄ քէշիկումը "Այ Մարիամ, ինչու" էն քնացունմ նրիխային օրորցում":

-Ընէն կաննէլ լախս ու ուզում չի քէշիկումը քննի "Օրինան կանգնել լախս է, չի ուզում օրորցում քննել":

-Նի յէլ կուտուրումը քնացարու, դահս օրու և "Բարձրացիր կտուրում նացարու, ամելի լալ է" գառասանում է սկսուողը արդեն կես-զրկան արտասանութեամբ՝ ամանդական ԲՆԷԿԵՆՆՈՒՄ փոխարեն գործածելով քնացարու ձևը:

Մնկ այլ օրինակ ևս: Բուրդուրի բարբառում "ծնող" բառը չկա. այդ իմաստով գործածում են "հէզին ու լքին" արտահայտութիւնը: որ կազմված է հէզի (մայր) և լքի (հայր) բառերից: Սակայն, իր շրջագառից դուրս բուրդուրցիին զգալով այդ բառերի անհասկանալիութիւնը մայրուների համար, օգտագործում է նոր շրջագառի վերքած "ծնօք" (ծնող) բառը: Առաջիններն օգտագործում է ասել, վերջինը՝ դուրս: Ուստի ասանանաբար ամելի գործածական է դառնում նոր բառը: որը համընդհանուր կամ արիտորիչու մասնաշում ունի և հասկանալի է բոլորի համար, ուստի և մոտացութեան է մասնակցում հինը՝ նեղ բարբառային:

Իհարկէ, բուրդուր բառերն հակասաբազմ են Բնական չեն փոփոխութեան է կան բառեր: որոնք շուտ են սեղի առիս, կան բառեր էլ, որոնք ոչ ինքնց հին արտասանութիւնն են կորցնում, ոչ էլ իրենք են մոտացվում: Ամենօրյա գործածական բառերն ամելի դժվար են կորցնում իրենց հին արտասանութիւնը, և ավելի կայուն են դարձածքներն ու ոճերը, քան ցիլ գործածական բառերն ու դարձածքները: Ինքնիմ, առավել դյուրութեամբ են ընկալվում հասկալան այն նոր փոխառութիւնները, որոնց համարժեքները բարբառը նախկինում չի ունեցել:

Օրինակ, զգրցների տարածման հետ բարբառի բառազանձ է մուտք գործում "Բըզրօց" բառը, սակայն նոր ներմուծված բառն արդեն չի ներթափվում բարբառի նախկին հնչյունական օրններին, այլ՝ արտասանվում է այնպես, ինչպես շրջագառի մեծահասանութիւնն է զհասկացում: 1) Այլպես արևմտահայ զբնակից վերքված Բըզրօցը՝ դիտի հնչեր աղբրօց: Ինչպես ասելում ենք, բուրդուր քերականութեամբ միլյանց հետ են շաղկապված մի փոփոխութեամբ պայմանավորված է հաջող փոփոխութիւնը: Նրբուն նոր արտասանութիւն ունեցող մի քանի բառեր համարանուններն իրենց նախկին կարող են տանել նման բառերի աղբրը շարքը:

Նոր շրջագառի ազդեցութեան արդուրը դիտի համարել նաև զերգասանի կամ բարբառութեան համարականութիւն ցույց ավող նախկին բազմակի հոսանքներինց մեկի՝ էնրի հաղթանակը: Հին սնրուկը բացի 1. "դարց" նշանակութեամբ բարբառ օգտագործում է ուստա բառը:

էնր-ից գործածում է նա. -սեք,-ուկը,-ընք,-օնք հողակերանները որոնք ձայնավորները ներդաշնակութան օրենքով համաձայնում են կցված բառերի արմատական ձայնավորներին: Ինչպես * Մէլքումընք: Քըլարոնք: Հափետունք: Հայկազոնք և այլն: Մինչդեռ նոր սերունդը գործածում է միայն-էնք-ը և վերահիշյալ հավաքականները բացառապես էնք-ով է կազմում: Օրինակ՝ Մէլքումէնք: Քըլարէնք: Հափէտէնք: Հայկազէնք և այլն:

Այս սրբույթին նպաստող դարձյալ երկու պայմաններ են նշելու որոնցից մեկը ձայնավորների ներդաշնակութան օրենքի խարխուլումն է: Իսկ մյուսը՝ նոր շրջապատի կը ճյուղի բարբառների և գրականի համաձայնությունը: Իսկ վերջին հաշվով փոփոխության արժեքը ոչ միայն ձայնական է այլև՝ հնչունական:

Բարբառում առկա հոլովական գուգանների և քարացած ոճերի մէջ նույնպես նկատելի է նոր միջավայրի ազդեցությունը: Օրինակ՝ շափթ * շաքթ * բառը մերթ հանդիպում է շափթէն: մերթ՝ շափթվան ձևերով, ինչպես՝

Շափթէն մէջ մին հէղ նէլըս էմ հէզուս քուշաու * Եարթվա մեջ մի անգամ զնում եմ մորս մառ *:

Կամ՝ Շափթվան մէջ մին հէղ նէլըս էմ հէզուս քուշաու:

Որոշ դեպքերում նոր փոփոխությունը հնի ազդեցության առկա ճիշտ չի արտասանում, օրինակ՝ * վերստին փոխառյալ ֆրեիշկ * քմիշկ * բառը բարբառում նգած ֆրեիշկ-ի ազդեցությամբ դարձել է ֆիթիշկ: Ինչպես նման փաստներ առանձին դեպքեր են և դեռևս որակ կազմել չեն կարող:

Ամփոփելով վերահիշյալ քոլոր փոփոխությունները՝ գալիս ենք այն ներկայացություն: որ Բուրգուրի բարբառը, շուրջ 800 սարի գանվելով կը ճյուղի և արմատն գրական լեզվի միջավայրում: զերծ չի նշել քերականական, հնչյունական կամ բառապաշարային որոշ ազդեցություններին: մինչև այժմ ամենակ պահպանելով իր սեռած միջավայրից ծանուցած ձայնական և հնչյունաբանական հիմնական օրենքները: հնագույնով վարպետը է իբրև մի նոր բարբառ՝ ձայնավորման ընթացքում հանդես բերելով նոր՝ ներքին օրինափոխություններ, իսկ հիմնականում՝ արմատա՝ հայ գրական լեզվին մոտենալու ձգտում:

Ինչպես հայտնի է, հայերենն իր 60 բարբառներով ու բազմաթիվ խոսվածքներով կամ ենթաբարբառներով՝ աշխարհի բարբառաբանության լեզուներից մեկն է: Ինչպես, ի սարբառային մյուս լեզուների, հիմնականում պատմական անբարձրագույն հանգամանքների պատճառով՝ նոր բարբառների մի մասը թրքա վերջնականապես ձայնավորվել է պատմական

Հայաստանի սահմաններից դուրս: Ինչպես՝ Առաքել, Գուլիս՝ նոր նախընթաց, նոր հուզան, նիկոմեդիա, Արսեղ, Միլիթ-Պասը, Բուրգուր և այլն: Թանի որ այս քոլոր գաղթյալների հայությունը դուրս է եկել բուն Հայաստանից և սակայն ոչ մի նոր գաղթյալների բարբառը նույնը չի մը՝ նայել իր սեռած միջավայրի բարբառի հետ, ապա մնում է նեփարելու որ այդ գաղթյալների բարբառները հիմնականում ձայնավորվեցին վերջին հայ-յուրաբայական ընթացքում՝ նոր միջավայրի նոր պայմանների ու հանգամանքների ազդեցության ներքո: ուր հանդիպել են աննորոգաբարբառների ու խոսվածքների ներկայացուցիչները, և ստեղծ է ունենցել քերականական, հնչյունական ու բառակազմական սարքեր օրենքների "սինիլիզում":

Սակայն * "Նորաստեղծ" բարբառները լինելով սարքեր բարբառների խոսվածքների լեզվական իրողությունների մի համադրություն, միաժամանակն այդ օրինափոխությունների միջև թվաբանաբար չեն, այլ քառասպետն սովոր կողմի՝ հաղթանակած բարբառի՝ նոր արժեքները որը հարստացել է արտալեզված կողմի որոշ ոճերով, առանձին բառերով կամ ընդհանուր նրանցով:

Գոնե այդպես է ընթացել Արմատյան Առաքելիայում, պատմական Բուրգուրի գալտում անդադրված մտկա աստիճանից ավելի բարբառների ձայնավորման պատմությունը:

Այդ բարբառներ իրենց ներքին անկրկնելի հնչյունական կամ քերականական հնարքերական երևույթներով, ներքին էլ նմանվելով միասնացից անկախ ստեղծված օրենքներով: լեզվական շատ անբացարձիկ երևույթների քանակ են դառնում՝ հուշելով նաև լեզվի ներքին գաղտնի հնագույն օրենքների մասին:

Սակայն և ցավոք սրտի, մինչև օրս էլ հայ բարբառագիտությունն ու հայափոխությունը գառաժ չափով չեն անդադարում Արմատյան Առաքելի բարբառների թվուղ և թուղիկ նկարագրությանը: Եթե չհաշվենք չ. Առաքելի * Քննություն Գուլասայ բարբառի * ¹⁾ մեծագույնությունը և Ալանցի ²⁾ բարբառի ոչ զիտական առադարձությունը հրապարակված 20 էջանոց նկարագրությունը:

Մինչդեռ * օյսօր * հայ բարբառների քարտեզագրության նախորակին, անհասանելի խելիք է դարձել վերահիշյալ բարբառները անդարձ կորստից փրկելը:

Այդ անհասանելի բարբառներից մեկը կորստից փրկելու մի համեստ
 1. Հ. Առաքել, * Քննություն Գուլի բարբառի, Երևան, 1940, Երևանի պետհամալսարան:
 2. Հ. Առաքել, * Քննություն Ալանցի բարբառի, Կիևենա, 1898, էջ

փորձ է նաւ մեր "Բուրդուրի բարքաը" աշխատութիւնը, որի նկատարագութեանն ու քննութեանն ու ներկայացումն ու իրաւական սպէս զորանակաւ նշանակութիւն ունեն պատմական նշանակութիւն ու զարգացած մեր մյուս բարքաոսներին գոյութեան պրոցեսը միշտ հակահարկու սեանակեանքս:

Վերջապես ի մի բնութեամբ բարքաոսներ ամացմանը նոր բարքաոսներին ձեւորման ու զարգացման վերաբերյալ արված ներակայութեանն ունենք՝ կարող ենք ենթադրել, որ բարքաոսներին համահասարակ սեփականութեան կիսակալութեամբ է զլիարարութեան մեծացանակ քնակութեան ու կողմնացած համայնքներին կամ թողնել առկայութեան դեպքում, ուր ստորակայան շէքութեամբ միմյանց հետ ապահով է մեծ, թան ալլալ բարքաոսներին ներկայացուցուցիւններին հետ: այս դեպքում թուականում է ոչ միայն զբաղակալ լեզուի, այլ և տեղական իշխող բարքաոսի ներգործութիւնը:

Օրինակ, Արարտայան բարքաոս ապաիլ տնտեսութեանը իրականում, ուր գտնվում է այն արդեն 850տարի, շտորագիվ կենտրոնացնք բնակչութեան ու միատարր թողնել, իսկ բուն Արարտայան դաշտում նույն բարքաոսը զգալի փոփոխութիւններ է կրել հենց թնկուգ բառապաշարի աստակեանքս:

Հայ բարքաոսներին պատմութեան մեջ թիւ չեն նաւ, այն դեպքերը որք ենդ նույնիսկ միւսնույն թաղաքի աստիճան թաղամասեր ներքակ ու մեկուսացած լինելու պատճառով դարեր շարունակ կարողացել են պահպանել իրենց արքերութեանն ու հիմնական նրանք: Օրինակ՝ Ջմուրտիտայի և Երեսնայի "վերին" և "ներքին" թաղերը, թաղերին էիլավա և Երեսնայի թաղերը: Ջմրութեան Երեսնայի և մյուս թաղերը, շրջադանի շրջակայքերին և Կերտի Կիսան Աղբյուրակի Աղբյուր գոյութեանը (այժմ թաղեր), Կատրայի շրջանի Նորարտայ գոյութեանը "բորոնքներին" և մուսուրներին թաղերը և այլն:

Իտքաոսները տարակուսվում են արագորեն, քիչ նոր վայրում տեղադրելով մե ոչ թն թաղերով, այլ սպոված կամ միմյանցից անհատ: Այդ դեպքում ունենալով շրջապատի բարքաոսներից քնակակալան նկատ խոսողներ՝ տարակուսվում են ուսեղ բարքաոսներին մեջ և անհետանում:

Ա Ռ Ա Տ Ի Ե Գ Լ Ռ Ի Ե

Հ ն Ձ Թ Ա Յ Ա Ե Ն Ա Յ Ն Ի Վ Յ Յ Ա Ի Կ

Ա

Հ ն Ձ Թ Ա Ի Կ Ա Յ Ա Մ Ո Ս Ի Ի Յ Յ Ա Ի Կ

1. Արտուրդուրի բարքաոս ունի 42 նշխուն, որոնցից 9-ը ձայնավոր՝ ա, մ, ու, ռ, օ, ց, ի, է, ը, 33 քաղածայն՝ ք, գ, փ, զ, կ, ց, զ՛, կ՛, ք՛, գ՛, դ, ա, թ, մ, ծ, ց, չ, ծ, զ, գ, ա, շ, դ, ի, վ, փ, հ, մ, յ, ն, լ, ա, ր:

2. Ձայնավորներինց Թ-ն և Ռ-ն արտասանվում են իրար փոփոկ օ և ու, գերմաներեն օ և ու ձայնավորների նման:

Օրինակ՝ բովհրել-պօ հրիւլ, ուրի-հիւժիւլ, յիշոց-փշուց ու չիւշ, բոու-պոհրուաւի և այլն:

Իսկ Թ-ն ա ձայնավորի քայնացած տեսակն է, որ հանդիպում է մեծ մասամբ փոխառյալ (և հազվադեպ հայերեն) բառերում, օրինակ՝ տնալի-նալի, նրնկոյ-տրնոն, իսոյք "այլաք", իդայ "այլաք", ինդայ "այլաք" և այլն:

Յ, ց, կ՛, ք՛ նշխունները զ, կ, քի քայնացած տեսակն են, օրինակ՝ գիւր-լ՛գիւր, և հանդիպում են բացառապես բառակերտ: Կ՛ նշխունը միշտ հանդիպում է զբառայան բառակերտ զ ձայնեղ պայթուկանի փոխարեն, ինչպես՝ գոդ-լ՛գոդ, գինի-լ՛գինի, գալ-լ՛գալ, գանգամ-լ՛գանգամ և այլն:

Իսկ քայնացած գ՛, ք՛ նշխունները չիմաստանում հանդիպում են փոխառյալ բառերում, ինչպես՝ գ՛օն "գերեզման", ք՛օն "կուլք", գ՛ի-ն "տորից", գ՛էլէլէ "շաափս" և այլն:

Ճ-Յրականի համեմատ քիւլ փոփոկ, արտասանութիւն ունի ո ձայնորոգ, որի պատճառով էլ շատ հաճախ է այն նշխուն փոփոխվում ո-ի, օրինակ՝ մեծ-մեծիւն, բայց՝ ծիմլերի "միմուն", պատ-պատակ, բայց՝ պարվել "պատակ", դուռ-դուռ, բայց՝ սըրտ "դտտ" և այլն (համապատասխան լեզուներում): դուռ-դուրբ-դուրեն-դուրեն, մեծ-մեծիւն-մեծիւն և այլն ձայն:

Արագած նշխունները զբաղանկից չեն տարբերվում:

Յ
Հ Ն Չ Յ Ո Ւ Ն Մ Ս Փ Ո Ն Ո Ւ Ք Յ Յ Ո Ւ Ն Յ
1. Չայնավորների փոփոխությունները

Ա

5. Բառակցքի ա-ն Բուրդուրի բարբառում հիմնականում անփոփոխ է՝ Օրինակ՝ ա՛րա՛ն, աղ՛աղ, ա՛շա՛ղ "հա՛ղո", ազա՛սազա՛ս, ազա՛սազա՛ս, ա-խո՛սախո՛ս, ալի՛րալի՛ր, սոն՛լասոն՛լ, աղա՛լաղալ, աղազ՛աղազ, աղան՛ծ աղէ՛ն, աղի՛տաղի՛տ, սուռն՛ասուռն՛, ալէ՛նքալէ՛ն/ առնէ՛ս, սեռո՛շա-նու՛շ, աղբեր՛ափերնք, սասու՛ածասսո՛ծ(ս)պ՛ած, առնա՛րյօվ, ար՛ջառա՛լառ, արքայու՛թիւնարքայու՛թէն, աղա՛լանքաղա՛լանք(ըղա՛լանքի աղա-ն՛ն)աղէ՛նծիլ, ազանի՛տողնիկ, սասու՛ածնիտասպ՛ածածնիւն և այլն:

6. Բառակցքում ա-ն չի հնչյունափոխվում նաև սև-միտակն սծան-ցով սկսվող բառերում, օրինակ՝ անամա՛շառն:աման, անամօ՛թանամօ՛թ, անարա՛սանարա՛թ, անկնզու՛սանկնզու՛կ, անգա՛կանկնզու՛կ, անուռն՛ասուռն՛, անշու՛րասնիւր և այլն:

7. Բառակցքում կրում է մի շարք փոփոխություններ, հասկալիս ժայնդորներին նախորդելիս, շնչոփ սակ կամ շնչասնախորդ դիրքում և որոնցից մի մասը ներդաշնակություն կառուցում այսպես օրինակ՝ Ատէ. արդար՛էրթար, արծաթ՛էրծաթ, արևնա՛ւէրն, անկնա՛ւէնզէլ, ական՛ջ ալնզէ՛լ, ակի՛շէգի՛շ, արսասէ՛գի՛ց, ասա՛շնակա՛ռչիւնէկնէկնդարնիկ գալակ՝, արբնու՛մէրբնու՛մ և այլն:

Աղ. առաւուսը՛սպիտ, անկողնի՛րնկողնի՛ր, արծակի՛րըցակի՛ր, արասուր՛ք շըսասուր՛ք (կա և արցունք), ազասարար՛ըզասարար, ազասուրի՛ք ըզասվիլ և այլն:

Ատ. արգակնի՛րիբնէկ, անկանի՛րինկանիլ (ինկնի՛րի անկորդ՛ր իվէլեօրթ):

8. Բառակցքում շնչասնախորդ ա-ն ընկնում է հետևյալ բառերում՝ անալի՛րնալը, արացի՛րացն, ապսպարն՛ի փոսպարիլ, ապսպարանք՛իդապարանք:

9. Որոշ բառերում բառակցքի արի հնչյունափոխության հետ միասին կատարվում է նաև շնչի հավելում, որով առաջանում է ա-հի, ա-լէ և այլ հնչյունափոխությունը օրինակ՝ Ա-հի-ալիւորսիլէվօր, ալիւորու՛թիւնհիլէվօրու՛թէն Ա-լը. ազուցանել՛ըքքընիլ, առալելս՛րումսնջիլ:

Ա-լէ. սոսը՛քչէրի՛ք, արմա՛սչէմէն, աղո՛սչէտ, աղոսո՛սչէտօս յօխօս:

Ա-լը. անց կնեւա՛լանց կէնալ (կա և նոց կէնալ ձևը):

նստիւթու՛թուլնև-Առաջը՛չէրի՛ք արմա՛սից բարբառումս կազմվել է յէրի՛շք-քաթնս "զոգնոց" բուր:

10. Բառամիջուկ ևս ա-ն հիմնականում պահպանվում է օրինակ՝ քախա՛րախ, դոդ՛ադոգն, դաս՛թաս, խա՛լախալ, ծալ՛ածալ, կար՛վար, մար՛ծար, մարդ՛արթ, պահ՛ապաս, վոր՛ծքվօրք, քան՛գրքանք, քար՛շարշ, սրբանք՛սրբոնք "աղբ", ուրանել՛ուրանալ, ազգակնասրգակն, զան՛ձանկալանցանկ, սպրանք՛ափերնք, արքայու՛թիւնարքայու՛թէն և ն. շ.

11. Անանցների կազմում հանդիպող բառամիջի ա-ն նույնպես անփոփոխ է մնում, օրինակ՝

«Ալան-ազգակնասրգակն, գարտակնապարտակն» գիւղականի՛վէղական, "գլուղացի", ասլնկնասըրբակն "աարիք", անակնասովան, "ածան հալ" և այլն:

«Արո-գլխարքընալօր, կամարո՛ւկամալօր, միարոքիցիալօր և այլն:

«Արանք՛աղարանք՛զէրթարանք, հարմարանք՛հըրմարանք և այլն:

«Ան-ուրանալուրանալ, անանկալէլանալ և կնդանալ լալիդանալ և այլն:

«Ան-տըրանսիլանալ, գլխանի՛պլխանի՛, մոնանի՛ծէրնանք:

«Արցաղըստանոցափքասանց, պտավանոցպարավանց "ծարանց", սրբա-նանոցսըրբանցանց "աղբանոց" և այլն:

«Աք-սրբանքսըրբանք "աղբ", ճոթնք՛ածօթնք "կտորանք":

«Անու՛փեսացու՛փէսացու՛ և շրացու՛շորացու՛, մասցու՛մփեսացու՛ և այլն:

«Ալ-կայածակալէ՛նձակ, որ՛ծ(ակ)լլըցակ, միծնեակմիծնառնակ և այլն:

նստիւթու՛թուլնև:Մի շարք բառերում -ակ վերջածանցի ժայնավորը իրեն նախորդող թեթև ժայնավորներին ներդաշնակելով վեր է անվում է-ի:

Օրինակ՝ ալի՛սակսիլալէկ, դմակա՛մէկ, մանուշակա՛մէնշէլէկ, լուսնակա՛լիսնէկ(լիսնի՛յէկի արծակնի՛րիբնէկ և այլն):

Բառամիջում ա-ն հնչյունափոխվում է դառնում է էս

ա) կթն հաջորդում է որևէ իւսցած կամ շնչնդ իւլը դարձած ժայնդի Օրինակ՝ բանալէ՛ն, քացալէ՛ց, ձագ՛ծք, բարձալէ՛րց, բարձալալէ՛նքակ, բարակալէ՛րակ, բարձրալէ՛ցուր, դանալալէ՛նքիլ, դասարկալէ՛րդակ, դասու՛ն-ալղուրնք "վասակ", դադարալէ՛թար և այլն:

բ) կթն հաջորդում է վ, հ, շ և ժ փոփոխներին, ի ժայնդորին կամ Օնչ և ծ փոփոխներին ինչպիսի՛ վազվէ՛զ, հալքալէ՛լը, ժա՛ւ՛մէ՛ն, ժան՛ծ-Յէն՛ծ, ժա՛ւ՛մէ՛շ, լացալէ՛ց, հանդիտա՛հէնքիտա "զարման" հարկուրհա-լիլ(հէլիլի շարքալէ՛րքի, շապիկա՛լէզիկ, շամիլալէ՛միլ, շամանալէ՛մէն, ձագչալ՛ծէրիլ, վարտալէ՛րար, շափալէ՛ս-Յի՛Յիլիլ, ոսանալ՛իւնէկ (կա և ոսան) և այլն:

12. Բազմամակ բառերի շնչասնախորդ ա-ն դառնում է ը հետևյալ բառերում՝ ճանապարհ՛մընսպիս, շալակնի՛քըլակնիլ, շորախնի՛քըղողիլ, շար-

վէշա, հետահետա՝ մտնածն, մեթածիթ, մեծամէծ (նաւ մէնծ), մեղր-
 մէղրը, մեթամէնք, մէշամէշ, մէջմալէշ, նեղունէղ, ներկաներկշմա-
 շէմ, պէտքարէտք, սորմարմ, սէրաւք, վնքավնց, վերալէք, տեղաւէղ
 և աւշ (վերջինս բարդուբյուններում) տեղաւէղ, ցնեցէի, ցնցցէց,
 վերջավէջ:

Գրականից անցած բառերում և կրօնական փոխառութիւններում ևս
 եւեւն անփոփոխ է մնում ինչպես՝ բնաբան, ցնեցէղ, դեղաբէղ, դեւ-

դէմ:

Միայն մնկ բառում, որն սկսվում է ի նախընթացին բաղաձայնով:
 ունենք Երբ հնչյունափոխութիւնը, օրինակ՝ խնթնթնթնթնթնթնթն:

Երկվանկ, բազմամական բառերի բառափոխում առաջին վանկի եւ նույն-
 պն մտնու է է, եթ անընթաց ներդաշնակութիւն կամ նման այլ նրք-
 վում ընտր չեն խնկարում, ինչպես՝ բերանալէքան, քերանքադէրնը-
 պէց, Կերանալէքան, բեռնիւպէքանիւ, դեղիւնալէքան, խնկնալէքան,
 փել, կտիրալէքիթ, հերիալէքի, հերանալէքու, շնդւլալէքիւ, հերիթ-
 վէրք, մեւեւն-մէվիւ, փնայալէքա, մեղայալէքա, սեղանալէքան:

28. Բառափոխում, բացառութիւնք եւ լծորդութիւնք բայերի: շնչա-
 ֆալորդ էւն միշտ մնում է է-օրինակ՝ գիշերաքըշէր, սընքալէք,
 շերքաքըրէթ, ընկերալէք, կանաքալէք, սնանաքընալէք, պակներ-

պատկերք:

Այս օրենքից բացառութիւն է կազմում սանդնաստղ բառը:

24. Մի քանի նրկանկ բառերի և վանկարանքից առաջինը ներդաշ-
 նակութիւնք շնչա փակ վեր է ածվում ի-ի, ինչպես՝ թեթեւթեթիւ,
 ցընցընցըրէկ (ցըրէկ լսգուլիգուլ (լուգուլ, քընցընցըրէկ, վերն-վի-
 րի և այլն:

Այս օրենքափոխութիւնից շնդվում են մի քանի բառեր և ինչպես՝
 ինչօքալէքընթալէքանալէք, դեղիւնալէքընթալէք, դեղիւնքալէքընթալէք,
 թիւնքընթալէքն, շերքաքըրէկ:

25. Եւն շնչա փակ ալթաքարաքի ու մասնակի ազդեցութիւնք ննթարկ-
 վում է ներդաշնակութիւն և վեր է ածվում օ-ի, ինչպես՝ սանդնաստ-
 ռու, բնքընթալէքութիւն, գրքընթալէքութիւն, սանթընթալէքութիւն, խն-
 ռուալէքութիւն և այլն:

26. Անորոշ դերբայի -ել մասնիկը, որ գանվում է շնչա ֆալորդ դեր-
 քուն, ննչյունափոխվում է՝ դաւանով -իլ:

Օրինակ՝ քընցընթալէքիւ, գընթալէքիւ, հասանթալէք, սանթալէք,
 թափել-թափիլ, շնջելալէքիւ, տանելալէք, գարձալէք, ընթալէք, կա-
 այլն:

27. Հին հայերեւում է-ով սկսվող բառերի թիվը մեծ չէր, որոնք
 անփոփոխ են մնացել նաև Բուրգունի բարբառում. ինչպես՝ ճգալէք, էշ-
 էշ, էրէրէր (էրի, ինչու):

Գրաբայի օժանդակ քայի նպակի ներդրող դերքի է-ի դիմաց ունենք
 ա՝ իսկ անց. անկ. Ժանքի դիմաց ունենք էթի, էիթի, էրէր:

28. Թն միավանկ, թն բազմամական բառերի բառափոխ է-ի դիմաց միշտ
 ունենք է. ինչպես գէշալէշ, կէսպէկ, մէթածէթ, մէնալէք, մէջմալէշ,
 մէջմալէշ, սէրալէք, մանալէք (ամէն) "եղիցի" և "բուրբ":
 անէթալէք(ս)անէկ, զոմէշապէշ, երկալէքիկ, օրնքալէք:

Բացառութիւն է կազմում խէթալէք բառը, որը նրկու ճնով էլ օգտա-

գործիւմ է:

29. է-ն դաւանում է է վերահիշյալ բառերում ան-փառականով սանք-
 վնուց հետո էլ, ինչպես՝ պէտքալէք, ալթաքընթալէք և այլն:

Սակայն սանքանկ կամ բառաբարդացման գամտով է-ն հայանվելով
 շնչա փակ ալթա՝ վեր է ածվում ի-ի կամ ը-ի, ինչպես՝ գէշալէքալէքա-
 րալէք, մէջմալէքալէք, խէթալէքալէք, կէսպէկալէք, ալթաքընթալէք
 և այլն:

30. Բառափոխում, բաց իրրում ևս գրաբայի է-ի դիմաց ունենք
 է, ինչպես՝ մարգարէլալէք, թէթէ, լէլէ, ըրալէք:

Կիւրալէքալէքի, բառում առկա է է-ի հնչյունափոխութիւնը:

Ը

31. Բարբառում իրա սանանափակ թիվ ունեն ը-ով սկսվող բառերը:
 Նրանք մի քանի օրինակներում ը-ն անկայուն է՝ այն կարող է փոփոխ
 է, իս նախադրանքի՝ ներդաշնակելով բառի մեջ նրան մյուս վան-
 կարարներին, ինչպես՝

Ը-է. ընկոր-իկէլէք, ընկորնալէք, ընկորնթալէք, ընկորնթալէք, ընկորնթալէք:
 Ը-ու. ընկորնթալէք, ընկորնթալէք, ընկորնթալէք, ընկորնթալէք:

32. Գրութիւնք ալթաքընթալէք շնչով, քայց բաղաձայնների կուտակում-
 ները ցող գաղափարների ը-ն հանդես է գալիս սկ, սպ, սա, զգ, շա
 կապակցութիւններից առաջ մերթ իրք. ը, մերթ իւր. ներդաշնակելով
 ֆալորդ վանկարանքին. օրինակ՝ սկնթալէքիւ, սկնթալէքիւ, սալթալէքիւ,
 սանթալէքիւ, սալթալէքիւ, զգալթալէքիւ, զգալթալէքիւ, ընթալէք ծիրան,

սպանող ռուսականները որոշ է ընձկնել այդ կապակցութիւնները մեջ-տեղը ինչպես՝ սպանող ռուսականներ սպանել սուլազանիէ և շարունակել ռուս-դուրը :

Սպիտակեւրասիականի, սպիտակեւրասիական բառերում կատարվել է դրո-փոխութիւն և ի ծայնովորը հայտնվել է սպ կապակցութիւնը որակում : 35. Մեծ մասամբ "թեթ" ծայնովորների ներդաշնակութիւնը զարդանա-վանկի ընձ վեր է ածում ուրիշ իրի՝ հատկապես իւրացած ծայնովորն-րին հաշորդելիս ինչպես՝ բրինձապիրիսի, շնէլեմընէի, զգն-կի-դի, դիր-կիզի, զըն-կի իրի, զրուցնէլ զգիրիցի, զոնքառիժոց, զոնարաթիժ, զմակառիմէկ, զնելուիի, մրելաժիրվի "գիրանա", և լուելուիցնի, շնէլեմընէի, փթիթիթի, քակարիսէկ, շրալի շ-միրալ, ծնունդ-ծնունդ, կուուցրուուուց, զանելաթիթանա, թիու-թուու, բրուարպիւրուաթի, կուուքարուուուք :

36. Հետևյալ դեպքերում կանոնապահի ընձ մտում է ըս ինչպես՝ իմորիփմոր, լըրուիթիւնըրուիթիւն, կրակըրակ, մնամընալ, քըր-տուեքըրըրուեք :

35. Ընձ մեկուկուս վանկ ունեցող բառերում պահպանվում է բ կամ ո ծայնովորների նախորդելիս, ինչպես՝ ծանրածեղըր, մեղրամէղըր, տայգրուեղըր, քաղցրաքաղցըր :

Բարձրագուր բառում սուկ է ըսու հնչյունափոխութիւնը :

36. Գրաբարյան վերջնահնչյուն նից տաջ լսվող ընձ ընկնում է ն ինչպես ընկնում է նա, այդ հավելվածական նն. այսպես՝ ամառամառ, դուռնուուու, ծուռնածուռն, բնուբնու, հարսնհարս, մուկնմուկ, ակնակ, կուռնկուռն : Ծանոթութիւնս նկատելիսարմունկը բառում զրափոխութիւն պատաստվ վերացել է նա զառնապահի ընձ :

37. Բազմաշնչներից հետո, իբրև որոշիչ հող հանդես նկող ընձ, պահպանվում է ինչպես՝ հացըհացը, լույսըլույսը, իմըիմը, ասնըս-ասնը : Արմատակն ու ծայնովոր ունեցող մի շարք բառերի որոշիչ հողի ընձ ներդաշնակութիւնը կարող է դառնալ ուս ինչպես՝ տուը-տուընու, քունըքունու, շունըշունու, ութըութու և այլն(սես) :

38. Որոշիչ հողի ընձ նրբան շփթվում է ստական ընձ վերջավոր-ութիւն հետ, նրբ բարբառիս հնչյունափոխական օրինքների համաժայն վերջին վանկում, շնշից հետո, հն, արասնվում իստ կարժ, վր է ածվում ընձ ինչպես՝

Աղը ամանը պիտիկա՝ աղիամանը փոքր է" (սեռական)

Աղը օքուդ պէն ա՝ աղը օգակար բուն է" (ուղական)

ի

39. Ի ծայնովոր բառակցում անկախ շնշից և դիրքից մտում է անփոփոխ օրինակ՝ ինքնիքնը, իշանիշնի, իսկիսկի, իքիքը, իւրիւր, իլիկիլիկ, իմանալիմանալ, իմաց տունիտմաց անիլ ինձիինձ, ինքնինքն, ինստունստուն, ինչիինչ - իսկ բարդութիւններում ու-նենք ինչիշն ինչյունափոխութիւնը, օրինակ՝ ինչ սեղիթեղ, ինչ սեղացիթեղացը, իշաիշա և այլն :

Բառակցում իրը հնչյունափոխութիւն ունենք ինչ դրանվան թեքած մարում, օրինակ՝ ինչ քնիքնիքնիքնիքնի անէքնը քնընքնում : Բառակցում իտու հնչյունափոխութիւն ունենք իրնարուարը բա-ռում, վերջին հաշորդ վանկի նստու հնչյունափոխութիւնը ներդաշնակ-ութիւն արդունք է :

40. Բառամիջում ևս ինձ համապատասխան կայուն է հատկապես միավանկ բառերում, սակայն նրկվանկ բառերում նրբան հնչյունափոխվում է օրինակ՝

գիրակիր, հինհին, սիրասիրա, ծիծծիծ, միամիտ, միտմիտը, լիրալը, պինգպինգ, վիզվիզ, հինգհինգ, ծիրածիրա, կարմիր կար-միր, լիզելիզել, լաիլալիլ, սիրելիսիրել, աղիլիպիլիկ, ամիս-ամիս, անիւանիւն, գինիպիլիի և այլն :

Այս օրինքից բացառուի ուն են կազմում հետևյալ բառերը, որոնց մեջ ունենք իրը հնչյունափոխութիւնը, ինչպես՝ կին (իկիկընկ, կծիկընկ, կուիկընկ), թնիթթանը, գիշերքընկը, կայսրընկը-րը, քիթքընկ, սրիսարայիլը, քաղցընկը :

Յիշողիշունք # ուշնիշ բառի տառնի սարքնակում ինձ պահան-վել է իսկ նրկըրը սարքնակում ներդաշնակութիւն վեր է ածվել ուրիշիշնք մաի վրայում, այսպես յիշողիշունք ուշնիշ :

41. Բառավերջի բաց վանկի շնշահաշորդ ինձ թույլ արտաստութիւն պատճառ վեր է ածվում ընձ հետևյալ բառերում. ջրալիթիթընկ, ին-նալիթիթընկ, քանիքանը, զինիթիթընկ, եկեղցիթիլկեղցը, ան-լիթիթը, պանիթիթընկ, ասնիթիթը և այլն :

Նույն պատճառով իրը հնչյունափոխութիւն ունենք քարի նրկըր-պիլընկ, քարի լոյսըլիս կապակցութիւնները մեջ :

Ենթի տակ սրգնական հրամայական մի մասնիկը դառնում է մը հատկապես հարգանք վերջնական մասնակ, օրինակ՝ սրգորիլ մը "մի սպիրիթ" :

42. Բառավերջի բաց վանկում ի ծայնովոր անփոփոխ է մտում հետևյալ

երկվանկ քառերում, ինչպես՝ ալգիբիթի, զերիքեղծի, զինիքոնի, ոսկի-պօսկի, ասրի-ասրի, հոգի-հօքի, հօռի-հէրի:

Ծանոթութիւնը.- Գոսի բլակտուկ բառը շնորհում է այս օրինաչափութիւնացից, քանի որ բառավերջի կ-ի համբնմամբ ի-ն հայտնվել է փակ վանկում և ննթարկելով ներդաշնակութեան դարձել է ու:

Ծանոթութիւնը.- Ես-եղիք-հըզը բառում ունենք ի-ն Նըչունափոխութիւնը, իսկ նրա ննթարող ասորնարկը՝ հարուստի՝ "Ճանապարհն" դարձվածքը աննթարկում է գրաբարյան ուղիոյ ստանական ձևից:

43. Ի ծայրագիծի մասնավոր Նըչունափոխութեան դայքերը պիտի համարուի հետևյալ օրինակները՝

Իտու.- շիւր-շուղուկ բառում, ներդաշնակութեան արդյունք է:
Ի-ն-կնժինկունկունքի "Ճված խորդի ասկանք"

Ի-ն սղիում է աերինակ-ոթինակ բառում, ինչպես նաև հետևյալ բառերի ստանական հոլովածներում, որոնք փակ վանկի շնշատաշորդ ի-ն բերման պատճառով հայտնվում է շնշտի ասկ, ինչպես՝ գանիթալարը, շարիչ-շմբի: Թնիթրթնարըն, կծիկ-կըմընկ, սամիկառամկըն և այլն (տես § 26 և 201):

Ո

44. Բառակզրուս գրաբարյան ո-ի դիմաց ունենք մօ օրինակ՝ ոթ-վօք, ու-վօչ, ոտ-վօռ, որ-վօր, ոսպն-վօսպ, ոսան-վօտ (վօնի) ոչիւնչ-վօչիւնչ, ոսկր-վօսկր, որըլ-վօքիպալ, ոսկի-վօսկի, ոսնանդի-վօննդ-ուղ, ոսկծիւր-վօսկծիր և այլն:

45. Բառակզրուս ո-ով Նըչունափոխութիւնը կատարվել է հետևյալ բառերում՝ ու-գ-վէք, ործ-վէք, ործ(ակ)-վէքցակ, որըն-վէոթ, որընել-վէրթնի, ոճիւ-վէչի, ոճիկ-ուսն-վէչիլուսնի:

46. Բառակզրուս ո-ի Նըչունափոխութեան մասնավոր դայքերից են՝ ոտ-ու գը-տել օվ:

որ-որդուղ-որդիւ, որըրմի-որըրմի, որդրամ-որդրամ, իսկ ուրբն-ի-իծելի // ի-ն-իծելի բառում տ-իթ ձևի Նըչունափոխութիւնը կատարվել է նուրուղ ձևից, որը սովորական ենույթ է ձայնավորով ըսկըսվող հայերեն ընդհանուր բառերի համար, ինչպես՝ առաջ-հտառ, ա-զանկ-հսթնիլ և այլն:

47. Բառավիճի ո-ի դիմաց ունենք օ հետևյալ բառերում՝ զողւ-վօչ, զողն-վօղն, զողնալ-վօղնալ (ըողնալ), զոնանք-ոն, զործ-քործ, զորա-վօրթնակ, զովն-վօվն, զոտի-վօտակ, զոն-աստղուկ, զող-ասող, քոռն-քոռ, իոգի-թօքի, հոգի-թօքի, իոտ-թօտ, իորթ-թօրթ:

իորթօր, ծոցածօց, նոտածս, կորկօր, կողկօղ, կըշապօշապօշ, կոպկօպ, կովկօպ, հովհօպ, հոտօղ, մոտմոտ (մուկնոր-նօր, շոգշօց, շողքշօքի, մոթմօթ (մօնի շորշօր, յորթշօրտ, շորշօր, պղպօչ, պրապօրա, սոթսօթ, սովսօս, քոտքօտ, քորքօր, ժողով-ժողով, խորթվօր, ծորնշօրիւ, հորնշօրիւ, արոտ-արոտ, անկո-դին-ընկօղին, իոնջանթօնջան, իորիսի-թօրիլ, պարոնապարոն, ինժօր-իլնժօր:

48. Բառավիճի ո-ն անփոփոխ է մնում նաև վերջածանցներում, օրինակ՝

- Անոց-սըրբիանքանց "աղբանոց", պատանոց "ծնանոց"
- Անորու-նավօր "ուներտ", հարմարօր "հարմար"
- Որդ-իվէլնօթ "ավելորդ", "ճամփօթ "ճանապարհորդ":
- Ովի-նըկօպի "ընտիր", զտելօպի "զնորպի":
- Ու-կըրըզնօտ "սագոտ", նախօտ "նախշօր":

49. Բառավիճում ո-ի Նըչունափոխութեան մասնավոր դայքեր են՝

Ո-ի. բոժծ-պիժծ, մի(ն) փոքրիկ-իւրի փերիկ միայն այս ձևում

Ուտ.- կոկոն-կոկուս, հող-թօրուղ

Ուս.- թոնիթ-թանդըր

Ող.- կորիզ-կըզիզ սովորավօր, սըվօրիւ, զողալ-ղողալ:

Ու-կորանչ-ուղնժի, բորնի-վէրվիլ, բողկ-պէկի, բողկ-պէրիլ:

Ոտւ-ափստ-փճուկ, յիշոց-իշնց (ուշնչի ներկայ իրազմի (ուշնչուցի):

Ո-ն սղվել է գողովապօղովա բառում:

Բառակզրում ո-ն միայն երկույն և յետոյ բառերում է հանդիպում ու կրել է հետևյալ Նըչունափոխութիւնները-

Ուտ- յետոյ-յտօտ (յտօտի):

Ռ

51. Միափակ և բազմափակ բառերի սկզբում ընդհանրապես ու-ն անփոփոխ է մնում. ութուտ, ուշուտ, ուխտուտ, ուշուտ (ք) և ուտ, ուտ, ուգնուղի, ուխտուտի, ուղեղուղեղ, ունե-տենիլ, իւնե-տիլ, ունե-որուտուտ, ունուտուտիլ, ուտոյտուտ, ուտուտ, ուտիլ, ուրախուտի, ուտուտուտի, ուրախուտի, ուրախուտիլ:

Բառակզրում հ-ի հավելում ունենք ուղի-հըզ կամ հողու սինիլ կապակցութեան մեջ:

Իսկ ուղարկել-ողարգիլ, ուղղորդօրթ բառերում ունենք ու-ի անկում:

52. Բառավիճում ու-ն անփոփոխ է մնում հետևյալ բառերում. աշուն-աշուն (ք), գարուն-կէրուկ (ք) քառասունքատուկ, յիսուն-իցցուկ, արթուն-պըրթուն, մածուն-մածուն, քառասունքատուկ, յիսուն-իցցուկ, արթուն-պըրթուն, մածուն-մածուն:

62. Բառամիջում նրկբարբառային արժեք չունեցող այլ-ը անփոփոխ է մնում. մայիսամայիս, ինչպէլ րիւրայիլ և յալիլ-նայիլ:

63. Բառավերջում նրկբարբառային արժեք չունեցող այլ-ը հիմնականում դառնում է ա, օրինակ՝ աշկարայ-աշկէրա, նրեխայ-ըրեխ (ըխ) + աղայ-ըրադ, փնայ-ըրէսա, սասախա-ըրսառա, մնայ-ըրէզա:

Այս օրներից շնորհում են մի շարք բաներ, որոնց բառավերջի այ-ա նշյունափոխութեան դիմաց ունենք այ-է նշյունափոխութեանը, ինչպէս՝ գուլպայ-կոյուկէ, կապայ-ըրէփէ, քակայ-ըրպակէ, վերայ-ըրվերէ:

Վերոհիշյալ բառերի շնորհումը § 63-ի սահմանումից կատարվել է նմանապէս պատճառով. այդ բառերը նոր գործ են անվել որոշյալ ամսամ կամ հոգեակի թվով, բառավերջի այ-ը հայտնակ է բառամիջյան դիրքում և նշյունափոխվել է է-ի 62-ի սահմանման համաձայն, օրինակ՝ նրեխայ-ըրեխէն (ըխէն, նրեխայ-ըրեխէր (ըխէր) աղայ-ըրդէն, աղայ-ըրդ-ըրէր (կապայ-ըրէզէն, կապայ-ըրէփէր, գուլպայ-ըրկուկէն, գուլպայ-ըրկուկէր, փնայ-ըրէսէն, փնայ-ըրէսէր, սասախա-ըրսառէն, սասախայ-ըրսառէր: Իսկ այնուհետև համաբանութեամբ այդ բառերից մի բանի-սքն ուղիղ ձևերում ևս պահպանել են հոգեակի ու որոշյալ ամսան ձև-վորում իրենց կրած այ-է նշյունափոխութեանը, օրինակ՝ գուլպայ-ըրկուկէ, կապայ-ըրէփէ, քակայ-ըրպակէ, վերայ-ըրվերէ:

Այս օրները գործում է այն դնգերում էլ, երբ ք վերջավորութեան ունեցող փոխաբայ բառերն ստեղծում են որոշյալ հոգեք կամ ք հոգեակի-սքն, օրինակ՝ փարա-փարէս-փարէն-փարէք "ձող", այն-այնչև-այնչը-այնչէն-այնչէր "հայնչի", և հալա-հալէն-հալէք "Նղանակ" և այլն:

Բառամիջում այ-է նշյունափոխութեանը ունենք նաև մի շարք բառերում, որոնց երկրորդ նգը կազմված է գրաբարյան լուայ "լվալ" բառից. այսպէս՝ Էրինվիլէ "արեանմարի", կատավիլէ "կատավալ" թողլվազմած "իրէսլիվ" "երեսլվա" և այլն, որոնց մեջ առաջին բառերում ունենք լուայ-ըրիվիլէի դրափոխված ձևը:

II

64. Նրկբարբառի նշյունափոխութեանը համապատասխանում է ընդհանուր հայերենի պատմական նշյունափոխութեանը, միայն մի աղբյուրում կամք-ընդհանուր հայերենում աւաո նշյունափոխութեանը օրոնքից բացառութեամբ է կազմում նրկու բառ՝ աղանի և նաւթ, մինչդեռ Բուրդուր բարբառում աղանի բառը այլ օրինափոխութեանից բացառվող բառ չէ նա էլ է ննթարկվում աւ-ա նշյունափոխութեանը, իսկ նաւթ բառի փոխարեն էլ օգտագործվում է փոխառյալ "ղալաղի" բառը:

65. Ենչտի սակ աւաո նշյունափոխութեան են ննթարկվում նաև բառակարգի գրաբարյան աւալ սկսվող թմ միավանկ, թմ բազմավանկ բառերը, ծնն նրան չի հաջորդում որևէ ծայնավոր, այսպես՝ աւաոց, աւաոր աւաուաոթըդ, աւաորաոթ, աւեծը-ածըլ, աւեծը-աորնը, աւրնել-օրինել և արևնալօրինալ:

Ծանոթութեամբ. Այս բառերը չեն փոխվում նաև բարդութեաններին մեջ, ինչպես՝ այսարաւաոր, այլաւրաւալըր:

66. Այս օրոնքին չեն ննթարկվում այն բառերը, որոնց մեջ աւ-ը նրկբարբառային արժեք չունի, ինչպէս՝ աւերաւեր, աւեռարաւալըրա-րան, աւեռը-աւեռիք, աւազաւաք (սա գործածական է միայն "ավաք" ինքզեզիքի" արտահայտութեան մեջ): Այս բոլոր օրինակներում էլ ունենք Սևեռի-իվիլի բառերում և սրանից կազմված աւեռաւալիվիլանալ, աւեռաւեռ-իվիլիվանցիլ: աւեռըդիվիլեռթի ձևերում ունենք աւալ նշյունափոխութեանը:

67. Ուշագն նշել ենք, աւաո նշյունափոխութեանը գործում է նաև բառամիջում, որին ննթարկվում են թմ միավանկ, թմ երկվանկ բառերը, ինչպէս՝ իւււրթոսք, զարբը-ըրք, մաւաւա, աղաւթ-աղթ, աղանի-աղանիկ, աւաւթաւաթ, այսարաւաոր, նաւթաթ (բառակարգի նաև նոտընկ) է ինչաւրթաւաթ, իւււսնի-թոսիլ, ծանաթ-ծանթ, ծնաւը-ըր-նեղ(թ), կարաւաթառ, աւաուաթ-աւաուրթ բառում գործել է նույն աւ-ա օրոնքը, սակայն ներդաշնակութեան պատճառով աւաուաթ-աւաուրթ ձևից նոտ ստացվել է մուրթը-ը:

68. Բառամիջում ոչ նրկբարբառային աւ-ը լինում է ավաւաւաւ-ֆաւաւիլ (Ֆըւաւիլ) հալաւաւ-ֆըւաւաւ, հաւաւաւ-հալաւաւ, հաւաւաւ-հալաւաւ, ծորաւաւ-ըրաւաւ: Այս օրոնքին չեն ննթարկվում հաւաւ (կնեւլ)-հալաւ (կնեւլ), հաւաւ-ըր-հալաւիլ, ինքնահաւաւ-ըրնաւաւ ձևերը, ուր ունենք աւաո նշյունափոխութեանը:

69. Բառամիջում աւ-ը չի նշյունափոխվում նաև աւաւը վերջածանցում, ուր աւ-ը նրկբարբառային արժեքից զուրկ է, ինչպէս՝ քախաւըրաւաւաւ-վոր, թագաւըր-թըրաւոր, ծնաւըր-ըրնաւըր:

70. Բառավերջում աւ կապակցութեանը մտնում է ավ, այսպէս՝ հաւ-հալաւ, քաւ-քալաւ:

Այս բառերը փոփոխութեանը չեն կրում նաև բարդութեաններին մեջ, ինչպէս՝ քաւ-ըրնաւըր, "սասնաւըր", կըլիլըրավ "ըլիլըրավ" հաւկիթ-հալկիթ: Լաւ-ըլէվ բառում ունենք աւ-ըլ նշյունափոխութեանը, որը

պայմանավորված է լ-ի՝ անցյալում ունեցած ֆոֆուկ արասանության հետ:

Սա

71.Սա նրկբարբաղը զրաբարում հանդիպում էր զնրազնացանք բառ-միջում, որը Բուրդուրի բարբառում է շնշի սակ և շնշաահարդ դիր-բում, վեր է անվել է-ի, ինչպսւ՝ լանաւլէո, լարդուլէրթ, առշ-նեակ-էռիշէկ, նրանեակ-իռանէկ(իննէկի լուսնեակ-լիսնէկ) կա լիս-նիյէկ, կնանք-կէնք, զորանա-թորէն, այսօրնան, այնօրնան-ընթուն, հազարնան-հիզզէրէն "հազար անգամ" իրանան - ուվէն: Եսկայն իւրեանք- ուրանք, իւրեանք-ուվանք ձևերում բառամիջան ես-և դարձել է ա:

72. Գրաբարյան անցյալ կտարյալի նգակի-նաց վերջավորության նա-ն և զրաբարյան նգակի հրամայական են վերջավորությունը շնշի սակ և նույնպես վեր են անվում է-ի. օրինակ՝ զրեանավ-իւրէց, սիրեանցա-ի-րէց, զրեան-վ-իւրէ, սիրեան-սիրէ և այլն:

Սյս օրենքի համաձայն զրաբարյան-նար հոգնակերպ վեր է անվում է-րի (տես § 188):

Յերև և նույն համարանությամբ է նշյունափոխվել զուեարթուն բառը:

73. Գրաբարյան անցյալ դերբայի-նալ մասնիկի մեջ նույնպես ունենք նա-է նշյունափոխությունը. օրինակ՝ սիրեալ նմսիրէլ էմ, խոսեալ նմսոսէլ էմ, ուզեալ նմ- ուզել էմ, մոռացեալ նմ-մըրցել էմ և այլն:

Մտնալ-մէրալ բառում կտարյալն նա-ա նշյունափոխությունը ար-դոււնք է նրա մեջ զիսակցով զոյգականի իմաստի, որով նա և իմաստով, և ձևով աբրեւակվել է դերբայնորից:

Սայ

74. Սայ նոաբարբաղը հին հայերենում հազվադեպ հանդիպող նրևույթ էր. Բուրդուրի բարբառում նայ նոաբարբաղը վեր է անվում է-ի. այսպես՝ արծաթանալ-էրգաթէ, մագնալ-մազէ, ոսկեայ-վոսկէ և այլն:

Նույն նշյունափոխական նրևույթից է առաջացել նաև բարբառի քերիսունք-թորիստունայը հոգնակի ձևը, որի նգակին մերթ քերիստունէ, մերթ էլ քերիստուն և ն է ընդունում:

Այս օրենքը հուշում է, որ բարբառային օրինքը կամ օրինքը "յոթնորդ օրը" և ութնք, ութնք "հանդուցալի հիշատակի արարո-ղության ութնորդ օրը" պետք է առաջացած լինեն երթնայ-թ-օրինքը օրինքը և ութնայ-թ-ընթուրէնքը ձևերի վրայով:

Սա

75. Սաև նոաբարբաղը նույնպես նվազ հանդիպող նրևույթ էր, որ

դրևուրվել է զրաբարում միայն բառերի վերջում: Բուրդուրի բարբառում նաև-ը վեր է անվել է-ի. սեաևսէվ բառում և դրանից կազմված սէվա - նալ բայի դիմավոր ու սղոնք ձևերում:

Իսկ բարեաւաբարով բառում ունենք նաև-աով նշյունափոխությունը, որը պահպանվում է նաև քարովիլ բայի խոնարհված բոլոր ձևերում:

Իև

76. Իև նրկբարբառով սկսվող զրաբարյան երեք բառերը նեակալ սեա-բուն ունեն բարբառումս՝ զրաբարյան զինչ, զի՝ զերանունների զորձիպան հոլովը իււիվ քառայած ձևով պահպանվել է բարբառումս և նշանակում է "ուր" կամ "ինչ": Այստեղ սակ է իււիվ նշյունափոխությունը:

Ուրաւոր բառում ունենք իււու. նշյունափոխությունը, որն սակ է նաև իւրեանաւորէն/ոււմէն, ոււվէն, իւրեանք-ոււրանք/ոււանք, ոււվանք, իւրեանք-ոււրանք/ոււվանք, ոււմանք ձևերում:

77. Բառամիջում իււ-ը կորցնելով և ձայնորդը դառնում է ի՝ թն շնշի սակ և թե անշնշա դիրքերում, եթե նրան հաջորդողը քաղաձայն է, ինչպես՝ ալիւրաւիւր, աղիւրաւաղիւր, արևնաարիւ/էրիւ, արևննլաէրի-նիւ, արևնոռաէրիւնո, արևնլուսալաէրիւվիւէ, զիւրալ-էղ, Միւրալէր, զիւրայիւլ-էղական, կիւրակալիւրիւրիւր, հարիւրաշէր, միւրաձիւն, միւրանալ-միւրոն, զիւրաթիւր/զուլ/:

Սանթություն-ա- Մրիւնեմուրըունէն, զիւրալ-էղ, զիւր-/նկան/առու-րական. բառերը այս օրինաւափոխությունից բացառություն են կազմում:

78. Ոչ նրկբարբառային իււ-ը բառավերջում արասանվում է իւ, օրի-նակ՝ շիււաշիւ, թիււաթիւ, հաշիւաշիւ, պահււապահիւ:

Սանթություն-ա- Յրիււալ-վիր զրափոխությամբ առաջացած ձևը ներթա-րիւ է ալիւս, որ այն նույնպես սկզբում ենթարկվել է իււիվ նշյուն-ափոխությունը:

Փիււււրով բառում սակ է իւււով նշյունափոխությունը, որ առա-ջըրթայ տնմանությամբ է բացառվում:

79. Վերացական զոյգականների -ուիւն անանքը նշյունափոխվում է և ընդունում -ուիւն ձևը, ուր կտարվում է իււէ նշյունափոխություն-նք, օրինակ՝ օգնութիւնաօգնութէն, մարդութիւնամարդիւրութէն, նրկա-յութիւնազրկութիւն/ընթութէն, ընկերութիւնանկերութէն, աղողութիւնա-ւաղողութէն, սողողութիւնասողողութէն, ընութիւնաընութէն, զողողութիւն-վողողութիւն/բողողութէն, շնութիւնաշնութիւն և այլն:

80. Բառասկզբում եււ-ը դառնում է յէ եւլ/իււալէղ բառում, ինչ-պես նաև նրանից անանքված ու բարդված ձևերում, օրինակ՝ եււալիւ/իւ-ալիւ/իւալէղաւ, եււիւ/իււալէղալէղիւ և այլն:

81. Բառամիջուկ և բառավերջուկ ոչ երկբարբառային եւ-ը սովորաբար դառնում է էլի, ինչպես՝ արեւորահիւլէփօր, երեւիւ-ւիրէվալ, Թեթեւանալք ընթիվանալ, ծեւեւածէլիլ, սերկեւիւհափնկէլիլ, զեւաւալ, Թեթեւքիթէլ, հարեւանահարէվան:

Այս օրենքից բացառու է կազմում արեւաբայով բառը:

Ոյ

82. Բառակզըն ոյ երկբարբառը , որ անդիգում է միայն ոյզ/յոյզ և ոյր բառերում, մի դեպքում ունենք ոյ-վէ, ինչպես՝ ոյզ/յոյզ վէր, մյուս դեպքում՝ ոյաւօ, ինչպես՝ ոյրավօր հնչյունափոխությունը: Բառամիջուկ ոյ երկբարբառը Թե՛ միական, Թե՛ բազմական բառերում վեր է ածվում ի-ի, ինչպես՝ շոյաւշտ, քոյթափիթ/ի/պիթի, քոյնապին, Թոյւթիլ, լոյաւէլս, կոյտակպիտէլ, քոյթ-քիթ, զոյյազրից, ընկոյզ-էնզոզ, պոյտազոփտ, կոյտ/ել/ակտիլ:

Բացառու է կազմում յոյաւհոյս և կոյաւկոյս, կապոյաւկա-պոյս բառերը, որոնք զրական-կրոնական փոխառություններ են. մանաւանդ կոյաւկոյս բառը, որն առանձին հազվագիպ է գործածվում և ավելի հաճախ հանդիպում է "կույս Մարան սասկածածին" արտահայտության մեջ:

Կապոյս բառի փոխրեն ավելի շատ մօլ կամ մալի բառն է գործածական, սակայն իրն քաջ գործածվում է կապիլ ձևը: Ծանոթություն. Բարդուէլյան մեջ ոյալ հնչյունափոխությունը էի պահպանվել բարբառային հարթ /հորարոյր/, մարթ /մորարոյր/ բառերում շեշտահարող ի-ի թույլ արտասանության պատճառով, ուր առկա է ոյաւ հնչյունափոխությունը: մինչդեռ առանձին քոյր-ը լինում է քիթ: Դա բացատրվում է արզաւաթայնք, երբ բառն ամփոփվել է և ի վանկարեն սկսել է շեշտահարող դիրքում արտասանվել ավելի կարծ, ինչպես՝ հայրաքոյրահարքիթահարթը և մարարոյրամարքիթամարթը:

Բառամիջուկ ոյաւ հնչյունափոխությունն ունենք տոյձառու, տոյժ/առուժիլ, ուտոյսուտուս բառերում:

83. Բառավերջուկ ոյ ունենք միայն երեւիլ, Խոյք բառերում, որոնցից առաջինը բարբառում է անդու և գալիս երկու աղբյուրակով՝ իրանդու և ուրնդու. երկու դեպքումն էլ առկա է ոյաւ հնչյունափոխությունը իսկ յետոյյոտոյոտով ձևերումն էլ ունենք ոյաւ և ոյաւ հնչյունափոխությունը:

Գրաբայան ստական հոլովի-ոյ վերջավորությունը նույնպես փոխրենված է ընդհանուր հայերենի նման ու ձայնավորով, ինչպես՝ մարդոյ մարթու, սատոյաստու և այլն:

Ուա, ուէ, ուի, ուու

84. Ուա երկբարբառը մեծ մասամբ դառնում է վա, ինչպես՝ յուևուարս րուևար, փետուարափետարը շեղանիշիզվածը, նեղուածքանէղվաք, լուևաւըզվան, աստուածածինասվածածին, քուրդուատափուլվոտ, ծուածնոնծիվածնոլ, կատուալուայկասվալիլ, ծուարիւծըվարիլ, գաղուածքալէղ-վաք, Թրուաւ-թըթվաւ:

Այս օրենքից բացառու է կազմում դժուարափոխը, շուարաշիվր և աստուածաստած բառերը. վերջինս անդու է գալիս երկու աղբյուրակով՝ սալած և աստու:

Լուևաւալիլէնիլ, լուայքալիլէս, լուայալիլէ / որն առկա է արիւնլուայաւրիւնիլէ, կատուալուայկասվալիլէ բարդություններում / բառերում ուաւալ օրենքը էլն կարող գործել առկա դափնուէլյան պատճառով:

Մասնական եղանակի ապտնի և անյաւ ապտնի ժամանակներում ապտնի դերբայի ու մասնիկը, հանդիպելով երրորդ դերբի ո ստանալ քային, դառնում է ուա, որը արտասանվելիս ենթարկվում է իծրյալ ուաւալ ընդհանուր հնչյունափոխության օրենքին, ինչպես՝ ուաւուա աաւուաւու վա, կ'իծրուա ալէ'իծրուա վա և այլն, քայց ավելի հաճախ՝ ուաւուա, կ'իծրուա և այլն:

Հին հայերենի-ուաւ ա. սնյալ դիմաց բարբառ ունի նույնպես վա, ինչպես՝ գաղուածքալէղվաքս երեկուաաիրէլի, ձուււմ ունենք ուալ հնչյունափոխությունը:

85. Ուեւալի հնչյունափոխությունն ունենք հաշուեւաւալիլ, գառուեւաւալալիլ, քրուեւալըթիլ, ցրուեւալըցիլ, Թրուեւալըթիլ, ցրուեւալըլիլ և նման այլ ձևերում, որը կատարվել է իծրոյության քայնի' ի լծրոյության փոխանցվում պատճառով / տես § 25 /

86. Ուիւալի հնչյունափոխությունը նկատվում է առկանկան քային անյալ կատարյալ ժամանակի ձևերում, ինչպես՝ աու-աուալի կամ աւըլ, աուիթուաուլիթ/աւըլըր, աուիթըաուալիթ/աւըլըք և այլն:

87. Աուաւուալ հնչյունափոխության ենթ հանդիպում է առկանկան կամ կամ, որը ու ձայնավորով վերջավորվող բառն ստանում է -ուեթեւուալէն վերջածանցը, ինչպես օրինակ՝ կծուեթեւուալուծուեթեւ/ կծուալուեթեւ, Թրուալեթեւուեթեւ/ Թրուալուեթեւ, հնուալեթեւուեթեւ և այլն:

վոր, ձագնւածքիւ, հոգիահօքի, սայգրաւերըն, օգոստոսօքոսոս, օ-
 զուսուսուդ, զգնւածքիւ, աղուսանելահարցընի/ընքընիւ, ազանելիք-
 հարկելիք, սպարաւընքալոր, մրազոյաթընքընիս, երգնւայերքիւ, կար-
 զնւակարքիւ, մարգարէամարքարէ, երգայէրք, էգաէք, ձագաձէք, ծիգածիք,
 սուղասուք, սարկաւազուսարկավաթ, մրազամընք, և այլն, ինչպես նաև մի
 շարք հասուկ անուններ, օր, ԱրգիսաՄէրքիս, Մարգարամարքար, Գեորգ-
 Յէլեղի, Մարգարիսամարքընի և այլն:

Բառամիջուկ գ-ի հնչյունափոխութեան քայտիկ դեպ ենք տեսնում
 շարգաւաշարգամ բառում, ուր անկ է գալ հնչյունափոխութիւնը և դա-
 ժոնութիւնն հետևյալ բնշարքութեամբ՝ շարգաւաշարգամաշարգամ:

ՅԹ. Են ինքայինից հետո թմ բառամիջուկ, թմ բառամիջուկ գ-ն մտու
 է անփոփոխ հետևյալ բառերում՝ զանգալանգ, ինչգահնգ, ժանգաձենդ,
 ժանգառաձենգառ/ք/, ժանգոտնլաձենգոտի, խնգարելախնգարի/իւնգարի
 և այլն:

Ինգային և-ից հետո գ-ն դառնում է ք հանդիսահնչեքիս "գերեք -
 անի", հանգստութիւնահնչեքիստութիւն, մանգաղամնքաղ բառերում:
 Ժանթիթիթիւն. Էթթթթթթ անքիս "ազաթ" բառում գաք հնչյունա-
 փոխութիւնը կարող էր կատարվել և ժայնավորների միջև ազաթ ձևից,
 և և-ի հավելումից հետո՝ անգաթ-ից:

Ժանթիթիթիւն Զ.- Ազգասար, ազգայնասարական բառերում անկա գաթ
 հնչյունափոխութիւնը կարող էր լինել ինչպես սեփական հնչյունափոխ-
 ական զոյացութիւն, այնպես էլ արևմտայն զրական ազդեցութեան արդ-
 յունք, երկու դեպքումն էլ գաթ հնչյունափոխութիւնն ավելի շուտ արդ-
 յունք է գաւ նախորդած հնչյունափոխութեան, որը սակայն չի նկատվում
 նույնպիսի դիրքում զգոյշառուզուշ բառի մեջ:

Գ

99. Բառակցութեան դաթ հնչյունափոխութիւնն ունենք հետևյալ բա-
 ռերում՝ դարառաւէթար, դարարելաւէթարի, դանկաւաւէնչ, դասաւէս, դա-
 սնւաւէրիս, դասորկաւէրիսկ, դասարկելաւէրիսկի, դասունաւաւէրունք
 "վասակ", դարմանաւէրման, դերիխաւէրիւն, դերիխաւէրիւնի, դերիտութիւն
 աղնութեն, դերիտույաւաղնութե, դեւաւէվ, դեպիաւապի, դժողաւթիթթ/կ
 և թմծօթթ/, դժուարաւթիթթ, դիմաւաւթիթիւնի, դիւր գաւաւթի կ'էլ ,
 դմաւաւթիսկ, դիմաւաւթիսկ "գեր վտակ կամ էգ թուռն", դդուսոր ,
 դդողաւաղաւ, դոււաւթիւ, դդողդդաւաղաղաղաւ, դոււնաւուր, դուրսաւուր
 և այլն:

Ժանթիթիթիւն և-նաղիպն ձևի փոխարն բարբառս գիսն տիպիւ,
 ուր դաթ հնչյունափոխութիւնը կատարվել է հան- կապակցութեան ան-

կուսից հետո՝ բառակցքի ժայնդիկների իւլայման բարբառիս ընդհանուր օ-
 ռնրնքով:

100. Բառակցութեան դ-ն շնչնդ իտւ է դարձել հետևյալ բառերում, ո-
 ռոնց մի մասն արևմտյան զրական լեզվի ակնհայտ ազդեցութեամբ, Օրինակ՝
 դառնալաթէրնալ, դառնալ, դասասանաթարասան, դասարանաթարարան, դաս-
 թաս, դար/ակ/աթարակ/ կա և թար/, դարձաթարց, դարձուսանելաթէրցընիւ,
 դիկանսերնաթէկաւէնթէր, դեղաթէր, դրապիաթընապի, դոժոթաթմծօթթ/կա և
 տիծօթթ/:

101. Ի ժայնդիկից հետո ժայնավորներից հետո, բառամիջուկ և բառ -
 վերջում դ-ն դառնում է թ, օրինակ՝ արդարաժարթար, Արամալթամ, բրդն -
 վերջում, օղաթ, դարբաւէթար, դարբաւաւէթարած "հողանած", երդումն ա
 օրթում /կա և յօրթում/, զարդարելազէրթարիւ, կարգալակարթիւ, մարդ-
 մարթ, մարդութիւնամարթկութեն, շարդելաձարթիւ, վարդավարթ, վարդա -
 պետավարթպար, որդնալթար, որդնոտնլալթարտիւ, ռուրդալթարթ /պիւրթթ/,
 լեարդալթար, ուղղորդալթար, սողայնլասաթայլ, երիտասարդալթարտարթ,
 Թողոտասաթթթ, Անդրակալթարակ, Նուրդաւալթար, վարդանալթարան և այլն:

Գործարայն տեսնելընաղաշ բառի դիմաց բարբառս ունի թընդշթաւէնչ
 "դրանդ աղաշ" ժողովրդական կեղծ ստուգաբանութեամբ ընկալվող ձևը:

102. Են ինքային ժայնդիկից հետո բառամիջուկ և բառամիջուկ դ-ն
 անփոփոխ է մտում հետևյալ բառերում՝ սանդաւանդ, սանդաւասնդաւ, սան-
 զէրգասանդէր/ք/, սնդուկա սնդուի, սնդաւաւէնդ, սնդելաւաւէնդիւ, պիւնդ-
 պիւնդի, գնդաւաւապիդաւաւ, պնդելապնդի "կողպն", քանդաւաքանիւ ,
 փուրդափուրդ, "հեմանի փոփարիտող մի աման":

103. Են ինքայինից հետո դ-թ հնչյունափոխութիւնն ունենք հետևյալ
 բառերում՝ ծնելաձանուծնելնթ, ծնելպանաձանուծնելպան/ծնելուծնելա, բարն-
 կնդանափարկէնթանք/պըրկէնթաք, խորելալալնթըրիւ, հանդաւաւանթիւ, իւն
 դաւալնթաւ, ցնդելապնթիւ, բառերում, որոնց մի մասը անկապած արևմտ-
 այն զրական լեզվից անցած բառեր են:

104. Բառամիջուկ, եթե դ-ն հաջորդում է որևէ իտւլ բաղաձայնի, իւլ-
 նում է նաև ինքը, այսպես՝ ինդրելալիթիալի, քողալիտա / կա և քալի/:

Դ-ն իլետում է նաև բառամիջուկում, երբ այն հանդես է գալիս իրև
 երկրորդ դիմքի դիմորոշ կամ ստացական հող՝ շփականներից և պայթաշփա-
 կաններից հետո, ինչպես՝ ալքդաւալքաւ, պոռդդաւորուղալքաւ, մէջքալքալք-
 կա և այլն:

Դձ մասնավոր հնչյունափոխութեան դեպք կա փոփոխափոխիմ բառում:

105-եր ժայնդիկների միջև ավելանում է ժայնդ պայթական դ-ն մի
 շարք մեկ և կես վանկանի բառերի կազմում՝ վեր անելով դրանք երկվանկի.

ինչպես՝ ծանրածնողը, մանրամասնողը, նրազնչողը, սանրասնողը և այլն:

2

106. Բառակզրուս էին հայերենի ծնւ վեր է անվում խուլ ծ-ի ինչպես օրինակ՝ ժայռածէն, ժագածէր, ծնունածէր, ծեքածէթ, ծնւածէվից փրկածից, ծուածիւն, ծինածիւն, ծմբուկածիմէրիկ, ծմբունածիմէր, ծեղածէր, ծերածէր և այլն:

107. Բառամիջուս և բառավերջուս ծ-ն վեր է անվում շնչել խուլ ց-ի ինչպես՝ ործակարցակ, բարծալէրց, դարծաթարց "հարսի դարծը հոր սուկ" դարծուսաննւթէրցընիլ, ործավէրց, ործակալէրցակ, փործանքափորցանք, օծաօց, դաղմակասիւց, բարծրասնւփէցուրասուլ, բարծրափէցուր, խուրծն և խուրց, հարբարուսմաճամփարցուս, հարց ու փորձահարցափօրց և այլն:

108. Ը-ն անփոփոխ է մտուս ն ծայնորդից հետո թե՛ բառամիջուս, թե՛ բառավերջուս՝ ասնձասնձ, խանծելախանծիլ, անծրուսանծըվէր, խանծահամ խընծահամ, խանծահոտախընծահոտձըր, օրինծափրինծ, զանծաքանծ, զանծա- նակաքանծանակ, արանծաղէնծ և այլն:

Եթե ընդունենք, որ բարբառային խանզրած ձևն առջացել է խանծած խանծածախանզրած քնաշրջութիւյամբ, ապա հարկ է ընդունել նաև ձագ հըն- լայունափոխութիւյամ մասնավոր մի դեպք:

Պարբառուս առկա մտիս ձագ դիտել ենթադրել, որ պլեյի շուտ առա- ջացել է մարդս ձագից, քան թե մարձագից, քանի որ բարբառս շուսի ձագ հնչուսնափոխութիւյամ նաև մեկ այլ դեպք:

3

109. Հին հայերենի ջ-ն բառակզրուս Բուրդուրի բարբառը վեր է անուս խուլ ծ-ի, ինչպես՝ ջրադալածէղալց/թ/, ջրաթհնքաճըրօտիքիք, ջրուկիցափորուլ, ջրուրափոր /կա և ճիւր/, ջրլւսնիլ, ջնջելածիւնջիլ և այլն:

110. Բառամիջուս և բառավերջուս ջ-ն ղառուսում է չ ծայնավորներից հետո, ինչպես նաև ծայնել շփական ղ կամ ծայնորդ ր-ից հետո, ինչպես՝ արջարուլ, արջիկատելիկ, թըջելաարելիլ, ոջիլավելիլ, միջնոյամիջօց, յի ջրուրիկնաճօրուլէն, առջնակառնիկնէկ, միջնակառնիկնէկ, արջոռա- լառ, սըջիկնաճուրուկն, շուրջառաջըրուտ, վերջավէրչ, ողջավօրի, առողջառոտիլ, առաջառնէլ, արջառաջառ և այլն:

Պաշարելապիծօրիլ բառուս բառակզրի խուլ գայթական գ-ի ազդեցու- յամբ իլացել է նաև բառամիջյան ջ-ն:

111. Բառամիջուս ջ-ն երբեմն կորցնելով իր գայթական քաղցրիւլը ք գայթականից և ն ընդգիւնից առջ վեր է անվում շ-ի, ինչպես՝ մէջք:

մէջկ, առջքալէրիշք, միջնակամաշնակ "կիսունի ստակ", ինքնելախընչիլ / կա և ըշնիլ զուգահեռը/:

112. և ընդգիւն ծայնորդից հետո նկատուում է ջ-ի անհնչուսնափոխ վիճակ, ինչպես օրինակ՝ իրիսանախօնջան, ասնջանքառասնջար, ասնջելա- ասնջիլ, քանջարակնջար, նրինջառնիլ, ջնջելածիւնջիլ:

Այսպէս ջնջիլը բառուս կատարվել է իրափոխութիւյս և ջ-ն թե՛ հետա- ցել է ընդգիւն ն-ից, սակայն նրա և ղրեն նսորդողը ծայնել գ-ի ազդե- ցութիւյամբ չի կորցրել իր ծայնելութիւյսը:

ՈՒՈՒ ՊԱՅՅԱՎԱՆՆԵՐ ԵՎ ՊԱՅՅԱԸԹԱՆԱՆՆԵՐ

4

113. Բառակզրուս էին հայերենի շրթնային պայթական գ-ն մտուս է գ նաև Բուրդուրի բարբառուս, ինչպես՝ պտապտ, գահապահ, պինդպին- դի, գորտագորտ, պէտրպէտր, գաթիւպաթիկ, գալկապալկապ, գաշարպաշար, գառապառապ, գոտիպաղտիտ, գրծանիլաղըծնիլ և այլն:

114. Բառակզրուս գ-ն նախորդելով շփական ս-նի մի քանի բառերում վեր է անվել շնչել խուլ փ-ի, ինչպես՝ գակափըսակ "ամուսնութիւյս", գակնլափըսակիլ "ամուսնացնել", ապապրիլափըսպրիլ, ապապրանքափըսա- րանք /վերջին երկու բառուսում կատարվել է նաև բառակզրի ա-ի անկումի՝

115. Պ-ն բառամիջուս իմասականում անփոփոխ է, ինչպես՝ պրնլապրիլ կապնկապիլ, շապնկաշապիկ, սապնկաժապնկիլ, դեպնիապիլ, դեպնիապի- լիլ, սպնիապնիլ, այսպէս աւելցուս և այլն:

Պ-ն վեր է անվել շնչել խուլ փ-ի՝ միայն երկու բառերում, ինչպես՝ պրանքապրանք, ապրուսապրուս:

Անգլանքըսակաշմբեր բառուս առկա գակ հնչուսնափոխութիւյսը պլե- լի շուտ առջուկը է համարանութիւյս՝ դնկաշմբեր քանի ազդեցութիւյս:

116. Բառակզրուս ևս գ-ն հիմնականում մտուս է անփոփոխ, ինչպես՝ կապակապ, պարապապարա, դուսպակահնապ, վիշապակիշապ, վիտապիտապ, հուպ սաւհուպ սալ և այլն:

5

117. Հին հայերենի անալեզվային խուլ գայթական կ-ն բառակզրուս մտուս է անփոփոխ, ինչպես՝ կաթակաթ, կաթնակաթ, կաթնլակաթիլ, կաթ -- նելականիլ, կայծակնակնակ, կանթակէնք, կապակըսակ և այլն:

118. Բառակզրի կ-ն երբեմն հանդիպում է շփական շ կամ գայթա-շփական ի հնչուսներին, վեր է անվում շնչել խուլ ք-ի, ինչպես՝ կշկուրաքշ- կուր, կշիւրաքշէր, կշնիւրաքշէր, կուշա/ին/աքշէրիս, կաշաղպա քշէրակ և այլն:

119. Բառամիջում կ-ն հիմնականում մտում է անփոփոխ, ինչպես՝ երկուսյոթուկ, երկաթաէրկաթ, քոչանկաէրկաթնէկէլ, ծածկէլծածակէլ, ծակէլծակէլ, կարկանդակըրկաթիլ, հոկոսեմբընգտէմբըն, դեկտեմբընգտէլ - տէմբըն և այլն:

120. Բառամիջում կ-ն ծայրնականում է հիմնականում և ոնգայինից հետո, ինչպես՝ սնկնալսէնգէլ, ընկոյզէնգիզ, ակնշաէնգնէլ, ծոնէկծոնէլ, թանկանալթանգանալ և այլն:

Բառամիջում կ-ի հնչյունափոխութիւնը մասնավոր մի դեպք ունենք տէլորաշուրջը բառում, ուր կաղ հնչյունափոխութիւնը կատարվել է /տոսաեղվային կ պայթականի վերածվելը Եանեղվային շփական դ-ի/ ծայրնորդ չ-ի ազդեցութեամբ՝:

Ծանոթութիւն.- Աս բայի ժխտական խոնարհման ժամանակ է պայթ-ը-փականի ազդեցութեամբ կ-ն վեր է անվում շնչել խուլ ք-ի, ինչպես՝ կաաչիթա:

Բառամիջում կ-ն, հայտնվելով երկու և ծայրնորդների միջև, շնչելը իւայել է ցնկնէլայընքիլ բառում:

121. Բառամիջում կ-ն անփոփոխ է հատկապես ծայրնականներից հետո, ինչպէս՝ թակաթակ, կայծակնակէծակ, լուսնեակնէլիսնէկ, քամեակնէլիսակ, ակնաթակ, կծիկնէլընդ և այլն:

Մի շարք բառերում բառամիջին կ-ն գիտակցվում է իրրւ գոյականակերտ ք՝ տարիք, նավականիք և նման այլ գոյականների համարանութեամբ, հետաքար տեղի է ունենում կաք հնչյունափոխութիւնը, ինչպէս՝ մարդիկամարիթք / կա և մարթիթիք/, լեզուանիկալըզանիթք, ակառար / ի տարրերութիւն ակ "ներքն" բառի/, որն օգտագործվում է կարմիր տայ "ժակնդեղ" և սիպակն "շողգամ" արտահայտութիւններում, ուր տարբ համարների է "արմարի" բառին:

Բառամիջում կ-ի հնչյունափոխութիւնը մասնավոր դեպք գիտի համարել կանգնելակնէլէլուք բառում կատարված կքի հնչյունափոխութիւնը, որն արդյունք է -ուկ անանի փոխարեն հայերեն -ուք անանի գիտակցման / հմտ. Թանկութե, հորութե և այլն/:

S

122. Առաջնաեղվային խուլ պայթական ա-ն բառակցում մտում է անփոփոխ, օրինակ՝ սուլասալ, սակասալ, սանձասնձ, տերիաաէլ, տարատար տայրաաէլըր, տարիատարի, սղայաաղոր, սպիաստի, ստակնէլաաղակնէլ, սարնասար և այլն:

Ծանոթութիւն.- Տասն թվականը բարդութիւններին մեջ հանդիպում է թըսնը- ձուկ, ինչպես՝ թըսնըյոթուկ "ասնեղուկ", թըսնըհինգ "ասն-

ինգ", թըսնըչորս "ասնչորս", թըսնըվեց "ասնվեց" և այլն: Տաթ հնչյունափոխութիւնը ունենք բառակցում նա. տեսնընդտաթա թըսնըթառէլը բառում:

123. Բառամիջում և բառամիջում ա-ն հիմնականում մտում է անփոփոխ, ինչպես՝ սակասալ, հաստասահաստ, կարկաստնըզըրկաստնըք/ աստաստաստ, աստաստալիք, խարտաաղտոր, սիրտասիրտ, պորտապորտ, նստնէլնստիլ, գէտապէտ, ուսէլուստիլ, հեռահէտ, մտամտա, մտանէլա մըանի/մանի, կտուրակուտուր, հետալոտով/լոտ, գանգատակէլըտա /կա և քանքալ/, շուտաշտ, հատհատ և այլն:

124. Բառամիջում խուլ ա-ն վեր է անվում շնչել խուլ թ-ի հետա-յալ բառերում՝ գորտն/ակ/ակ/օրթնակ, քոտնէլքըրթնքիլ/քրտնք-էլ ձևի/, հանդարտահանթարթ, գանիլարիթանալ, փանէլթիլ, փանէլթիլ, փտուրաթէղուտ, մարդաթընթիլ և այլն:

Նշելալ բառերում կատարված աթ հնչյունափոխութիւնն արդյունք է տլալ բառերի կազմում սուկ շնչել խուլ ք, փ կամ ծայրնը չ, ր ինչու լուսնների ազդեցութեամբ, ինչպես ցուլայ է տալիս նա. միտ բառը, որն անկաթ գործածվելիս կամ իր կազմում շնչել խուլ ք լուսնեակիս մտում է անհնչյունափոխ, ինչպես՝ մըտիս-մըտիլ-մըտիլ-մըտէլ-մըտէլ-մըտէլ, րայալ՝ մըթիլ-մըթիլ-մըթիլ և այլն:

Տաթ հնչյունափոխութիւնը ունենք նա. կիրականաէլիլակնութե բառում, որ կատարվել է բարդութեան երկրորդ եզրի՝ մուտ "մուտք" բառի շփութեթան պատճառով մուք-ի հետ:

Հանդարտահանթարթ բառում ևս սուկ աթ հնչյունափոխութիւնը կապված է տաթընթայ սոնսնութեան հետ:

Անարտասանաթ բառում ևս սուկ աթ հնչյունափոխութիւնը թերւս կիտք է քայտարիլ վերհիշալ՝ իրենց կազմում ծայրնը հնչյուններ ու-նեցողը բառերի աթ անցման հետ:

125. Բառամիջում ա-ն վեր է անվում ծայրնը դ-ի հետալ բառերում, գանգատաքանքալ, օգուտաօրուլ, հոտաօր, փայտափէլը:

Ծանոթութիւն.- Բառարդարաման և անանցման ժամանակ այս ձևերը մտում են անփոփոխ, ինչպես՝ հոտոնէլաօղոնէլ, գանգատէլաքանքալիլ, փայտալափէղանալ/փէղանիլ, օգուտաօրիլ և այլն:

126. Բառամիջում ան կապակցութիւնը վեր է անվել ն-ի հետալ բառերում՝ մասնաշունչամանընչուլ, ոտանեղակոնեղուլ: Մանի ձևն առաջացել է մասնաշունչամանի քնարընթեամբ, որին գուգանո գործական է նա. մըտանք ձևը:

Կրկնը նն ունեցող չլենա "հոտ" ձևն առաջացել է յետա-ան քայտար կանից:

127. Բառամիջուկում նկատվում է ա-ի անկման մի քանի դեպք, ինչպես՝ պաշտպանելազորչպանիլ, կաշտպանազորչպան, աստուածասպած, աստուածամիշ, ասվածածին բռտերում:

Ծանոթություն.- զրաբարյան աստուած բառը ըարբառումս պահպանված է նաև ասած ծնով:

ծ

128. Հին հայերենի ծ իռւլ պայթաշփականը բառակազմում մնում է ակփոփոխ, ինչպես՝ ծալելածալիլ, ծախելածախիլ, ծակածակ, ծանրածանղըր, ծանկելածասկիլ, ծծենլածէծիլ, ծուկնածուկնեղ, ծոցածոց, ծուկնածուկնղըր և այլն:

129. Ծ-ն անփոփոխ է մնում նաև բառամիջուկում, եթե չի նախորդում խո պայթականներին, ինչպես՝ կծելլակծիլ, ածելլածիլ, կտրծելլատրծիլ, ծծծծծիլ, ածանածան, մածուկնամածուկ, կայծակնակծակ և այլն:

130. Բառամիջուկում և բառավերջում ծ-ն կորցնում է իր պայթական բաղադրիչը, երբ հանդիպում է կ, ք պայթականներին, ինչպես՝ անէծքանէսկ / կա և առնէս/, ծածկելածասկիլ, ծծկանածղական, ներուածքանէղլական, իսու ուածքածսական, ցերուածքաերղական և այլն:

131. Բառամիջուկում ծ-ի մասնավոր հնչյունափոխության դեպքեր են՝ ածուխանածուկ բառը, ուր ածուխ բառը ժողովրդական ստուգաբանությանը զիտակցվել է "առանց ծիխ" և մեծամիջոց ծնում ծած հնչյունափոխությունն արդյունք է ծայտորդ ն-ի հավելման:

Ծազ մասնավոր հնչյունափոխության դեպք ունենք նաև առածաերգութ բառում:

132. Բառավերջում ծ-ն հիմնականում մնում է անհնչյունափոխ, ինչպես՝ ծիծածիծ, այծաէծ, զործաբործ, աստուածասպած / ասած/, մեծանէլ զուռեանէլ իրանյ Ֆրուուածահրոս "իսած, արորած" և այլն:

133. Բառավերջում ծած հնչյունափոխության ենթ հանդիպում բացառաբառում և հոտանածոյած դերբայում, որոնց մեջ թերևս դեր է խաղապել իմաստի ընդդժման հանգամանքը:

ւ

133. Հին հայերենի իռւլ պայթաշփական ճ-ն ըարբառիս անհնչյունակա բաղադրաններին է՝ բոլոր դերբերում, օրինակ՝ Բառակազմում, ՅաշածՅ/Յէշ, Յիւղածիւր, Յոթածոթ /կա և ճոնղ/, ճրագն ճըրոթ, ճորածար, ճակատածար/ճկատ, ճեւլածթել, ճիւղածիւր/ճուկնու, ճուլածիթ և այլն:

Բառամիջուկում. պծեղնազըցեղ, ոտծիկաուծիկ, կնճիռնակընծըր "զինու համար մշմած խաղողի մնացորդ", ճիւղածիւր և այլն:

Ճած հնչյունափոխության մասնավոր մի դեպք ունենք խղմաստաբաղժ-մըտանք / խղմըտաք բառում:

Գրաբարյան կնծիթ կամ կնչիթ բառը դրսևփոխությանը դարձել է կընղիթ ուր միաժամանակ կատարվել է նաև թաղ հնչյունափոխությունը:

Բառավերջում. իղծախըղմ, կարճակարծ, ինղծախըղմ և այլն:

ՇՆՇՆԷ ԽՈՒԼ ՊՅՅՍԱՆԱՆԵՐ ԵՎ ՊՅՅՍԱՆՇՈՒԱՆԱՆԵՐ

փ

134. Բառակազմի, բառամիջուկում և բառավերջին զրաբարյան շնչեղ իռւլ փ-ի դիմաց ըարբառու ունի միշտ փ, ինչպես՝ փախելլափախիլ, փայտափէղ, փաթախելլափաթախիլ, փուշափուշ, փորափոր, փորածնքափորայանք, ծիխելլածիլ, շափելլաշափիլ, թափելլաթափիլ, փոստաշէփիկ, թափանաթափան, թեփաթեփ, թափաթափ, ասփատափ, իռւլափախիլ, ծեփածէփ և այլն:

Փ-ի հնչյունափոխության մասնավոր դեպքերից հիշատակելի է դրանափոխված փետուրածէկուտ բառը, ուր առկա է փաջ հնչյունափոխությունը, ինչպես նաև այնպիսիքնչեղք բառը բառի երկրորդ եզրի իմաստի միազընման պատճառով գոյականակերտ ք-ից առաջ կատարված ն-ի հավելումը /ալկ-ի միշտ փ-ի փոխարինումը ն-ով/ և ք կապակցությանը վերջավորով այլ բառերի համարանությանը, ինչպես՝ ասնչանք, կյանք, հանք և այլն:

ք

135. Գրաբարյան շնչեղ իռւլ պայթական ք-ն հիմնականում մնում է անփոփոխ ինչպես բառամիջուկում ու բառակազմում, այնպես էլ բառավերջում, օրինակ՝ քաքաքած, քաղելլաքաղիլ, քորնլաքորիլ, քամնլաքամիլ, քանիլաքանիլ, քամակաքամակ, քարաքար, քիթաքեթ, քոյրաքիր, քերթնլաքերթիլ, զորանլաքերթիլ, ասքանալաքանալ, սարքնլաքարքիլ, հորքոյաքարք, մորքոյրաքարք, ինլօքաեւլօք, ասքաք, կադիթաքերք, երեքաքերք, թուքաքերք, սրբանքալքերք "աղք", մեքոյաքեթ, կորքալօք և այլն:

136. Ք-ն բառավերջում վեր է ածվում իռւլ կ-ի, եթե նրան նախորդում են պայթականներ ու պայթաշփականներ, ինչպես՝ միքարմուկ, ալքա ալկ, մէքամէլկ, անէծքանէսկ/առնէս, լուսքալիլ/լս/լիվէսկ և քորքոսալի մի քանի ճանրեր, ինչպես՝ ներսքամանէսկմանք, դուրսքամանքալկմանք:

Մի շարք բաների վերջում ք-ն ընկել է, ինչպես՝ ուշքուշ /այս քա-
ղը հատկապես շատ է օգտագործվում ուշը ելլել "ուշքը զեալ" նորարարու-
թյամբ/, համարձակմանը, լուսաբազմի ս/լիվէս, աղօթքառոթ /վերջինս
նույնպես զործածական է հարտորությամբ՝ աղօթք ընէլ, զարարայն աղօթք
տանկ-իւյ/:

Յ

137. Ընչո՞ղ ի՞նչ է ք-ն նույնպես մնում է անփոփոխ բառամիջում, բա-
նասկզբում և բառավերջում՝ քայտությամբ մի քանի մասնավոր դեպքերի,
օրինակ՝

ա/ Բառակզբում.- Թուլաթուլ, Թուլաթուլի, Թաթաթ, Թեւաթեւ, Թու-
ղուլաթուղի, Թեթաթեթ, Թաթաթաթաթաթ, Թուլաթուլ, Թուլաթուլ և
այլն:

Այս կանոնի քայտություն են կազմում միայն երկու բառ՝ Թմբեկ
դմբեղիլ, Թրջեւաթրջիլ: Առաջինում ունենք եզրնթայտ անմասնություն, որ
կատարվել է բ ըրթնային պայթականի փոխարինում մ շրթնայինի ազդեցու-
թյամբ, իսկ սա էլ իր ներքին եզրնթայտ անմասնությամբ ազդելով բառա-
կզբի ք-ի վրա, նրա արտասանությունը "տոթպրնէ" է իր՝ ժայնեղ արտա-
սանությամբ: Բարբառս ունի նաև դրոփոխությամբ առաջացած այդ բայի եր-
րորդ սարբերակը՝ Թըմիլ ձևով: Իսկ Թրջեւաթրջիլ ձևն առաջացել է ֆ
վանաթր Թուլաթուլի բայի սարբերակվելու նպատակով, որովհետև քառ-
բանումս զործող ուր նշյունական օրենքի համաձայն կարող էին միասն-
ակ հնչել և շփոթվել Թուլեւ ու Թրջեւ-ը:

138. Բառամիջում ևս ք-ն անփոփոխ է, ինչպես՝ Թաթեւաթրթաթիլ,
զարթուլազարթուլ, Թեթաթաթաթիլ, Թաթաթաթաթաթաթաթ, Թեթաթաթ
թիթեթ, Թուլաթուլիլ և այլն:

Ծանոթություն.- Կթուլեն Թվականում սովա թս նշյուններից սինթեզ
վել է ց և սպա կրկնվելով այն դարձել վպացուն: Նույնի նմանակությամբ
էլ ստեղծվել է յիսունհիցյուն Թվականը:

Բառավերջում ևս ք-ն մնում է անփոփոխ, ինչպես՝ Թուլաթուլ, Թաթ-
թաթ, ութուլ, Թրթաթաթ, երթաթեթ, և այլն:

Ծանոթություն.- Օտթ բառը բարբառումս ունի երկու սարբերակ՝ Օտթ
և Օտեղ. վերջինին մեջ սովա թաղ նշյունափոփոխությունը կատարվել է ն
ոնպայինի փոխարինման:

Ե

139. Գրարարյան ց-ի դիմաց բարբառս բառակզբին միշտ ունենում է
ց, ինչպես՝ ցայտակցեթիլ, ցուպուպ, ցեթեթեթ, ցուրապուրա, ցորենա
ցօրէն, ցամաքացուց և այլն:

140. Բառամիջում ց-ն մեծ մասամբ նախկինում է բայերի վաղակատար
ժամանակների և դաստնական կերպի անանյանություն, ինչպես՝ Թաթուլաթ
թաթուլեթիլ, կանգնեցուլաթեթեթիլ, ցայտուլաթեթեթեթիլ, ցայտուլաթեթեթեթիլ,
մոռացուլաթուլաթուլ, ուշքուլաթուլաթուլ, հեռացուլաթուլաթուլ և այլն:

Յ-ն բառամիջում, ընկնելով երկու ժայնորդների միջև, ապրա -
լուծվում է և կորցնում իր պայթական բաղադրիչը՝ սահմանելով միայն
ս սուլական սարբը, ինչպես՝ փրչիլիթաթուլիլ, փրչիլիթաթաթուլիլ, սնչեթեթ
աթեթաթաթաթիլ: Այս կանոնին են ենթարկվել նաև գոյականակերտ ք-ին
նախորդող ց-երը լուսաբազմիլէս, ուղղաթաթաթուլ, զարմացազարմաց քա-
նություն:

Բառամիջում ց-ը մասնավոր նշյունափոփոխությունն ունենք զառանցեթ
զառանցիլ բառում, որն արդյունք է -ցիլ անանյի փոխարինման -չիլ-ի
դիտակցման՝ չիլ սուլականակերտների համարանությամբ, օր.- Թոթիլ,
ստուլիլ, և այլն:

141. Բառավերջում անփոփոխ ց ունենք քայտուց, քայտուց, ծոպածոպ
այգուլաթուլաթուլաթուլ, վեպուլեց, դեղնուլաթուլաթուլ, զրնպուլաթուլ և
այլ բառերում:

Յաջ մասնավոր նշյունափոփոխությունն ունենք յիշոպաթեթեթ բառում
յիշոպաթեթեթաթեթաթեթաթեթեթ ընթացումով, որը ց-ն նախ զրկվելով
իր պայթական սարբից վեր է ածվել սուլական -տի, իսկ սա էլ շ-ի՝ առ-
նականվելով շ-ին:

Զ

142. Հին հայերենի շ պայթա-շփականը նույնպես բարբառիս ասմանա-
թայ կայուն բաղաձայններից է, որն անփոփոխ է մնում՝

ա/ Բառակզբում, շորաշոր, շամիշաթեթիլ, շարաշար, շորաշորս, շուռա
լըվան, շեշեթ, շուլաշաշուլեթ, և այլն:

բ/ Բառամիջում, կաշաթաթաթաթեթաթ, կանչեթաթաթիլ, մասնաթեթաթեթեթիլ
աշարեթաթաթաթաթաթիլ, փշեթաթեթիլ և այլն:

գ/ Բառավերջում, իսաթաթ, ինչ-իլիլ, Բարդություններում՝ իշ, օրի -
նակ ինչեթաթեթեթ, ինչեթաթեթեթաթաթաթ/աթեթաթեթեթ, փշեթաթեթիլ և
այլն:

143. Բառամիջոււմ և բառամիջան վերջին վանկոււմ պայթականների հանդիպելիս շն արարուածվում է և վեր ածվում շ-ի, ինչպես՝ ալքաաշկ, փնշաւաւափորընշաւ, խմիշաւալմիշկ, ինչ աեղաւիշէյ:

Նույնպիսի՝ էաշ Նելյուևափոխութիւն ունենը բառավերջոււմ բարբառային կերպովորիշ "աասմափոխիշ" քառոււմ, որն աաշայեւ է զաբարայան կարիք և պորիշ եզրերից:

Փանթութիւնոււմ.- Անալկոաաճմնչիկոա բառոււմ շ-ն շի լուծվել կ պայթականից աաշը, քանի որ նրանց միջև հանդիս է նկել ի ժայնավորը:

Բառամիջոււմ շ-ի Նելյուևափոխութիւն մասնավոր դեպք է գարուևակոււմ մըթալ "բազվել, մշալ" բայը, որն աաշայեւ է զաբարայան մշալ մեկից: Նախավոր է, որ այս շաթ անտվոր Նելյուևափոխութիւնը կատարված է ն-ի զ-ի ազդեցութեամբ, ուր շ-ն կորցրել է իր շլական արըը:

ԱՅՆՆԵՐ ԵՓՈՎԱՆՆԵՐ

Վ

144. Բառամիջոււմ, բառակզորոււմ կամ բառավերջոււմ բարբառա գրաբարայան վ-ի դիմաց միշտ ունի վ, ինչպես՝ վախալե, վանկոաւվեխիկոա, վնցավեց, վերավեր, վայր-վեր, վարաւվար, վաթուևալկայցոււմ, վերայավերէ, աւելաւվիւ, աւելորդաիվելնորթ, թագաւորաթըբարօր "փնաա", հաւանելաօտան /կէնալ/, խոտվախիւրոսովիւ, խոտովանելախոտովանելիւ, հոլաօով, ուլաօով, սովաօով, համովահամով, հայտվահայտով, կովալով, կուրիւկըրով, կարաւակարավ և այլն:

Բառամիջոււմ վ-ի Նելյուևափոխութիւն մասնավոր դեպքերից են՝ վաժ Նելյուևափոխութիւնը շնորհակարաշնոթաթոր, շնորհակարաշնոթաթորիլ քառերոււմ, որ կատարվել է հ-ի շնչի հովելմամբ:

Չաւարելաճըհարիլ քառոււմ կատարվել է դրափոխութիւն, որից հետ հ-ի ազդեցութեամբ, շուրջն ալվանաուով վ-ին, այն վեր է անել փ-ի:

Բառամիջոււմ վ-ն ընկնում է քովհրելապիտիլ քառոււմ, ինչպես նաև մի շարք անմասնաւններոււմ, օրինակ՝ Յովսէփաօսէփ, Մովսէսաւուէսէ, և այլն:

Վեր կալնուլ զաբարայան արաաայաոււթիւնը քարրոտոււմ վեր է ածվել միր կալիւ /միկալիւ/ մեկի, ուր վաժ Նելյուևափոխութիւնը պատճառարարվում է թրան այդ Նելյուևաների արաասանական սեղի մոտեկութեամբ:

Ձ

145. Բոլոր դիրքերոււմ զ-ն հիմնականոււմ մնում է անփոփոխ, օրինակ՝ ա/ Բառակզորոււմ, զաասնցելազոտնչիւ, զաազաա, զաեիկազաեիկ/զեեիկ, զարդարանքազարարանք/զերթարանք, զերթուև/զերթուև, զոռյազերից, զօրութիւնազորութեւն, զամբելազեմբել/զեզել և այլն:

Բ/ Բառամիջոււմ, վազելալթիւ/վեզել, զգերակիգեր, ուզելաուզել, լնզուլիզուլ, ազաաազաա, իզարաիզար և այլն:

Գ/ Բառավերջոււմ, նազաւա, մազաւոգ, իոզաւոգ, ընկոզաւենգիւ և այլն:

Բառակզորոււմ զ-ի Նելյուևափոխութիւն մասնավոր դեպքերից են՝ ծազ Նելյուևափոխութիւնը հարուհրաարուկի հատուկ անվան մեջ և զկրաաւաժըկըրաւ բայոււմ, որը թրուև կատարվել է այն ընկալվելով իբրև քա-ժայնական բառ:

Բառամիջոււմ հազարահզեր թիվականոււմ, ինչպես նաև նրանից կազված իրզերէն մակբայոււմ կրկնակ զ-ի գոյացութիւնը կատարվել է իմաստի աստիակայան նպատակով:

Բառավերջոււմ զ-ից Նելյուևափոխութիւն է կատարվել քանզաքանց քառոււմ: Իսկ կոնզակոնէժ "թնթ" քառոււմ նկատոււմ է զաժ Նելյուևափոխութիւն յանդիպ:

Բառամիջոււմ ք-ից աաշը զ-ն վեր է ածվում իուլ շփական ս-ի հեռակարառոււմ՝ ազգաաթ, ազգականաաթական, ազգանուևաասական:

Փ

146. Բարբառի անփոփոխ քառամասններից է նաև օ-ն, այն անհելյուևափոխ է ինչպես քառակզրին, այնպես էլ՝ քառամիջոււմ և քառավերջին, օրինակ. ժամաժամ, ժանգաժանգ/ժնչ, ժիրաժիր, ժառանգաժառանգ, քաժանալալալա-ժանիլ, արժանաժան, դոլարադոլար, իուժանալուժան, քոժոժալիժո, ժաժաժէժ, իէժալիժ/իէժ, և այլն:

Գաժմելապաժմիլ, պաժոժապաժիժ քառերոււմ ունենը ժաժ Նելյուևափոխութիւն մասնավոր մի դեպք:

Ղ

147. Բացառութեամբ մի քանի հատուկ անուանների, զաբարայի ղ-ով սկըւ վոր քառեր չեն ալանդվել. այդ հատուկ անուանների քառակզրի ղ-ն մնում է անհելյուևափոխ՝ ազարաազեր, առնաղաղվանը, աուկաաուկաաս անուանուաններոււմ:

Իւրերդերի քարբառն ունի ղ-ով սկսվող երկու քառ, որոնց իջանը-վիւր քառակզրին քայտարվում է իրենցից աաշը սուկ ժայնավորների անկ -

մամբ, ինչպես՝ ուղարկելագործի, ուղղորդագործի:

148. Բառամիջուկ ղ-ն անփոփոխ է մնում գլխավորապես ճայնվորների միջև, օրինակ՝ աղալաղալ, աղանհաղանիկ, աղիաղի, դիւղայիակ՝ էղական, դիղինաէղըն, խաղալանաղալ, աղալանաղաղանք/ըղանաղք, զողանալակ՝ օղանալ, նղունգնաղունգն, թղուղալաթղիկ, ծիծաղելածըծաղիկ, կատաղելակատաղիկ, կաղաղակաթըլէղակ, աղանձաղէնձ, ջրաղալածէղայ, ողողելաղողիկ, աղալաղայ, բաղանիքաղանիք և այլն:

Բառամիջուկ, հավանաբար պայթականներից առըղ ղ-ն դառնում է ի, իսկ ճայնեղ պայթականներն իրենց հերթին իլանում են կամ շնչեղանում, օրինակ՝ աղալէիթ, աղոտոյէիտօ/յօտօ, աղքատաիկատ, աղջիկաիկիկ, աղպանաիկան, զաղթականքաիկան, զաղթելաքաիիկիկ աղբիւրաիկաիկ, դաղմասից, բաղդաիկան, եղբայրաիկալը, քաղցրաքաիկայը, խղիղելաիկաիկ, բողիկիկ, պղտորապղտոր, մեղքամէիկ, կողքակօիկ և այլն:

149. Երբ ճայնվորների սղման ֆեռանքով ղ-ն հայանվում է պայթականների մոտ, դարձյալ սեղի է ունենում այս՝ ղաի հնչյունափոխութեանը. օրինակ՝ ծաղիկածաղիկ, բայց՝ ծաղկելածաիկիկ, ծաղկաբարլածաիկա - արթի:

Նույն օրինակութեամբ է առաջանլ բարբառային թախծ "չանրնելուց բարբառ մազեր և ասերի վրա հարկաված մազեր" բառը, որ կազմված է թաղիք-իչ բաղադրիչներից, ի ճայնվորի սղմամբ, երբ ղ-ն հայանվել էր-ի մոտ, զրկել նրան շնչեղութեանից, դարձրել պարզ կ, միասնական պայթաչփական շ-ն էլ վեր է անվել պայթական իուկ Ծ-ի:

150. Բառամիջուկ ղ-ի հնչյունափոխութեան մասնավոր դեպքերն են՝ պղզվալազմազմալ, ուր ունենք առնմանութեամբ ղաձ հնչյունափոխութեանը և ճայնեղ ջ-ի իւլացում՝ պ-նրի առնմանութեամբ:

Խաղողախալող բառում ունենք իաչ / հնչյունափոխութեանը, իսկ բառամիջուկ՝ ղ-ի առնմանութեամբ՝ ղակ / այսինքն՝ ճայնեղ շփական ղ-ն վեր է անվել իուկ շփական վ-ի/:

Շաղաճաշաղամ բառում աղա դափոխութեան պատճառով ղաի ենթադրված հնչյունափոխութեանը ունենք իաչ ի հնչյունը:

151. Բառամիջուկ ղ-ն հիմնականում մնում է անփոփոխ, ինչպես՝ աղաղ, դիւղակէղ, խողոռախալող, խաղանաղ, պտղաղաղաղաղ, յաղողախալող շաղաշող, շիւղաշիղ և այլն:

Բառավերջում ղ-ի հնչյունափոխութեան մասնավոր դեպքերն են՝ ղաւ. զամբելազմբեիկ, շիւղամիկ, որոնց մեջ ունենք զտարրի կոշա լ-ի վերականգնում:

ղաի. սպանաղաւսպանաի բառում
ղաչ. ինչ սեղաիշուէյ, ինչանղայիաիշաիյացը "որ սեղայի" ձևերում:

ՊՈՒԼ ԵՓԵՍՆԵՐ՝

Ս

152. Ան հիմնականում մնում է անփոփոխ, օրինակ՝ Բառակզրում- սրբանազրիկանք "աղբ", սուբասուր, սերասուր, սանդաանդ, սովասով, սնասնէվ, սիրասիրտ, սուասուտ, սանրասուղըր, սահնաստիլ, սպիտակահղեկ և այլն:

Բառակզրում աչ հնչյունափոխութեան ունենք սալորաշիւօր բառում: Իսկ սինիազէնի բառում ունենք սաչ հնչյունափոխութեանը:

Բառամիջուկ- սանդնասուղ, լուսանալիտանալ, հասնելանասնիկ, սասուսանասանալած/ասած, հասանաստ, յասակասակ, ոսկրավոսուր, քասաքլան, քսնաքըսիկ, քուսանելաքըսիկ և այլն:

Բառամիջուկ սպց, սպցց հնչյունափոխութեան ունենք յիտունաիցյուն, վաթուռնակացյուն, լուսարացալիցիկց բառերում:

Բառամիջուկ ս-ի հնչյունափոխութեան առնմին դեպքերն են՝ կսկծակկծկծակ, կսկծոքակծկծկծոք, ուր ծ-ի եղնիցայ առնմանութեամբ իուկ ս-ն վեր է անվել իուկ պայթական ծ-ի:

Ռորիսիափօրիզ բառում ունենք իուկ շփական ս-ի ճայնեղացում:

Բառակերջում- դասաէտ, եսայէտ, լոյսալիտ, կէսակէտ, միսամիտ, պակասապկատ, յունիսահունիւ: և այլն:

Ե

153. Են նույնպես բարբառային փոփոխութեաններ կրող բառայիններից է, օրինակ՝

Բառակզրում- շալիաշիկէկ, շունաշուն, շարիաշարիկ, շարբաշեթեր, շոյաշիտ, շոգաշոք, շորաշոր, շնչելաշնչիկ, շուարաշիկէր, շտաշտ, շիւնքաշըլընք և այլն:

Բառակզրում շաժ հնչյունափոխութեան ունենք շարծ/ք/ածէքք, շարմելածմիկ ձևերում:

Բառամիջուկ- աշունաշունք, նշանաշան/նիշան, զիւնքաշըլէր, իարշելաիշիլ, հաշիւահաշիկ, հեշտահեշտ, մանիշակամէնիշէկ և այլն:

Բառամիջուկ- գէշակէշ, էշակէշ, զամէշագոմէշ, թուշաթուշ, ցաշաթշ/ցէշ, քաշաքաշ, ուշաուշ և այլն:

154. Խուչի շփական Խ-ն նույնպես նվագ փոփոխվող բաղաձայններից է: Բառակզրում զրաբարյան Խ-ի դիմաց Խ ունենք հետևյալ բառերում, օր- խաբնչախփիլ, խոնձելախոնձիլ, խաշառչ, խոտնելախորնիլ, խարշնչախ- շիլ, ինչքախելթ, խոզախօզ, խելօրախօթ, խելճախելճ, իճճախելճիմ, իղճմասնախելճմանք, խուճախուճիմ, խուճախուճ, խորիսխախօրից:

Բացառությամբ են կազմում երբք բառ, որոնց բառակզրի Խ-երը վեր են անվել Կ շփականների, ինչպես՝ խաղահաղ, խաղահաղալ, խաղողահա- վող:

155. Բառամիջում և Խ-ն կայուն է, այսպես՝ Երկխայաբլաբ/ըխ, կոխելափոխիլ, սախապախախալ, փոխելափոխիլ, փոխելափոխիմ, լուխայա լուխաբնեխի կախելափոխիլ և այլն:

Շարքենաշըղաղիլ բառում առաջընթաց առնանությունը խուչի շփական Խ-ն վեր է անվել ժայնը շփական Ղ-ի:

Ճախշախելաճիճիլ բառում ընկել է առաջին Խ-ն:

156. Բառավերջում և Խ-ն կայուն է, քայտությունը մեկ դեպքի, ինչ- ղես՝ Երախառնի, վախալճի/վիլի, դախալճի, սոխասօի, կախակա, ցեխացեի, պախալի, քայտաքայտի, դժոխառիժօթք և այլն:

Բառավերջում Խ-ն ընկել է խորիսխախօրից բառում:

2

157. Բարբառ զրաբարյան Կ-ի դիմաց հիմնականում ունի Կ, սակայն որոշ դեպքերում այն կրում է նաև փոփոխություններ, օրինակ՝

Եթե բառը չի սկսվում հո կապակցությամբ, ապա բառակզրի զրաբար- յան Կ-ն մտնու է անփոփոխ, ինչպես՝ հաԿա, համահա, հաԿահա, հաԿա հալ, հաԿահահալ, համարահամարիք, հաղարահաղարի, հարիլահաճիլ/հա- յիլ, հարսանիքահարսանիք և այլն:

Մի քանի բառերի սկզբում հո կապակցությունը վեր է անվում Թ-ի ինչպես՝ հոաԹող, հոտտախաԹողժողիլ, հոգիաԹօթի/կա և հօթիք բառը, որն օգտագործվում է "մարդիկ" նշանակությամբ/, հոտախաԹողիլ, իսկ հողաԹուղ բառում ունենք հոաԹաԹուլ հնչյունափոխությունը:

Հոգեառաժօթառ բառում սակայն հաԿ հնչյունափոխությունը կառավրվել էր գոգի բառի փոխարեն թոր զնապակցվուլ պատճառով:

158. Բառամիջում Կ-ն չի հնչյունափոխվում պահելապահիլ, պահպան- արհապան, բովերելապճիրիլ բառերում:

Բառամիջում Կ-ի հնչյունափոխության փաստը կապված է բ ժայնորդի հաշորդնուլ հանգամանքի հետ, այսպես՝ հաԿ հնչյունափոխություն ու- նենք հետևյալ բառերում, օրհնելաօրհնիլ, օրհնաքաօրհնուլք:

Բառամիջում Կ-ն ընկել է պահապար, պահապաս, շնորհատրաշնա- ծօր, շնորհքաշնիքօր, աշխարհ/ք/աշխարհ/ք/, ինքնահասանախելքօօվան բառերում:

Ծանոթություն.- Ջարուհիաժարուկի անձնանվան մեջ կառաված հըն- լյունափոխությունն արդյունք է ուճհի անսպառ շղթապակցվելուն, որ անդի է ունեցել ԱրքուհիաԱռկրիկի, ՊերմուհիաՊերմուհի կապակցի անձնա- նունների համաքանությունը:

Բառավերջում Կ-ն անփոփոխ է առնյալ քայտություն, ինչպես՝ ահաԿ մահահաԿը Ազահաքաի բառում թեև սակայն է հաԿ հնչյունափոխությունը, սակայն այն կարող է անցած լինել և այլ բարբառներից:

2ԱՅՆՈՐՈՅԵՐ

1

159. Գրաբարյան լ ժայնորդի դիմաց բոլոր դիրքերում բարբառ ու- նի միշտ է, օրինակ՝

Բառակզրում.- լալալէլ, լալալէլ, լախալալէլ, լալելալըլիլ, լայնալէն, լալալէվ, լեռնալէն, լեարդալէրթ, լեռալէիզուլ/լեճիզուլ, լիալէրք/ը/ և այլն:

Բառամիջում.- ալիլալալիք, բախալիալիլէնի, իլալիլալիլալը, շրա- լիալիլալը, իլելալիլիլ և այլն:

Բառավերջում.- ըննելալըլիլ, թելալէլ, ծալալալ, սախալալիլ, գրելալիլիլ, գալալնիլ, գալալէլ և այլն:

Լ-ի հնչյունափոխության մասնավոր դեպքերից են լինելալըլիլ բառի սկզբում լ-ի անկումը, ուր կառավրվել է նաև լ-ին հաշորդող ի ժայնա- վորի իճը հնչյունափոխությունը, և ժխական խոնարհման ժամանակ քայ- կան լ անսպի անկումը՝ բառավերջում, ինչպես՝ շէն սախալալէն սախ:

Մ

160. Մ ժայնորդը ևս կայուն բաղաձայններից է և չի փոխվում, օրի նով՝ բառակզրում.- մազամա, մահամահ, մեծամեծ/մեծն, մօտամոտան, փղաճամբար, մօրուքամուրուք, մեծամեծ, մարդամարք և այլն:

ՍտանթուՅթունս... Բարբառային կլավիլ "մլավել", կլավոյ "մլավոյ" քառերի սկզբում չլիտի ենթադրել մակ հնչյունափոխութուն, որովհետև որանք կարող էին կազմվել ոչ թե մի բնածայկան արմատից, այլ՝ կլ-ից:

Բառամիջում ևս ման հիմնականում պահպանվում է, ինչպես՝ ամանա... ման, ամխամախ, կամայակամայ, իմայախմայ, քամելքամիլ, քամիարամի, մեռնածիմեռ, ամոռնամոռ, շամիբաշեմիլ, քամակարամակ, կարմիրապարմիր և այլն:

Բառամիջում մ-ի հնչյունափոխություն մասնավոր դեպքեր են՝ ման հնչյունափոխությունը քամբակալերակ քառում, ուր մ շրթնայինը հանդիպելով պայթական շրթնային ք-ին՝ վեր է ածվել ոնգային ն-ի նորամուտ բանորից պոմիդոր-ը հնչում են պանիդոր / ման/:

Գրաբարյան ենք օժանդակ քայի մեջ ևս ունենք ման հնչյունափոխություն, ինչպես՝ ենքալեր/ընք, ինք/:

Բառավերջում մ-ն անփոփոխ է մնում մոտմում, համահամ, ծոմածոմ, մամածոմ, հուճահուճ, ծամածոմ և մի քանի այլ բառերում:

Բառամիջում ման հնչյունափոխություն ենք հանդիպում կանայի Մարիամաբարյան անձնանվան մեջ:

ՍտանթուՅթունս... Այս նույն անձնանունը արտասանվում է Մարյամ, երբ գործածվում է "Մարյամ ասվածածին" կապակցության մեջ:

Յ

161. Հայերենի բառակզրի յ ծայնորդի պատմական հնչյունափոխութունն իր արտահայտությունն է դասել նաև Բուրդուրի քարքառում, ուր հասկանես ծայնալորենրին նախորդելիս այն արտասանվում է որպես կոկոր, դային իուլ 5, ինչպես՝ յաջողահջող, յարմարահարմար, յաջողութենև հաջողութեն, յոժարահժար, յոյսահոյս, յղիհըղի, յեռահեռ, յիշելահիշել, յիշատակահիշատակ, յունաղահինաղ, յունաբահունաբար, յունեխունեխ և այլն:

Բառակզրում յ ծայնորդն ընկել է հեռայալ բառերում՝ յառաջառալ յիշոյառիշիշիշիկնայ, յիսունախիցուն, յոնքունք, յանլուռիզիզիլայ, նիլ, յասակախասակ:

Բառակզրում յ-ն չի հնչյունափոխվում յետոյաթոթ/յոթոթ, յեննայ յեռայէր / յէտ անիլ հարադրվյալմք/ բառերում:

163. Բառամիջի յ-ն չի հնչյունափոխվում հեռայալ բառերում, օրինակ հրապանահրապայիլ, յոյսահոյս, մայիսամայիս, իսկ երկբարբառային դիրքում՝ /այ, ոյ/ հազվադեպ է պահպանվում:

Յետոյալէթո/յոթոթ արքերակում առև է յավ հնչյունափոխությունը:

Ե

163. Բառակզրում և ծայնորդն անհնչյունափոխ են, ինչպես՝ նեղահիլ, նշանակըշան /նիշան/ նուռնանուռ, նստնանկարհիլ, նայնանայիլ, նորան և այլն:

Բառակզրում ն-ն ընկել է նշանց աղաշանց աղ հարադրվյալն մեջ: Բառամիջում ն-ն չի հնչյունափոխվում համարյա բոլոր դիրքերում, ինչպես՝ բանալակենիլ, զանգառակենգառ, զանակառենեկ, Երկինբայերկինիլ իննչալնիլ, լուռնալավիլենիլ և այլն:

Ն-ն չի հնչյունափոխվում նաև ան- ժեսական նախածանցում, ինչպես՝ անլեզուանլիզու/անլուզու, անքունանքուն, անղեթ/անղեթար և այլն:

164. Բառամիջում ն-ի անկում կա ցնկնիլայքնիլ, փունդափուլ փայսն փորդիկ հնձան, ինչ սեղախտէյ, ինչ սեղայիճիշոյայք քառերում: Հեշտ է նկատել, որ այս հնչյունափոխությունն օրինակաբանական է պայթականների նախորդող և ուղայինի համար:

Բառամիջում մի իսում բառերի ան կապակցությունը դարձել է կրկնակն, ինչպես՝ մտնելամնիլ, ոտնաբալտնեյր, ոտնաթուղտնեյր, մտանալտնեյր, մտանալտնեյր:

Կրկնակ ն է առաջացել նաև այն բառերում, որոնց նզն կապակցությունն ընկել է գ պայթականը, ինչպես՝ կանգնելականիլ, կանգնածականած:

Կրկնակ ն է առաջացել յունաղահինաղ քառում, իսկ իննեկ "ծարնի" բառն առաջացել է առնմանկյալմք՝ գրաբարյան ծարնակֆիրանելիզիննեկ յուաշրթուկյալմք) բառից:

Գտնաշնապարտըթան քառում ունենք ն-ը ծայնորդները հնչյունափոխություն:

Բառամիջում ն-ն ընկել է ասնշնքասնշք քառում:

165. Բառավերջում արմատական ն-ն մնում է, ինչպես՝ բանալեն, անրին-երին, սունառուն, շունաշուն, ծայնածեն, լայնալեն և այլն:

Բացառություն է կազմում սունառում բառը, որի մեջ սուկա նա՛մ հնչյունափոխությունն արդյունք է ասրնմանության:

166. Գրաբարյան վերջնահնչյուն ն-ն հեռայալ բառերի եզակի թվում չի պահպանվում. կուռնակուռ, նուռնանուռ, մուկնամուկ, թոռնաթոռ, ոտնաթոռ կամ վոնն / որը հոգնակի թ. վոններ ձեկի է/, մտնանուտ, ակնակ, հարսնահարս, կամնակամ, փննափն, ոսպնավոսպ, եթնաթոռ, դարնակիր:

ՍտանթուՅթունս... Այս բառերի հոգնակին կազմելիս հալելվածական ն-ն հայտնվում է, ինչպես՝ կուռնակուրներ, նուռնաներներ, թոռնաթորներ, դարնակերներ /կա և կէրնաթ/ մուկնամուկներ, մտնաններ:

ոսնավուններ, ակնակներ, Գործարքայան ղոյզն "քիչ, սուղ, նվազ" բոլոր բարբառումս զործածական է երկու ձևով՝ սիզը և սիզը, "սոված" նշանակութամբ. ինչպես տեսնուս ենք, զործարքայան Գործարքայան Գործարքայան մեկնակներն են զուգահեռներից մեկնակն վարկանվում է, մյուսում՝ ոչ:

Յ

167. Հին հայերենը ուով սկսվող նվազաբանակ բառեր ունենք, որոնցից երկուսն էլ պահպանվել են Բուրդուրի բարբառում անփոփոխ, օրինակ՝ ոսմիկառօնիկ, ոսանառան /ոմանք ասում են ունան/:

168. Բառամիջում ուն հիմնականում պահպանվում է, սակայն հայանվելով ժայնորդ նախ, շփականներ վախ կամ շախ մաս և ժայնավորների միջև՝ արտասանվում է թուլել կամ վեր անվում ը-ի, ինչպես՝ դոնալաթեր նախ, դունալաթերներ, մեռնածերներ, մեռնելաթիրիլ, մեռնելաթիրալ, միւռնաթիրոն, հոռնելաթիրիլ, պոռալաթիրվոն "պոռալին", մեռնածմեռնին "մեռնենքը", ամոռնամարնին "ամոռնենք", պոռալաթիրուշք ։ անտոնըղաթաթըլաթըլըթառնելն, կոռնիլալըլըլիլ, առուիաթիրուլ/արվը և այլն ։

Բառամիջում ուն պահպանվում է անհնչյունափոխ հետևյալ բառերում. առանյառանց, առաջառու, առաջինաչուչին, առաննակաչուչինէկ, առնուլտանիլ, առուլընթիւնառօնիլութէն, առուառու, զառանցելազառանելիլ, թափոտականաթափոտականաթառնազածուանգ, ծոնլաթըրիլ/ծըրիլ, կչիոթաթըլըլը, կոնգակըլըն, Գակառակառուանկ, Գեռնաչուչին, ուննուլառուիլ, ուոռյառուուս, պոռալաթիրուլ, սոռնելառուիլ, սոռնամնիթառաննելինք, փոռաթաթը, փոնլաթըլըլ, քուռուկառուուկ, քոռառուլըթառառուսնը:

169. Բառավերջում ուն համեմատաբար ավելի կայուն վիճակումն է և քիչ է հնչյունափոխվում, օրինակ՝ փոռաթա, ծոռածոռ, ասառասառ, ծուռածուռ, կոռակոռ և այլն:

Բառավերջում ուր հնչյունափոխությունն ունենք վարդավառավարթիվը բառում:

Բառավերջում ուր հնչյունափոխությունն մասշտաբ ղեգքերը կապված են վերջնահնչյուն նախ Գ/Յ/ս : /Յ/ս 5 162/:

Ը

170. Բուրդուրի բարբառը ը-ով սկսվող բառեր չունի: Բառամիջում և բառավերջում ը-ն մեծ մասամբ մնում է անփոփոխ, սակայն երբեմն հնչյունափոխվում է կամ ընկնում: Ը-ն հնչյունափոխվելիս զերգականացած վեր է անվում այլ ժայնորդների կամ շփականների / Վ, Ղ/, օրինակ՝ երկուակուղու, փետրաթէպուռ, երթառէթ, երեսունակուսուն / կ և յերասուն/:

Ը-ի հնչյունափոխությունն մասնավոր ղեգքերն են՝
Ը-լ-ը բուրդուրաթուլվառ
Ը-ն-ը սերկահիւսինկէվիլ, երանակաթանկ/իննէկ
Ը-յ-ը Գործարքայի / կ և Գործ /
Ը-ղ-ը կորիզակըղը
Ը-վ-ը իւրեանյառիւկանց / կ և ումանց, սես Գառըրդ աղը / Ը-մ-ը իւրեանյառիւկանց
Ը ժայնորդն ընկնում է պաթականներից և շփականներից առաջ, Գառըրդ նախ նրանցից հետո, ինչպես՝ արառառառ, երթալաթալ, երթալաթալ, բարձրաթալուր, փրցիլեթաթուլինք, շրոթաթալուր, սոլառուլ, կերակ, բերակ, բարձրաթ, բարձրաթալ, խորձեթալ, շրոթաթալ, Ը-թ-ը Գործարքայի օրինակ, սոթաթալուր, ներս/մանց/անէկմանց, դուրս/մանց/աթականց, փոխաթուր, երթալաթալ/ըթա, շրոթաթալուր, այնուրեւր, այլըրդըրա/ըրա, այրալըրա/ըրա, երանակաթանկ/իննէկ ։

171. Մնացած դիրքերում ը-ն մնում է անհնչյունափոխ, ինչպես՝ արթունազարթուն/զերթուն, այրելալերիլ, ապալարիլաթապարիլ, պարթաթաթուր, աղուրաթաթուր, աղիլաթաթուր, աղիլաթաթուր, արիլաթաթուր, արիլաթաթուր, արթաթալըրաթ, արակալերա, բարձրաթ, բերանալերան, բերանակալըրաթ, քովրեթաթիլ, քուրաթաթուր, գերանակէրան, գերանակալըր, գիշերաթըլը, գերակէր, դարաթաթաթ/աթաթ, Թուրաթուր, ծարաթէթ, Գործարքայի/Գործարք, օրաթ, քոռաթըր և այլն:

172. Թեև յուրաքանչյուր հնչյունի կրած փոփոխությունները նկարագրված են համապատասխան բաժիններում, սակայն ընդհանուր օրինակաբանությունը շեղվող ձևերն ու մասնավոր ղեգքերն էլ դատարանում նկատում ենք նոր օրինակաբանություններ, որոնք ընդհանուր են կամ հատկապես կարգի բառերի համար. այսպիսի բառերն էլ դատարանում հնչյունների հավանական, անկասկած, ամփոփման, դրափոխության, կրկնության, առանձնության, առանձնությունն ու ներդաշնակության երևույթներն վերաբերող բաժիններում:

Հ Ա Վ Ե Լ Ո Ւ Մ

173. Հնչյունների հավելման փաստերը նկատվում են գերազանցապես բառամիջում՝ այնպես, որև սակայն են ժայնորդներ կամ ժայնորդների իմբեր, հավելվում են պայթականներ: Եվ ընդհակառակն՝ ժայնորդներ են ավելանում պայթականների մոտ /թրանսյոն տառ կամ հետո/ և ափսոսանքով նշյուն է նաև հն, որը, որպես կանոն, հայանվում է բառասկզբի ժայնավորների տառը ։ Այսպես՝

- ա/ Բ ժայնեղ պայթականը ավելացնել է մը ժայնորդների միջև հետևյալ բառերում՝ համարթահիմբերը, համարելահիմբերի, թմբելաղբերի և ր/ Յ ժայնեղ պայթականն ավելացնել է նր ժայնորդների միջև հետևյալ բառերում՝ այրաղբեր / կա և ընդդ/, էնդրա այրաղբեր / կա և ըզա/, էրոս այրաղբեր / կա և ըսա/, էտրա ծանրածանդեր, ծանրաշաճանդեր էնի մանրամանդեր, մանրելամանդերի, մանդերի և ծունրածունդեր, մնրելածնդերի

Գն ավելացնել է նաև լ ժայնորդի հետո գլորելակողորի բայում գ/ Տ իռու պայթականն ավելացնել դոնեառտունկ/տոթիկ "գեր վանոն", "գեր թուռն" բառում:

դ/ Ն ժայնորդն ավելացնել է բառամիջյան պայթականներից տառը և ժայնորդներից հետո հետևյալ բառերում՝

այնչափակչանք, պահպանք, ամաշելահիմանչի, ամաշկոտահիմանչիկոտ, կանչելակընտելի, մանաշելամընտելի, ետ/ն յէնտ, մեքամեք, արտատրաբերատունք/ արյունք/, աւելորդի իվէլերթ, ու որպունջ օւլ յիշոյաշիշեն/հաշիշ, մոթածոնդ, անտնընդառաքըրըթառնէ:

Բառակզրում Ն ժայնորդի հավելում է կատարվել անց /կենալ/ անց կէնալ հարադրության մեջ, որն օգտագործվում է նաև յանց կէնալ ձևով:

ե/ Հ իռու շփականը, որպես կանոն, ավելացնել է բառակզրի ժայնավորներից տառը՝ որպես շունչ, օրինակ՝ աշևարահիվժօր, աշևարելահիվժօրի, ամաշելահիմանչի, ամաշկոտահիմանչիկոտ, աշոդութիւնահաշոդութէն, արքանաշարթիլ, ուրդելահիւնիւնի/հիւնիւնի, ուղիահաղու կամ ղըղէ /տիւնի/ "մամիկ" երթահերթ:

զ/ Թ ժայնորդն ավելացնել է անէթթանէսկ/ տնէս/ բառում՝ հալանաբոր ժող. ստուգաբանությամբ զիտակվելով "դատիմ տունը"

է/ Ը ժայնորդն ավելացնել է միզելամբըզել "քամել" , խնամհամախընձարհամ, խնամհոտախընձոր բառերում:

ը/ Ըն, որպես կանոն, ավելացնել է միշտ բառավերջի ժայնորդներից հետո՝ զիտակվելով որպես գոյականակերտ ածական, օրինակ՝ համարահիմբեր, ժանգառահիմբեր, գոռապորուշք, աշունաշունք, բարկենյունաղբրկէնթանք / կա և փորկէնթանք/, այնչափակչանք, անուկանունք, անպէտանպէտք, քրտնելաբըրընրի:

թ/ Յն ավելացնել է բառակզրին՝ ափսոսաբ, հետևյալ բառերում՝ արժանաշէման, աղաշէնթ, աղտաշօթթոյ/էթթո, աղտաղաշէնըզօլու, տառ/ք/աշէրէք, բարբառու ունի այս բառից կամքած և յէրէքտան "զոգնոյ" գոյականը, անց /կենալ/անց կէնալ, որից էլ՝ նանց կէնալ:

ժ/ Ան ավելացնել է աղանախողունիկ, զօտիակտունկ բառերում: Ի/ Ի ժայնավորի հավելում է կատարվել մի շարք բառերի վերջում՝ պայթականներից հետո, ինչպէս՝ մուշամուշի "բուռնք", կնչիթակընչիղի / կա և կընչիլ/ "կառուց, դունչ, կնիթ" նշանակություններով ։

Ա Ն Կ Ո Ւ Մ

174. Գ իռու պայթականն ընկել է թուխք-թուխ բառում, օրինակ՝ Ըսօրի հավէն թուխ և "Այսօր եղանակը ամբողջ է":

Գ ժայնեղ պայթականն ընկել է հետևյալ բառերում՝ զնալանէլ, կանգնելականիլ, կանգնեցույնանելականցընիլ:

Ը ժայնորդն ընկել է լինիլաշիլ բայի սկզբում և նլալէ հրամայականի վերջում:

Կն ընկել է աշկնելամշիլ "մաշկն" բայում:

Հն ընկել է աշխարհաշխար, պահապք, պահապս, ինքնահաւանախընթանքում:

Ղն ընկել է ցուպաններից ու տնր բառից կամքած ըստէ/տու/ըստի, ըղտէ/ըղտի/ըղի, ընդէ/ընդի/էնդի/ինդէ սկզբայական դերանուններում:

Յն ընկել է յիշոյաշիշիւն/իշիւն, յօքառնք, յիտունափոսուն, յանուկահիվժանքիլ բառերում:

Թն ընկել է իտրիտիտից բառի վերջում:

Ան ընկել է բերանսիլաղբանիլ "մամսը շրթն" , երկուսն այլ-յօրովուն էլ արտահայտություններում:

Նա ընկել է կորնչելակօրչիէ, անցանելասնիւ, սկաննելազկը-
սիւ, մեռնածէր, գտնակէր, ստեղնաստղ, երդումնաթրում, ստն-
շանքասանք, կնծիրնակընծր, կկծանքակընծաք, փունդափուդ,
ցկննելազընծիւ չազնվածական նի մասին տես՝ § 162:

Կն ընկել է բովհրելազմօրիւ բայում և մի շարք անմանունեն-
րում, ինչպես՝ ՄովսէսԱմուսէս, ՅովսէֆՆաչոսէֆ և այլն:

Տն ընկել է պաշտպանելազընծիւ, պաշտպանապաշտպան, աստուած
ասպած /կա և ստած/, աստուածածնիստուածածին քաներում:

Րն ընկնում է երբայէֆ, երանեպաշենէկ /կա և իրանէկ/, երե-
թազըթառաթիս, քարծափէդուր, քարծրանալափէցուրանալ, շերտա-
տրաշընտրաթոր/շընտօր, ներսանէս, ներս/քսմանց/անէսկմանց,
դուրսաստուս, դուրս/քսմանց/ասըսկմանց, խարշելախաշիւ, քարշելա
քաշիւ, շրտապանէղապ/ք/, շրտապանաէղապաղէն, քարշաքաշ "ցած"
փուկերափուկ, փրցիւնքափուկինք քաներում:

Ցանթունելայուն... ր ծայնորն ընկնում է շատ Կածե բայնրի
Գրամական մաներում, ինչպես օրինակ՝ սուրառու, կերակէ, բերա
պէ, դիրառի՝ և այլն:

Յն ընկել է լուսաբալիէս, աղօթաղօթ քաներում:

Ս Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

175. Ննչունենրի անկանս, արագասութան, ամփոփան և նչյունս-
կան այլևայլ երևույթների գաղտնող երբեմն քան ընդունում է իհստ
անմանաւելի տեսք: Երբեմն քան այնքան է հազարվում, որ մնում է նը-
րանից մի վանկ կամ նուկնիսկ մեկ նչյուն, ուր չի զիտակվում նույ-
նիսկ քան նախկին իմաստը, փաստորն առաջանում է նոր քան: Այս այս
ցանկարտում են առաջացել բարբառիս մի շարք ծայնարկութայուններն ու
կոչականները քույր, կին, աղջիկ զոյականներից՝ արագասութան և ա-
փոփան՝ քանորի՝ մաշվելու՝ պատճառով: Օրինակ, բարբառում կանանց
կողմից շատ զորածական այլ ծայնարկութայունն առաջացել է և կին քա-
տերից՝ և կինսակիսակ ընաշընթայամբ: Կա և անք, որն առաջացել է ք,
քեր քաներից՝ ք քերաքանք ընաշընթայամբ: Այլ առաջացել է և աղջիկ
աղիխակի ընաշընթայամբ: Հօրաքոյր զարաբայան մաը բարբառում դար-
մել է Կարըր, ուր Կայր քանից փաստորն մնացել է միայն մեկ ստո՞հ:
Նույն Կամասնութայամբ էլ առաջացել է սարըր՝ մօրաքոյր-ից, էփեր՝ Կօ-
րեքայր-ից:

Երեթայ կամ երեթայ զարաբայան մաը դարձել է ըրիտ և ապա՝ ըրիտ:

Գրաբայան թէկն անկանի "զարկել" արտասայութայունը դարձել է
թէկնիւ: Գէպի այս դարձել է տես / դէպի այսասեղապատեղեպատես /:
Գէպ այն դարձել է տէն / դէպի այնասեղապատեղեպատես/: Գեսք է են-
թաղել, որ բարբառային աէստեն ման էլ առաջացել է այս տես /դէպ
այս/ և տէն /դէպ այն/ մաներից:

176. Գիտենալակիտանել բայի ամփոփումից սամանական եղանակի
ներկա ժամանակի եզակի երրորդ դմբում մնում է կիսա "գիտենում է"
մաթ: Ի սկզբում է քաղ դառնում է կ'էստ:

Գրաբայան երանեակը-բազանակվել է երկու մաթով՝ իրանէկ և իննէկ:
Վերջին ման առաջացել է նախորդից՝ երանեակիտանէկիտանէկ ընաշընթու-
թայամբ, ուր ք ծայնարկի սղումից Կեստ ք ծայնորը մտեսցել է ն-ին
և անմանութան օրնեթով վեր անվել ն-ի:

Գրաբայան ընդ իրեար սալ "չայել, երեբել" արտասայութայունը դար-
մել է դիւրիւրիւ, որտեղ ընդ-ից մնացել է միայն դ-ն:

177. Մեծ տեղ է ընուն ամփոփումը անմանուններում, այսպես՝
Հայրապետը դարձել է Հափէր, Հարութիւնը՝ էթիւն, Համբարձումը՝
Համբար, Համօ, Հովհաննէսը՝ Ուծաննէս, Օսան, Ազարտուը՝ Ազէր,
Մկրտիչը՝ Մըկըր, Աղանիւն՝ Աղամ, Սրբուհիւն՝ Սքփիկ, Ջաքարիսն՝
Ջէրէր, Գերմուհիւն՝ Գերմուկ / և այլն:

ԱՄԿԱՄԱՆՆԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

178. Բուրդուրի բարբառում քաղածայնների կրկնութան ենք Կանդե-
զում թվականների կամ բաժանութայուն նշանակող բայերի մեջ, ուր ա-
ռաջին զեպրում սասակցվում է քանակը, իսկ երկրորդ զեպրում՝ բնա-
ծայնական երևույթը կամ զորոզութայան առուղթայունը:

Թվականների մեջ կրկնվում են գ, ց, ն, ս նչյունները, ինչպես՝

Կազարափիզէր, յիտունափցուն, ինքահինը, սասնաստը:
Բնածայնական բայերի մեջ կրկնվում են գլխավորապես առաջնալեզ-
վային ժ, գ, ո, ս քաղածայնները, ինչպես՝ գաւազըտալ, ագաւազը-
գալ, ղաւաշըտալ, թաւաթտալ, :

Մ-ի կրկնութայուն կա սմէնասմէն զերանվան մեջ, որ կատարվել է
քանակ կամ շատութայուն ընդգծելու նպատակով:

Է մայնորդի կրկնութայուն կա ուրեւնահրլլլլիլ բայում:

Գ Ր Ա Փ Ո Ն ՈՒ Յ ՈՒ Ն

179. Դրափոխության դեպքերն արավելապես կապված են ն և ը ծայ- նորդերնրի հետ: Դրափոխվող կապկպութիւնները շատ համառ ուղեկց- վում են նաև հնչյունափոխութիւններով, որի պատճառով էլ նշում ենք նաև այդ կապկպութիւնների անպումնային վիճակները:

- աճախամը .- ամաշելաճախանչիկ, ամաշկոտաճախանչիկօտ/մը անչիկօտ:
- ակնանկանչիկ .- արեզակնաիրիքեչիկ
- տարարդու .- դատարկաւորդակ
- ինանիակը .- շիկնքաշըլընք, իւնիրթալըլընք
- լուսավըլալիլ .- լուսաքալիլէս
- խսսսըխ .- իստորաւըխտօր
- կուենկուենկի .- ակնաշեղեկի
- կնանկակը .- թէկնաթէկն, տրուկնաթրուենկ
- ձգձգձգըլ .- ձգիլաքըլիլ
- դգգգըլ .- շարգամաշարգամ
- ճիթաթիճադիթ .- կնճիթակնդիթ / կա և կընջիթի տարբերակը/
- քուենաքու .- զորքաշ-զէնքիէլ
- մոարմ .- թմրելաթըրմիլ / կա և դըմքըրիլ տարբերակը/
- նալալանալէլ .- քանալիթալիլէնի:
- շիւիշ .- աշխատանքաշխատանք, աշխատէլաշխատիլ
- պիթպ .- սպիտակասպիտակ
- պերարպէլ .- կապերտակարպէտ
- րովալտրալվր .- քարովանքէվրան
- րուէվր .- անըրգանձվէր
- րուէտրաթիւր .- հրուշակահէլըրշակ
- րիվալիր .- քրիւսպըվիր
- րիւիւր .- քրիւսպըլիր
- փնտալիթալիթ .- փնտուրաթիլտուր
- ումնաուուն .- դատումնաւորումնք "վաստակ"

Ե Ն Ե Տ Ը

180. Բուրդուրի բարբառում շեշտը հիմնականում իր կայուն տեղն ունի՝ բազմաթիւ բարբառի վերջնաբեր վանկի ծայնալորի վրա:

Ենշատկիր վանկը մյուսներին հետ համեմատած արտասանվում է մի քիչ նրկար, օրինակ՝ ալիր "ալյուր", էնգիզ "ընկյուզ", էնգիէլ "ան-

կանջ", թիթիվ "թեթա", յէղալը "յուղալի", լիզվանը "լեզվանի", իւնմ- րահամ "խնձահամ", իըժմըտանք "իըժմանք", ծանղըրէնիլ "ծանրանալ", կաթըլընիլ "կաթեյնիլ", յօխտօ "կեղտօտ" և այլն:

Բառարդգայանս և անայնանս ծամանակ ընկալաբար կատարվում է շեշտի անդափոխութիւն դեպի վերջնաբերութիւն, ինչպես՝ սըրքանք "աղք", սըրփանքանօք "աղքանօք", լիզու, բայց լիզվանը, աման, բայց՝ ամանէլէն, ամանէլէնիս, իւլօք, բայց՝ իւլօքնի, իւլօքաքած, իւլօքանալու և այլն:

ՉԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ՆԵՐԴԱՇԱՍԿՈՒԹՅՈՒՆ

181. Չայնալորների հնչյունափոխության քննութիւնն ծամանակ իրաւ գարտուղութիւնն նկատված երևուլթներն ի մի բերելով / տես § 7, 9, 11, 15, 17, 18, 21, 24, 25, 31, 33, 34, 40, 41, 42, 43, 50, 59 96, 180/ նկատում ենք ծայնալորների ներդաշնակութիւնն երևուլթներ և այս բարբառում: Թեև անկա վիճակում ծայնալորների ներդաշնակութիւնն օրինքը թուրդուրի բարբառում մի կուտ ու համարակալ սխտան չի կազմում, սակայն կակած չի հարուստւմ այն փաստը, որ նախինուսմ այն եղել է այդպիսին և միայն նոր միջավայրում է կազմաւորուել: Կարելի է սսել, որ անկա վիճակում բարբառումս գործուում է ծայնալորների մասնակի ներդաշնակութիւնն օրինքը, քանի որ բարբառի "թեթա" ծայնալորների ազդեցութիւնը "ծանր" ծայնալորները "մտննում" են նրանս արտասանութիւնը կամ ընդհակառակն՝ բարբառի ծանր, ծայնալորների են ազդում թեթաների վրա և ստիպում ներդաշնակել իրենս: Անշշան բայանուութիւնը, ներդաշնակութիւնն օրինքը չի տարածում հոլորվական վերջալորութիւնների, վերջապայաների, հոգնակերտների և ժխտական նախանսներին ծայնալորների վրա: Չայնալորների ներդաշնակութիւնը կատարվում է, ինչպես ասըլընթայ, այնպես էլ անընթայ ուղղութիւններով, այսպէս՝ Առաջընթայ ներդաշնակութիւնն օրինակները:

Ուղեղաւորուղ, շուէնշաշուէն, սուէնշաշուէն, ուէնշաշուէն, քուէնշաշուէն, ուրիշաշուէն, մանուշակամէնիշէկ, զորքաշաշէնքիէլ, դմկաթիւէկ, սպիտակասպիտակ, դժուարաթիւր, զորքաշաշիւր, ընկոյզաշէնքի և այլն:

Սաընթայ ներդաշնակութիւնն օրինակները.
Երկուշաշուէն, եղուէնշաշուէն, իւլօքաթօլօք, Ետայաթօլօք/յօթօլօք, երկուշաշուէն, զգիրակիզիր, փնթիթիթիթի, յիշոյաթիշէնք/իշիշէնք, բրինձաթիթիթ, ընդունելիաւնութիւնը, զգորշաւզգորշ/ուսկուշ, սսն-

Իսկ ընդհանուր առմամբ, բարբառիս երկբարբառների կրած փոփոխութ-
յունները համապատասխանում են արդի ընդհանուր հայերենի երկբարբառ-
ների ընաշրջությանը:

3. Գրաբարյան ժայնել պայթականները բառակզրին չեն պահպանվում
ևրանք վեր են ածվում կամ խուչ պայթականների, կամ՝ շնչել խուչների,
իսկ ժայնավորների միջև և ժայնորդներից հետո, վեր են ածվում շնչել
խուչների:

Խուչ պայթականները հիմնականում ավելի կայուն են, սակայն շփա-
կաններին նախորդելիս վեր են ածվում շնչել խուչների: Իսկ պայթա-շե-
փական շնչել խուչները, հանդիպելով պայթականներին, կորցնում են ի-
րենց պայթական արբը:

Ե ր Կ ր Ո ր Դ Գ Լ ՈՒ Ի
Չ Ե Կ Ա ր Ա Ե ՈՒ Ք Յ ՈՒ Ե
Գ Ո Յ Ա Կ Ա Ե Ե Ա Ե ՈՒ Ե

ՀՈԳՆԱՆԻ ՔԻՎ

183. Բուրդուրի բարբառի հոգնակներուն են՝ էր, ներ, նի, ան, ք,
անք, օնք, ունք, ընք, ինք, էնք, էրք, անք:

ԳԱՐՁ ՀՈԳՆԱՆԵՐՏԵՐ

184. Միավանկ բառերի հոգնակին կազմվում է էր-ույ, որը եաւէ հըն-
լյունափոխությամբ առաջացել է զրաբարյան նար հոգնակներից /անս § 65/
Օրինակ՝ Թէլաթէլէր, հայահայեր, միսամիսեր, լիսալիսեր, ծիրածիրեր
/կա և ժհւրէր/, քիթքընթէր, ֆուրձֆուրձեր և այլն:

Ծանոթութիւն.- Միավանկ բառերի արմատական ժայնավորը հոգնակի
թվում կարող և՛ պահպանվել, և՛ հնչյունափոխվել ը-ի, ինչպես՝ առևն
առևներ կամ աըներ, սիրտասիրտեր կամ սըրտեր և այլն:

Ծանոթութիւն 2.- Ու ժայնավորով վերջավորվող միավանկ մուսուհի,
լուալու բառերի հոգնակին նույնպես էր հոգնակների միջոցով է կազմ-
վում, սակայն արմատական ու ժայնավորի և նրան կցվող -եր հոգնակն-
որ միջև հնարավոր հորանջը ծածկելու համար, ավելանում է յ ժայնոր-
դը կամ վ շփականը, օրինակ՝ լուալույր կամ լոււվէր/լըվէր, ծուսածիւ-
յր կամ ծըվէր/ծիւվէր:

185. Գրաբարյան հավելվածական ն ունեցող մեկ ու կես վանկանի բա-
ռերի հոգնակին ևս կազմվում է էր մասնիկի միջոցով, ինչպես՝ կուռու-
կըրներ "կուռն", նուռուներ "նուռն", մասամաններ "մասն", մուկամուկ
ներ "մուկն", կիթակիթներ /կա և կիթանք/ "ոլիթք" և այլն:

Ծանոթութիւն.- Արմատական ա ունեցող մի քանի բառերի հոգնակին
կազմելիս զրաբարյան հավելվածական ն-ն չի վերականգնվում, ինչպես՝
հարսնահարսահարսեր, կաթնակաթակաթեր, և այլն:

186. -Քր հոգնակներն են ստանում նաև այն բարդ բազմական բառերը,
որոնց բարդության երկրորդ եզրը միավանկ է, օրինակ՝ ալքապապաշվը-
ղկեր, կնդաշարութիւնամիւր/յէնսամիւրէր և այլն:

187. Բաղաձայնահանգ բազմական բառերի հոգնակին կազմվում է հա-
վասարապես նի կամ նէր հոգնակներուով, որոնց մեջ իմաստային առան-
ձին արբերութիւն չկա, օրինակ՝ ամանամաննի/ամաններ, պէրանազե-
րաննի/զէրաններ, հէքթահէքթիւնի/հէքթիւնէր "զարույց, խոսք, լուր" նու-
նակութեամբ, և այլն:

188. Այն բազմակնկ բառերը, որոնք վերջավորվում են ի/ը կամ ա /զրարարյան ա/ / ձայնավորներով, սասնում են ք հոգնակերպը, օրինակ՝ ալգիւհիթիւհիթի, բանալիալիլէնիալիլէնիթ/զըլանիթ, զինիւլիլիւիւլիլիւնիթ, հոգիւհօթիւհօթի, քսիւհաքսիւհաքսիթ, սորիսօթիսօթիթ, ինամիւ իընամիւիընամիթ և այլն:

Ցանոթութիւնս.- Այս օրնքին են ենթարկվում նաև որևէ տեղացի նշանակող -սի/ցը անանցներով վերջավորվող բառերը, օրինակ՝ բուր - դուրպիսթուլըութուլը, դարաքայիսթարաքայը, կեսարեայիսկէսարաքը/ կայսերըք և այլն:

Ս ձայնավորով /զրարարյան ա/ վերջավորվող բառի հոգնակին կազմելիս կատարում է աւէ / կամ հին-այաւ/ /նշյունսփոփութիւնը, որի մասին հայ բարբառների մեծ երեսօսվորը՝ Լ.Ամառյանը, ասում է հետևյալը. "Մինչև այսօր Երևանի բարբառում բնագործի ալ թեւ հնչում է ա /օր. տայառըրը, բայ Կեն որ ընկած քաղձայնի մտ, դանուն է է. այսպես՝ որոշիչ հող սասնալու դեպքում, օրինակ՝ էրիէէնէնէրն- լայն, սըղէնէնէն շայն":

Այս օրնքը գործում է նաև Բուրդուրի բարբառում, օրինակ՝ նրեխքաըրիթ/ըիթք, տայքաըրէք, սասնայքաըրտանէք/սասնէք, փն- սայքափէնէք և այլն, կամ՝ փնայնափէնէն, տայնաըրէն, սասնայնա սասնէն/սրտանէն և այլն:

189. Ու ձայնավորով վերջավորվող գոյականների հոգնակին կազմ- վում է երբեմն -ք, երբեմն -նի, երբեմն էլ այլ հոգնակներանրով: Թեև այստեղ սպասելի էր § 188-ում նշված բառերի համարնութիւնը միայն ք, սակայն այս օրինակութիւնից կատարվող շեղումները ցույց են տալիս-ք հոգնակերպի դերի ասիմետրիան նվազում՝ հօգուտ առավել կեն սուռակ մշտու հոգնակներտերի: Օրինակ՝ Լեզու-լիզու/լիզու-լիզու- ներ/լիզուհիթեր, կատու-կատու-կատու/կատընէ-կատուներ/կատուք, ստուռատու-ստուռութըններ/ստուռնի և այլն:

ՀԱՍՏԱՏՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԵՐԿՆԱԿԻ ՀՈԳՆԱԿՆԵՐՏՆԵՐ

190. Հավաքականութիւն արտահայտող ամենատարածված հոգնակերպն է-նք-ը, սակայն կատարում են նաև ավելի նվազ գործածական-տնք, -ուք, -օնք, -իք, -ընք, -ասնք, -էք հոգնակերպները, որոնք հուշում են մի- սամանակ բարբառի նախկինում ունեցած ձայնավորների ներդաշնակութիւն օրնքի գոյութիւնը՝ ինչի ծնունդ են այդ արտասանկերը: Ձայնավոր- ների ներդաշնակութիւն օրնքի անդադարում էլ ավելի է կենսունակ

դարձել է-նք հոգնակերպի դերը: Օրինակ՝ Մարիամայաբանէք /հազմ- անգ՝ Մայրանանք/, Հայրապետաշափէտնք /հազմանգ՝ շափէտնք/, մարըր "մորարույր", մարըրամարըրէք; հազմողոգ՝ մարըրտնք, հարըր "հոր- քույր" հարըրէք, հազմողոգ՝ հարըրտնք և այլն:

Ցանոթութիւնս.- Էնք, -անք, -օնք, -ընք, -իք, -ասնք, -էք հոգնա- կերպները գործածվում են բարեկամութիւն, սպազականութիւն կամ ընկե- րութիւն ցույց տվող գոյականների հավաքականութիւն արտահայտու- անք, օրինակ՝ Ըստիւտ շեք ընկօրտնքը ըն կէլու "Սասնոյան շուտ քրոջս ընտանիքի անդամներն են զալու":

Անք, -էնք, -քնք, -իք, -օնք, -ուք, -ուք հոգնակերպները ունեն բարդ կազմութիւն նրանք կազմված են -ան և-ք հոգնակերպների միասնալու- մից, որոնց մեջ առաջին բաղադրիչի հոգնակերպ իմաստի միասնում է կատարվել: Այնուամենայնիվ, -անի հոգնակերպութիւնը զիսկանկում է դեռուս որոշ մանրում, ինչպես՝ ձիաձիւպան, էշաէշաշան բառերում: -էնք հոգնակերպին համարժեք նշանակութիւն գործածական է նաև -էրք-ը, որ զրվում է առավելապես ընտանիքի անդամներ ցույց տվող գոյականների վրա, ինչպես՝ ընազիթք /կա և ըիթ/, քիւրքիվէրք, քի- լիկաքիլիկէրք, սըղաքըրէք և այլն:

191. Մարդամարթ բառի հոգնակին կազմվում է ընդհանուր հայերենի նման -իկ-իք մասնիկի մի-դրով, ինչպես՝ մարդամարթամարթիք /կա և մարթիքի, մարթիկէք կրկն-հոգնակերպ մանրը /:

Նին բառի հոգնակին լինում է կընանք, այսինքն՝ կազմվում է դարձյալ կրկնակի -անի և-ք հոգնակերպներով: Մարթիքի մի համարա- նութիւնը ստեղծվել է նաև կընընի հոգնակին: Օր. Մարթիքին նեցան կընանքօց քուշտու "Մարդիկ զնային կանանց մոտ":

192. Փոխառյալ բառերը նույնպես ենթարկվում են բարբառի հոգնա- կերպութիւն ընդհանուր կանոններին, այսինքն՝

ա/ Միականի բառերն ընդունում են միայն -էր մասնիկը, ինչպես՝ ք'օտար'օտէր "կույրեր", քօզաքօզէր "փոշիներ", դօշաքօշէր "խոշեր" և այլն:

բ/ Բաղաձայնակն հազմականի հոգնակին կազմվում է -նի մասնիկով, ինչպես՝ քաղաքաքաղաքը "մկներ", քեզիւրքեզիւրի "միեր", հայկան կամ հէյկանահայկանի կամ հէյկանի "անասուններ", նաքազ նաքազն "կացիներ", վարըլավարըլի "ասկաններ", վարօրավարօրի "շոգնակար կամ շոգնաքաշեր", քօտիւմքօտիւմի "կոստյուններ" և այ- լուն:

զ/ Բայ վանկով /ձայնավորով/ վերջավորվող բազմական բառերի հոգնակին կազմվում է երբեմն ք, երբեմն էլ -նի հոգնակերտով, ինչպես փարափարէք, փողեր*, մարազամարազէք *մեծ խնուքներ*, զօրազօրէք *վարարաններ*, շինէնթօռչիէնթօնի *ցեմնաններ* և այլն:

ՆԵՄԱՐԱԳՐԱՆԵՆ ՀՈԳՆԱԿԻ

193. Բուրդուրի բարբառում արածված է նաև նկարագրական հոգնակու գործածութիւնը: Է. Ամոռայնի վկայութեամբ, այս երևույթը կապված էր լեզուների նախնական շրջանի հետ. ,,Թիվ կամ շատութիւնն ցույց տվող որևէ բառի հարադրութիւնը զոյականի հետ բավական էր հոգնակիի զարգացրը արատհայտելու համար“:

Բուրդուրի բարբառում զոականներին հարողովող բառն է մինկիտէկ-ը որ նշանակում է *հի կույս* /մինսկույսակ/, որի մեջ այլևս չի գիտակցվում *կույսը*, այլ *շառը*, օրինակ՝ Հճիզի մատումը մինկիտէկ իրենք ք արել *Մայրս սեղանին ինձորներ է դրել*:

Նույն *մինկիտէկ ինձոր* հոգնակու իմաստը կարող է արտահայտվել նաև սովորական -նի մասնիկով, ինչպես՝ Հէզիս մատումը իրենքորնի ք արել *Մայրս սեղանին ինձորներ է դրել*:

Մեր կատուն մինկիտէկ ծէք ք պիրել *Մեր կատուն ծագեր է բերել*:
Հարքըս մինկիտէկ ծաղիկ ք դարգել *Հորաքույրս շատ ծաղիկ կամ ծաղիկներ է ուղարկել*:

Նույն միտքը հանդիպում է նաև կրկնակի հոգնակերտով, ինչպես՝ Հարքըս ծաղիկներն ք ճիրում *Հորաքույրս ծաղիկներն է շրուք*:

Ցանոթութիւնը, - նկարագրական հոգնակու համարանութեամբ, ի հա- կադրութիւն մեծ քանակ ցույց տվող բառերի, ստեղծվել է նրա հակոս- յան՝ նվազ քանակութիւնն ցույց տվող հարադիր մինկիտէկ-ը, որն ունի *մի քիէ*, *մի փորիկ*, *մինդռակ *մի քիէ* / փոխառվ թրք. ռուս *զրամ* և հայ-իկ անանյով կազմված/ բառերը, ինչպես՝ *մինկիտէկ աղ լեր մնայել *Մի քիէ աղ էեր մնայել*:

Հ Ո Ւ Ո Վ Ե Ն Բ

194. Ինչպես ուսմ Յուդիին պատկանող մյուս բուրդ բարբառներում, այնպես էլ Բուրդուրի բարբառում, հոլովների թիվը յոթն է՝ այսինքն սուկա է նաև ներգոյականը:

Ուղղական հոլովն, իրև բառի ուղիղ ձև, եզակի թվում շունի հա- տուկ վերջավորութիւնն, իսկ որոշյալ արման ժամանակ ստանում է ը, ն որոշիչ հողերը:

Սեռական հոլովը որոշյալ արման դեպքում ստանում է հող և ձևով նմանվում արականին, սակայն նախադասութիւն մեջ կատարած իր պաշտո- նով արբերվում է նրանից:

Տրական հոլովը, ինչպես արդեն նշվեց, ձևով նման է որոշյալ սե- ոականին, ինչպես օրինակ՝ էս ասնձնն ծանա ք *Այս ասնձի ծանա է՝/ սն ոական հոլով, որոշյալ առում/:

Քարը կըգավ ասնձնն *Քարը դիգավ ասնձինն /Տրական հոլով/:

Անձի անվան ղեզքում արականը նմանվում է հայցականին:

Հայցականը իրի անվան ղեզքում ձևով նման է ուղղականին, սակայն նախադասութիւն մեջ ստացած պաշտոնով արբերվում է նրանից: Անձի ան- վան ղեզքում, ինչպես արդի զրական լեզվում է, նմանվում է արականին:

Բացառական հոլովը բնի երկուս ձև՝ քարզ և քարզոյալ: Գարզ բա- ցառականն ունենում է -էն, հազվադեպ՝ -մէն վերջավորութիւնը, որը դրվում է ուղղականի վրա: Իսկ քարզոյալ բացառականը կազմվում է ար- ականից և անէ մասնիկից: Ակտը. Հ. Ամոռայնի բացատրութեամբ, այս անէ Եսադրութիւնը ծագել է զարաբայան ցուցական դերանունների բացա- ոականի վերջավորութիւնից, որն հետագայում զիտակցվել է իբրև անկախ բառամասնիկի: Այդ մասնիկը զանազան ձևափոխութիւններով հանդիպում է զարաբայան միջավայրին տանջվող բարբառներում անա, թնն, իսն *տրորդի բարբառում՝ անէ ձավ՝ որը նույնն է Բուրդուրի հետ:

Անէ Եսադրութիւնն արտասանվում է իր տանձին բառային շեշտով և ձայնավորների ներդասանութիւնն օրենքին այն չի ենթարկվում:

Գործիական հոլովի վերջավորութիւնն է օվ, որը դրվում է բառի հիմքի վրա. այն չի արբերվում գրական լեզվի գործիականի կազմութի- յունից:

- 1. Հ. Ամոռայն, Հիփաթար քերականութիւնն հ. է. հատր 2-րդ էջ 58-59:
- 2. Ա. Դարիբյան, Հայ բարբառագիտութիւն, Երևան, էջ 143:

ներգոյական հոլովն ունի երկու ծաւ Կարգ և բաղադրյալ: Գարգ ներգոյականի վերջավորութիւնն է ում/ւմ, որը կցվում է բառի հիմքին, իսկ բաղադրյալ ներգոյականը կազմվում է որոշյալ ստականից կամ առականից՝ մէջ, միջին "մեց" Ետարդութան հարադրմամբ /նա. միւրում/:

Օրինակ՝ Իրուն մէջ մին փրիկի սիպեկի տար ըմ ցանէլ "Այգու մեջ մի քիւ շարգամ եմ ցանել էմ": Իրունը նրստէլ իմ "Այգում նսան էի", Ետարդութիւնն է: Ետարդական կազմող մէջ "մեջ" Ետարդութիւնը երբմն նամաճայնվում է հոլովով գոյականի հետ՝ սասնալով տրականի կամ ներգոյականի վերջավորութիւն, ինչպես՝ ծիմիլըս իրուն միջին ա "Քույրըս այգու մեջ է": Ետմ՝ Իրում միւրում հմգիս ու քիս ըն նըսամ "Այգու մեջ հայրս ու մայրս են նսամ":

Ինչ իտար, որ ներգոյական հոլով կազմող հայերենի մեջ Ետարդութիւնն այս յուրորիակ նամաճայնութիւնը գոյականի հետ, հասուկ է միայն այս բարբառին և կազմում է նրա տանձնահասուկ կողմերից մեկը:

Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ւ Մ

195. Հոլովումները որոշվում են եզակի կամ հոգնակի սեռականի վերջավորութիւններ: Սեռական հոլովը հուրդորի բարբառում ունենում է ի/ժ, ու, օլ, օր, վա, ա, ս, ց վերջավորութիւնները կամ վերջնամանակները, ըստ որոնց էլ լինում է յոթ հոլովում:

Ետարդութիւնն է. Եզակի թվում այլնայլ հոլովումները գտականող գոյականները հոգնակի թվում ենթարկվում են միայն "ու" կամ "ց" հոլովման:

Ետարդութիւնն է. Թեքման ժամանակ, երբ հոլովիչն ավանտում է բառի վրա, որպես կանոն, շեշտը տեղափոխվում է վերջնաթեր վանկը:

Ի/Ը ՀՈԼՎՈՒՄ

196. Ի/ը հոլովումը բարբառիս ամենատարածված և ամենազորուն հոլովումներից մեկն է: Այն նամապատկանում է արդի հայերենի "ի" հոլովմանը: Ի հոլովման ի սարբերակին գտականները եզակի անորոշ սեռականում ունենում են ի վերջավորութիւնը, տրականում՝ ին, Կարգ բացատկանում էն /մէն/, գործիականում՝ օվ, Կարգ ներգոյականում՝ ում/ւմ: Բաղադրյալ բացատկանը կազմվում է որոշյալ սեռականից կամ տրականից՝ աւէ, միջին, միւրում Ետարդութիւններ: Կարգ ներգոյականի կամ որոշյալ սեռականից և մէջ, միջին, միւրում Ետարդութիւններ:

Ի ՀՈԼՎՈՒՄ Ի ՏԱՐԲԱՐԱԿ ԵՍՏՈՒՄ

ՏՐԱԿ ԹԻՎ		
Ուղղ.	էնգիգ/ը/	էծ/ը/
Սեռ.	էնգիգ/ն/	էծի/ն/
Տր.	էնգիգին	էծին
Հայց.	էնգիգի/	էծ/ը/
Բաց.	էնգիգին, էնգիգին աւէ	էծէն, էծին աւէ
Գործ.	էնգիգով	էծով
Ներգ.	էնգիգում, էնգիգին մէջ, էնգիգում միւրում	էծում, էծին մէջ, էծում միւրում

Հ ՈՒՄՆԻ ԹԻՎ

Ուղղ.	էնգիգներ/ը/	էծեր/ը/
Սեռ.	էնգիգներուն	էծերուն
Տր.	էնգիգներին	էծերին
Հայց.	էնգիգները/	էծերը/
Բաց.	էնգիգներուն աւէ, էնգիգներին	էծերին, էծերուն աւէ
Գործ.	էնգիգներով	էծերով
Ներգ.	էնգիգները, էնգիգներուն միւրում	էծերին, էծերուն մէջ, միջին, միւրում

Այսպես են հոլովվում այն բոլոր գոյականները, որոնք ունեն արմատական է կամ ի "թեքմ" ժայնավորներ, ինչպես օրինակ՝ ածաւէ, էգաւթ, էշաւէ, շիրաւիթ, մտրուկաձիմերիկ, բոյրաձիմեր/ձիթ, փայափէր, մմեռաձիմեր, սերկիւխսինկէվի, դանկաւէնէկ և այլն:

197. Ի հոլովման ի տարբերակով են հոլովվում նաև բոլոր վերացական գոյականները, որոնք ունեն աւթիւնաւթէն վերջածանց, ինչպես օրինակ՝ հարսնաթիւն, հարսութէն, մարդութիւն, մարթիւն, հասութիւն, հասութիւն, ընկերութիւն, ակիւն, երեխայութիւն, ընթացութիւն և այլն: Աւթէն վերացական ածանցով վերջավորող գոյականների հոլովման գաղտնիք է՝

Հ ՈՒՄՆԻ ԹԻՎ		
Ուղղ.	ընութէն/ը/	ընութէներ/ը/
Սեռ.	ընութէնի/ն/	ընութէներուն/ն/
Տր.	ընութէնին	ընութէներին
Հայց.	ընութէն/ը/	ընութէներ/ը/
Բաց.	ընութէնին, ընութէնին աւէ	ընութէներուն աւէ
Գործ.	ընութէնով	ընութէներով
Ներգ.	ընութէնում, ընութէնին մէջ	ընութէներուն մէջ

198. Ի հուլիսին ի արբերակով են հուլիսյան նաև մեծ քվիվ հաս-
տակ սնունդներ, որոնք արմատական ժայնավորները հնչյունափոխելու
հետ դարձել են "թեթ", ինչպես՝ Անտիպատու, Հայրապետապետ, Ասորի-
Ասորի, Մարգարավերբեր, Ջարարառի, Նարոսահար, Նարոսահար
և այլն: Օրինակ՝

Աղղ.	Մերթիւ/ը/	Քէթու/ը/
Սեռ.	Մերթիւ/ն/	Քէթու/ն/
Տր.	Մերթիւ/ն	Քէթու/ն
Հայ.	Մերթիւ/ն	Քէթու/ն
Բայ.	Մերթիւ/ն, Մերթիւ/ն անէ	Քէթու/ն, Քէթու/ն անէ
Գործ.	Մերթիւ/ն	Քէթու/ն
Ներգ.	Մերթիւ/ն մէջ	Քէթու/ն մէջ

199. Ի հուլիսին են հուլիսյան նաև զոյակները վերջված ան-
որշ և նարակները որոնք այնպէս:

200. Ի հուլիսին են հուլիսյան նաև միական այն զոյակները,
որոնք վերջավորում են ո կամ ը ժայնորդներով, ինչպես՝ ծառածո,
բարասար, սարասար, մերձածո, գարնա "դարակ", լարակար, կարակար,
որակո, դունակար, բունակո, շորակո, շտակար և այլն:

Յանթուլումբայն. Սյս հուլիսին են հուլիսյան նաև մի իտակ այլ
քան, որոնք կարգի բանը հնչյունափոխողներն շեղվում են վերևում նշված կա-
նոններին, սակայն ինքնուրույն ղարակներ են ձևավորում հիշյալ
խմբի բառերին: Այսպես՝ ոսնակու կամ վոն բառը թեև չի վերջավոր-
վում ը, ո ժայնորդներով, սակայն ենթակում է ի հուլիսին ձևափոխ-
վող հետ ունեցած իր ինքնուրույն ղարակներում: Այս կարգի բառե-
րից են նախկին մարմնի մասերը յուրյա ավոր զոյակները, ինչպես՝
բոյակներ, ղարակ, երեսներ, սակներ, ձուններ, ձուններ, արմուկ, ար-
մուկ, ղարակ և այլն:

201. Ի հուլիսին այս արբերակով են հուլիսյան նաև փոխառյալ
այն բոլոր բաները, որոնք ունեն թեև արմատական ժայնավորներ, ինչ-
պես՝ բարձին "հոլովակ", ֆելեր "լարակ", ֆիլեր "կողակ" օրեսու-
ական", ֆե "ֆե" /զխակի օրակ/, ղարակ "պարակար" և այլն:
Յանթուլումբայն. Ի հուլիսին պատկանող երկական բաների փակ վանկի
ժայնավորները երբեմն աղվում են, ինչպես՝ ղարակներ ղարակներ, կամ
խառնակներ և այլն:

Ի հուլիսին երկրորդ՝ ը արբերակի արդյունք է բառավորք ի ժայ
նավորի կարծ արմատական, որը կատարում է այլևս բառու և սակ
արմատական "մար" ժայնավորների աղիպումբայն: Աս արդյունք է եղել
Ռոլդուրի բարձրում գործող երբեմնի ժայնավորների ներդրումով
այն օրենքի սովորական, որը սակայն հետագայում խաբկվել է ու
այդ դեպքում էլ այս հուլիսին կանոններում նկատվում են բազմաթիվ
շեղումներ՝ հողու ի արբերակի կամ նույնիսկ այլ հուլիսյաններին:

Ի հուլիսին ը արբերակին պատկանող զոյակներին եզակի անորշ
սեռականը ձևով նման է ուղղական-այլական որոշյալին: Այս մանրի ի-
մասային արբերակում հարավում և հարավում է դառնում միայն նախադասու-
թից: Օրինակ Հայ՞ օճը մղկէլ օճը՝ Հայի կարը մղկուց է՝ նախադ-
սուլում մեջ հայը օճը բանը թեև ձևով նույնն են, սակայն ար-
բերակում են թե շարադասումբայն, թե շեղակումբայն. հայը զոյա-
կանը դրված է սեռական հուլիսով և նախորդում է օճը զոյակներին, որ
դրված է ուղղականումբայն: Հայի այդ՞ շեղը գտնվում է հայն բանը է ժայ-
նավորի, իսկ օճը բանը՝ օ ժայնավորի վրա:

Ի հուլիսին ը արբերակի ժամանակ որոշյալ առանց սեռական, որ-
կան, բացառական հուլիսները եզակի քվիս ձևով միմյանսինքն չեն զա-
գանում, օրինակ՝

ՆԱԿԱԿ ԹԻՎ

Աղղ.	հայ/ը/	սան/ը/
Սեռ.	հայը/ն/	սանը/ն/
Տր.	հայը	սանը
Հայ.	հայ/ը/	սան/ը/
Բայ.	հայն անէ, հայէ	սանն անէ, սանէ
Գործ.	հայով	սանով
Ներգ.	հայն մէջ, հայըմ, հայն մէջը, հայն մէջը	սանն մէջ, սանն մէջը, սանն մէջը

ՀՈՂՈՒԿ ԹԻՎ

Աղղ.	հայեր/ը/	սանէր/ը/
Սեռ.	հայերու/ն/	սանէրու/ն/
Տր.	հայերու	սանէրու
Հայ.	հայեր/ը/	սանէր/ը/
Բայ.	հայերու անէ, հայերէ	սանէրու անէ, սանէրէ
Գործ.	հայերով	սանէրով
Ներգ.	հայեր մէջ, հայերու մէջ	սանէրու մէջ, սանէրու մէջ

Այս հոլովմանն են պատկանում մեծ թվով գոյականներ, որոնց արմատակն ձայնավորները "ծանր" են, ինչպես՝ ամենաման, ժամածամ, պատահաբաժ, աղյառաղթ, տանձառնձ, քամակաքամակ, թանձաթան, կաթնկաթ, թաթնաթ, մարդամարդ, ցախապախ, աղառղ, վախավախ, շաղաշաղ և այլն:

Կամ այնպիսի քառեր, որոնք հնչյունական փոփոխություններ կրելուց հետո են ստացել "ծանր" ձայնավորներ, ինչպես՝ կոհեակվորով, քիթ-թունթ, Երեխաչըրիս/ըխ, կին/ին/ակընջկ և այլն:

Ի հոլովման ը արբերակով են հոլովվում նաև աս, ասկ, ասկան և նման վերջածանցներ ունեցող բառերը, ինչպես՝ ազգականասոցական, գաղթականաթանթական, գիւղականակ՛ղական "գոյուղացի", ասնաածական և այլն օրինակ՝

	ԵՂՄԻԻ ԹԻՎ	ՀՈԳՆԱԿԻ ԹԻՎ
Ուղղ.	կ՛ղական/ը/	կ՛ղականներ/ը/
Սեռ.	կ՛ղականը/ն/	կ՛ղականներու/ն/
Տր.	կ՛ղականըն	կ՛ղականներուն
Հայց.	կ՛ղականը/ն/	կ՛ղականներուն
Բաց.	կ՛ղականըն անէ, կ՛ղականէն	կ՛ղականներըն անէ
Գործ.	կ՛ղականօմ	կ՛ղականներօվ
Ներգ.	կ՛ղականըն մէջ	կ՛ղականներուն մէջ, միէին

204. Ի հոլովման ը արբերակով են հոլովվում նաև այն հատուկ անունները, որոնց արմատական ձայնավորները ծանր են կամ հնչյունափոխվելուց հետո են դարձել այդպիսին, օրինակ՝ Համբարձումաշամկարդում, Յակովբաշակօփ, Փիրայրաժըրայր, ՄկրտիչաՄելլըր, Հարյրաշըրայր, ԳաւուսաՊօղօս/ Գավլօզ, ԿարդանաՎարթան, ՄարիամաՄարյան և այլն:

205. Ի հոլովման ը արբերակով են հոլովվում նաև փոխառյալ այն բոլոր հատուկ և հասարակ գոյականները, որոնք ունեն վերոհիշյալ կենսերում նշված առանձնահատկությունները:

ՈՒ ՀՈՂՈՎՈՒՄ

206. Ու հոլովումը բարբառի ամենաառարձակ և ամենագործուն հոլովումն է, որին ենթարկվում են հոգնակի թվում բոլոր գոյականները՝ քայտուկային և հոլովման ենթարկվողներին: Այս հոլովման պատկանող գոյականների քայտուկան, զործիական և ներգոյական հոլովների վերջավորությունները նույնն են մյուս հոլովումների հետ: Բացառականը կարող է կազմվել և ուղղականի, և սեռական-արականից՝ անէ հասարակայն հարադրմամբ: Սեռականը գերազանցապես օգտագործվում է որոշայն առումով, ինչպես՝ Եր Իրուն ասնը լճի և "26ր այգու ասնը լավ է":

207. Ինչպես ընդհանուր զրական լեզվում, այնպես էլ Բուրդուրի բարբառում, ու հոլովմամբ են հոլովվում գերազանցապես ուղղակուսում իրով վերջավորվող բառերը, ինչպես՝ այգիաթի, գինիակ՛ինի, մասնակ՛ մլասնի/մաննի, զարիակ՛էրի, քամիաքամի, սինիազէնի, հէգի/հիգի "մալ" էրի "հայր" /քաղաքասուտական քուռ "հայր" բառից/, հոգիածօքի, քախաիազիլէնի/ք/ և այլն: Ու հոլովման ընդհանուր պատկերն է՝

	ԵՂՄԻԻ ԹԻՎ	ՀՈԳՆԱԿԻ ԹԻՎ
Ուղղ.	իր Իրի/ն/	իրները/ն/
Սեռ.	իրուն/ն/	իրներուն/ն/
Տր.	իրուն	իրներուն
Հայց.	իրի/ն/	իրները/ն/
Բաց.	իրուն անէ,իրունվէ	իրներուն անէ, իրներըն
Գործ.	իրիօվ,իրունվով	իրներով
Ներգ.	իրուն մէջ,իրում, իրունվում	իրներում, իրներուն մէջ

208. Ու հոլովմամբ են հոլովվում նաև պի քառերը, որ վերջավորվում են -յի/յը վերջածանցներով և ունեն որևէ տեղացի նշանակող իմաստ, օրինակ՝ Երևանյիաիրվանյաց, գուշտյիապօղվանյի, բուրդուրյիաբուրդուրյաց, դառաբուրյիադառաբուրյաց, կեսարիայիակայսերյաց և այլն: Այս կարգի գոյականների հոլովման պատկերն է՝

	ԵՂՄԻԻ ԹԻՎ	ՀՈԳՆԱԿԻ ԹԻՎ
Ուղղ.	դառաբուրյը/ն/	դառաբուրյները/ն/
Սեռ.	դառաբուրյուն/ն/	դառաբուրյներուն/ն/
Տր.	դառաբուրյուն	դառաբուրյներուն
Հայց.	դառաբուրյուն	դառաբուրյներուն
Բաց.	դառաբուրյուն անէ, դառաբուրյունմէն	դառաբուրյներուն անէ, դառաբուրյներունմէն
Գործ.	դառաբուրյով	դառաբուրյներով
Ներգ.	դառաբուրյուն մէջ	դառաբուրյներուն մէջ

209. Ու հոլովմամբ են հոլովվում նաև ուղղականում ու վերջավորուսթյուն ունեցող մի քանի բառեր, ինչպես՝ լուսալու, ժուածիւ/ծու, կատակատու, առուառու: Այս գոյականների թեքված ձևերում արմատական ու ձայնավորին է գումարվում և ու հոլովին, որով առաջանում է հոլանջ. այս հարավոր հոլանջը ծածկելու նպատակով, այդ երկու հարդական ունեցի միջև հայտնվում է երբեմն վ շփականը, երբեմն էլ յ ժայնորդը, օրինակ՝

Ե Ջ Ա Ե Կ Թ Ի Վ

Ուղղ.	կատու/ն/	ծու/ն/
Սեռ.	կատուվու/ն/	ծուվու/ն/, ծուլու/ն/
Տր.	կատուվու	ծուվու, ծուլու
Հայ.	կատու/ն/	ծու/ն/
Բայ.	կատուվու անէ	ծուվու անէ
	կատու անէ	ծուլու անէ
Գործ.	կատուվու, կատուվ	ծուվու, ծուլու
Ներգ.	կատուվու մէջ	ծուվու մէջ, ծուլու մէջ

Հ Ո Գ Ն Ա Կ Ի Թ Ի Վ

Ուղղ.	կատվութ/ը/	ծուվութ/ը/
Սեռ.	կատվութուն	ծուվութուն
Տր.	կատվութուն	ծուվութուն
Հայ.	կատվութ/ը/	ծուվութուն անէ
Բայ.	կատվութուն ևէ	ծուվութու
Գործ.	կատվութու	ծուվութուն մէջ
Ներգ.	կատվութում	ծուվութուն
	կատվութուն մէջ	

210. Ինչպես հայտնի է, զրաբարում կենդանի նշանակող բառերի մեծ մասը պատկանում էր ու հոլովմանը: Բուրգուրի բարբառում ևս այդ կարգի բառերի մեծ մասը ենթարկվում է ու հոլովման: Օրինակ՝ հաւ-հաւ, կու-կու, գոմէ-գոմէ, օճօց, իռզ-իռզ, շուն-շուն/վերջինս հոլովվում է նաև ան հոլովմամբ:

Ծանոթութուն. Այս հոլովման պատկանող նրկվանի բառերի ներգրող վանկարքը, հոլովման ժամանակ շեշտից զրկվելով սղվում է, օրինակ՝

Ե Ջ Ա Ե Կ Թ Ի Վ

Ուղղ.	գոմէ/ը/	հավ/ը/
Սեռ.	գոմէ/ն/	հավու/ն/
Տր.	գոմէուն	հավուն
Հայ.	գոմէ/ը/	հավ/ը/
Բայ.	գոմէն, գոմէուն անէ	հավէն, հավուն անէ
Գործ.	գոմէու	հավու
Ներգ.	գոմէուն մէջ	հավուն մէջ

Հ Ո Գ Ն Ա Կ Ի Թ Ի Վ

Ուղղ.	գոմէշնի/ն/	հավեր /ը/
Սեռ.	գոմէշնուն	հավերուն
Տր.	գոմէշնուն	հավերուն
Հայ.	գոմէշնի/ն/	հավեր/ը/
Բայ.	գոմէշնուն անէ	հավերուն անէ
Գործ.	գոմէշնու	հավերու
Ներգ.	գոմէշնուն մէջ	հավերուն մէջ

211. Ու հոլովման են պատկանում նաև այն բառերը, որոնց հոգնակին կազմվում է էր, նէր, նի հոգնակը: Երևի, ինչպես՝ ուսուցիչի "ուսուցիչներ", գոմէշնի "գոմէշներ", կ'էրկանների "գոմէշներ", ազէր "ազեր", էծէր "այծեր", բարէր "բարեր", իրիսի, "այգիներ", իրիսի "այգիներ" և այլն:

Ծանոթութուն. նի հոգնակը ստացած բառերի հոլովման ժամանակ ներքին նի-ն փոխարինվում է ներուի հակադաս բացասական, զործիական հոլովներում, օրինակ՝ ուղղ. իրիսի, սեռ. իրիսուն, ար. իրիսուն, բայ. իրիսուն անէ կամ իրիսերուն անէ, զործ. իրիսու // իրիսու, իրիսերու, ներգ. իրիսուն մէջ կամ իրիսերուն մէջ և այլն:

212. Ու հոլովման են պատկանում նաև նի հոգնակը ստացած գոյականները, որոնց զործիականի վերջավորութունը համապատասխանում է ներ հոգնակը ստացող ժանրին: Գլխավորապես դա կատարվում է այն պատճառով, որ այդ փոխառյալ բառերի հոգնակին զործածվում է համաարագես և նի, և էր մասնակներով, օրինակ՝

Հ Ո Գ Ն Ա Կ Ի Թ Ի Վ

Ուղղ.	զաբիթնի/ն/	կամ	զաբիթներ/ը/
Սեռ.	զաբիթուն	կամ	զաբիթներուն/
Տր.	զաբիթուն	կամ	զաբիթներուն
Հայ.	զաբիթուն	կամ	զաբիթներուն
Բայ.	զաբիթուն անէ	կամ	զաբիթներուն անէ, զաբիթներէն
Գործ.	զաբիթերու	կամ	զաբիթներու
Ներգ.	զաբիթուն մէջ	կամ	զաբիթներուն մէջ

213. Այս հոլովմանն են պատկանում նաև փոխառյալ շի անանյով կազմված արհեստներ և զբաղմունքը ցույց տվող գոյականները, ինչպես օրինակ՝ դեմիրը՝ "ներկաթագործ կամ գարբին", զուբնը՝ "խոնուֆլան" և այլն: "հրուշակագետ" , Բժժուհի շի "ածխամետ կամ ածխագործ", Զըրնը՝ "փոսպան" և այլն:

214. Այս հոլովմանը են հոլովվում նաև մի շարք այլ գոյականներ, որոնցից մի քանիսն առկա է օ մայնավորը, ինչպես շորաշոր, խոռա խոռ, ճոթճոթ, հովհով, հոռաճող, հողաճող, ինչպես նաև ցավալու, մարդամարթ, ամբաստիս, արհաարի/ վերջինները հոլովվում են նաև վա հոլովմամբ/ բառերը: Այս կարգի բառերի նշանի թվի հոլովման պատկերն է՝

	Եզրվի	Քիվ	Հոսննի	Քիվ
Ուղղ.	իստ/ը/	ամիս/ը/	ամիս/ը/	իստեր/ը/
Սեռ.	իստու/ն/	ամսու/ն/	ամսու/ն/	իստերուն
Տր.	իստուն	ամսուն	ամսուն	իստերուն
Հայց.	իստ/ը/	ամիս/ը/	ամիս/ը/	իստերը
Բայց.	իստեն,իստուն անէ	ամսեն,ամսուն անէ	ամսեն,ամսուն անէ	իստերուն անէ
Գործ.	իստով	ամսով	ամսով	իստերով
Ներգ.	իստուն մէջ, իստումամսուն մէջ, ամսուն	իստերում,իստերուն		

Օլ հոլովում

215. Օլ հոլովմամբ հիմնականում հոլովվում են ազգականութուն և բարեկամութուն ցույց տվող ընդամենը 5-6 բառ, ինչպես ասլասլ "ամուսնու քույր", սերասեր, անէրաներ, ընկերահինկեր//ինչէր, ասնետարանասեր, էփեր "հայր կամ մեծ եղբայր":Այս հոլովման պատկանող բառերի բացառական և գործիական հոլովները ներքև կազմվում են սեռականից, նրբեմն՝ ուղղականից: Այս հոլովման պատկանող գոյականները հանդիպում են նաև ի հոլովմամբ, որը ցույց է տալիս ի հոլովման տիրապետող ուժը ինչպես այս, այնպես էլ մյուս հոլովումների նկատմամբ:

Հոլովման օրինակ՝

	Ե Ձ Ա Կ Ի	Ք Ի Վ	
Ուղղ.	ասլ/ը/	էփեր/ը/	Բայց.ասլուռէն,ասլուռն,էփերուռէն
Սեռ.	ասլուռ/ը/ասլուռ	էփերուռ /ը/	էփերն անէ
Տր.	ասլուռ/ը/	էփերուռ/ը/	Գործ.ասլուռով,ասլուռ,էփերուռով,էփերով
Հայց.	ասլուռը	էփերուռը	Ներգ.ասլուռ մէջ,էփերուռ մէջ

Հ Ո Գ Ն Ա Կ Ի Ք Ի Վ

Ուղղ.	ասլեր/ը/
Սեռ.	ասլերուն
Տր.	ասլերուն
Հայց.	ասլերուն
Բայց.	ասլերուն անէ, ասլերն
Գործ.	ասլերով
Ներգ.	ասլերուն մէջ

Յէս ասլուս անէ մէծ իմ: Ուլէն ասլուր պարծանում ա:

Օր հոլովում

216. Օր հոլովմանն են պատկանում ընտանիքի անդամներ և բարեկամութուն ցույց տվող մի քանի բառեր, ինչպես՝ եղբայրահղեր/էփեր, քույրաքիւր, սկեսուրահղեր/սուր, ասլագասէրը /ընդամենը 4 բառ/: Փաստորեն սա ներդրական հոլովումն է, ուր վերջին փակ վանկը մայնավորները ը մայնորդից առջ վեր են անվում Օ-ի: Բացառական և գործիական հոլովները կազմվում են սեռականից մէջ ետադրութամբ:Հոլովման օրինակ՝

	Ե Ձ Ա Կ Ի	Ք Ի Վ
Ուղղ.	քիւր	իսկիսուր
Սեռ.	քիւր	իսկիսոր
Տր.	քիւր	իսկիսոր
Հայց.	քիւր	իսկիսոր
Բայց.	քիւրն անէ	իսկիսորն անէ
Գործ.	քիւրով	իսկիսորով
Ներգ.	քիւր մէջ	իսկիսոր մէջ

Ծանոթութուն - Օր հոլովման պատկանող գոյականների հանդիպում են նաև ի հոլովմամբ:

217. Ինչպես գրական հայերենում, այնպես էլ Բուրդուրի բարբառում վա հոլովմանն են պատկանում մասնակ ցույց տվող գոյականները, օրինակ՝ գիշերաքըշէր, ցերեկացորէկ, երեկաքէկ, ատուտաքըատուտ, շորաթաքէկաթ, աշունաշուն/ը/, գարունակէրուն/ը/բարունք, մամոնա ձիմէն, օրօր, արհաարի, ամբաստիս, ամոնաստու և այլն: Բացառական, գործիական հոլովների զուգահեռ ձևերը ցույց են տալիս, որ վա հոլովման պատկանող գոյականները նույնպես աստիճանաբար հակվում են ղեկի ի հոլովումը: Օրինակ՝ բացառական հոլովի

օրվանէն և օրէն, ննրգոյական հոլովի օրվանում և օրում
և Կ հոլովման գաակերը եզակի թվում՝

Ուղղ. օր/ը/	ՔՁՀԵր/ը
Սեռ. օրվա/ն/	ՔՁՀԵրվա/ն/
Տր. օրվան	ՔՁՀԵրվան
Հայց. օր/ը/	ՔՁՀԵր/ը/
Բայց. օրվանէն, օրէն	ՔՁՀԵրվանէն, ՔՁՀԵրըն անէ
Գործ. օրով, օրվանով	ՔՁՀԵրվանով, ՔՁՀԵրով
Ներգ. օրում, օրվանում	ՔՁՀԵրում, ՔՁՀԵրվան միշին, միշում
	օրվան միշին

Ճանթութլոյուն - և Կ հոլովման գաակները գոյականները կարող են
հոլովվել նաև ի հոլովմամբ: Այսպես՝

Եզրնի թույ	Հոգնեան թույ
Ուղղ. ցիրէկ/ց՝	ցիրէկնի/ն/
Սեռ. ցիրէկի	ցիրէկուն
Տր. ցիրէկին	ցիրէկուն
Հայց. ցիրէկի	ցիրէկինի
Բայց. ցիրէկին անէ	ցիրէկուն անէ
գործ. ցիրէկով	ցիրէկնեով
Ներգ. ցիրէկում, ցիրէկին մէլ	ցիրէկնեումը, ցիրէկնեումը

և Կ հոլովման գաակները ժամանակ ցույց ավող գոյականներից մի
քանիսը հանդիպում են նաև ան հոլովմամբ: Օրինակ՝ ծիմէրան կիսին,
ծիմէրվան կիսին, ծիմէրին կիսին և այլն:

Ան հոլովում

218. Բուրդուրի բարբառում ան հոլովման են ենթարկվում զրաբար-
յան ու վերջահանգն ունեցող գոյականները, ինչպես օրինակ՝ կուռնա-
կուռ, դուռնաուռ, ծնունածէր, լեսունլէռ, թոռնաթոռ, զանակլէր,
նուռնաուռ, ինչպես նաև մուկնամուկ գոյականը, որը հավելվածական
ն-ից առաջ ու ծայնորդի փոխարեն ունի կ:

Սեռական տրականում այս բառերն սասնում են ան վերջավորութլոյուն
ըստ որում ան-ից առաջ հավելվածական ն-ն երբեմն չի գահաւսվում: Բա-
ցաականում ունենում են էն կամ անէն վերջավորութլոյունը, այսինքն՝
քայտական էն-ը կարող է դրվել թն ուղղակաւի, թն սեռական տրականի

վրա: Գործիականի վերջավորութլոյունն է օվ: ննրգոյականը կազմվում է
վեռականցան սեռականից ու մէլ նադրութլոյունից:

Ճանթութլոյուն - թերման ժամանակ արմատական ու ծայնավորը վեր է
սովում Բ-ի:

Ան հոլովման եզակի թվի պատկերն է՝

Ուղղ. տուն/ը/	Յուն/ը/
Սեռ. տըրան	Յորնան, Յո:ան
Տր. տըրան	Յորնան, Յորան
Հայց. տուն/ը/	Յորնան, Յորան
Բայց. տըրնէն, տըրնան անէ	Յորնան անէ, Յորնէն
Գործ. տըրնով, տուրով	Յորնանով, Յորնով
Ներգ. տըրնան մէլ, տըրնում	Յորնան մէլ, Յորան մէլ

219. Ան հոլովման գաակները գոյականների շարքն ենք դասել նաև
յուն և տուն գոյականները, որոնք սեռական տրականում ան վերջամասկի
են սասնում ներքին թերման գառնառով: Այս մեղանշումն արված է
կիմականում այդ կարգի այլ գոյականների քայտայտութլոյուն պատճառով:
Եուն և տուն գոյականները հոլովվում են այսպես՝

	Ն Ձ Ո Վ Ի Թ Ի Վ	
Ուղղ.	շուն/ու/	տուն/ու/
Սեռ.	շան	տան
Տր.	շան	տան
Հայց.	շուն/ու/	տուն/ու/
Բայց.	շունէն, շանըն անէ	տունէն, տանըն անէ, տանըն անէ
	շունըն անէ	
Գործ.	շունով, շունեով	տանով, տանով, տանեով
Ներգ.	շան մէլ	տան մէլ, տանում միշում

Եան անէ մին մազ պօկուռու ինք ա:
Ճանթութլոյուն - կնդանի նշանակող կատու, լու, ծու, հավ քա-
նորի համարնութլոյամբ տուն, շուն, մուկ բառերը երբեմն ենթարկվում
են ամենազգնեցիկ ու կամ ի հոլովումների օրինաւորութլոյուններին:
Այսպես օրինակ՝ շունեպու պին "շան բուն", տունեպու հավ "տան
հավ", մուկուպու ծեք "մկան ծագ", կամ "տան հավ", "շան բունը",
մրկեածէք, "մկան ծագ", տունի հավ "տան հավ" և այլն:

երկու հոլովներում՝ սեականում և արականում, դեռևս զգացվում են տարբերությունները:

Հոլովումների պարզանքն ու միօրինականացման ձգտումը էլ ամենաարածված ու ամենազորածական հոլովման արժեք է ստացել հասակայես ու հոլովումը, որին ենթարկվում են նաև կի թվում քո- լոր զոյականների 30 առկուը, իսկ հոգնակի թվում՝ բոլոր զոյական ներք, քայտուլթյամբ և հոլովման գաղտնողներին: Ահ հոլովումն աս- փանաբար իրեն է ենթարկել նախկինում այլևայլ հոլովումների գաղտնող զոյականների մեծ մասը, որոնց նախկինում այլ հոլովում- ների գաղտնելու մասին հուշում են քարայած ոճերի, առածների ու դարձվածքների մեջ դեռևս պահպանվող զուգահեռ ձևերը:

Երկրորդ ամենաարածված հոլովման արժեքն ունի ի//ը հոլո- վումը, որին նույնպես ենթարկվում են զգալի թվով զոյականներ, եզակի թվում: Մնացած հոլովումներն ասփանաբար դուրս են մղվել զործածությունից և ստացել սահմանափակ կիրառություն: Այսպես օրինակ՝ օչ հոլովումը մնացել է ընդամենը 5 քառ, օր՝ 6, ան՝ 8 և վա՝ մոտ 15: Հաս որում, այս հոլովումներին պատկանող զոյա- կաններից շատերն էլ զուգահեռաբար ենթարկվում են ու կամ ի հո- լովումներին: Օրինակ վա հոլովման ենթարկվող քառերից մի քանիսկ հավասարազես զործածական են թն մեկ , թն մյուս հոլովումներում: Այսպես՝ ամուռն, ամսին կամ ամսվան, շեֆթուն, շեֆթին, շեֆթը- վան և այլն: Ան հոլովման ենթարկվող գաղտնող էր քառը հանդիպում է նաև ի հոլովումը, ինչպես՝ էս կ՛երան գիրթ և կամ՝ էս կ՛երի գիրթ և՝ սա գտան բուրդ է՝ և այլն և այլն:

223. Հոլովման ժամանակ կարող է կատարվել ժայնավորների հնչյունափոխություն կամ աղում: Որոշու կանոն, միավանկ քառերի ժայնավորները զրեթն չեն հնչյունափոխվում՝ քայտուլթյամբ փակ վանկի ի և ու ժայնավորների, որոնք վեր են անվում ը-ի: Օրին- ակ՝ միտքամբռն, սիրտազրթուն, քունքընին և այլն: Սակայն պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ վերոհիշյալ ձե- վերին զուգահեռ զործածական են նաև դրանք անհնչյունափոխ ձե- ըն, ինչպես՝ միտք-միտքին, սիրտ-սիրտին, քունք-քունքին և այլն: Հնչյունափոխությունը համեմատաբար ավելի լայն տարածում ունի երկվանկ քառերում: Հոլովվելիս շեշտահարող ժայնավորը թն քայ, թն՝ փակ վանկերում սղվում է. օրինակ՝ զեփիչազեփան, մածունձ մածնի, շեփիչաշեփիկ, զեփիչազեփան՝ «թվոր», չեմիչաչեմիչ, պտավապրվել, պտևկապրվել, քաղաքաղաքին, քամակաքամակին,

կտուրակըտան, էրինչերին, նախաձավան: նույն օրինաչափու- յան են ենթարկվում նաև փոխոյալ քառերը, ինչպես՝ բեզիրա բեզրան «ծի» և այլն:

Հ Ո Գ

224. Բուրգուրի բարբառի որոշյալ հոգներն են նև և ը-ն: Ցանոթություն, նորգաշնտություն օրենքի համաձայն ը-ն եր- րենս վեր է անվում ու-ի՝ օրինակ՝ շունը՝ շունու, տունը՝ տունու, ութը՝ ութու:

Բացի այս ն և ը որոշյալ հոգերից, մեծ զործածություն ունի նա միմիան անորոշ հոգը, որը անորոշություն է սույնյ սախի: Որոշյալ հոգեր են սասուն ինչպես զոյականները, այնպես էլ զոյականաբար վերցված մյուս խոսքի մասերը, ընդ որում՝ թն ուղիղ, թն թնջված ձևերում:

Որպես ընդհանուր կանոն, նևն ավելացվում է ժայնավորով վեր- ձավորվող քառերին, ինչպես՝ առիաառին, գաթիչա՛լէին, կատու- կատուն, քամիքամին, միմիան, հերուհերուն, ձոււււուն, լոււ- լուն և այլն:

Ցանոթություն, այս ժայնավորով վերջավորվող քառերի որոշյալ ամսան ժամանակ և ժայնավոր վեր է անվում է-ի, ինչպես՝ փեւա- փեւէն, ըրթա՝ ըրիէն/ըլէն/ , սղաաաղէն և այլն/Այս մասին անս § 188/:

225 Ը որոշիլ հոգը ավելացվում է քաղաքայանաք քառերին, ինչպես՝ հավհավը, քորաքորը, սէղանսէղանը, հաքըրահաքըրը, էֆերիէֆերը, գեֆիրաֆիրը և այլն:

Ցանոթություն Բաղաձայնով վերջավորվող քառերը կարող են չենթարկվել այս օրենքին /եթն նրանց հաջորդում է օժանդակ քայը, էլ շողկապը կամ ժայնավորով ակվող որևէ այլ քառ/ և սասնալ ը-ի փոխարեն ն հոգը, ինչպես՝

Ըրիէթն էն մըւէլ միտլու՝ համ հալողը կերէլ, համ տանէն տարէլ: «Երեխաներն են մեւլ մտան» և խաղողը կերէլ, և տանծից տարել»:

Ցանոթություն Ը որոշիլ հոգը նրանք շփոթվում է սեռական ը վերջավորության հետ, եթն ճիշտ չի արտասանվում շեշտը, օրին- ակ՝ աղը օրողը պէն «աղը օգտավար քան է»/ուղղական/: Աղը օժողը միը կալ՝ «աղի կտորը վերջուր»/սոսական/: Այս մասին անս § 38/31/:

Ցանոթություն Թ-ժողոպալ քառերը նույնպես ենթարկվում են

այս օրենքներին: Օրինակ՝ Թախարիթի և Թախարիթին, ջիզմէ և ջիզմէ, յարապարէն, փորագարէն, վափօրավափօրը, կազիտակազիտը և այլն:

226. Իբրև ստացական հոգեր են հանդես գալիս առջին դեմքի համար սև, նրկորդ դեմքի համար դև կամ աև, նրկորդ դեմքի համար ըս կամ նև: Եթև բարը վերջավորվում է ժայնավորով, ապա ս,զ/ա,ն հոդերը անմիջապես դրվում են ժայնավորներից հետո, ինչդես՝ մըանիս "իմ մասանին", մըսանիզ "բո մասանին", մըսանին "նրս մասանին" և այլն: Իմ քննքնու տարէլ ա, "իմ քիքն տառել է" - իմ ստացականը դրվում է ս-ին զուգահեռ, ինչդես՝ իմ մըսանսվս, իմ ախիկկս, իմ աղդիս:

Իսկ յազածայնով վերջավորվող բառերի և հոգերի միջև հանդես է գալիս հայերենի առանձնահատուկ ը ժայնավորը՝ իբրև նոր ազնւստղ վանկի ժայնավոր, ինչդես՝ ախիկկս "իմ աղջիկը", ուղուղզս "իմ նզունը" և այլն:

Ստացական հոգեր են ստանում նաև հոգեակի ձևերն ու թերթած բառերը, դերասանների ուղիղ կամ հոլովված ձևերը, ինչպես՝ Բընթերնիս ցուրտը անէ սառէլ ա "քիթներս ցրտից սառել է": Էնդիզներդ բողել շես, փըմսվն էլ ուզանց էնգիզին բողում ըն իզի "քնկույզներդ շես քողել, բողում էլ իրենց ընկույզները բողում էին": Այսինքն՝ ստացական հոգերը փոխարինում են նաև անձնական դերանունների ստուգական հոլովածներին/մեր, մեր, նրանց, իրենց/:

Ինչպես նշել ենք, հոդ են ստանում նաև անձնանուններն ու անդանունները, ինչպես՝ Լօվօնըս մըկըրըս անէ տըրկուսուու յա "Լևոնս Այրառիչից տարիքով է": Կամ՝ Բուկուրներս մէնծ քաղաք էր, ամսա Իրէվանիդ հասնիլ շիր "Մեր Բուրդուրը մենծ քաղաք էր, սակայն Երևանին չէր հասնի":

Ստացական հոդ ունեցող բառերը հոլովվելիս հոդը պահպանում են թերթած ձևերում, օրինակ՝

Ե Ձ Ա Կ Ս Ի Վ

Ուղղ. հարբըս	հեզիզ	սալըս
Սեռ. հարբիս	հեզուզ	սալըս
Տր. հարբիս	հեզուզ	սալըս
Հայց. հարբիս	հեզուզ	սալըս
Բաց. հարբէս, հարբիս անէ	հեզուզ անէ	սալըս անէ
Դործ. հարբուլըս	հեզուվուլը	սալուլըս
Ներգ./հարբիս մէլ /	/հեզուզ մէլ/	սալըս մէլ

Հ Ո Գ Կ Ա Կ Ի Թ Վ Ի
Օ Ր Ի Կ Ս Ո Կ Ն Ե Ր

Ուղղ. սալէրնէս	հարբընթերիս
Սեռ. սալերնուս	հարբընուս
Տր. սալէրնուս	հարբընէրնուս
Հայց. սալէրնուս	հարբընէրնուս
Բաց. սալէրնուս անէ	հարբընէրնուս անէ
Դործ. սալերուվիս	հարբընէրուվիս
Ներգ. սալէրնուս մէլ	հարբընէրնուս մէլ

Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ի Ն

227. Ինչպես ընդհանուր հայերենում, այնպես էլ Բուրդուրի բարբառում որակական անակախի դրական սասիմանը բառի ուղիղ ձևն է, օրինակ՝ օրուզ մարթ "լավ մարդ", մէնծ քընթ "մեծ քիթ", ծիզիկ մաս կամ պիտիկ մոս "փոքրիկ մաս", քաշ տուս "ցածր տուն" կարմիր իրէ "կարմիր երես", էրկէն փէղ "ներկար փայտ", ծիզիկ էնզոմէ "փոքրիկ ակունք", մալի շօր "կաղույս շօր", թուի հապ "ամառած եղանակ" և այլն:

228. Որակական անակախի բարդաստակն սասիմանը կազմվում է երկու ձևով՝ իվէլի "ազնի" կամ դահա "ազնի" բառերի օգտուած յամբ: Օրինակ՝ պիտիկ-իվէլի պիտիկ կամ՝ դահա պիտիկ մէնծ-իվէլի մէնծ //դահա մէնծ քաշ-իվէլի քաշ //դահա քաշ մալի-իվէլի մալի//դահա մալի օրուզ-իվէլի օրուզ//դահա օրուզ կարմիր-իվէլի կարմիր//դահա կարմիր և այլն:

Երբեմն բարդաստակն սասիման է կազմվում ցուրտական դերանվան բացառական հոլովով, ինչպես՝ ծիզիկ-ընդրանէ ծիզիկ, օրուզ-ընդրան-նէ օրուզ և այլն:

Անց ցույց տվող զոյականներից բարդաստակն կազմելիս վերջվում է նրանց բացառական հոլովի երկրորդ տարբերակը՝ անէ անտղուրըս-յամբ, օրինակ՝ էթոմնը էվէտըն անէ իուրս ա "շարունայնուր Ալեքսանդր իւրթ է":

Պատահում են նաև քանց-քանգ բառի օգնությամբ կազմված բաղ-
դասական ձևեր, որոնք ավելի հազվադեպ են գործածվում և մեծ մա-
սամբ դրվում են անձ ցույց ավող գոյականների վրա, ինչպես՝
Ջէրթաբը քանց միմիջուս իւլօք Ե Ջարդարը քրոջիցս ինչուք է՝:

229.Որակական ածականների զերարական առիթմանը կազմվում է նկարագրական նրանակով՝ փըթավըն անէ "բուրորից, ամբող-
ջից" դերանվան վերլուծական բացատրականի օգնությամբ, օրինակ՝
Հէզիս փըթավըն անէ օրուդ շօրէրն Ե հաբէլ "մայրս բուրորից
լավ կամ ամենալավ շորերն է հագել":

Փըթավըն անէ դիտիկ մասու Ե ցալում "ամենափորրիկ մասու
է ցավում":

Քայի գերարական կազմելու այս տարածված ձևից, օգտագործ-
վում են նաև լավ փոխառյալ բառով կազմված ձևեր, ինչպես՝

Ուժանէլը լավ մէզա քէէն Ե հաբէլ "չովհաննեար ամենանոր
կողան է հագել":

Բ Վ Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Ն

230. Բուրդուրի բարբառում հանդիպում են Բվականների հետև-
յալ տեսակները՝ Բանական, քաշիական, դատական, չափական և ուզ-
վագական:

231. Բանական Բվականներն են՝

մեկ-մին	ասան-ասար//ասսար/բարդուսթյունների մեջ քընը/
նրկուր-յօսկու	քանքարան
նրեք-իրէք	նրեսուն-յէթասուն/բարդուսթյուններում յօսուն/
չորս-չօրս	քառասուն-քառասուն//քառսուն
հինգ-հինգ	հիսուն-հիցսուն
խց-վնց	վաթսուն-վացսուն
սօթն-օթար	70-յէթմիշ
ու/ն-ու/նը	80-սէքսէն
ինն-ինը//իննը	90-տօսան
	հարեր-հայիր//հէլիր

Պատահում են Ի. Բուրդուրի բարբառում դրաբարյան եօթն և
ան Բվականների վերջնահանգ ներք ընկնում են, սակայն բարդու-
սթյուններում ասան բառի նաև վերականգնվում է, ինչպես՝ քընընմին,

Քընընյօսկու, քընընիրէք Ե այլն:

Պատահում են նաև այն փաստը, որ Արևմտյան Ան-
տիլիայում զանազան համարյա բուրդ հայ գաղթօթիկներում յոթանա-
սուն, ութսուն, իննսուն Բվականների հայերեն անվանումները փո-
խարկված են Բուրբերեն յէթմիշ, սէքսէն, սօթսան բառերով: Ինչու
հասկապես այս կերպ ասանվորների անվանումներն են փոխ առնվում,
իսրայե անկան գոյություն ունենցող կամ կղզայան հայ գաղթիկնե-
րում: Բացառյալ ման կարոտ հարց է սա: Քնրես հայերենից ավելի
կարճ լինել է հիմնական պատճառը, որովհետև դրանց հայերեն հո-
մանիշներն իրող որ մեկնորու վանկով ավելի են փոխառյալները:

232. Բարդ Բվականները ընդհանուր հայերենի նման կազմվում են
նախադաս ասանվորներից և նախա միավորներից, այսպես՝ քընը-
մին "ասանմեկ", քընընյօսկու "ասաներկու", քընընիրէք "ասան-
երեք", քընընչօրս "ասանչորս", քընընհինգ "ասանհինգ",
քընընվնց "ասանվնց", քընընյօթ//քընընօթար "ասանյօթ", քընընյօթ
"ասանյօթ", քընընիննը "ասանինն", յօսունյօսկու "երեսուներ-
կու", իցսունսօթար "հիսունյօթ" և այլն:

Իսկ փոխառյալ ասանյակներին կազմվող բարդ Բվականները ունե-
նում են նրկու ձև. կամ՝ ասանվորները Բուրբերեն, միավորները
հայերեն կամ՝ նրկուս էլ Բուրբերեն, որոնք սակայն, թէև են
գործածական: Այսպես օրինակ՝ յէթմիշյօսկու կամ յէթմիշիրի
"յոթանասուներկու" սէքսէնմին կամ սէքսէնիրի "ութսունմեկ",
սօթսանիննը կամ սօթսանսօթար "իննսունինն" և այլն:

233. Զանազան Բվականները հուղովվելիս ենթարկվում են գոյա-
կանների ի/ը/ հուղուման օրենքներին, այսպես՝

Ե Զ Ա Ն Ի Թ Ի Վ

Ուղղ.	մինը	քընընյօսկու
Անո.	մինին	քընընյօսկուվին
Տր.	մինի	քընընյօսկուվին
Հայց.	մինը	քընընյօսկու
Քայ.	մինին անէ	քընընյօսկու
Գործ.	մինով	քընընյօսկուով
Ներգ.	մինում, մինին մէջ	քընընյօսկուում մինուում

234. Քաշիական Բվականների իմաստ են դրսևորվում կրկնված
քանականները, օրինակ՝ մին-մին "մեկական", յօսու-յօսու
"երկուական", իրէք-իրէք "երեքական", հինգ-հինգ "հինգական"

իցյուն-իցյուն "հիսունակ" և այլն:

235. Բազմապատկական թվականների գործածությունը քիչ է ստորափակած: Այդ իմաստով են օգտագործվում սակ ըստից և քանակականներից կազմված մենասակ, միենակ, չորսասակ, հինգասակ բառերը: Պիտու է կրճատել փոթիլի փոխում և հասարակ սևը: Պիտու է կրճատել հինգ միենակ, յոսուտակ:

236. Զափական թվականները կազմվում են նույնպես քանակականներից -ուց անանցի միջոցով: Երբեմն -ուց անանց արմատին է կազմվում ա հոդակապի միջոցով, երբեմն՝ առանց հոդակապի: Օրինակ՝ մինըսոյ//մինուսոյ, հինգանոց, վեցանոց, հիզդերնոց//հիզդերանոց և այլն:

Երբեմն էլ օգտագործվում են թուրքերենից փոխառյալ շափականները, օրինակ՝ րինչիք "հագարանոց" /այսպես է կազմվում նաև լիթարանոց/ բեշի բիրլիք, , ոսկեբարամի անակ":

Մին բեշի բիրլիքը հինգ հիզդերնոց աս, գիսըմ էն:

237. Դասական թվականները կազմվում են փոխառյալ ինչի//ընչի "րորդ" մասնիկով, որը կազմվում է վերջին քանակական թվականներից: Օրինակ՝ յոսուտակի "երկրորդ", իրեքընչի "երրորդ", չորսընչի "չորրորդ", հինգընչի "հինգերորդ", օստընչի "յոթերորդ" և այլն: Ծանոթություն. Առաջին դասականի իմաստով օգտագործվում են թվ փոխառյալ բերինչի, թն այդ համարանունները ստեղծված մինիչի ձևերը, ինչպես նաև էռչին, էռչինեկ բառերը, որոնցից էռչին բառը ավելի շուտ մնոր է բերել մակարայան իմաստ և գործածական է էռչին և էր "առաջին անգամ" և նման այլ կապակցություններում, իսկ մյուսը՝ էռչինեկը, գործածական է իրրե գոյական և նշանակում է "անդառնիկ զավակ": Բիրինչի փոխառյալ դասականը ունի նաև "առաջնակարգ", "անգերագույն" իմաստները: Օրինակ՝

Ջեբերը բիրինչի գիտությունն ա "Ջաբարը առաջնակարգ կամ անգերագույն քրուս է":

238. Դասական թվականները հոլովվում են ու հոլովմամբ: Օրինակ՝

Ե Զ Ա Ե Ի Ք Ի Վ

Ուղղ.	օխարնչին
Սեռ.	օխարնչուն
Տր.	օխարնչուն
Հայց.	օխարնչին
Բայց.	օխարնչուն անէ:
Գործ.	օխարնչով
Ներդ.	օխարնչում, օխարնչուն մէլ

239. Անծանրական թվականների իմաստը դրսևորվում է քանակականներով և էլ շաղկապի հարողունքմամբ, ինչպես օրինակ՝ իրերն էլ "երեքով" /երեքական/, յոսուտն էլ "երկուսով" և այլն:

Գ Ե Ր Ա Ն Ո Ի Կ

240. Գերանունները թուրքերենի քարտուղի բաժանում բաժանված անուն են: Երբեմն մի քանի տարբերակներով են ներկայանում ցուցականները: Նույնիսկ հարցական դերանունների մեջ անդիպում ենք զարբարյան շրջանից մնացած մի քանի քարտուղի հոլովածների, որոնք ըստ ակտ. Հ. Առաքյանի՝ նախադրարյան ի հարցականի սեռական և գործիական հոլովածներն են եղել:

Գրանք են՝ է՞ր "ինչու" /սեռական հոլով/ և ի՞մ "ուր" /գործիական հոլով/:

Մեր կարծիքով, քարտուղի անկ իր՝ "ինչու" հարցականը նույնպես կարող է այդ նախադրարյան ի դերանվան նման, որից առաջ նախադրարյան ի նշանակ է ավելացել:

241. Անծանրական դերանուններն են՝ յէսես, աուզու, էն "նա" հերքը: Հոդակապի թվի համար՝ մէլբամենք, աիլբարուք, ընդ/ր/անք//էնդ/ր/անք //ընդունք "նրանք", հուլենք//ոլբարենք/հարենք "երենք":

Անծանրական դերանուններից երրորդ դեմքի եզակի փոխ է անված ցուցականներից երրորդ դեմքից:

Անծանրական դերանունների հոլովման պատկերն է՝

Ե Զ Ա Ե Ի Ք Ի Վ

Ուղղ.	յէս	սու	էն
Սեռ.	իս	բու	էնդ/ր/ան
Տր.	ինծ	բեզ	էնդ/ր/ան
Հայց.	ինծ	բեզ	էնդ/ր/ան
Բայց.	ինձանէ, իրեզնէ	բեզանէ, բեզնէ	էնդ/ր/անէն
Գործ.	ինձամով, իրեզով	բեզանով, բեզանով	էնդրանով
Ներդ.	ինձանում, իրեզում	բեզանում, բեզանում	էնդրանում

Ուղղ.	ինքք	Բայց.	ոլբարենք, ոլբարենք
Սեռ.	ուրան, ոլբարենք, ոլբարենք	Գործ.	ուրանով, ոլբարենքով
Տր.	ուրան, ոլբարենք, ոլբարենք	Ներդ.	ուրանում, ոլբարենքում
Հայց.	ուրան, ոլբարենք, ոլբարենք		ուրան մէլ, ոլբարենք մէլ

Լ. Առաքյան, Լեւոնապար բերնականություն Կ. Վ., հատոր 2-րդ, էջ 390:

Հ Ո Պ Ն Ա Կ Ի Ք Ի Վ

Ուղղ.	մէնք	Ք Ի Վ
Սեռ.	մէք	տուք
Տր.	մէզ	ծէր
Հայ.	մէզ	ծէզ
Քայ.	մէզանէն, մէզնէն	ծէզանէն, ծէզնէն
Գործ.	մէզանօվ, մէզնօվ	ծէզանօվ, ծէզնօվ
Ներգ.	մէզանըմ, մէզնըմ	ծէզանում, ծէզնում

Ուղղ.	էնդրանք, ընդրանք, ընդանք, ընդօնք
Սեռ.	էնդրանց, ընդրանց, ընդանց, ընդօնց
Տր.	էնդրանք, ընդրանք, ընդանք, ընդօնք
Հայ.	էնդրանք, ընդանք, ընդօնք
Քայ.	էնդրանքանէն, ընդրանքանէն, ընդօնքանէն
Գործ.	էնդրանքօվ, ընդրանքօվ, ընդանքօվ, ընդօնքօվ
Ներգ.	էնդրանքում, ընդրանքում, ընդանքում, ընդօնքում
Ուղղ.	Քարանք, ոճվանք
Սեռ.	Քարանց, Քավէնք
Տր.	Քարանք, Քավէնք
Հայ.	Քարանք ոճվանք
Քայ.	Քարանքանէն, ոճվանքանէն, ոճվէնքէն
Գործ.	Քարանքօվ, ոճվէնքօվ
Ներգ.	Քարանքում, ոճվէնքում

Ինչպես նշվել է, ցուցական էն դերանունը միաժամանակ օգտագործվում է իբրև երրորդ դեմքի անձնական դերանուն, որից էլ կազմվում են հոգնակի թվի արբերականները: Էն-ը առաջացել է զրաբարյան այն ձևից՝ այ-է հնչյունափոխութեամբ / սես § 58/: Էն-ի հոգնակին և սեռական ձևերն էլ ծագում են զրաբարյան սեռականի այն ձևից՝ հեռ-յալ փոփոխութեամբ: Նախ զրաբարի հնչյունափոխական օրենքների համաժայն այ-ը դարձել է է, այնրաէնք, ապա և ր ծայտորդների միջև ավելացել է զ զայնականը՝ էնրաէնյոր, որի վրայով էլ է-ի-ը հըն-չյունափոխութեամբ ր ծայտորդի գահականամբ կամ անկամբ սանդձվել են թազանթիվ այլ արբերակներ, ինչպես՝ ուղղական՝ էն, սեռական՝ էնդրա/ընդրա/ինդրա, էնդա/ընդա/ինդա, էնդուր/ընդուր և այլն:

Նույն ձևով էլ զրաբարյան այբը, այդ ձևերից առաջացել են րար-

բարի առջին և նրկորդ դեմքերի համապատասխան սեռականներն ու հոգնակինները: Ցուցականների թազանթիվ արբերակների առկայությունը պայմանավորված է ոչ միայն ծայտավորների կրած հնչյունափոխութեամբ, այլև բարձրակարգի հավելումներով ու անկուններով, ուր վերջին հաշվով անփոփոխ են մնում փաստորեն միայն դիմորդը ս, զ/ո, և հնչյունները:

242. Բարբառի ցուցականներն են՝ նզակի թվի համար էսայս, էդէսայ, էնայն, հոգնակի թվի համար՝ էտարանք//ըստարանք//իտարանք, էնդրանք//ընդրանք//ինդրանք, էդրանք//ըդրանք//ըդանք//ըզօնք և այլն:

Հոգնակի ցուցականները կազմվում են նզակի սեռականներից: Պարզ կամ արժատական ցուցականներին ավելացնելով սեր, ձև, շափ, ժամանակ ցույց տվող բառեր՝ կազմվում է մակբայական կիրառություն ունեցող ցուցականները: Իբրև որոշիչ, ցուցականները զրվելով զոչականների վրա, շին հոլովվում, իսկ դերանվանաբար հոլովվելիս վերջին երեք հոլովներում /բացառական, գործիական, ներգոչական/ ունենում են զոչականների նման վերջավորություններ: Ցուցական դերանուններն հոլովվում են այսպես՝

Ե Ռ Ա Կ Ի Ք Ի Վ

Ուղղ.	էս
Սեռ.	էստ/ր/ա/ն/, ըստ/ր/ա/ն/
Տր.	էստ/ր/ան, ըստ/ր/ան
Հայ.	էստ/ր/ան, ըստ/ր/ան
Քայ.	էստ/ր/անէն, ըստ/ր/անէն
Գործ.	էստ/ր/անօվ, ըստ/ր/անօվ
Ներգ.	էստ/ր/անըմ, ըստ/ր/անըմ

Հ Ո Պ Ն Ա Կ Ի Ք Ի Վ

Ուղղ.	էստ/ր/անք	// ըստ/ր/անք
Սեռ.	էստ/ր/անց	// ըստ/ր/անց
Տր.	էստ/ր/անք	// ըստ/ր/անք
Հայ.	էստ/ր/անք	// ըստ/ր/անք
Քայ.	էստրանքանէն	// ըստ/ր/անքանէն
Գործ.	էստրանքօվ	// ըստ/ր/անքօվ
Ներգ.	էստ/ր/անքըմ	// ըստ/ր/անքըմ

Ուշգնս նշում է ակադեմիկոս Ա. Կարիրյանը, էս, էա, էն ցուցականներ-
րի հոլովման հիմքում ընկած է դարաշրջան դա ցուցական դերանվան սե-
ռական դրոք ձևը: 1 Բուրդուրի բարբառում դրա սեռականից ստալ կըլ-
վում են նաև էս, էր, էն արմատական ցուցականները, որոնք բարբառի
Նեյշունաֆոնական օրենքներով փոփոխվելուց հետո ստանում են հոլով-
ման տարակուս ցուց աված սնորք:

243. էս, էր, էն ցուցականների վրա ավելացնելով աէր, յան "կողմ"
լատերը կազմվում են մակրասյան կիրառություն ունեցող, առը մաա-
նանշող ցուցականներ, որոնք հանդես են գալիս ոչ միայն բազմաթիվ
աարբերակներով, այլև հոգնակի ձևերով: Օրինակ՝ էստէր//էստէ//ըստէ
//ըստէ//իստէ//էստէ և այլն: Հոգն. ըստէղանք//իստէղանք և այլն:

Հոլովվելիս առը ցուց ավող դերանունների ընկած դ-ն կամ վերա-
կ-նեղվում է, կամ՝ փոխարինվում ի մայնորդով: Եզակի թվում են թարկ-
վում են ի հոլովման, հոգնակի թվում՝ ու կամ ց:

Տուր ցուց ավող դերանունների հոլովման պատկերն է՝

ն ձ ն ի թ ի Վ	Հ Ո Գ Ն Ա Վ Ի Թ Ի Վ
Ուղղ. իստէ, ըստէ, էստի, էստէղ	ըստէղանք
Մեռ. իստէյի/ն/, ըստէյին, էստիյին, էստէղին	ըստէղանք
Տր. իստէյին, ըստէյին, էստիյին, էստէղին	ըստէղանք
Հայց. իստէ, ըստէ, էստի, էստէղ	ըստէղանք
Քայ. իստիյան, ըստիյան, էստիյան, էստէղան	ըստէղանք անէ
Գործ. իստէյով, ըստէյով, էստիյով	ըստէղանքով
Ներգ. իստէյում, ըստէյում, էստիյում	ըստէղանքում

244. Ձև ցուց ավող ցուցականները կազմվում են արմատական ցու-
ցականներից հենց, մանց /"պէս", "ձևով"/ բառերի կցումով: Այս դեպ-
քում նույնպես հնչյունաֆոնական գանգալ են բուռնությունների գաղտնառով,
լուրբարեւոյր դեմքի համար առաջանում են 7-8 և ավելի տարբերակներ:
Այսպես օրինակ՝ իստէհենց//ըստէհենց//իստէհենց//ստէհենց//ստէնց//ըստէնց
//էստանց// //ըստանց// և այլն: Նույն տարբերակներն ունենք երկ-
մորդ և երրորդ դեմքերի համար:

Ցանկություն 1. Իրրու ձև ցուց ավող ցուցական օգտագործվում է
նաև հենց բառը, որը վերոհիշյալ ցուցականներից է առաջացել "Մաշվե-
լով": Քնն նա թվում է անդնմ, սակայն խոսքի մեջ օգտագործվելով օ-
ժանդակ թայի երրորդ դեմքի եզակի թվի հետ՝ փոխարինում է երրորդ
դեմքի ցուցականներին, օրինակ՝

1. Ա. Մ. Կարիրյան, Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1953, էջ 158:

...ծառեն վեր յէկ, թէվո թակուում "ծառից վայր իջիր, թե չէ
կաննմ:

...հենց ի, դէ հենց ար, վեր չիմ կ'էլու "Որ այդպես է՝ այդպես է,
չմ'իջնելու":

Ցանկություն 1. - Ձև ցուց ավող վերոհիշյալ ցուցականների
արմատական ժամանակ ոմանք վերջին իուև գաթական ց-ն արտաս-
նում են իրրու ժայննը ձ, օրինակ՝ նէհենմ, աէհենմ, իստէհենմ, ինէ-
հենմ և այլն:

Ցանկություն 2. - Այս ցուցականները կարող են գործածվել նաև
հոգնակի թվով, ինչպես՝ ստէհենցին, աէհենցին, նէհենցին:

Ցանկություն 3. - Հենց "գես" թառի վոնցընէ "ինչպես, ինչ ձե-
նով" թառի համարանունամբ կազմվել է հենցընէ հարբերական-հարցա-
կանը:

245. Ձափ ու քանակ ցուց ավող ցուցականները բաղադրվում են էս,
էր, էն պարզ դերանուններից և շանք "շափ" թառից կամ՝ փոխառյալ
դր բառից, որն առաջացել է թուրքերենի դադար "շափ" թառից՝ դա
վանի անկումով, օրինակ՝ էւշանք, էղշանք, էնշանք, իսղաթ, իղաթ,
ինղաթ: Կամ կազմվում է քան-ի բաղադրմամբ, օրինակ՝ էսքան, էղքան,
էնքան և այլն:

Ձափ ու քանակ ցուց ավող ցուցականները եզակի թվում հոլովվում
են ի, իսկ հոգնակի թվում՝ ու հոլովմամբ:

246. Ժամանակ ցուց ավող ցուցականները նույնպես բաղադրվում են
պարզ ցուցականներից և ժամանակ նշանակող որևէ թառից, ինչպես՝ օր,
վաթ "ժամանակ", շափ "պահ", հեռ "անգամ" և այլն:

Այս բաղադրությունները, ժամանակ ցուց ավող գոյականների նման, հո-
լովվելիս ենթարկվում են վա հոլովման կանոններին և չեն թեքվում
դերանվանական հոլովմամբ: Օրինակ՝ ուղղ.-էստէ, էստիս, սեռ.-էս-
էստիս/ն/, էսվաթիս/ն/ և այլն:

247. Բուրդուրի բարբառի ստացական դերանուններն են՝ իմ, քու,
ընդ/ր/ա, մէր, ծէր, ընդանք, էստա, ըստա, էտա, էնտա, սեռական-
ներից կազմված հոգնակի ստացականները՝ իմօնք, քուվօնք//քունօնք,
մէրօնք, ծէրօնք, ուրանք, ուվանք և այլն: Ստացական դերանունները
ենթարկվում են ի հոլովման: Ստացականներն իրրու ֆոնետուն գործած-
վելիս ստանում են ն-ը կամ ը հոգը: Օրինակ՝ իմը, քուը, մէրը, ծէ-
րը, էնդանք, իմօնքը, կուրօնքը, քուվօնքը, մէրօնքը, ուրանքը,
ուվանքը, ընդանքը և այլն:

Ստացական զերանուկների հոլովման գրասկզբեր է՝

Եզակի	Քիվ	Հոգնակի	Քիվ
Ուղղ.	իմ/ը/ը	մէր/ը/	
Սեռ.	իմի/ն/	մէրիք/ն/	
Տր.	իմին	մէրին	
Հայց.	իմը	մէրը	
Բայ.	իմին անէ, իմինէն	մէրին անէ, մէրինէն	
Գործ.	իմօվ /ը/	մէրօվ/ը/	
Ներգ.	իմինում	մէրինում	

Ստացական զերանուկները սովորաբար հանդես են գալիս իբրև հասկացուցիչներ, իսկ նրանց հավաքյալներն սասնում են որոշիչ հոգնոր, ինչպես՝ իմ կ'իբը, քու աղբէն, մէրօնց թանգըը և այլն: Իսկ եթե ստացական հավաքուցիչը չի դրվում, ապա ստացական հոգնոր անցնում են հավաքյալին, ինչպես՝ կ'իբըս, ւրեիդ/ըիէդ, թանգըը և այլն:

248. Բուրդուրի բարբառի փոխադրծ զերանուկներն են՝ ուրուր "իբոր", մինսօնու "մնկնկու" /վերջինս հանդիպում է նա մինսօմինի ձևով/:

Փոխադրծ զերանուկների հոլովման գրասկզբեր է՝

Ուղղ.	Քիվ	Հոգնակի	Քիվ
Ուղղ.	միբմի	մինսօնու	
Սեռ.	միբմի	մինսօնու	
Տր.	միբմի	մինսօնու	
Հայց.	միբմի	մինսօնու	
Բայ.	միբմի անէ	մինսօնու անէ	
Գործ.	միբմիօվ	մինսօնով	
Ներգ.	միբմի մէլ	մինսօնու մէլ	

249. Հարցական զերանուկներն են՝ վօ՞նց, ի՞նչ, ու՞ր, վ՞ր, է՞ր // էրի՞, քա՞նք, ի՞՞՞թոր "ինչուի, ինչպե՞ս", ի՞վ "ուր", օ՞վ, ի՞նչ է՞րոր" մօնցընէ "ինչպես", ինչընէ "ինչ կերպ", ի՞ն, "ինչու", ո՞ւմ ումու "ում", ո՞ւմանց "ում" և այլն: Ում-ումու հարցական փոխարինում է ուրբ"ր-ի/ու՞մ/ հարցականին: Իբրև հարցական է օգտագործվում նաև վօ՞րմին քաղ: Իբրև օվ զերանական հոգնակի՝ օգտագործվում է ումօնք ձևը: Հարցական զերանուկները հոլովվում են հետևյալ կերպ՝

Ուղղ.	օ՞վ	ի՞նչ/ը/
Սեռ.	ու՞մ	ինչի՞ն/
Տր.	ու՞մ	ինչին
Հայց.	ու՞մ	ինչին
Բայ.	ումա՞նէ/ն/	ինչին անէ
Գործ.	ումա՞նօվ	ինչօվ
Ներգ.	ու՞մ մէլ	ինչի՞ն/ մէլ

Թա՞նը "քանի" հարցականի հոգնակին կազմելիս հանդես է գալիս հոգնակնադից առջ կորած սև, երբեմն դա վերականգնվում է նաև եզակի ուղղականում և հայցականում, օրինակ՝ քա՞նքսը միբկալար "քանի՞նք վերջրի": Հոգնակի թվում գործիական հոլովի վերջավորութունն է օվ, սակայն նրանից առաջ նի հոգնակնադ փոխարինվում է նէր-ու: Եզակի թվի սեռական-արական հոլովներում և նրանից կազմած ձևերում ու հոլովիչի ու արմատական ը ձայնավորի միջև հանդես է գալիս վ շփականը: Թա՞նը և քա՞նքսին հարցականները ենթարկվում են ու հոլովման: Օրինակ՝

Ուղղ.	Քիվ	Հոգնակի	Քիվ
Ուղղ.	քանքսը	քանքսին	
Սեռ.	քա՞նքվուն	քանքսուն	
Տր.	քա՞նքվուն	քա՞նքսին	
Հայց.	քա՞նքսը	քա՞նքսին	
Բայ.	քա՞նքվուն անէ	քա՞նքսուն անէ	
Գործ.	քանքվօվ	քանքսնէրօվ	
Ներգ.	քանքվուն մէլ	քանքսնէ՞րուն մէլ	

Հարցական զերանուկներից մի քանիսը /ի՞նչ "ինչու", է՞ր/է՞րի "ինչու", ի՞վ /ի՞՞՞վ է/ "ուր" և ու՞ր /քարացած ձևեր են և ոչ հոլովվում են, ոչ էլ հոգնակի կազմում:

250. Սովորաբար ընդունված է սակև, որ հարաբերական զերանուկները նույն հարցականներն են՝ առանց հարցական նշանի, սակայն Բուրդուրի բարբառում ոչ բոլոր հարցականներն են հարաբերականների զերանուկները: Ինչպես քալիս: Օրինակ՝ է՞ր //է՞րի, ի՞՞՞վ, ի՞՞՞ն և նման հարցականները հարաբերականների զերանուկ չեն հանդիպում: Դիտարկելով հոլովվում են հարցականների նման:

251. Բորոշյալ զերանուկներն են՝ փըթալը "բուրբ", ամբողջը "ամբողջ" //ամբէնը, /անծի աման ղեգրում նաև ամենքը/ է՞մինը "մյուսը" և փոխառյալ բու՞նունը, սաղ: "ամբողջը" բառերը: Բորոշյալ զերանուկներն

ըը հռչակում են ի հռչակմամբ, օրինակ՝		
Ուղղ.	Ֆլոթավը	սաղը
Սեռ.	Ֆլոթավին	սաղին
Տր.	Ֆլոթավին	սաղին
Հայց.	Ֆլոթավը, ֆլոթավին	սաղը, սաղին
Բայց.	ֆլոթավին անէ	սաղին անէ
Գործ.	ֆլոթավով	սաղով
Ներգ.	ֆլոթավին մէջ	սաղին մէջ

Այս դերանունները կազմում են նաև հոգնակի ճանր, ինչպես՝ ֆլոթավ-ֆլոթավին, սաղ-սաղիքը:

252. Անորոշ դերանուններն են՝ մինք/ «մի», մէկը «մեկը», ուրուշը «ուրիշը», էսինչ «սոսինչ», էդինչ «սոյդինչ», էնինչ «սոյնինչ» և ֆոխոսյալ Ֆլանթ՝ սաղ «ոմն մեկը»: Երբեմն անորոշ դերանունները հանդիպում են նաև հոգնակի ճանրով, ինչպես՝ ուրուշաուրուշանին, մինքամինսեր, Ֆլանթ՝ սաղամլանթ՝ ասինն:

Անորոշ դերանունների հռչակման պատկերն է՝

	ՉՂԱԿԻ ԹԻՎ	ՀՂԳՆԱԿԻ ԹԻՎ
Ուղղ.	ուրուշը	ուրուշներն
Սեռ.	ուրուշին	ուրուշներն
Տր.	ուրուշին	ուրուշներն
Հայց.	ուրուշը, ուրուշին	ուրուշներն, ուրուշներն
Բայց.	ուրուշին անէ	ուրուշներն անէ
Գործ.	ուրուշով	ուրուշներով
Ներգ.	ուրուշին մէջ	ուրուշներն մէջ

253. Բուրդուրի բարբառի միասկան դերանուններն են՝ օնջ օվ՝ «ոչ ոք», վօջ մին «ոչ մեկը», հէշմին «ոչ մեկը»: Կերբին միասկանը կազմված է ֆոխոսյալ հիշա՛հէշ «բնավ» և մին բառերի բարդորոմբից:

Ֆոխական դերանունները հռչակում են ի հռչակմամբ: Օրինակ՝

Օ Ջ Ա Կ Ի   Թ Ո Վ

Ուղղ.	օնջ օվ / օվ/	վօջ մինը
Սեռ.	օնջ օվի/ն/	վօջ մինի/ն/
Տր.	օնջ օվին	վօջ մինին
Հայց.	օնջ օվին	վօջ մինին

Բայց.	օնջ օվին անէ	վօջ մինին անէ
Գործ.	օնջ օվով	վօջ մինով
Ներգ.	օնջ օվին մէջ	վօջ մինում, վօջ մինին մէջ

Ամֆոֆեւում դերանունների հռչակման պատկերը՝ զալիս ներքայն կրկնապայման, որ հին հայերենի դերանունական հռչակման առանձնա-կատարանունները Բուրդուրի բարբառում համարյա թե չեն պահպանվել /նիմ նկատի չունենանք պարզ ցուցականների և անձնական դերանունների սեռական-արական հռչակները/: Ամենուրեք դերանունները ներթափանցել են գրայականների հռչակման սխեմայի օրինաչափություններին, որով և ստեղծվել է բարբառի բոլոր թերթիկը խոսքի մասերի համար հռչակման միօրինակացում:

Բ Ա Յ

255. Հին հայերենի քայական չորս լծորդությունների դիմաց Բուրդուրի բարբառն ունի միայն երկուսը՝ ի և ա, ննի հաշվի շտոններ անկանոն խոնարհում ունեցող երեք միականի քայեր, որոնց անորոշ լինում է էլ վերջավորութայամբ, ինչպես՝ էլ է, ,,աւ' ', կյէլ ,,գաւ' ', նէլ ,,զաւ' ':

Բուրդուրի բարբառում ամենակենսական և ամենաուժեղ լծորդությունն է ի-ն, որն իրեն է նմարկել է լծորդության բոլոր քայերը, ինչպես նաև ու լծորդության պատկանող չորս քայեր՝ առնուէ-առնիէ, ուռնուէ-ուռնիէ, թողուէ-թողիէ, լնուէ-լնիցիէ, ինչպես նաև մեկ ասանյակից ավել և լծորդության քայեր, օրինակ՝ լուսնաւ-վիէնիլ, արբնաւ-հարբիլ, մոռնաւ-մըրանիլ, արծնաւ-ածիլ, ուզնաւ-ուզիլ և այլն:

Ա լծորդությունը, կորցնելով իր նախ քայերի մի մասը, նույնպես կարգացել է մի քանի քայեր ,,նկամն' ' այլ լծորդություններից, օրինակ՝ է լծորդության պատկանող քայերից. ալնուորւ-հիլվորնալ, գառնալքիթնալ և ի լծորդությունից՝ զգուիլ-զգվզալ, երևիլքիթէվալ, արտափիլք սըրսըվալ և այլն:

Լծորդությունների ֆոնետիկական երևույթը խորթ չի եղել նաև հին հայերենի համար. մի շարք քայեր զրաբարում հանդես էին գալիս թե՛ ու, թե՛ ի լծորդությունների ավել՝ Ընդհանուր հայերենի զրաբայան միասուն է եղել քերականական բազմաթիվ օրենքների միօրինակացումը: Այդ միտումը գործել է ոչ միայն զրական լեզվում, այլև շատ բարբառ-

1. Ա. Արքատայան, զրաբարի մեծագույն, Երևան, 1958, էջ 114-115:

ներում, դրանք թվում էլ Բուրգուրի բարբառում: Ամենաարածված լծոր-
դությանը՝ ի-ինն է գտականում բարբառի բոլոր բայերի շուրջ ութսուս
ուլտսը, իսկ և լծորդության ակ մնացել են միայն սակավթիվ բնածվ,
նական կամ թայբամանների կրկնությամբ կազմված և այլ կարգի շնոր
սեռի թայբը, ինչպես օրինակ՝ մըրճըլալ , ,ճոճոալ" , իրելվալ , ,ճրաթ
ձողօղալ , ,ճոճոալ" և այլն:

Լծորդություններից բացի, փոփոխություններ են կատարվել նաև
բայածանյներում: Օրինակ՝ են ստականացը առանց քայտության փոխ-
րիկվել է անուվ, ինչպես՝ մոտենալ՝առանալ, կարենալ՝կարանալ, /կա-
ն կտալ մալ, ուր են ստականացը ընկնում է/, պարծենալ՝պարծանալ և
այլն: Երբեմն էլ ստականացը ընկնում է, օրինակ՝ արծենալ՝արծի, ար-
րենալ՝արթիլ, ուզենալ՝ուզիլ և այլն:

Գ Ե Բ Բ Յ Ն Ե Բ

256. Բարբառի դերբայներն են՝ անորոշ, անկատար, ազտանի, վարա-
կատար, հարակատար, ենթակայական, ըզմական կամ ծխական:

257. Անորոշ դերբայը նշանակային ձևերի կազմությանը չի մասնա-
ցում: Արգելական հրամայական որոշ տարբերակներ, կարելի է ենթադրի
որ կազմված են անորոշից, օրինակ՝ ասիլ մը, նըստիլ մը և այլն:

Որպես փոխուն, անորոշ դերբայը հռոմեական է ի կամ ու հռոմե-
ական:

Մեծ է անորոշ դերբայի կիրառությունը նախադասության մեջ, օրի-
նակ՝

ա/ Անորոշ դերբայի որական հռոմեյ նախորդվելով պէտքան բառին /որը
կազմված է հայերենի պես և փոխառյալ դոն բաղադրիչներից/, ցույց է
առելու ենթակայի կատարած գործողության անմիջապես նախորդող մեկ
այլ գործողություն: Օրինակ՝

«Գիծորը կանեկուն պէտքան՝ մէքը վէր յէկանք , ,Շոգենավը /կամ
շողբարը/ կանեկուն պես՝ մենք պծ իրանք" :

Կամ՝ Ըրիէն շունու տէնալուն պէտքան՝ լէցավ , ,Շանը տնսնելուն
պես նրիտն լաց նղավ" :

բ/ Փոխառյալ իրէն , ,եկիս" մասնիկը, կցվելով անորոշ դերբայի
ցույց է առելու նախադասության ենթակայի կատարած հիմնական գործողու-
թյանը զուգահեռ կատարվող մեկ այլ գործողություն: Օրինակ՝ Մոխախէ-
յանց կէնալիթէն միմիթիս աէս , ,Փողոցից անցնելիս քրոշս տես" :

Սա նախադասությունում է արդի հայերենի անկատար դերբայի շին մա-
նիկով կազմվող տարբերակին:

գ/ Անորոշ դերբայի գործիական հռոմեյ դառնում է ձևի պարագա կամ
միջոցի ինչոր: Օրինակ՝ Միր կյիթիւով ընդ մարթ թերնը , ,Գիր գրելով
նն մարդ դառնում" :

դ/ Անորոշ դերբայի քայտական հռոմեյ ընթացակարգի դերբայի կի-
րառություն ունի, օրինակ Մշչին Յողօղիէն կիկիշանա , ,Ռոտարը
խոտնելով կ'շանա" :

258. Անկատար դերբայի մասնիկն է ում /ըմ/, հազվադեպ՝ իս: Բա-
նիթի մեշող մեծամասնության անկատարը ձևավորվում է ում մասնիկով:
Թխական լորս բայերի՝ կէլէզալ, Նէլէզալ, լէլէզալ, ալլալ ան-
կատարը հիմնականում ձևավորվում է երկրորդ՝ իս տարբերակով, օրինակ՝
կէլէլէլէլիս, Նէլէլէլիս , ,գնալ" , լէլէլէլիս, ալլալալիս:
Դանտություն. - Յեալանէլ բայի երկրորդ տարբերակի անկատարը կազ-
մվում է ում մասնիկով, օրինակ՝ քընալ ըմ իդի , ,գնում էի" : Լալա-
նիլ բայը հիմնականում օգտագործվում է հարդորությունների մեջ, օրի-
նակ՝ լէլի ինիլ, լէլ ըմ ինում և այլն:

Անկատար դերբայը մասնակցում է նշանակային ձևերի կազմությանը,
որով էլ զրուսորվում են սահմանային նշանակի ներկայի և անցյալի ան-
կատար ժամանակները:

Ինչպես անորոշ դերբայը, այնպես էլ անկատար դերբայի երկրորդ
տարբերակը /իս/, ընդունելով փոխառյալ -իթէն մասնիկը, նախադասության
մեջ հանդես է գալիս մուկքայական կիրառությամբ, օրինակ՝ Տուն Նէլիսի-
թէն էթէրըս աէս , ,Տունը գնալիս հորնգորս տես" : Այս ձևի համա-
թանությամբ էլ մուկքայական կիրառություն է ստանում երբեմն նաև ան-
կատար ում մասնիկով տարբերակը, օրինակ՝ Եօրէրս փլէնումիթէն մին
զարազըդ աէս , ,Շորիքս լվալիս մի գորս տես" :

259. Ազտանի դերբայը հանդես է գալիս երկու՝ -ու և -ի մասնիկներով:
Կատուն առաջին տարբերակը մասնակցում է սահմանական նշանակի ապառ-
ի ժամանակների կազմությանը, իսկ երկրորդ տարբերակը հանդես է գա-
լիս իրև որոշիչ, կազի ինչոր և այլն: Երկրորդ տարբերակում ինս
սիթիլ է զոյալանի իմաստը, և այս փաստը մի ավելորդ անգամ և ասա-
նացում է ուսելիք, հազնելիք և նման մյուս զոյալանների բայական
նպում ունենալը, ք զոյալանակերտ անանցի օգնությամբ: Որ անանցով
տարբերակը մասնակցում է սահմանական նշանակի ապառնի և անցյալի ա-
պառնի ժամանակների կազմությանը, որի ժամանակ դերբայական -ու մաս-
նիկի ներառնականությամբ լծորդության ծայնավորը /ի լծորդության մա-
նիկ է խոսքը/ վեր է անվում օ-ի: Օրինակ՝ կյիրիլ-կյիրուլու վմ,
կյիրուլու վն, կյիրուլու վա, կամ՝ կյիրուլում, կյիրուլուս, կյիրուլու
ի և այլն:

Օրինակներ ապտուռ փարբերակով. էս ուսելի մէջ ւ ,,սս ուսելու մաշ է՞" /որոշիւ/: էս մէջն ուսելի յա ,,այս մաշն ուսելու մաշ է՞" /ստորագն լիակն վերադիր/: ուսելի մաթր նէցի տուն ,,ուսելու համար զնայի տուն՞":

260. Վարակատար զերբայը ձավորվում է ՛էլ մասնիկով՝ ի լծորդութեան անաշին ւ լծորդութեան պարզ բայերի և ան սուպօծակցախորնների՝ ներկորդ հիմքից, օրինակ՝ անորոշ-կշիբի, խօսիլ, գիրիլ, կաննիլ, փննիլ և այլն: Վաղակատար-կշիբի, խօսել, գիրել, կաննել, փննել: Ա լծորդութեան ան սուպօծակց ունեցող բայեր. անորոշ-կարթալ, խալալ, պարծանալ, քիթնալ, մօտանալ և այլն: Վաղակատար-կարթայել, խալալել, պարծանալ, քիթնալ, մօտանալ և այլն:

Վաղակատար զերբայը մասնակցում է սահմանակն եղանակի վաղակատար և անցյալի վաղակատար ժամանակների կազմութեանը, ինչպես՝ Անցմըս էլ էմ մերացել, սեղոս էլ ,,Անուես էլ եմ մտացել, անղս էլ՞":

261. Հարակատար զերբայի-ած մասնիկը դրվում է ի լծորդութեան ւ. ուսելին ւ լծորդութեան պարզ բայերի և ան սուպօծակց ունեցողների ներկորդ հիմքի վրա: Օրինակ՝ հլ.- կաննիլ, քալիլ, խօսիլ, թլմըզիլ և այլն: Հարակատար՝ կաննած, քալած, խօսած, թլմըզած և այլն:

Ալ.- խաղալ, կարթալ, քիթնալ, մօտանալ, փրթալ և այլն: Հարակատար զերբայը օժանդակ բայերի հետ կազմում է սահմանակն եղանակի հարակատար և անցյալի հարակատար ժամանակները:

Իրրս որոշիչ հարակատար զերբայը անդուս է գալիս զոչակահից ասով: Օրինակ՝ Հարբրիս շինած պաշտը համով ւ ,,Հորաթրբոս պատրասած գաթնան համեղ է՞":

262. Ենթակայական զերբայն ունի-օղ մասնիկը, որը կցվում է բայերի հիմքերին՝ նույն հիմունքներով, ինչպիսիք Զշվել են վաղակատար և հարակատար զերբայների կազմութեան մասին:

Ենթակայական զերբայը եղանակային ձևերի կազմութեանը չի մասնակցում: Նախադասութեան մեջ նա անդուս է գալիս իրրս որոշիչ և ստորագն լիակն վերադիր: Օրինակ՝ Ածող հավնածն ածըս ,,Ածող հավն է ձայն հանում" /որոշիւ/: Էրկիցս պիրօզ ւ ,,Ամուսինս քերող է՞":

263. Ժխտման կամ ըզմակն զերբայը կազմվում է անորոշից՝ լ-ի անկամամբ կամ առանց անկաման, երբ այն մասնակցում է ժխտական ձևերի կազմութեանը, ինչպես՝ ասիլ չիմ, ասնիլ չիմ և այլն: Նրա կատարած դերը արդի հայերենի ժխտման զերբայի հետ նույնն է: Նրանով են ձավորվում պայմանակն եղանակի ժխտական պատճենի և անց. սպ. ժամանակները:

Յ Ի Մ Ա Վ Ո Ր Զ Օ Վ Ե Ր

264. Բուրդուրի բարբառի բայական եղանակներն ու ժամանակները ընդհանրապես համապատասխանում են հնդհանուր հայերենին: Սակայն, որոշ ձևերի կազմութեան ժամանակ՝ մասնավորապես սահմանակն եղանակի մյուս եղանակների անցյալ ժամանակների ձևերում, անդուս են գալիս այն տարբերությունները, որոնք էլ կազմում են հենց բարբառի իտալերման սիստեմի առանձնահատկությունները՝ դրսեորելով կուտ օրինակի տարբերությունները:

265. Գրաբարյան եմ օժանդակային Բուրդուրի բարբառում կրում է նույնպե փոփոխությունները՝

		Ներկա			
եմալս	//ըմ	//իմ	եմքալնք	//ընք	//ինք
եսալս	//ըս	//իս	եսքալնք	//ըք	//իք
էա	-	-	ենալնք	//ըն	//ին

Օժանդակ բայի այս երեք տարբերակների առկայությունը պայմանավորված է նրանց նախադաս և նաղապ կիրառմամբ, այսինքն՝ Նախորդող կամ Կախորդող բառերի արմատական ձայնավորների ձևեր կամ թվեր լինելու վախճումով: Սաբարբառի նախկինում ունեցած ձայնավորների լրիվ ներքաշնակություն օրենքի ամենավաղ պայուսյնարից մնին է /սես պար. 181/ և ցուցակն զերբան Նևերի պար./, որ արածվել է նաև օժ. բալարի վրա: Օժանդակ բայի անցյալ անկատարը դրսևորվում է երկու ձևավով՝ պարզ և բաղադրյալ: Գարզ անցյալ անկատարի ձևերն են՝

էիաի	էարաի
էիքաիք	էարաիք
էիքաիք	էիքաիք
էիքաիք	էիքաիք

Իսկ բաղադրյալ անցյալ անկատարը կազմվում է օժանդակ բայի ներկայի և փոխադրյալ իղի / լծ / մասնիկի հարադրումով: Օրինակ՝

Եզակի թիվ	Հոգնակի թիվ
էմ իղի //ըմ իղի// իմ իղի	էնք իղի //ընք իղի// ինք իղի
էսիղի //ըս իղի// իս իղի	էնք իղի //ըք իղի// իս իղի
ւ իղի / - - - - -	էն իղի //ըն իղի// ին իղի

Օրինակներ իտալեր մեջ՝
h2 սէյ իմ իղի /, որտեղ էիք՞ /
h2 սէյ իք իղի /, որտեղ էիք՞ /
h2 սէյս իղի /, որտեղ էիք՞ /
h2 սէյ ին իղի /, որտեղ էիք՞ /

նքր համեմատում ենք օժանդակ քայի ներկայի և անյայ անկատարի ձևերը, նկատում ենք, որ հոգևորի քիի երրորդ տարբերակները ձևով նույնն են և դրանք միմյանցից զանազանելը անհար է: Հավանաբար հենց այդ է եղել այն հիմնական դրոպադամաը, որ բարբառն ստեղծել է անյայ անկատարի նոր ձևը:

Ճանճութուն.- ճոխայալ իղի մասնիկով անյայ անկատար է կարմրվում նա. օժանդակ քայի անյայ անկատարի ձևերից, որը քի է գործածական:

Սահմանական եղանակ

266. Սահմանական եղանակ ունի 9 ժամանակ՝ ներկա, անյայ անկատար, ապունի, անյայ ապունի, վաղակատար, անյայ վաղակատար, արակատար, անյայ արակատար և անյայ կատարյալ: Վերջինս գարգ ժամանակ է, իսկ մնացածները՝ բաղադրյալ: Ներկան կազմվում է անկատար զերբայից և օժանդակ քայի ներկայից՝ ետադա կամ նախադա հարադրմամբ: Ինչպես եղել նքր, օժանդակ քայի նքր տարբերակների կամ երիլ շարքերի առկա. Այդուհետ նրանցից առաջ գտնվող զերբայների կամ այլ բառերի ձայնավորների ազդեցության /այսինքն՝ ձայնավորների կամ այլ նակություն/ արդուհետ է: Այսպես օրինակ՝ Անք օժանդակ քայը նախադա է, նքա ձայնավորը ,, համաձայնվում է հաջորդ բառի ձայնավորներին, ինչպես՝ Յէս էս կյիրէլ ,, նս նս գրնէ՛՛:

Իսկ երբ օժանդակ քայը ետադա է ,, համաձայնվում է՝ կամ ներդաշնակում է իրեն նախորդող զերբային, ինչպես՝ Իրագուն նէլիս իմ իղի աուն ,, երեկոյան գնուն էի աուն՝՝ և այլն:

Այս երևույթը նկատվում է նաև Բուրգուրի բարբառի սկզբնական միջավայրում գտնվող՝ նրան երբեմնի հորանն բարբառներում ևս /տար-ճանակ և Մյունեիքի՛՛:

Սահմանական եղանակի անյայ կատարյալ անկատարը /ինչպես նաև անյայլի բոլոր ձևերը/ ունի երկու տարբերակ. մեկը կազմվում է օժանդակ քայի գարգ անյայ անկատարով՝ մյուսը՝ օժանդակ քայի ներկայով ու իղի մասնիկով: Օրինակ՝

ա/ կարթմ ի- իր- եր- ինք- իք- ին
բ/ կարթմ ըմ իղի- ըս իղի- ա իղի- ըք իղի- ըք իղի- ըն իղի
Յես կարթուս իմ իղի աուն/ լեկար:

Սահմանական եղանակի ապունի ժամանակը կազմվում է ապունի զերբայի ու մասնիկն ունեցող տարբերակից ու օժանդակ քայի ներկայից: Հենց այս դեպքում է, որ ի հայտ է գալիս ապունի զերբայի երկու

դրոպաների իմաստային տարբերությունը: Ի : ձորդությունը դասկանող 1. Ինչորայան- կարճանի բարբառը, Երևան, 1960, էջ 127-128

ն. կարծազայան, Մյունեայ բարբառը, էջ 161/վերասայինն աշխատանք/

քայի ի ձայնավորը ապունու ու մասնիկի ազդեցությամբ, ներդաշնակության օրենքի համաձայն, վեր է անվում օ-ի /սես պար. պար. 181 և 264/, իսկ զերբայական մասնիկի և նրան հաջորդող օժանդակ քայի ձայնավորների միջև, համաձայն բարբառի հնչյունական օրենքների, հանդես է գալիս հորաննը ձանկող զ շփականը: Օրինակ՝

Ասիւ.- սաւու վէմ- սաւու վէս- սաւու վա- սաւու վէք- սաւու վէք- սաւու վէք:

Ա ձորդության գաղանդ քայի ի ապունու կազմության ժամանակ ձորդության ձայնավորը մտնու է անհնչյունափոխ, օրինակ՝

Կարթու.- կարթուու վէմ- կարթուու վէս- կարթուու վա- կարթուու վէք- կարթուու վէք- կարթուու վէք:

Ճանճութուն.- Վերոհիշյալ ձևերի օժանդակ քայի ի ձայնավորները սրազատության գաղափարով սղվում .ն, և մտնում են միայն զինսին մ, ա, նք, ք, ն բաղաձայնները, որոնք արտասանվում են զերբայի հետ միաձուլյալ, այսպես՝ սաւուում, սաւուուս, սաւուու վա, սաւուուք, սաւուուք, սաւուուք:

Ինչպես նկատվեց, այս օրենքից բացառություն է կազմում եզակի քիի երրորդ զեմի օժանդակ քայը, որ բաղկացած է սուս ձայնավորից/ա/:

Անյայ ապունի նույնպես հանդես է գալիս երկու տարբերակներով /սես պար. պար. 265-266/, օրինակ՝

սաւու վէմ իղի սաւու վէք իղի սաւու վա իղի
սաւու վէք իղի սաւու վէք իղի սաւու վէն իղի

նամ՝ սաւուում իղի սաւուուս իղի սաւուու վա իղի
սաւուունք իղի սաւուուք իղի սաւուուն իղի

վաղակատար ժամանակը մատկորվում է վաղակատար զերբայով և օժանդակ քայի ներկայով: Օրինակ՝

սաւէլ էմ, սաւէլ էս, սաւէլ էնք, սաւէլ էք, սաւէլ ին
կարթայէլ էմ-կարթայէլ էս-կարթայէլ և-կարթայէլ էնք-կարթայէլ էք-էն

Անյայ վաղակատարը նույնպես երկու տարբերակներ ունի, այսպես՝

սաւէլ իմ իղի-սաւէլ իս իղի- սաւէլ ա իղի
սաւէլ ինք իղի-սաւէլ իք իղի- սաւէլ ին իղի

կամ՝ սաւէլ ի-սաւէլ իր-սաւէլ էր
սաւէլ ինք-սաւէլ իք- սաւէլ ին

Հարակատար ժամանակը կազմվում է հարակատար զերբայից և օժանդակ քայի ներկայից, օրինակ՝

հասած ըմ- հասած ըս-հասած ա-հասած ըք-հասած ըք-հասած ըն:

Անյայտ հարակատար կարող է արտահայտվել նույնպես երկու ձևով
1. հասած ըմ իղի - հասած ըս իղի - հասած ա իղի
հասած ընք իղի-հասած ըք իղի - հասած ըն իղի
կամ՝

2. հասած ի - հասած իր - հասած չը-հասած ինք-հասած իք-հասած ին
Սահմանական եղանակի անյայտ կատարյալ ունի պարզ կազմութիւն:
Այն կազմվում է -էքի, -էքիր, -էք, -էքինք, -էքիք, -էքին վերջա-
վորութիւններին օգնութեամբ / և լծորդութեան քայների ժամանակ / և
-աքը, -աքըր, -աք, -աքներ, -աքըք, -աքըն / և լծորդութեան քայն
րի ժամանակ / Օրինակ՝

կ՛ի իրէքի - կ՛ի իրէքիր - կ՛ի իրէք - կ՛ի իրէքինք - կ՛ի իրէքիք - կ՛ի իրէքին
կարթնք - կարթնքըր - կարթնք - կարթնքներ - կարթնքըք - կարթնքըն
Սոսկածանցավոր քայնրի անյայտ կատարյալը կազմվում է է-ա,
-ար, -ալ, -անք, -աք, -ան վերջավորութիւններին օգնութեամբ: Օրինակ
հէքա-հէքար-հէքալ-հէքանք-հէքաք-հէքալք
քիթացա-քիթացար-քիթացալ-քիթացանք-քիթացաք-քիթացալք

Ըղծական եղանակ

267. Ըղծական եղանակի ազատնին կազմվում է զրականի նման, անորոշ
ղերբայից, որի վերջավորութեան փոխարեն հանդես են գալիս ըղծականի
ղիմացույց -մ, -ս, -նք, ք, -ն վերջավորութիւնները: Օրինակ՝

կարթնա-կարթնա-կարթն-կարթնք-կարթնք-կարթն
կ՛ի իրէմ-կ՛ի իրէս-կ՛ի իրէ-կ՛ի իրէնք-կ՛ի իրէք-կ՛ի իրէն
Ցանոթութեան - և լծորդութեան քայնրի ըղծական եղանակի ազատ-
նին ունենում է նաև կ՛ի իրիմ-կ՛ի իրիս-կ՛ի իրիք-կ՛ի իրինք-կ՛ի իրիք-կ՛ի իրի
նք-կ՛ի իրիք-կ՛ի իրիքս-կ՛ի իրիքնք-կ՛ի իրիքք-կ՛ի իրիքնք-կ՛ի իրիքնք
կով անորոշից կազմված ըղծական ազատնին, մասնաւոր որ այդ բանն
ապացուցվում է ըղծականից կազմվող մյուս եղանակների՝ գայմանականի
և հարկադրականի ձևերով:

Ըղծական եղանակի անյայտ ազատնու վերջավորութիւններն են՝
-ի, -իր, -էր // -ար, -իրք, -իք, -ին, որոնք կցվում են քայնրի հիմ-
քերին, օրինակ՝

կ՛ի իրէ-ի-կ՛ի իրէիր-կ՛ի իրէ-էր-կ՛ի իրէիրք-կ՛ի իրէիրք-կ՛ի իրէիր
կարթն-ի-կարթնիր-կարթն-իրք-կարթնիրք-կարթնիրք-կարթնիր

Տայմանական / ինքնազգական / եղանակ

268. Տայմանական կամ ենթազգական եղանակը կազմվում է կը եղանա-
կով՝ ըղծականի ազատնի և անյայտ ազատնի ձևերից: Օրինակ՝
կը կը կարթնա-կը կարթնա-կը կարթնա-կը կարթնք-կը կարթնք-կը կարթն
նք, ադ, կը կարթն-ի-կը կարթնիր-կը կարթնիր-կը կարթնիրք-կը կարթնիրք-
կը կարթնիրք

Հարկադրական եղանակ

270. Հարկադրական եղանակի անյայտ ազատնին և ազատնին նույնպես
կազմվում են ըղծականի համապատասխան ժամանակներից՝ պիտի կամ
կարծա հարկադրական եղանակի ներքին միջոցով: Հարկադրական եղանա-
կիւ սովորաբար դրվում է նախադաս, սակայն որոշ դեպքերում այն կա-
ող է նստգաս դիրքում հայտնվել: Օրինակ՝ պէտք ա ստէմ, կամ՝ ստէմ
պիտ:

Հրամայական եղանակ

271. Հրամայական եղանակն ունի միայն երկրորդ դեմք՝ զեզկի և
նզկակի քվերով: Առաջին իտևորդման պարզ քայնրն ունենում են -է վեր-
ջավորութիւններ, ինչպես՝ իսուէ, կ՛ի իրէ, ցանէ, քաղէ, իսկ երկրորդ
իտևորդման պարզ քայնըը - ա: Օրինակ՝ կարթն, իսոթ, ճըթն / օղա / :
Սոսկածանցավոր քայնրն ունենում են -իք վերջավորութիւններ, օրինակ՝
նսկպիքիր, պարծայիք, քիթպիք, թըղիք, մընիք և այլն:

Ցանոթութեան - Հրամայականի զեզկի քվի նրկորդ զեմքը ձևով
նման է ըղծականի զեզկի քվի երրորդ զեմքին, օրինակ՝ ըղծականի ե-
պիկի երրորդ զեմք-կարթն, կ՛ի իրէ, հրամայականի զեզկի երկրորդ զեմք՝
կարթն, կ՛ի իրէ: Հավանաբար այս շփոթութեան փաստն է եղել այն շըր-
քապատեալը, որ ըղծականի կազմութեան համար ստաշայն են -ի և -է
վերջավորութիւններով կազմվող ապրքնայինները / տես § 267/:

Հրամայականի հոգնակին պարզ և սոսկածանցավոր քայնրի համար ունի
նույն կազմութիւնը, -էք վերջավորութիւնը կցվում է Ա կամ Ի իտ-
ևորդման թմ պարզ, թմ սոսկածանցավոր քայնրի երկրորդ հիմքին, օրինակ՝
Իչ իտևորդման քայնր. -քուէք, կ՛ի իրէէք, քաղէք: Թ
Իչ իտևորդման քայնր. -կարթնէք, կ՛ի իրէէք, քաղէք: Թ
Ցանոթութեան - Ի իտևորդման քայնրի հոգնակի հրամայականը երբեմն
կազմվում է նաև առաջին հիմքից, սակայն այս դեպքում ևս, ինչպես
նշված § 271-ում, կտրող է շփոթութիւն առաջանալ ըղծական եղանակի
և հրամայական եղանակի հոգնակի երկրորդ զեմքերի միջև, որոնք ձևով
նմանվում են կամ նույննունում: Օրինակ՝

Հղձական եղանակի հոգն. Երկրորդ դեմք.- կ'իրէք, քաղէք, ասէք:
Հրամայական նղանակի հոգն. Երկրորդ դեմք.- կ'իրէ՛ք, քաղէ՛ք, ասէ՛ք:
Հենց այս հնարավոր շփոթութիւննից իռւսափելու համար էլ քարքառը
Նախընտրել է Նախորդ ձևը, որը միտմամբակ թարթառի հոգնակի հրամա-
յականի ձևերի կազմութեան միօրինակնայման ձգտման արդյունք է:

Առաջին իոնարհում

272. Թարթառի -իլ մասնիկն ունեցող բոլոր թայերը պատկանում են
առաջին իոնարհմանը: Այս իոնարհումը թարթառիս ամենաարածված և
ամենազորու՛ն թայական թնթումն է:

Առաջին իոնարհման լրիվ պատկերը

Դերբայներ

Անորոշ	քիցիլ	"զցնլ"	յէրիլ	"ալբել"
Անկատար	քիցում		յէրում	
Լպտոնի	քիցուու		յէրուու	
Վարակատար	քիցէլ		յէրէլ	
Հարակատար	քիցած		յէրած	
Ենթակայական	քիցող		յէրող	
Թիտման	քիցի		յէրի	

Մասնական նղանակ
ներկա

քիցում ըմ	յէրում ըմ
քիցում ըս	յէրում ըս
քիցում ա	յէրում ա
քիցում ընք	յէրում ընք
քիցում ըք	յէրում ըք
քիցում ըն	յէրում ըն

Անյալ անկատար

քիցում ըմ իղի	յէրում ըմ իղի
քիցում ըս իղի	յէրում ըս իղի
քիցում ա իղի	յէրում ա իղի
քիցում ընք իղի	յէրում ընք իղի
քիցում ըք իղի	յէրում ըք իղի
քիցում ըն իղի	յէրում ըն իղի

կամ

քիցում ի	յէրում ի
քիցում իր	յէրում իր
քիցում էր	յէրում էր
քիցում ինք	յէրում ինք
քիցում իք	յէրում իք
քիցում ին	յէրում ին

Ազատնի

քիցուու վէմ	յէրուու վէմ
քիցուու վէս	յէրուու վէս
քիցուու վա	յէրուու վա
քիցուու վէնք	յէրուու վէնք
քիցուու վէք	յէրուու վէք
քիցուու վէն	յէրուու վէն

կամ

քիցուում	յէրուում
քիցուուս	յէրուուս
քիցուու վա	յէրուու վա
քիցուունք էնք	յէրուունք էնք
քիցուուք	յէրուուք
քիցուուն	յէրուուն

Անյալ ապտոնի

քիցուում իղի	յէրուում իղի
քիցուուս իղի	յէրուուս իղի
քիցուու վա իղի	յէրուու վա իղի
քիցուունք իղի	յէրուունք իղի
քիցուուք իղի	յէրուուք իղի
քիցուուն իղի	յէրուուն իղի

կամ

քիցուու վի	յէրուու վի
քիցուու վիր	յէրուու վիր
քիցուու վէր	յէրուու վէր
քիցուու վինք	յէրուու վինք
քիցուու վիք	յէրուու վիք
քիցուու վին	յէրուու վին

վարակատար

քիցել էմ	յերէլ էմ
քիցել էս	յերէլ էս
քիցել ւ	յերէլ ւ
քիցել էնք	յերէլ էնք
քիցել էք	յերէլ էք
քիցել էն	յերէլ էն

Անյայլ վարակատար

քիցել իմ իղի	յերէլ իմ իղի
քիցել իր իղի	յերէլ իր իղի
քիցել էր իղի	յերէլ էր իղի
քիցել ինք իղի	յերէլ ինք իղի
քիցել իք իղի	յերէլ իք իղի
քիցել ին իղի	յերէլ ին իղի

կամ

քիցել ի/մ/	յերէլ ի/մ/
քիցել իր	յերէլ իր
քիցել էր	յերէլ էր
քիցել ինք	յերէլ ինք
քիցել իք	յերէլ իք
քիցել ին	յերէլ ին

Հարակատար

քիցած ըմ	յերած ըմ
քիցած ըս	յերած ըս
քիցած ւ	յերած ւ
քիցած ընք	յերած ընք
քիցած ըք	յերած ըք
քիցած ըն	յերած ըն

Անյայլ հարակատար

քիցած ըմ իղի	յերած ըմ իղի
քիցած ըս իղի	յերած ըս իղի
քիցած ւ իղի	յերած ւ իղի
քիցած ընք իղի	յերած ընք իղի
քիցած ըք իղի	յերած ըք իղի
քիցած ըն իղի	յերած ըն իղի

կամ

քիցած ի	յերած ի
քիցած իր	յերած իր
քիցած էր	յերած էր
քիցած ինք	յերած ինք
քիցած իք	յերած իք
քիցած ին	յերած ին

Անյայլ կատարյալ

քիցեցի	յերեցի
քիցեցիր	յերեցիր
քիցեց	յերեց
քիցեցինք	յերեցինք
քիցեցինք	յերեցինք
քիցեցին	յերեցին

Ըղծական օրանակ

Ապտոնի

քիցեմ	յերեմ
քիցես	յերես
քիցե	յերե
քիցենք	յերենք
քիցեք	յերեք
քիցեն	յերեն

Անյայլ ապտոնի

քիցեմ իղի //քիցեյի	յերեմ իղի //յերեյի
քիցես իղի //քիցեյիր	յերես իղի //յերեյիր
քիցեր իղի //քիցեր	յերեռ իղի //յերեր
քիցենք իղի //քիցեյինք	յերենք իղի //յերեյինք
քիցենք իղի //քիցեյինք	յերեք իղի //յերեյինք
քիցեք իղի //քիցեյին	յերենք իղի //յերեյին

Պայմանական Եղանակ

Ապտոնի

կըքիցեմ	կըյերեմ
կըքիցես	կըյերես
կըքիցե	կըյերե
կըքիցենք	կըյերենք

Առհմանական նշանակ

Ներկա

կարծում ըմ	մընում ըմ
կարծում ըս	մընում ըս
կարծում ա	մընում ա
կարծում ընք	մընում ընք
կարծում ըք	մընում ըք
կարծում ըն	մընում ըն

Անյալ անկատար

կարծում ըմ իղի	մընում ըմ իղի
կարծում ըս իղի	մընում ըս իղի
կարծում ա իղի	մընում ա իղի
կարծում ընք իղի	մընում ընք իղի
կարծում ըք իղի	մընում ըք իղի
կարծում ըն իղի	մընում ըն իղի

կամ

կարծում ի	մընում ի
կարծում իր	մընում իր
կարծում էր	մընում էր
կարծում ինք	մընում ինք
կարծում իք	մընում իք
կարծում ին	մընում ին

Ապրոնի

կարծաւու վէմ	մընաւու վէմ
կարծաւու վէս	մընաւու վէս
կարծաւու վա	մընաւու վա
կարծաւու վէնք	մընաւու վէնք
կարծաւու վէք	մընաւու վէք
կարծաւու վէն	մընաւու վէն

կամ

կարծաւում	մընաւում
կարծաւուս	մընաւուս
կարծաւուվա	մընաւու վա

կարծաւուք	մընաւուք
կարծաւուք	մընաւուք
կարծաւուն	մընաւուն

Անյալ ապրոնի

կարծաւում իղի	մընաւում իղի
կարծաւուս իղի	մընաւուս իղի
կարծաւու վա իղի	մընաւու վա իղի
կարծաւուք իղի	մընաւուք իղի
կարծաւուք իղի	մընաւուք իղի
կարծաւուն իղի	մընաւուն իղի

կամ

կարծաւու վի	մընաւու վի
կարծաւու վիր	մընաւու վիր
կարծաւու վէր	մընաւու վէր
կարծաւու վինք	մընաւու վինք
կարծաւու վիք	մընաւու վիք
կարծաւու վին	մընաւու վին

վարակատար

կարծացել էմ	մընացել էմ
կարծացել էս	մընացել էս
կարծացել ա	մընացել ա
կարծացել էնք	մընացել էնք
կարծացել էք	մընացել էք
կարծացել էն	մընացել էն

Անյալ վարակատար

կարծացել իմ իղի	մընացել իմ իղի
կարծացել իր իղի	մընացել իր իղի
կարծացել էր իղի	մընացել էր իղի
կարծացել ինք իղի	մընացել ինք իղի
կարծացել իք իղի	մընացել իք իղի
կարծացել ին իղի	մընացել ին իղի

կամ

կարծացել ի	մընացել ի
կարծացել իր	մընացել իր
կարծացել ինք	մընացել էր

կարծացել ինք
կարծացել իք
կարծացել ին

մընացել ինք
մընացել իք
մընացել ին

Հարակատար

կարծացած ըմ
կարծացած ըս
կարծացած ա
կարծացած ընք
կարծացած ըք
կարծացած ըն

մընացած ըմ
մընացած ըս
մընացած ա
մընացած ընք
մընացած ըք
մընացած ըն

Անցյալ հարակատար

կարծացած ըմ իղի
կարծացած ըս իղի
կարծացած ա իղի
կարծացած ընք իղի
կարծացած ըք իղի
կարծացած ըն իղի

մընացած ըմ իղի
մընացած ըս իղի
մընացած ա իղի
մընացած ընք իղի
մընացած ըք իղի
մընացած ըն իղի

կամ

կարծացած ի
կարծացած իր
կարծացած էր
կարծացած ինք
կարծացած իք
կարծացած ին

մընացած ի
մընացած իր
մընացած էր
մընացած ինք
մընացած իք
մընացած ին

Անցյալ կատարյալ

կարծացը
կարծացըր
կարծաց
կարծացընք
կարծացըք
կարծացըն

մընացը
մընացըր
մընաց
մընացընք
մընացըք
մընացըն

Հղժական եղանակ

Ապտոնի

կարծամ
կարծաս

մընամ
մընաս

կարծա
կարծանք
կարծաք
կարծան

մընա
մընանք
մընաք
մընան

Անցյալ ապտոնի

կարծամ իղի // կարծայի
կարծաս իղի // կարծայիր
կարծաք իղի // կարծայիր
կարծանք իղի // կարծայինք
կարծաք իղի // կարծայիր
կարծան իղի // կարծային

մընամ իղի // մընայի
մընաս իղի // մընայիր
մընաք իղի // մընայիր
մընանք իղի // մընայինք
մընաք իղի // մընայիր
մընան իղի // մընային

Հարկադրական եղանակ

Ապտոնի

զէտք ա կարծամ
զէտք ա կարծաս
զէտք ա կարծա
զէտք ա կարծանք
զէտք ա կարծաք
զէտք ա կարծան

զէտք ա մընամ
զէտք ա մընաս
զէտք ա մընա
զէտք ա մընանք
զէտք ա մընաք
զէտք ա մընան

Անցյալ ապտոնի

զէտք ա կարծամ իղի
զէտք ա կարծաս իղի
զէտք ա կարծա իղի
զէտք ա կարծանք իղի
զէտք ա կարծաք իղի
զէտք ա կարծան իղի

զէտք ա մընամ իղի
զէտք ա մընաս իղի
զէտք ա մընա իղի
զէտք ա մընանք իղի
զէտք ա մընաք իղի
զէտք ա մընան իղի

կամ

զէտք ա կարծայի
զէտք ա կարծայիր
զէտք ա կարծաք
զէտք ա կարծայինք
զէտք ա կարծայիր
զէտք ա կարծային

զէտք ա մընայի
զէտք ա մընայիր
զէտք ա մընաք
զէտք ա մընայինք
զէտք ա մընայիր
զէտք ա մընային

Հրամայական եղանակ

կարճ
կարձայնք

մընա
մընայէք

Սոսկածանկամոր բայերի խոնարհումը

Չ75. Ան, ն, չ սոսկածանկ ունեցող ալ կամ իլ վերջավորությամբ բայերը հիմնականում ենթարկվում են երկրորդ խոնարհման կանոններին, սակայն անցյալ կատարյալում, հրամայականում և անդես են քերում ասոր-ջերու լի ունենք: Որոշ մանրամասն կորչում է նաև ն կամ չ սոսկածանկաց: Այս խոնարհման պատկանող բայերն են՝
բիթանալ "զաննել", յէղանալ "ուշանալ", նէղանալ "նէղանալ", շատա-
նալ "շատանալ", փըշանալ "փշանալ", փէցուրանալ "բորժոտանալ",
արթանալ "արթնանալ", սէլանալ "սևանալ", մտտանալ "մտտնանալ",
հասկանալ "հասկանալ", թըրնիլ "թռնէլ", փախիլ "փախնել", ինկնիլ
"ընկննել", հասնիլ "հասննել", մէրնիլ "մեռննել", մըննիլ//մըննիլ
"մտննել", պըրծնիլ "պըրծննել", փըսնիլ "բոսննել" և այլն:

Չերբայներ

Անորոշ բիթանալ "զաննել"	հասնիլ	"հասննել"
Անկատար բիթանալ	հասնուի	
Ազգանի բիթանալու	հասնուի	
Վարկատար բիթանալ	հասնիլ	
Հարակատար բիթանալ	հասնուի	
Ենթակատար բիթանալ	հասնիլ	
Փոխման բիթանալ	հասնիլ	

Սահմանական եղանակ ներկա

բիթանում ըս	հասնում ըս
բիթանում ըս	հասնում ըս
բիթանում ա	հասնում ա
բիթանում ընք	հասնում ընք
բիթանում ըք	հասնում ըք
բիթանում ըն	հասնում ըն

Անցյալ անկատար

բիթանում ըս իղի	հասնում ըս իղի
բիթանում ըս իղի	հասնում ըս իղի
բիթանում ա իղի	հասնում ա իղի
բիթանում ընք իղի	հասնում ընք իղի
բիթանում ըք իղի	հասնում ըք իղի
բիթանում ըն իղի	հասնում ըն իղի

կամ

բիթանում ի	հասնում ի
բիթանում իր	հասնում իր
բիթանում էր	հասնում էր
բիթանում ինք	հասնում ինք
բիթանում իք	հասնում իք
բիթանում ին	հասնում ին

Ազգանի

բիթանալու վէմ//բիթանալու	հասնուի վէմ//հասնուի
բիթանալու վէս//բիթանալու	հասնուի վէս//հասնուի
բիթանալու վա//բիթանալու վա	հասնուի վա//հասնուի վա
բիթանալու վէնք//բիթանալու վէնք	հասնուի վէնք//հասնուի վէնք
բիթանալու վէք//բիթանալու վէք	հասնուի վէք//հասնուի վէք
բիթանալու վէն//բիթանալու վէն	հասնուի վէն//հասնուի վէն

Անցյալ ասգանի

բիթանալու իղի//բիթանալու վի	հասնուի իղի//հասնուի վի
բիթանալու իղի//բիթանալու վիր	հասնուի իղի//հասնուի վիր
բիթանալու վա իղի//բիթանալու վէր	հասնուի վա իղի//հասնուի վէր
բիթանալու ընք իղի//բիթանալու վինք	հասնուի ընք իղի//հասնուի վինք
բիթանալու ըք իղի//բիթանալու վիք	հասնուի ըք իղի//հասնուի վիք
բիթանալու ըն իղի//բիթանալու վին	հասնուի ըն իղի//հասնուի վին

Ազգակատար

բիթանալու էմ	հասնուի էմ
բիթանալու էս	հասնուի էս
բիթանալու ա	հասնուի ա
բիթանալու էնք	հասնուի էնք
բիթանալու էք	հասնուի էք
բիթանալու էն	հասնուի էն

	Անյայլ	վարակատար
քիթացել իմ իղի //քիթացել է		հասել իմ իղի //հասել է
քիթացել իս իղի //քիթացել էր		հասել իս իղի //հասել էր
քիթացել ա իղի //քիթացել էր		հասել ա իղի //հասել էր
քիթացել ինք իղի //քիթացել էինք		հասել ինք իղի //հասել էինք
քիթացել իք իղի //քիթացել էիր		հասել իք իղի //հասել էիր
քիթացել ին իղի //քիթացել էին		հասել ին իղի //հասել էին

Հարակատար

քիթացած ըմ	հասած ըմ
քիթացած ըս	հասած ըս
քիթացած ա	հասած ա
քիթացած ընք	հասած ընք
քիթացած ըք	հասած ըք
քիթացած ըն	հասած ըն

	Անյայլ	հարակատար
քիթացած ըմ իղի //քիթացած է		հասած ըմ իղի //հասած է
քիթացած ըս իղի //քիթացած էր		հասած ըս իղի //հասած էր
քիթացած ա իղի //քիթացած էր		հասած ա իղի //հասած էր
քիթացած ընք իղի //քիթացած էինք		հասած ընք իղի //հասած էինք
քիթացած ըք իղի //քիթացած էիր		հասած ըք իղի //հասած էիր
քիթացած ըն իղի //քիթացած էին		հասած ըն իղի //հասած էին

	Անյայլ	կատարյալ
քիթաց		հասա
քիթացար		հասար
քիթացալ		հասալ
քիթացանք		հասանք
քիթացանք		հասաք
քիթացան		հասան

Ըղձական եղանակ

	Ապարնի	
քիթանամ		հասնեմ
քիթանաս		հասնես
քիթանա		հասնի
քիթանանք		հասնենք

քիթանաք
քիթանան

հասնեք
հասնեն

	Անյայլ	ապարնի	
քիթանամ իղի //քիթանայի		քիթանամ իղի //քիթանայի	հասնեմ իղի //հասնեյի
քիթանաս իղի //քիթանայիր		քիթանաս իղի //քիթանայիր	հասնես իղի //հասնեյիր
քիթանա իղի //քիթանար		քիթանա իղի //քիթանար	հասնի իղի //հասնիր
քիթանանք իղի //քիթանայինք		քիթանանք իղի //քիթանայինք	հասնենք իղի //հասնեյինք
քիթանաք իղի //քիթանայիր		քիթանաք իղի //քիթանայիր	հասնեք իղի //հասնեյիր
քիթանան իղի //քիթանային		քիթանան իղի //քիթանային	հասնեն իղի //հասնեյին

Գայժանական եղանակ

	Ապարնի	
կըքիթանամ		կը հասնեմ
կըքիթանաս		կը հասնես
կըքիթանա		կը հասնի
կըքիթանանք		կը հասնենք
կըքիթանաք		կը հասնեք
կըքիթանան		կը հասնեն

	Անյայլ	ապարնի	
կըքիթանամ իղի //կըքիթանայի		կըքիթանամ իղի //կըքիթանայի	կը հասնեմ իղի //կը հասնեյի
կըքիթանաս իղի //կըքիթանայիր		կըքիթանաս իղի //կըքիթանայիր	կը հասնես իղի //կը հասնեյիր
կըքիթանա իղի //կըքիթանար		կըքիթանա իղի //կըքիթանար	կը հասնի իղի //կը հասնիր
կըքիթանանք իղի //կըքիթանայինք		կըքիթանանք իղի //կըքիթանայինք	կը հասնենք իղի //կը հասնեյինք
կըքիթանաք իղի //կըքիթանայիր		կըքիթանաք իղի //կըքիթանայիր	կը հասնեք իղի //կը հասնեյիր
կըքիթանան իղի //կըքիթանային		կըքիթանան իղի //կըքիթանային	կը հասնեն իղի //կը հասնեյին

Հարկադրական եղանակ

	Ապարնի	
պէտք ա քիթանամ		պէտք ա հասնեմ
պէտք ա քիթանաս		պէտք ա հասնես
պէտք ա քիթանա		պէտք ա հասնի
պէտք ա քիթանանք		պէտք ա հասնենք
պէտք ա քիթանաք		պէտք ա հասնեք
պէտք ա քիթանան		պէտք ա հասնեն

Անյայլ ապարնի

պէտք ա քիթանամ իղի		պէտք ա հասնեմ իղի
պէտք ա քիթանաս իղի		պէտք ա հասնես իղի

զէտք ք քիթանս իղի
զէտք ք քիթանսք իղի
զէտք ք քիթանսք իղի
զէտք ք քիթանս իղի

զէտք ք հասնի իղի
զէտք ք հասնէնք իղի
զէտք ք հասնէք իղի
զէտք ք հասնէն իղի

կամ

զէտք ք քիթանայի
զէտք ք քիթանայիր
զէտք ք քիթանար
զէտք ք քիթանայինք
զէտք ք քիթանայիք
զէտք ք քիթանային

զէտք ք հասնէյի
զէտք ք հասնէյիր
զէտք ք հասնէր
զէտք ք հասնէյինք
զէտք ք հասնէյիք
զէտք ք հասնէյին

Հրամայական
քիթայիր
քիթայէք

եղանակ
հասիր
հասէք

Պատճառական բայեր

276. Պատճառական բայերի ածանցն է ցըն-ը: Յըն ածանցը կցվում է բայերի հիմքին և ժայնավորի միջոցով կամ ուղղակի՝ առանց ժայնավորի: Խոնարհման ժամանակ վարակատարի, հարակատարի, անյայա կատարյալի և հրամայականի ձևերում, ցըն ածանցի ն ժայնորդը վեր է անվում և ժայնորդի: Օրինակ՝ անորոշ՝ նըստըցընէի, վարակատար՝ նըստըցընէլ, հարակատար՝ նըստըցըրած, անյայա կատարյալ՝ նըստըցըրի, հրամայական՝ նըստըցըրու, նըստըցըրէք և այլն:

277. Պատճառական դարձած բոլոր բայերը վեր են անվում ի լծորդու-բյան և ի խոնարհվելիս ենթարկվում են առաջին խոնարհման բայերի օրինակներին: Միայն աղբյուրվում են հրամայականի նզարի թվի վերջավորութիւնները, որոնք դրսևորվում են հետևյալ կերպ.
Ի խոնարհման պարզ բայերի հրամայական ունենում է -է վերջավորութիւնը, օրինակ՝ կյիրէ/, իսկ պատճառականներինը՝ -ու /օրինակ՝ իսուցըրու/:

278. Ընդհանուր զրականի նման պատճառականութեան իմաստ է դեր-սևորում նաև սալ բայի ու անորոշ դերբայի հարադրութեամբ, ինչպես՝ կյիրիլ սալ, ասիլ սալ, իսսիլ սալ և այլն:

Բացի այս ձևերից, պատճառական զորոդուբյան իմաստ է դրսևորվում նաև աղբյուրաբան փոխառյալ միջ ածանցի կցումով և անիլ սալ բայերի հարադրութեամբ, ինչպես՝
Թանընըժ անիլ սալ "ճանաչայնել", շուկմիջ անիլ սալ "չփնել սալ":

Կամ միջ վերջավորութեամբ բառերին փոխարինում են զրականներ: Օրինակ՝ ներկ անիլ սալ "ներկել սալ", կար անիլ սալ "կարել սալ" և այլն:

Պատճառական բայերի խոնարհման ընդհանուր պատկերը

Դերբայներ		
Անորոշ	Նըստըցընէի	մէնձայընէի
Անկատար	Նըստըցընու	մէնձայընու
Ապտոնի	Նըստըցընուրու	մէնձայընուրու
Վարակատար	Նըստըցընէլ	մէնձայընէլ
Հարակատար	Նըստըցըրած	մէնձայըրած
Ենթակայական	Նըստըցընուդ	մէնձայընուդ
Ֆիտման	Նըստըցընի	մէնձայընի

Սահմանական եղանակ

Ներկա		
Նըստըցընում ևմ		մէնձայընում ևմ
Նըստըցընում ցս		մէնձայընում ցս
Նըստըցընում ք		մէնձայընում ք
Նըստըցընում ցնք		մէնձայընում ցնք
Նըստըցընում ցք		մէնձայընում ցք
Նըստըցընում ցն		մէնձայընում ցն

Անյայա անկատար

Նըստըցընում ևմ իղի		մէնձայընում ևմ իղի
Նըստըցընում ցս իղի		մէնձայընում ցս իղի
Նըստըցընում ք իղի		մէնձայընում ք իղի
Նըստըցընում ցնք իղի		մէնձայընում ցնք իղի
Նըստըցընում ցք իղի		մէնձածընում ցք իղի
Նըստըցընում ցն իղի		մէնձայընում ցն իղի

կամ

Նըստըցընում ի		մէնձայընում ի
Նըստըցընում իր		մէնձայընում իր
Նըստըցընում իր		մէնձայընում էր
Նըստըցընում ինք		մէնձայընում ինք
Նըստըցընում իք		մէնձայընում իք
Նըստըցընում ին		մէնձայընում ին

նըստըցըրած ի՞ր
նըստըցըրած ի՞ն

Անյայլ կտարայալ
նըստըցըրէցի
նըստըցըրէցի
նըստըցըրէց
նըստըցըրէցիներ
նըստըցըրէցիներ
նըստըցըրէցիներ

Ըղծական եղանակ
Ապառնի
նըստըցընէմ
նըստըցընէս
նըստըցընի
նըստըցընէներ
նըստըցընէք
նըստըցընէն

Անյայլ ապառնի
նըստըցընէմ իղի
նըստըցընէս իղի
նըստըցընէն իղի
նըստըցընէնր իղի
նըստըցընէներ իղի
նըստըցընէնք իղի
նըստըցընէն իղի

կամ*
նըստըցընէյի
նըստըցընէյի
նըստըցընէյի
նըստըցընէյիներ
նըստըցընէյի
նըստըցընէյիներ
նըստըցընէյիներ

Պայմանական եղանակ
Ապառնի

կընըստըցընէմ
կընըստըցընէս
կընըստըցընի
կընըստըցընէներ
կընըստըցընէք
կընըստըցընէն

կըմէնծայընէմ
կըմէնծայընէմ
կըմէնծայընի
կըմէնծայընիներ
կըմէնծայընիներ
կըմէնծայընիներ

Անյայլ ապառնի
կընըստըցընիմ իղի
կընըստըցընիս իղի
կընըստըցընէ իղի
կընըստըցընէներ իղի
կընըստըցընէք իղի
կընըստըցընէն իղի

կամ*
կընըստըցընէյի
կընըստըցընէյի
կընըստըցընէր
կընըստըցընէյիներ
կընըստըցընէյիներ
կընըստըցընէյիներ
կընըստըցընէյիներ

Հարկադրական
Ապառնի
եղանակ
պէտք = նըստըցընէմ
պէտք = նըստըցընէս
պէտք = նըստըցընի
պէտք = նըստըցընէներ
պէտք = նըստըցընէք
պէտք = նըստըցընէն
պէտք = մէնծայընէմ
պէտք = մէնծայընէս
պէտք = մէնծայընի
պէտք = մէնծայընիներ
պէտք = մէնծայընիներ
պէտք = մէնծայընիներ

Անյայլ ապառնի
պէտք = նըստըցընէմ իղի
պէտք = նըստըցընէս իղի
պէտք = նըստըցընի իղի
պէտք = մէնծայընէմ իղի
պէտք = մէնծայընէս իղի
պէտք = մէնծայընի իղի

զէտք ան սըտաըցընէնք իղի
զէտք ան սըտաըցընէնք իղի
զէտք ան սըտաըցընէնք իղի

կամ

զէտք ան սըտաըցընէնք
զէտք ան սըտաըցընէնք
զէտք ան սըտաըցընէնք
զէտք ան սըտաըցընէնք
զէտք ան սըտաըցընէնք
զէտք ան սըտաըցընէնք

զէտք ան մէնծաըցընէնք իղի
զէտք ան մէնծաըցընէնք իղի
զէտք ան մէնծաըցընէնք իղի

զէտք ան մէնծաըցընէնք
զէտք ան մէնծաըցընէնք
զէտք ան մէնծաըցընէնք
զէտք ան մէնծաըցընէնք
զէտք ան մէնծաըցընէնք
զէտք ան մէնծաըցընէնք

նըստըցըրու	չըտմայական	նըղանակ
նըստըցըրեթ		մէնծաըցըրու
		մէնծաըցըրեթ

Բազմադասական բայեր

279. Բուրդուրի քարառում գործում են աղիի հայերենի բազմադասական կերպ կազմելու երկու եղանակներն էլ: մակայն, նկատելի է, որ բազմադասական կերպածանցներով կազմվող ձևերն ավելի նվազ կիրառու լինու ունեն, քան բայաբանի կրկնվածքով կազմվող ձևերը: Բարբառի բազմադասական կերպածանցներն են՝ առ, օտ, կօտ, առ: Այս կերպածանցներով դրվում են բայերի հիմքն և շեղողություն միջև, ինչպես՝ կօտրիկ-կօտրաբիլ, թըռչիկ-թըռչկօտիկ, կըծիկ-կըծօտիկ, մակեղի-մակեղօտիկ և օտնկըտիկ ձևը, կըտրիկ-կըտրօտիկ և այլն:

Ճանթոթվելու. - թփօտիկ, քօտօտիկ բայերով / և այս կարգի մի քանի այլ բազմադասականների / մեջ ավելի ուժեղ է անականական իմաստը, քան թե բազմադասակ գործողության, այն պատճառով, որ այդ բայերը կազմված են ոչ թե թփփիկ, քօսիկ ներգործականներից, այլ թփօտ, քօտ անականներից և նշանակում են թփփով կամ քօտով վարակվել:

Բազմադասական կերպ կազմելու նրկրորդ եղանակը բայաբանների կրկնվածքումն է: Այդ դեպքում վանկաբար նշյունը կարող է և՛ չընշյունափոխվել, և՛ անփոփոխ մնալ, ինչպես՝ ծակիկ-ծակիցիկ կամ ծակ-ծակիկ, փօրիկ-փօրիցիկ կամ փօրփօրիկ, քամիկ-քամիցիկ, ծամիկ-

համիցիկ, իըրակ-իըրիցիկ "իցիկնալ" և այլն:
Բայաբանի կրկնվածքով բազմադասական բայեր կարելի է կազմել թե՛ շեղող, թե՛ ներգործական սեռի բայերից, սակայն նոր իմաստի համար նրանք չեն փոփոխում է նրանց սեռը:

280. Բազմադասական բայերի խոնարհումը կատարվում է զարգ բայերի ստեղծիչ և նրկրորդ խոնարհման կանոնների համաձայն:

Կրավորական բայեր

281. Բուրդուրի քարառում ևս բայերին կրավորական իմաստ հաղորդող անանցը վն է: Այս անանցը ավելացվում է ներգործական սեռի բայերի բայահիմքի և վերջավորության միջև, օրինակ՝ ծընիկ-ծընվիկ, իմվիկ-իմվիկ, ծամիկ-ծամվիկ, յերիկ-յերվիկ, քամիկ-քամվիկ, հանիկ-հանվիկ, քանդիկ-քանդվիկ և այլն:

Կրավորական սեռի բայերի խոնարհումը նույնպես համապատասխանում է ներգործական սեռի բայերի խոնարհմանը, ուստի և ավելորդ համարյանք նրանց խոնարհման աղյուսակը առլ:

Ֆիտական խոնարհում

282. Բուրդուրի քարառում դրական խոնարհումը Ֆիտականի վերանունի մասնակցում են երեք Ֆիտական մասնիկներ՝ չը, վօշ, մը:

ա/ 2 Ֆիտական մասնիկը, ինտելեկտ սահմանական եղանակի ութ բաղաձայն ժամանակների օժանդակ բայերին, հարկադրական եղանակի նրկու ժամանակների նրանակիչներին՝ դրական խոնարհումը վեր է ածում Ֆիտականի: Ֆիտական խոնարհման դեպքում զերդասական է օժանդակ բայի նադաս գործածությունը, ինչպես՝ ստում ըմ-ստում չիմ, սառու լսմ-սառու չիմ, սառլ իմ-սառլ չիմ, սառ ընթ-սառ չիթ, զէտք ան ստմ-չզէտք ան սառլ և այլն:

Ճանթոթվելու. - Օժանդակ բայի նզգնի երրորդ դեմքի ա-ս պատի Ֆիտականի Ֆիտական ձևում վեր է ածվում ի ծայնավորի:

Ճանթոթվելու 2.- Ֆիտական խոնարհման ժամանակ, եթև օժանդակ բայը նախդաս է կիրառվում, ապա զերդասական է նրա ըմ կամ էմ արարողականների շարքը, իսկ եթև նադաս է՝ իմ արարողականների շարքը: Յրինակ՝ ստում ըմ-չէմ սառմ-սառմ չիմ:

բ/ Ֆիտական վօշ բառը, հարադրվելով զարգ ժամանակներին, այսինքն սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալ, ըղձական, պայմանական եղանակների ժամանակներին և հոտմայականի հոգնական՝ հաստատական կամ վրական խոնարհումը վեր է ածում Ֆիտականի, այսպես՝ ըղձիկեղի- սըր-

փէցի վօշ, սըրփէմ-սըրփէմ վօշ, կըսըրփէմ-կըսըրփէմ վօշ, սըրփէցէք-սըրփէցէք վօշ և այլն:

Ծանոթութիւնք.- Դայմանականի ազատին զուգահեռաբար կազմուած է նաև անորոշ դերբայից ու օժանդակ բայի հարադրումից կամ նախդաս օժանդակ բայից ու անորոշ դերանունից՝ և-ի անհասմամբ, օրինակ՝ կը-խօսէմ-խօսիլ շիմ կամ շիմ խօսի: Երկու դեպքերում էլ դիտային -մ, -ս, -նք, -ք, -ն բաղաձայններն անկուտմ են օժանդակ բային:

վ/Երրորդ ժխական մասնիկը՝ արգելական հրամայականի մը "մի"-ն է. որով կազմուած է եզակի քվի երկրորդ դմքը՝ անորոշ դերբայից ու մը մասնիկի ետագա հարադրումից, ինչպես՝

խօսէ-խօսիլ մը, կ'իբէ-կ'իբիլ մը, կարթա-կարթալ մը: Մը արգելականը մասնակցում է նաև հարադրական բայերի հրամայականի ժխական մէնք կազմելուն, օրինակ՝ քօր տու "աքացի տուր" քօր տու մը "աքացի մի տա" և այլն:

Ծանոթութիւնք.- ժխական իտնարման ժամանակ ըղձական եղանակի հոգնակին ու հ, ամայականի հոգնակին, առաջին հիմքից կազմված բայք-քի հոգնակի երկրորդ դմքում նույնանման են: Օրինակ՝

Ըղձականի ժխական - ասէք վօշ, արգելականի հոգնակի՝ ասէք վօշ: Մնացած դեպքերում ժխական իտնարման ժամանակ արբերութիւններ չեն նկատուում:

Ժխական իտնարման ընդհանուր պատկերը

Դերբայներ

Առաջին իտնարման բայեր		Երկրորդ իտնարման բայեր
Անորոշ	ասիլ "ասել"	կարնալ "կարդալ"
Անկատար	ասում	կարթում
Ազատնի	ասուլու	կարթալու
Վաղակատար	ասէլ	կարթացէլ
Հարակատար	ասած	կարթացած
Ենթակայական	ասօղ	կարթացօղ
Ժխման	ասի	կարթա

Մասնական եղանակներ

ասում շիմ	կարթում շիմ
ասում շիս	կարթում շիս
ասում շի	կարթում շի

ասում շիք
ասում շիք
ասում շիք

կարթում շիք
կարթում շիք
կարթում շիք

Անյայլ անկատար

ասում շիմ իղի
ասում շիս իղի
ասում շի իղի
ասում շիք իղի
ասում շիք իղի
ասում շիս իղի

կարթում շիմ իղի
կարթում շիս իղի
կարթում շի իղի
կարթում շիք իղի
կարթում շիք իղի
կարթում շիս իղի

Ազատնի

ասուլու շիմ
ասուլու շիս
ասուլու շի
ասուլու շիք
ասուլու շիք
ասուլու շիս

կարթալու շիմ
կարթալու շիս
կարթալու շի
կարթալու շիք
կարթալու շիք
կարթալու շիս

Այայլ ազատնի

ասուլու շիմ իղի
ասուլու շիս իղի
ասուլու շի իղի
ասուլու շիք իղի
ասուլու շիք իղի
ասուլու շիս իղի

կարթալու շիմ իղի
կարթալու շիս իղի
կարթալու շի իղի
կարթալու շիք իղի
կարթալու շիք իղի
կարթալու շիս իղի

Վաղակատար

ասէլ շիմ
ասէլ շիս
ասէլ շի
ասէլ շիք
ասէլ շիք
ասէլ շիս

կարթացէլ շիմ
կարթացէլ շիս
կարթացէլ շի
կարթացէլ շիք
կարթացէլ շիք
կարթացէլ շիս

Անցյալ վարակատար

ասէլ չիմ իղի
ասէլ չիս իղի
ասէլ չի իղի
ասէլ չիս իղի
ասէլ չիս իղի
ասէլ չիս իղի

կարծացել չիմ իղի
կարծացել չիս իղի
կարծացել չի իղի
կարծացել չէնք իղի
կարծացել չէնք իղի
կարծացել չէնք իղի

Հարակատար

ասած չէմ
ասած չէս
ասած չի
ասած չէնք
ասած չէք
ասած չէն

կարծացած չէմ
կարծացած չէս
կարծացած չի
կարծացած չէնք
կարծացած չէք
կարծացած չէն

Անցյալ հարակատար

ասած չիմ իղի
ասած չիս իղի
ասած չի իղի
ասած չիս իղի
ասած չիք իղի
ասած չիս իղի

կարծացած չիմ իղի
կարծացած չիս իղի
կարծացած չի իղի
կարծացած չիս իղի
կարծացած չիք իղի
կարծացած չիս իղի

Անցյալ կատարյալ

ասէցի վօշ//չասի
ասէցիր վօշ//չասիր
ասէց վօշ//չասէց
ասէցիս վօշ//չասիս
ասէցիս վօշ//չասիս
ասէցիս վօշ//չասիս

կարծացի վօշ//չկարծացի
կարծացիր վօշ//չկարծացիր
կարծաց վօշ//չկարծաց
կարծացիս վօշ//չկարծացիս
կարծացիս վօշ//չկարծացիս
կարծացիս վօշ//չկարծացիս

Ըղծակաւ Եղանակ

Ապառնի

ասիմ վօշ
ասիս վօշ
ասի վօշ

կարծիմ վօշ
կարծիս վօշ
կարծիս վօշ

ասինք վօշ
ասիք վօշ
ասին վօշ

կարծանք վօշ
կարծաք վօշ
կարծան վօշ

Անցյալ ապառնի

չասիմ իղի
չասիս իղի
չասէր իղի
չասինք իղի
չասիք իղի
չասին իղի

չըկարծամ իղի
չըկարծաս իղի
չըկարծար իղի
չըկարծինք իղի
չըկարծիք իղի
չըկարծին իղի

Պայմանական Եղանակ

Ապառնի

կասիմ վօշ//ասիլ չիմ
կասիս վօշ//ասիլ չիս
կասի վօշ//ասիլ չի
կասինք վօշ//ասիլ չինք
կասիք վօշ//ասիլ չիք
կասին վօշ//ասիլ չին

կըկարծամ վօշ //կարծալ չիմ
կըկարծաս վօշ//կարծալ չիս
կըկարծա վօշ//կարծալ չի
կըկարծանք վօշ//կարծալ չինք
կըկարծաք վօշ//կարծալ չիք
կըկարծան վօշ//կարծալ չին

Անցյալ ապառնի

ասիլ չիմ իղի
ասիլ չիս իղի
ասիլ չի իղի
ասիլ չինք իղի
ասիլ չիք իղի
ասիլ չին իղի

կարծալ չիմ իղի
կարծալ չիս իղի
կարծալ չի իղի
կարծալ չինք իղի
կարծալ չիք իղի
կարծալ չին իղի

Հարկադրական Եղանակ

Ապառնի

չըպէտք ասէմ
չըպէտք ասէս
չըպէտք ասի
չըպէտք ասէնք
չըպէտք ասիք
չըպէտք ասին

չըպէտք աս կարծամ
չըպէտք աս կարծաս
չըպէտք աս կարծա
չըպէտք աս կարծանք
չըպէտք աս կարծաք
չըպէտք աս կարծան

Անցյալ սպառնի

չզզեաք ք ստէիի	չզզեաք ք կարթայի
չզզեաք ք ստէիիը	չզզեաք ք կարթայիը
չզզեաք ք ստեր	չզզեաք ք կարթար
չզզեաք ք ստէիինը	չզզեաք ք կարթայիինը
չզզեաք ք ստէիիք	չզզեաք ք կարթայիք
չզզեաք ք ստէիին	չզզեաք ք կարթային

Արգելական հրամայական

ասիլ մը	կարթալ մը
ասիք վօշ//չասեք	կարթար վօշ//չարթարթ

Հարադրական բայեր

283. Հարադրական բայերը ըստ կազմութեան կարելի է խմբավորել երկու մասի.

ա/Որակ բառից ու բայից կազմված հարադրութիւններ, որոնց աստ- չին բաղադրիչը կարող է լինել գոյական, մակբայ, նախդասաբոլոշու, որակ փոխառյալ բառ, իսկ երկրորդ բաղադրիչը՝ որակ բայ և հասկացնալ կազմավոր կամ անկանոն բայ /տալառալ, գալալ էլ, տոնելառնիլ//ընիլ, կեննալալէնալ, կաննուլալալիլ, ածելաածիլ, անկաննուլալնուլիլ, զսելա քիցիլ և այլն/: Օրինակ՝ Թօփ տալ "թօփատարել", մաթ մընալ "զարմանալ", հաղու տինիլ "մանսպահել", յետ ածիլ "փսիել", իւրրիկ տալ "հալածել, փախցնել, վտնղել", նի նիլ//անիլ "բարձրանալ", քոր տալ "տարացի տալ", միւր կալիլ "վերցնել", գար կ'էլ "գարել", գիրից ա- նիլ "զրուցել", հիլ անիլ "կորել", ծէն ածիլ "գոռալ", ուղ անիլ "հետացնել", չօք տալ "ցտակել", շաշմիշիլ "անճրկել", քամաշ անիլ "դիտել", հէքէթ անիլ "զրուցել կամ զտոսնցել" և այլն:

բ/ Երկու բայերից կազմված հարադրութիւններ, ինչպես՝ կաննիլ նէլ "նշնել զնալ", քըշիլ տանիլ "քշել տանել", յէլնիլ նէլ "նշնել զնալ", կ'էլ հասնիլ "գալ հասնիլ" և այլն:

Ոտաջին խմբի հարադրութիւններից, ըսականաբար, խոնարհվում է միայն երկրորդ բաղադրիչը՝ բայը. իսկ երկրորդ խմբի հարադրութիւն- ների երկու բաղադրիչը լինելով բայ, հակասարազն խոնարհվում են և ունենում նույն վերջավորութիւնները: Երկու դեպքերում էլ բաղա- դրյալ ժամանակների օժանդակ բայը լինում է միջադաս զիրքում: Մասնա- նախան և հարկադրական եղանակներով խոնարհվելիս, կը նդանակիչը կցվում է երկու բայ ունեցող հարադրութեան առաջին բային, և գէտք ք

կցեակիչը դրվում է հարադրներից առաջ, երբեմն էլ այլ խոսքի մա- տի ու բայի միջև:

Փխտական խոնարհման դեպքում չ մասնիկը կցվում է օժանդակ բային. իսկ դարզ ժամանակներում՝ բայերին:

Փոխադրյալ իղի մասնիկով բաղադրված ձևերում իղին մտում է հա- րադրութեան վերջում:

Նի առաջադաս մասնիկով կազմված հարադրութիւնները նույնպես ինքնարկվում են առաջին խմբի հարադրութիւնների խոնարհման օրինա- կապութեան ներքին :

Հարադրական բայերի խոնարհման ընդհանուր պատկերը

	Գերբայներ	
Ինքնորոշ	հէքէթ անիլ	"զրուցել, քոտմել, զտոսնցել"
Ինկատար	հէքէթ անոււմ	
Բարոնի	հէքէթ անօլու	
Վարակատար	հէքէթ արէլ	
Հարակատար	հէքէթ արած	
Ինքնակոչական	հէքէթ անօղ	
Ֆիտման	Պքէթ անի	
	Մասնական եղանակ	
	հէքէթ ըմ անոււմ	
	հէքէթ ըս անոււմ	
	հէքէթ ք անոււմ	
	հէքէթ ընք անոււմ	
	հէքէթ ըք անոււմ	
	հէքէթ ըն անոււմ	
	Անցյալ անկատար	
	հէքէթ ի անոււմ	//հէքէթ ըմ անոււմ իղի
	հէքէթ իր անոււմ	//հէքէթ ըս անոււմ իղի
	հէքէթ էր անոււմ	//հէքէթ ք անոււմ իղի
	հէքէթ ինք անոււմ	//հէքէթ ընք անոււմ իղի
	հէքէթ իք անոււմ	//հէքէթ ըք անոււմ իղի
	հէքէթ ին անոււմ	//հէքէթ ըն անոււմ իղի

Ազգանի

Գէրէթ ըմ ածունւ
 Գէրէթ ըս ածունւ
 Գէրէթ ա ածունւ
 Գէրէթ ընք ածունւ
 Գէրէթ ըք ածունւ
 Գէրէթ ըն ածունւ

Անյյաւ ազգանի

Գէրէթ ըմ ածունւ իղի//Գէրէթ ի ածունւ
 Գէրէթ ըս ածունւ իղի//Գէրէթ իք ածունւ
 Գէրէթ ա ածունւ իղի//Գէրէթ ինք ածունւ
 Գէրէթ ըք ածունւ իղի//Գէրէթ իք ածունւ
 Գէրէթ ըն ածունւ իղի//Գէրէթ ին ածունւ

Վաղակատար

Գէրէթ էմ արէլ
 Գէրէթ էս արէլ
 Գէրէթ ա արէլ
 Գէրէթ էնք արէլ
 Գէրէթ էք արէլ
 Գէրէթ էն արէլ

Անյյաւ վաղակատար

Գէրէթ ըմ արէլ իղի//Գէրէթ ի արէլ
 Գէրէթ ըս արէլ իղի//Գէրէթ իք արէլ
 Գէրէթ ա արէլ իղի//Գէրէթ էք արէլ
 Գէրէթ ընք արէլ իղի//Գէրէթ ինք արէլ
 Գէրէթ ըք արէլ իղի//Գէրէթ իք արէլ
 Գէրէթ ըն արէլ իղի//Գէրէթ ին արէլ իղի

Հարակատար

Գէրէթ ըմ արած
 Գէրէթ ըս արած
 Գէրէթ ա արած
 Գէրէթ ընք արած
 Գէրէթ ըք արած
 Գէրէթ ըն արած

Անյյաւ հարակատար

Գէրէթ ըմ արած իղի//Գէրէթ ի արած
 Գէրէթ ըս արած//Գէրէթ իք արած
 Գէրէթ ա արած իղի//Գէրէթ էք արած
 Գէրէթ ընք արած իղի//Գէրէթ ինք արած
 Գէրէթ ըք արած իղի//Գէրէթ իք արած
 Գէրէթ ըն արած իղի//Գէրէթ ին արած

Անյյաւ կատարյալ

Գէրէթ արէցիթ//ըրի
 Գէրէթ արէցիթր//ըրիք
 Գէրէթ արէց/ըրալ
 Գէրէթ արէցինք//ըրինք
 Գէրէթ արէցիթր//ըրիք
 Գէրէթ արէցինք//ըրինք

Ըղծակոն եղանակ

Ազգանի

Գէրէթ անիմ
 Գէրէթ անիս
 Գէրէթ անէ
 Գէրէթ անինք
 Գէրէթ անիք
 Գէրէթ անին

Անյյաւ ազգանի

Գէրէթ անիմ իղի Գէրէթ անինք իղի
 Գէրէթ անիս իղի Գէրէթ անիք իղի
 Գէրէթ անէ իղի Գէրէթ անին իղի

Գայճանակոն եղանակ

Ազգանի

Գէրէթ կանիմ Գէրէթ կանինք
 Գէրէթ կանիս Գէրէթ կանիք
 Գէրէթ կանէ Գէրէթ կանինք

Անյայլ ապահել

հէքէթ կանիմ իղի	հէքէթ կանիւք իղի
հէքէթ կանիս իղի	հէքէթ կանիք իղի
հէքէթ կանէ իղի	հէքէթ կանին իղի

Հարկադրական օրոնակ

Ապահել	
պէտք ա հէքէթ անիմ	պէտք ա հէքէթ անիւք
պէտք ա հէքէթ անիս	պէտք ա հէքէթ անիք
պէտք ա հէքէթ անի	պէտք ա հէքէթ անին

Անյայլ ապահել

պէտք ա հէքէթ անիմ իղի	պէտք ա հէքէթ անիւք իղի
պէտք ա հէքէթ անիս իղի	պէտք ա հէքէթ անիք իղի
պէտք ա հէքէթ անէ իղի	պէտք ա հէքէթ անին իղի

Հրամայական օրոնակ

հէքէթ օրէ//արա	հէքէթ օրէք //արէք
----------------	-------------------

Անկանոն բայեր

284. Անիլ//իրիւսաննել

Անկատար՝ անուս, ապահել՝ անուս, վարկատար՝ արէլ//ըրէլ, հարկատար՝ արած//ըրած, ենթակայական՝ անօղ//ընօղ, ժխական՝ անէ//ընէ:
 կատարյալ՝ արի//ըրի/արէցի, արիթ//ըրիթ/արէցիր, ըրալ//արալ/արաց, ըրինք՝ ըրիք, ըրին, արէցինք, արէցիր, արէցին:
 Հղծական՝ անէմ//ընէմ, անէս//ընէս, անէ//ընէ, անընք//ընէք, անէք//ընէք, անէն//ընէն:

Հրամայական՝ արմ//ըրմ, արեք//ըրէք:
 Արգելական հրամայական՝ անիլ մը//մընէր, անէք վօզ//մընէք//ընէք //ընէք վօզ:

Ժխական իոնարուս՝ իրիւ շիմ-շիս-շիս-շիւ-շիւ-շիւ-շիւ-շիւ/վաղ./:
 Անկանոնութունները նկատուում են վարկատարի, հարկատարի, անյայլ կատարյալի, հրամայականի, ինչպես նաև ժխականի միջուկում:

285. Անիւլառնուլ

Անկատար՝ անուս, ապահել՝ անուս, վարկատար՝ արէլ, հարկատար՝ արած, ենթակայական՝ անօղ, ժխական՝ անի:
 Անյայլ կատարյալ՝ արա, արար, արալ, արանք, արաց, արան:
 Հղծական՝ անէմ, անէս, անէ, անէնք, անէք, անէն:
 Հրամայական՝ ար, արէք:

Արգելական հր. անիլ մը, անէք վօզ:
 Անկանոնութունները զրուորվում են վարկատարի, հարկատարի, անյայլ կատարյալի և հրամայականի թեզակի թ./ մանրում:

286. Անիլ/յէլնիլ/ալինիլ

Անկատար՝ ընքմ, ապահել՝ ընիւս, վարկատար՝ յէլէլ, հարկատար՝ յէլած, ենթակայական՝ յէլօղ, ժխական՝ իլնի//ընի:
 Անյ. կատարյալ՝ յէլա, յէլար, յէլալ, յէլանք, յէլաց, յէլան:
 Հղծական՝ իլնիմ, իլնիս, իլնի, իլնինք, իլնիք, իլնին:
 Հրամայական՝ յէլ, յէլէք:

Արգելական հր.՝ ընիլ, մը, իլնիք վօզ:
 Այս բայի շատ մանր շփոթվում են նաև նէլ-յէլնիլ բայի հետ, կամ փոխարինվում են ընիլ տարբերակով:

287. Կլէլ և գալ

Անկատար՝ կլէլիս, ապահել՝ կլէլու, վարկատար՝ յէլէլ, հարկատար՝ յէլած, ենթակայական՝ յէլօղ, ժխական՝ կլէլ//ըբա:
 Անյայլ կատարյալ՝ յէլա, յէլար, յէլալ, յէլանք, յէլաց, յէլան:
 Հղծական՝ կլէլմ, կլէլս, կլէլ, կլէլնք, կլէլք, կլէլն:
 Գոյմանական՝ կըբա՞մ կըբա՞ս, կըբա, կըբանք, կըբաք, կըբան:

Հրամայական՝ յէլ, յէլէք:
 Արգելական հր.՝ կլէլ վօզ, իբսա վօզ, կլէք վօզ //իբք վօզ:
 Անկանոնութունները զրուորվում են վարկատարի, հարկատարի, ենթակայականի, ժխականի, անյայլ կատարյալի, գոյմանականի, հարկատարի և հրամայականի մանրում:

288. Արալ և կարեմ/կարողանալ

Անկատար՝ կարում, ապահել՝ կարուս, վարկատար՝ կարացէլ, հարկատար՝ կարացած, ենթակայական՝ կարացօղ, ժխական՝ կարանա:
 Անյայլ կատարյալ՝ կարացա, կարացար, կարացալ, կարացանք, կարացար, կարացան:
 Հղծական՝ կարմ //կարում, կարաս// կարանս, կարա //կարան, կարանք// կարանք, կարաք //կարանք, կարան// կարանն:

Հրամայական կարայիր // Կարայիր, կարայք // Կըրայիր:

Արգելական հր.՝ կարայիր վճռ, կարայք վճռ:

289. Անկախական

Անկատար՝ կենում, ապտոնի՝ կենալու, վաղակատար՝ կէցել/կացել, հարակատար՝ կէցած/կացած, ենթակայական՝ կէցող/կացող, ժխտական՝ կէնա:

Անյայլ կատարյալ՝ կէցա//կացա, կէցար/կացար, կէցավ/կացավ, կէցանք// կացանք, կէցարք//կացարք, կէցան/կացան:

Ըղծական՝ կէնամ, կէնամ, կէնա, կէնանք, կէնար, կէնան:

Հրամայական կայ // կայիր/կէցիր, կայէք//կէցէք: Տեղը կայցը:

Արգելական հր.՝ կէնա մճ, կէնար վճռ//կացէք վճռ:

Անկանոնութիւնները զրահարվում են սահմանական եղանակի հարակատարի, վաղակատարի, անյայլ կատարյալի, հրամայականի ձևերում: Որոշ ձևեր հնդեան են զաւել սարբերակներով:

290. Կորչիլ-կորչելի

Անկատար՝ կորչում, ապտոնի՝ կորչիլու, վաղակատար՝ կորէլ, հարակատար՝ կորած, ենթակայական՝ կորչող // կորող, ժխտական՝ կորչի/ի:

Անյայլ կատարյալ՝ կորա, կորար, կորավ, կորանք, կորարք, կորան:

Ըղծական՝ կորչէմ, կորչես, կորչի, կորչենք, կորչէք, կորչեն:

Հրամայական՝ կորի՛ք, կորէ՛ք:

Արգելական հր.՝ կորչի՛ մճ, կորչի՛ք վճռ:

Անկանոնութիւնները զրահարվում են վաղ., հար., կառ., հրամ., ձի ձևերում:

291. Ստոչիլ-ստոչիլ:

Անկատար՝ ստոչում, ապտոնի՝ ստոչուլու, վաղակատար՝ ստոչլ, հարակատար՝ ստոած, ենթակայական՝ ստոչող // ստոչող, ժխտական՝ ստոչի/ի:

Անյայլ կատարյալ՝ ստոա // ստոչեց, ստար // ստոչար, ստարավ/ստոչեցավ, ստարնք//ստո.ստարք//ստոչեցք, ստանա.ստոչեցան:

Ըղծական՝ ստոչ/ւմ, ստոչ/ւն, ստոչ/ւնք, ստոչ/ւնք, ստոչ/ւնք, ստոչ/ւնք:

Հրամայական՝ ստոչի՛, ստոչի՛ք:

Արգելական հր.՝ ստոչի՛ մճ, ստոչի՛ք վճռ:

Անկանոնութիւնները նկատում են վաղակատարի, հարակատարի, հրամայականի ձևերում:

292. Պիրիլ-բիրիլ:

Անկատար՝ պիրում, ապտոնի՝ պիրուլու, վաղակատար՝ պիրէլ, հարակատար՝ պիրած, ենթակայական՝ պիրող, ըղծական՝ պիրի:

Անյայլ կատարյալ՝ պէրա, պէրար, պիրավ, պիրանք, պիրարք, պիրան:

Ըղծական՝ պիրէմ, պիրէս, պիրի, պիրենք, պիրէք, պիրեն:

Հրամայական՝ պիր/ր, պիրէք:

Արգելական հր.՝ պիրի մճ - պիրէք վճռ:

Անկանոն է հրամայականի եզակին, որ զրաբարից է մնացել և անյ. կատարյալի ձևերը:

293. Տալ և տալ:

Անկատար՝ տալու, ապտոնի՝ տալու, վաղակատար՝ տալվէլ, հարակատար՝ տալած, ենթակայական՝ տալվող, ժխտական՝ տա:

Անյայլ կատարյալ՝ տալիք, տալիր, տալվէց, տալվից, տալվից, տալվից, հրամայական՝ տալ/ր, տալվէք//տալվէցէք:

Արգելական հր. տալ մճ, տար վճռ//լըստար:

Անկանոն են այս բայի վաղակատար, հարակատար, անյայլ կատարյալ, հրամայական ձևերը, ինչպես նաև ենթակայական ղերբայը:

294. Տանիլ-տանիլ

Անկատար՝ տանում, ապտոնի՝ տանուլու, վաղակատար՝ տարէլ, հարակատար՝ տարած, ենթակայական՝ տանող, ժխտական՝ տանի:

Անյայլ կատարյալ՝ տարի/տարա, տարար/տարար, տարավ, տարինք//տարանք, տարարք//տարարք, տարինք//տարանք:

Ըղծական՝ տանէմ, տանես, տանի, տանենք, տանէք, տանեն:

Հրամայական՝ տարի՛, տարէ՛ք:

Արգելական հր.՝ տանի՛ մճ, տանի՛ք վճռ:

Անկանոն են վաղակատարի, հարակատարի, կատարյալի և հրամայական ձևերը:

295. Տէ/ս/նիլ-տանանիլ

Անկատար՝ տէ/ս/նըմ, ապտոնի՝ տէ/ս/նուլու, տէսնէլի, վաղակատար՝ տէսէլ, հարակատար՝ տէսած, ենթակայական՝ տէ/ս/նող, ժխտական՝ տե/ս/նա:

Անյայլ կատարյալ՝ տէսա, տէսար, տէսավ, տէսանք, տէսարք, տէսան:

Ըղծական՝ տէ/ս/նամ, տէ/ս/նաս, տէ/ս/նա, տէ/ս/նանք, տէ/ս/նարք, տէ/ս/նանք:

Հրամայական՝ տէս, տէսէք // տաւ՝ տէսիր/:

Արգելական հր.՝ տէսնի՛ մճ, տէսէք վճռ//լըստէսնէք:

Անկանոնութիւնները նկատում են վաղակատարի, հարակատարի, անյայլ կատարյալի և հրամայականի ձևերում:

296. Տիրիլ-գրիլ

Անկատար՝ տիրում, ապտոնի՝ տիրուլու, վաղակատար՝ տիրէլ, հարակատար՝ տիրած, ենթակայական՝ տնող, ժխտական՝ տնի:

Անյայլ կատարյալ՝ տրիք, տրիր, տրրավ, տրրինք, տրրարք, տրրինք:

Ըղծական՝ տնիւմ, տնիւս, տնի, տնենք, տնիւք, տնենք:

Հրամայական՝ տիր, տըրէք:

Արգելական հր.՝ տիրն մը, տընէք վօլ//լըքընէք:

Անկանոնութիւնները դրսևորվում են վաղակատարի, հարակատարի, անյայլ կատարյալի և հրամայականի ձևերում:

297. Նէ // թընալ և զնալ

Անկատար՝ նէլիս, ապտոնի՝ նէլու, վաղակատար՝ նէլել // թընայել, հարակատար՝ նէլած // թընացած, ենթակայական՝ նէլող // թընացող, ժխական՝ նէ // թընա:

Անյայլ կատարյալ՝ թընայի//նէլի, թընայիր // նէլիր, թընայ // նէլ, թընայինք // նէլինք, թընայիք // նէլիք, թընայինք // նէլիք, թընայինք // նէլիք:

Հղծակական՝ թընամ // նէմ, թընա // նէս, թընա // նէ, թընանք // նէնք, թընաք // նէք, թընան // նէն:

Հրամայական՝ նէ // թընա, նէլք // թընալք:

Արգելական հր.՝ թընալ մը, թընաք վօլ // նէք վօլ:

298. Լէլ և լալ

Անկատար՝ Լէլիս, ապտոնի՝ Լէլու, վաղակատար՝ Լէլել, հարակատար՝ Լէլած, ենթակայական՝ Լէլող, ժխական՝ Լէլել // ա:

Անյայլ կատարյալ՝ Լէլայի, Լէլայիր, Լէլայ // Լէլ, Լէլայինք, Լէլայիք, Լէլայինք, Լէլայիք:

Հղծակական՝ Լէլամ, Լէլես, Լէլե, Լէլենք, Լէլեք, Լէլեն:

Հրամայական՝ Լէլի, Լէլէք:

Արգելական՝ Լէլի մը, լըլէլէք // Լէլէք վօլ:

Պակասավոր բայեր

299. Եմ-էմ//ըմ //իմ էական բայը հանդես է գալիս միայն ներկա և անյայլ անկատար ժամանակներով: Ըստ որում ներկայի ձևերը /թա-յստութեամբ եզակի նրորող ղնմքի/ ունեն ենթա արբերակ, դա արդյունք է բարբառի նախկինում ունեցած ծանյավորների ներդաշնակութեան օրենքի /անս փոր. 181, 265/:

ներկա

եմ > էմ // ըմ //իմ	ենք > էնք // ընք // ինք
ես > էս // ըս //իս	եք > էք // ըք // իք
է > ա	են > էն // ըն // ին

Անյայլ անկատար

էի > ի	էանք > ինք
էիր > իր	էարք > իրք
էր > էր	էին > ին

Անկատարի իմաստը դրսևորվում է նաև փոխադաս իղի մասնիկի միջոցով, որը դրվում է օժանդակ բայի ներկայի կամ ուղղակի անյայլի ձև-վերի վրա, Օրինակ՝

Անյայլ անկատար

էմ իղի // ըմ իղի //իմ իղի //ի իղի
էս իղի // ըս իղի //իս իղի //իք իղի
ա իղի - - - - - էք իղի
էնք իղի // ընք իղի //ինք իղի //ինք իղի
էք իղի // ըք իղի //իք իղի //իք իղի
էն իղի // ըն իղի //ին իղի //ին իղի

300. Նախկամ ցուցակովը բայից կան ներկայի և անյայլ անկատարի ձևերը: Օրինակ՝

ներկա՝ կամ, կաս, կա, կանք, կաք, կան:

Անյայլ անկատար՝ կի, կիր, կէր, կինք, կիրք, կին:

Կամ՝ կամ իղի, կաս իղի, կար իղի, կինք իղի, կիրք իղի, կին իղի: Ժխական ներկա՝ կամ վօլ, կաս վօլ, կա վօլ, կանք վօլ, կաք վօլ, կան վօլ:

Անյ. անկատար՝ կային վօլ // լըկի, կայիր վօլ // լըկիր, կար վօլ լըկար, կայինք վօլ, կայիրք վօլ, կային վօլ:

Նրկորդական քաղաղայլ ժամանակներ

302. Նրկորդական քաղաղայլ ժամանակները կազմվում են անկատար դերբայի իս մասնիկով կազմած ապտոնի դերբայի ու մասնիկով կազմված արորնքակներով և հարակատար դերբայով, ընել "լինել" բայի հարադրութեամբ: Օրինակ՝

նէլիս ըմ ընուսմ	/գնալիս եմ լինում/
նէլըս ըմ ընուսմ իղի	/գնալիս էի լինում/
նէլուս վէմ ընուսմ	/գնալուս եմ լինում/
նէլուս վի ընուսու	/գնալուս էի լինում/
նէլցած ըմ իլած /յէլած/	/գնացած եմ ողի/
նէլցած ըմ ընուսմ	/գնացած եմ լինում/
նէլցած կընըմ	/գնացած կ'ինեմ/
պէտք ա նէլցած ընէմ	/պիտի գնացած լինեմ/
պէտք ա նէլցած ինիմ իղի	/պիտի գնացած լինեի/

Մ Ս Կ Ք Ս Յ

302. Տոկոսային հարաբերությանը փոխառություններից մեծ բաժին է ընկնում մակրայաներին /և ընդհանրապես չլքվող խոսքի մասերին/։ Նույնիսկ այդ փոխառյալ ձևերի համարանութայնը բարբառում ստեղծվել են մակրայաներու անանյներ կամ մակրայական ձևեր։ Օրինակ՝ փոխառյալ բիրդան / ճւճճո / "մեկից, անկարծակի" ձևի համարանութայնը հանրեն զեւ արմատից ստեղծվել է պէտքան "այդ միջոցին, այդ պահին, հենց որ" ձևը։

Օրբմմն էլ փոխառյալ բառը "հայացվում" է, որի պատճառով այլևս չեն զհասկացվում նրա ունեցած հոլովական վերջավորությունն ու անանյը։ Այդպիսի "մաշված" բառերից է, օրինակ, էրբէն /տեսնեմ /, որ նշանակում է "վաղ առավոտան"։ Մինչդեռ զիտի լինեթ էրբէնդէն, այսինքն Թուրքերենի քայտական դէ / ձեհ / վերջավորությունը այլևս չի զհասկացվում։ Նույն բառը նախադասության մեջ՝ էրբէն քուճար նէցի "Առավոտ վաղ աղբյուր զնայի"։ Նույն ձևով քայտականից է առաջացել նաև էվէլին "հնում, նախկինում" բառը, Օրինակ՝ էվէլին սենց էր "Հնում այսպես էր"։ Գեթ է լինեթ էվէլինդէ / զեւլունէ /։

Իհարկն, այստեղ մեծ չքոր են խաղում բարբառում անկա սեփական բառերն ու ոճերը, որոնց համարանութայնը էլ ընկալվում են վերոհիշյալ բառերն ու բազմաթիվ այլ բառեր, օրինակ՝ էրբէն-ը հաստատվել է բարբառում ասրէն "ասրին մեկ", ցիրէկէն ասսսէն "ասը անգամ", հիզզէրէն "հազար անգամ", -էն անանյ ունեցող և այլ մակրայաների համարանութայնը։ Իսկ էվէլինը՝ ին վերջավորությունն ունեցող լինին "ցերեկը", քըշէրին և նման այլ բառերի նմանություններ։

Փոխառյալ շատ բառեր բարբառի մակրայաներու անանյների միջոցով վեր են անվում մակրայաների, այսպես օրինակ, մեծ Թվով մակրայաներ են կազմվել ի անանյի միջոցով։ Հավաքաբար Թուրքերենում նշանակում է "նրանց, օդ", սակայն ստանալով ի անանյը, վեր են անվել մակրայի և իմաստավորվել։ Նոր ձևով նշանակում է "բզուր", "անտառի"։

Նույն ձևով էլ հազար / հազար / "պարսա" բառից կազմվել է հազարի մակրայը։ Հազարի յես կուտմէ։ Հսոր-ըսորի, Թար-Թարի, մինչև մինչև էլ և այլն։

303. Բուրդուրի բարբառում զործածվող մակրայաներն են՝
 Աղար - - առաջ
 Առալ // առէլ - - առաջ, նախ
 Լիսին - - ցերեկը

Խուռու	-	խառուն
Խար-ծար	-	մանկան անվարմ թայլելու ևղանալ
Ծոնայ	-	անմիջապես, շտապ, իսկույն
Կամանց	-	կամայ
Կեսկատար	-	կեսակատար
Կեսոր//կյէլոր	-	գալիք օրը
Սըլխան	-	սկզբին
Հա	-	անընդհատ
Հեուվանց	-	հեուվից
Հիզզէրէն	-	հազար անգամ
Հէրէդ//հըրէդ	-	հեա այդ
Հէրէն//հըրէն	-	հեա այն
Հէրէս// հըրէս	-	հեա այս
Հէրիք	-	բավական
Հէրու	-	անյայլ ասրի
Մէնակ	-	1. մայրան, 2. միայնակ
Մինէլրի	-	մի անգամից
Մին նէս//մինհեո	-	մեկ անգամ
Մին դըսիկ	-	մի քիչ
Մին ծօնդ/սօթ	-	մի քիչ, մի կտոր
Մին փիրիկ	-	մի քիչ, մի փոքր
Մին կիտէկ	-	շատ, թավանաշափ
Ջօր ու քըշէր	-	զօր ու զիշեր
Եղար//իդար	-	այդքան, այդչափ
Էլ	-	այլևս
Էլը	-	կրկին
Էլըր//էլըր	-	մյուս օրը
Էնպար//ինպար	-	այնքան, այնչափ
Էնի//նիդ//ինիդ	-	այնտեղ
Էնչախ//ենչաղ	-	այն ժամանակ
Էսօր//ըսօր	-	այսօր
Էքի	-	հարց, մյուս
Ոտպօտ շիտ	-	վաղ առավոտան
Քիթիվ//մին Քիթիվ	-	Քեթակի
Իվէլ	-	հնծկալումով
Իվէլ//իվէլի	-	ալվել, ալվիլի
Իրմիզնիվան	-	երեկոյան

Իրևան-իրէսի	- ղեմ առ ղեմ
Բիւլէրի	- մեկից, միանգամից, հանկարծակի
Մին տէր	- միասին
Միամիտակ	- միայնակ
Մըթըն//մըթնօվ	- մթին
Մոկըւօր	- մյուս օրը
Յէրիշթ	- սոսք
Յէտի	- հաջորդ, մյուս
Յէտը//յօտօվ/	- հետո
Յօրուց	- էգուց
Ներքը ղօլը	- ներքեւ
Նէսկըմանց/նէսմանց	- ներսից
Նօրէն	- նորից
Շատուանց	- վաղուց
Շիտ	- շուտ
Շիտ-շիտ//շիշիտ	- արագ-արագ
Պատոի-պատոի	- զատեպատ, խորիափելով
Պէտան	- անմիջակես
Վիրի ղօլ/ուև/	- վերակից
Տակալը	- տակից
Տարէն	- տարին
Տասուէն	- տասը անգամ, տասնապատիկ
Տարվէտարի	- տարեցատրի
Տէղիթեղը	- տեղիտեղը
Տըսմանց//տըսվմանց	- դրսից
Ռիտի-ուրտի	- ուրտի-ուրտի
Քըշէրան//քըշէրանց	- զիշերը, զիշերովանից
Օրըցօր//օրվէօր	- օրեցօր

Օրիպոյալ

Անշաղ	մակըսյներ
Անսըզդան	- հազիվ
Աշկէրա	- հանկարծակի
Աջաքա	- բացարձակ
Ափաշկէրա	- արդոք, թերևս
Ափուև-սափուև	- բոլորովին ռաբսայա
Բազը-բազը	- վայրիվերո
	- նրբեմն

Բէլքի	- զուցե, թերևս
Բախա-բախա	- ղեմ առ ղեմ
Բերդան	- հանկարծակի, միանգամից
Բիրդանբիր	- մեկ էլ
Բօշ	- զուր, անտեղի, զատարկ
Գյինա//գյինէ	- նորից, զարծյալ
Գինջ	- հանգիստ
Դուզ	- ուղիղ
Ջաթի//զաթէն	- արդեն
Ջօնօվ	- հազիվ, դժվարութեամբ
Ջօնօնօնա	- հազիվ հազ
էվէլին	- նախկինում
էվէլքի	- անյայտ
էն սօնուէն	- ի վերջո, ամենտուշը
էրթէսին	- հաջորդ, մյուս
էրթէն	- վաղ առավոտան
Բազաղան	- նորից
Բաթարյաի	- իսկույն, հանպարտստից
Բար, Բարի, Բարէն	- միայն թե
Բար իւա	- միայն թե
Լափ	- հենց, բոլորովին
Հալա	- ղեռուս
Հալայի	- անտեղի, իզուր
Հէլքէթ	- թերևս
Հիւ	- ընտել, բոլորովին
Ջօկ	- զատ, տոնձին
Ջօկ-Ջօկ	- զատ-զատ
Մուշէրէթ	- սպա, հետո
Թալաշ	- կամայ
Թալաշ-յալաշ	- կամայ-կամայ
Վանալըն	- ժամանակին
Սարի	- իրու
Սօնը	- վերջը
Սօնուէն	- վերջում

կարեր և կապկան քառեր

304. Բարբառում կապի նշանակութամբ և իբրև կապ զործածվող քառերն են՝

Անէ - "մասին", "վերաբերյալ" և նե՛նէն ո՛ւմն / ո՛ւմէն / տըրականըն սնէ հէքէթ չունի "Աննան իր տարիքի մասին չուր չուր":
Գօշնա - "մինչև": Գօշնա յճի իս ծէն սծօուռ "Մինչև նրբ ես զոռուր":

Գօշուռ - "մինչև": Մաշնակը լըթըրէլ իմ իղի դօշուռ պուրուշըը "Միթնակ կծուսը մինչև գոռուկը լցրել էի":

Ջառ - "քայտ, զատ": Լիէն հո՛ւրշակէն զատ զէն չի հէզ անըմ "Երեւան հավախի քայտ, այլ քան չի սիրում":

Կուշտու / քըշտին - "մոտ": Ճիճիրըս հէզուն քըշտին ք "Քուշտու մոր մոտ է": Կամ՝ նէյի էքուս կուշտու "Չնայի հորս մոտ":

Հէտ - "հետ": էթո՛ւնը մին կապիտ կընտ հէտ ք փսակվէլ "Հարուքուր մի հուշն կնոջ հետ է ամուսնացել":

Հէտ - "հետ", էթո՛ւնը մին կապիտ կընտ հէտ ք փրակվէլ "Հարուքուր մի հուշն կնոջ հետ է ամուսնացել":

Հէտ - "անգամ", էս հէտ յէտ էմ սօուր "այս անգամ ես եմ ստուր":
Մէլ, միլին, միլուս - "մեջ": Քաղիին միլին / մէլ, միլուս / քըլէղակ կա "Արտի մեջ կաշաղակ կա":

Չուսէ - "մինչև, նախքան": Չուսէ նէս քըննէին տուրու թակէցիքը "Մինչև ներս գնալը դուրսը ծծծցիքը":

Չիրու, չուրու - "մինչև որ": Չիրու կըրեստըթը լիցէլըղ նէմ իրին կլէմ "Մինչև ծոնագամըրուրը լցնելը զամ այգին, զամ":

Վերա, վերէն - վրա՛քսօրուն վերէն ղազղան կա "Կտարանի վրա կաթսա կա":
Տակ շակ՝ շնաջողը ծառի սակն ք "Կայինը ծառի սակ է":

Տիգի - "ղեղ": "Հէզիս նէլիս ք արգի իրին" Մայրս զնուս է դծգի այգին":

Բարբառում մեծ թիվ են կազմում նաև փոխայլ կարերն ու կապկան քառերը: Օրինակ՝ էմուս սայուսն ք ուսաս նէյել "Քեռու շնորհիվ է ուսման / կամ դարոց / զնայել":

Ե Ա Ղ Ե Ա Գ

305. Բարբառում զործածվող շողկապերն են՝

Թ - "իսկ, այս": Թա չէս ասի քանի տըրական էս "իսկ չես ասի քանի տարեկան ես":

Ջ - "էլ, ևս": Մէթը էլ էնթը ըլա էլէլ "Մեթը էլ ենթը երեքս եղել":
Ք - "թե": Նէյա իրին, թէ ըշտողըս քաղէմ "Չնայի այգին, որ դեղծ քաղմ":

Քէ վօր - "եթև, որ": Քէ վօր չի կլէլիս իմ յարը՝ Կօվնուս չի սըրաիս յարէն "եթև չի զալիս իմ յարը՝ չի հօվնուս սրտի վերքը":

Լօ - "ու, և": Եծէ ք ուսուս Կօ ծէն սծըմ "Ծծծ է ուսուս և / ու / քըպլուս":

Ու - "ու": Ծառուկի միճիրն ու հարքըս յէկան մէր սուսուս: "Ջարուհի քույրն ու հարաքույրս եկան մեր սուսը":

Փոխայլ շողկապեր

Ամս - "քայց, սակայն": Գոռուրը կօարէյ, ամս յէղը թակվէյ վօլ "պուտուկը կտորվեյ, սակայն յուրը չթակվեյ":

էյէր - "եթե, թե որ": էյէր հո՛ւրշակ ըս ասուր՝ կլէլու վէմ "Եթե հալվե ես ք լու գալու եմ":

Իսէ - "թե որ": Ասուս ըս իսէ՛ աս "Թե որ սասուս ես՝ ասա":
Ինս - "և", միստի": Ելս ինս միճիրըս նէցիքը միքի "Ես և քույրս զնայինք ըրի":

Լամ, հէմ - թե, և": Հէմ լէլուս, հէմ նէլուս "Եվ լալու եմ, և՛ զնալու եմ":

Լամս - "սակայն, քայց": Ծառն սնէ վէր ընկա, համս սըրաթիցի վօլ "Ծառից ընկա, քայց չտարաթիցի":

Յ - "կամ" Յա սէնյ, յա աէնյ "կամ այսպես, կամ այդպես":
Եէ - Նէ ինձ ք լասուս, նէ էփէրին "Ոչ ինձ է լասուս, ոչ մեծ եղըռը":

Թի - "որ, թե": Տէնիսմ քի մախթըն վէրա թէնկիւ ք "Տեսնեմ, որ թախի վրա քնել է":

Օյիսէ - "ուրեմ": Օյիսէ յէս չիմ ասէլ "ուրեմն ես չեմ ասել":

Չ Ա Յ Ն Ա Դ Կ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Բ Ի

306. Հաս իրենց արտահայտած իմաստի ծայրարկութիւնները կարելի է խմբավորել նրանք սեռակի՞
ա/Հնգական վիճակ, վերաբերմունք, զգայմունք զըստորոզ ծայրարկութիւններ, ինչպէս՝

- Այ-ուղղութիւնը սույն առևու, կանչելու, ցավի
- Ան-ափսոսանքի, ցավի, ցավակցութեան
- Անընդ-ստանաբարեկամութեան, արդարացման
- Է-անարբերութեան, հեզմանքի, հիասթափութեան
- Հայ-հայ-հեզմանքի, ծաղրի
- Ի՞նչ -ափսոսանքի, ցավակցութեան, զղջման
- Պահ - հեզմանքի, զարմանքի
- Վայ, վիշ, վճի-զարմանքի, փսոսանքի, ցավի
- Վու, վուշ-ցավի, կսկիծի
- Ու -չափազանցութեան
- էփուզ-ափսոսանքի
- Իննէկ -նրանութեան
- Օն -քիտակցութեան
- Բ/ Բարդկանց ուղղված կոչ, քայականութիւն արտահայտող ծայրարկութիւններ՝
- Այ -ուղղված կանանց /այ կին/
- Աք, արի-ուղղված կանանց, աղջիկներին/այ քեր/
- Անի -ուղղված աղջիկներին /այ աղջիկ/
- Ք -ուղղված իրական սեռի ներկայացուցիչներին
- Տօ -ուղղված տղամարդկանց
- Գ/Նենդանիներ կանչելու կամ վանելու ծայրարկութիւններ՝
- Փիսի-փիսի -կատու կանչելու
- Փիսա-փիսա -կատու վանելու
- Պէլի-պէլի - այն կանչելու
- Քուէլի-քուէլի-շուն կանչելու
- Օշա-Օշա -շուն կանչելու
- Քուէլու-քուէլու
- Օնու-Օնու
- Կիս-Կիս
- Իսկ ու թղուէ կանչելու
- Քիշի-քիշի -հայ ու թղուէ վանելու
- Տօ-Տօ -կանգանքի քշելու կամ կանգնեցնելու
- Չու-չու -էշ քշելու
- Չուէլ-չուէլ-էշ վանելու

Ե Բ Բ Ո Ր Դ Գ Լ Ո Ւ Խ

Բ Ա Բ Ա Գ Ա Ե Ա Բ Ի Ե Ե Բ Բ Ե Բ Ը

307. Ինչպէս սույն են աւելի այ բարբառների ուսումնասիրութիւնները, ամեն մի բարբառ, իբրև ընդհանուր լեզվի մշակութային-ընկերային մեկը, հիմնականում պահպանում է զարբարից սովորված 1000-2000 բառ: Ինչ ինքս, որ այդ քանակութիւնը քանակոր հաղորդակցման համար անհրաժեշտ բառերի մի մասն է միայն, և դա էլ էր քանականայնի կէն լեզում/կամ նրա տարբերակներից մեկը՝ բարբառը/ լուսնները իր քառապարզ համալրող բառաստեղծական ներքին միջոցներն ու ինքնուրույն փոխառութիւնները՝ շրջապատի բարբառներից, լեզուներից: Բարբառի նարստայան սեռակերպ երբեմն որոշիչ և վճռական դերը պահպանում է շրջապատի գաղտնահան-պնտակն լեզվին, որից բարբառն ստիպված է նույնիսկ առանձին բառաստեղծական մասնիկներն ու այլ միջոցներ փոխ առնել, երբեմն՝ պատճենել: Այնուամենայնիվ, յուրաքանչյուր բարբառ, որքան էլ քառապարզում հնից պահպանված բառերի կիզք քանակութիւն ունենա, դրանց մեջ ներկայացնում է նաև այնպիսի բառեր ու ոճեր, որոնք հատուկ են միայն իրեն և իր օրենքներին, որոնք մշուս բարբառներում չեն հանդիպում: Ընկնց դա էլ սովալ բարբառի ունեցած նարստութիւններից ամենամեծն է, որն ի նպատակ ընդհանուր լեզվի սույն արվող ծառայութիւններին մեջ առաջնակարգ տեղ է զբնում: Այդպիսի մեծ թվով բառեր կան նաև Բարբառի բարբառում, որոնք քայակայում ես հայերենի մշուս բարբառներում կամ պատում են միայն զարբառայան միջավայրի բարբառներում:

Բուրդուրի բարբառում զարբարի հետ ընդհանուր բառերի քանակը հասնում է 1600-ի, իսկ զարբարից չափանդված կամ ինքնաստեղծ բառերի ու դարձվածքների թիվը կազմում է 200: Բուրդուրի բարբառային բառերի քանակը նույնպէս 200 է, իսկ փոխառութիւններին թիվը մոտենում է 900-ի բարբառին և կազմում է շուրջ 3500բառ:

Բարբառի քառապարզ կարելի է քանակել հետևյալ հիմնական շերտերի.

1. Հին հայերենի /զարբարի/ հետ ընդհանուր բառեր:
2. Հին հայերենի արմատներից կազմված ինքնաստեղծ ձևեր:
3. Չափանդված արմատներից կազմված ձևեր կամ անհայտ ծագմամբ զուս բարբառային բառեր:
4. Լրիվ փոխառյալ բառեր ու ոճեր:
5. Փոխառյալ արմատներով և հայերեն տեսանքներով կազմված բառեր:

308. Ինչպես նշված, հին հայերենի հետ ընդհանուր բաների քանակը հասնում է շուրջ 1600-ի: Այս շարքի մեջ են մտնում ամենօրյա անհրաժեշտություն ունեցող՝ ամբողջ հայերենի հետ ընդհանուր այնպիսի բառեր, ինչպիսիք են՝ աղչիկապելիկ, սոյաաղու, այգիաբիր, արքեմա և հարկի, արևարյուզ, քայպուկ, քանպլե, արևարալիք, ակնքաշկուկ, աշաղ, ալալաբալ, արիբաթապիր, ամանաման, ամառանամոտ, արխա, արխ, ամուսարի, քարձափուր, քարթապելերով, բուրդպիր, գործարթ, զինիակիկ/թինի, դուռու, նրեսարիտ, նրկինքայերկեր, նրկինք, նրկուչյուկու, եօթնաօթը, էշաշ, էգաշ, թուլթու, թոռն թոռ, իրաչի, լայնալե, լեռնալե, լոյսալիս, խորդափալո, իր-մարմար, ինձորախրեօթ, ծաղիկաճաղիկ, կաթնակաթ, կանգնեականիկ, կանաչեականիկ, կատակատու, կին/իկ/պղնձ, կարեակարել, հինս հին, հորածուղ, հարսնահարս, հայահայ, ժիւնաձին, ժեթաձեթ, մայնա ժեթ, մանուշակաբլու, մազամազ, մարդամարթ, մուքամուք, մուկեմուկ, նեղանէ, նսնալեւորիկ, շարեաշարիկ, ռոնալոմ/լոնն, փոսալափոս, փորձարթի, փունաուն, քամիաքամի, օր/աւրօր և այլն:

Ցանցությունները հայ գաղթաշարի, իննելով քաղաքային արհի գաղութ, հնու է եղել դառնապատկանությունն ու անասնաբու-բույսերի, որի պատճառով էլ նա քառասունչորս դուրս են մտնել համա-պատասխան դասերիցների հետ կապված շատ բաներ, ինչպիսիք են՝ գու-թան, խոֆ, արոր, կամե, խարակ, ցուլ, սայլ, վարեց, լուս և այլն: Ենչինիսկ քայպուչյուս է ոչնչոր բանը, որին փոխարինել է կ'եր -ը գրանի:

309. Բարբառի ներկողը կարևոր շնորհ ընդհանուր հայերենի ար-մասներով, սակայն քառասունչորս ներքին միջոցներով անակցված ու բարդված ինքնաստիճանի հետ ներքին միջոցներով ամանակված ու անկախված են զարթոթի, սակայն ամլալ սերտով այլ բարբառներում մեզ զրեթի շին ներկայանում, կազմեղակված են միայն քառասունչորս-կիս քառասունչորս օրինակ՝
 Թեկիկի "քննե" կամված է թեկն բառից: Ժրվել "սողջանալ" ժր-արտաբից, յերըշքառան յերըշք "սառջ" բառից, արտաբից "վասակ" դասումն բառից, քոտուն "փորրիկ փորը" պոյա արտաբից, սըրփանք "սըր" և սըրփանքսոց բաները սուր արտաբից, կեթիքարի "սասա-լնրիկ" կայրիք և պորել բաներից, կուլուս "կերակրփող" կուլ ար-մասից, կ'ուլապ "միգապուլուս" զոգ և կաթ արտաբից, աշկո-գուտուղ "ակնարթ" ալք և պուրել բաներից, րենշարփուս "վերջին

մյուն" բանքար և քուսանել բաներից, ըրիտուն "արգանդ" նրեյա և սուև արմասներից, սըրաղիղ "վաի" սիրտ և խղ արմասներից և այլն:

310. Բարբառի ներկողը կարևոր բառաշար են կամվում չափանկված բաներից ու արմասներից կազմված կամ անհայտ ծագմամբ գուտ քարա-սոյին բաները: Դրանք փոստություններ լինել շին կարող, որովհետև լվան ոչ պարպերենում և ոչ էլ թուրքերենում: Սակայն դրանց մի մասը կա հայերենի ալալայլ բարբառներում, ուստի պետք է ենթադրել, որ դրանք հավանաբար մեր ասանապատկանությամբ չափանկված, սակայն քա-նակոր փոխակցված բաներ են, ինչպես օրինակ՝ էթի "հայր", պեթի "քալոր", կպիս "հույն", կպպուրիսակ "հուսական պակարություն" և այլն, իուրդուլիկ "պոստաներ", իլզուկ/իլզուկեկ "ծոթակ/մամա.իզու-կոթ/ խուլու "քարուն", րուկ "կուլու", քոր "արքայի" և այլն:

311. Բարբառն ունի նաև հարակի բարբառությունների մի մեծ քանա-կություն, որոնք կամված են նի նախորդով: Այս նախորդը կա նաև ներկող բարբառներում՝ ճարթարուղ, մյուններում: Նրանով կամվում են նազմաթիվ ոմնր ու դարձեղները, ինչպես՝

- նի նիմ կուտուրու "Բարձրանալ կուտուր":
- նի նիմ քեզիրը "2ի հեծնեմ" :
- նի անի "ներս մայնել":
- նի անի "լցնել" և այլն:

312. Բարբառի քառասունչորս չորրորդ և ամենամեծ շնորհ լրիվ փո-սոյալ բաներ են կամվում: Թե փոստայլ բաների մեջ հաղիպուն են պարպերեն, արքերեն, հուսարեն, իտալերեն, ֆրանսերեն, արաբերեն-ներեն և թուրքերեն բաներ, սակայն բոլորն էլ վերջին հաշվով ան-յն են թուրքերենից կամ վերահաստատվել թուրքերենի միջոցով: Թուր-քերենը, իննելով պետական-պաշտոնական լեզու, ընկալանաբար ուժեղ ազ-գայնություն է թողել նաև Թուրքերի քարթուկ: Բարբառում ներքին ամենաստորյական ու ամենազորածափան բաներն իսկ փոխարինվում են թուրքերեն հոմանիշներով: Այդ պատճառով էլ, զործածությունից ստի-մանաբար դուրս են մղվել և մոռանալույն մասնվել շատ հայերեն բաներ: Բարբառը թուրքերենի միջնորդությամբ թաղմաթիվ նվազական բաներ է փոխանել/իտալերեն, հուսարեն, ֆրանսերեն/ սակայն այդ փոստուր-յունների հնչյունական օրենքները ենթարկվում են թուրքերենին և որոսանվում են թուրքերենի հնչյունական օրենքներով, օրինակ՝ մասա "սեղան", զօրա "վառան", վարը "ասկա" վաթօր "շողբարշ" կամ շողեմակ", դամփան "գանգ", մարթի "հրայն", քալալ "նպարալման",

Յօժանկիրա «գտնասկահան», դարձավ «կտնավալ», լիմէնթօ «ցմմենա», ուրբեր «ժափրիչ», քօսթմ «կոստյուս», Բէլդրան «հնոագիր» և այլն:

Ռուն Բուրբերնն բառերի նրկակի արտասանութիւնը ըզպարզութիւն է նրկու գասմտննրով: Նախ՝ Բուրբուրի բարբաղը մինչև 17-րդ դարը գտնվել է զորքականացա աղբըշաներնի ազնոյության սակ, իսկ այնուհետև էլ շուրջ երեք դար Բուրբերննի կամ սամկերննի ազնոյության ուրուտում: Բնականաբար, մինևուհն բառը, երկու անգամ մանցուլ բարբառ, պահանջել է նրկակի՝ զուգահեռ արտասանությամբ, ինչպես՝ հալլա և հէվլա, քարաթաթ և բերբրէթ, զալիդօլի և դէլիդօլի, դազա և դէվէ, Թազա և Թէզա/Թէզէ, զիկա և զիինէ և այլն: Այս զուգահեռներից սառըինները աղբըշաներնից անցած ձևեր են, իսկ նրկորդները՝ արևմտյան կամ զրկան Բուրբերննից կատարած փոխառութիւններն: ԸՅԵ, որովհետև այստեղ /Յուրբերննութ/ Աւերի քմայնացումը ավելի լիակ է, և դրանք, ի սարբերութիւն աղբըշաներնի, զերգանցանքն օրտասանվում են է:

Երկրորդ գասմտը էլ բառերի «հայացումն» է: Դրանք սաթիմանաբար դադարում են փոխառութիւններ զիսկնուց և սկուսմ են արտասանվել հայերենի հնչյունական օրենքներով: Դա, ինչպես սկզբնմիկուհ Հ.Անտոյանն է ստուգում, կատարվում է նրկու լնզնների համասնդ կնցուլայան նրկաբառ. ժամանակաշրջանից հետո. «Եճը առկա է նրկու ժողովուրդների դարավոր կենսկոութիւն և փոխառալ բառերի խոշոր բանակ»: Այս կարգի սարբերութիւնները, զլիսվորապես, ի հայտ են գալիս պրլմական, պրլթա-շիկական բաղաձայնակն համակարգում, օրինակ՝ ջօկաճօկ, դարնառապան և այլն: Սակայն սրտը որակ չեն կազմում, և փոխառութիւնները հիմնականում պահպանում են իրենց ճիշտ որտասանութիւնը, օրինակ՝ աղըմ «բայլ», ազդ «սիրելի», բերդան «հանկարծ», զըրնաղ «եղուկ», բէլէմ «կարգար», դուզ «ուղիղ» և այլն:

313-Վերսիշչյուլ շերտերից քայի, բարբառում առկա են այնպիսի բառեր, որոնք կազմված են կիսով չափ փոխառալ արմատներից, անսնցներից ու հայերեն բառերից: Դրանք կիսով չափ փոխառալ բառեր են և կազմում են բարբառի բառապաշարի հինգերորդ շերտը: Այս շերտում հատկապես մեծ տեղ են զոնում հայերենի բայական մասնիկներով փոխառալ արմատներից կազմված բայերը, օրինակ՝ բէլլիլի - «բահով փորել», բախըն «նվիրել», դիբվիլ «ստոլչանալ» խորթորիլ «փչացնել», դինընէնի «հանգստանալ», Ըժմըզնի «մարքնլ», շօքի «ձնկնլ», սէլմաիլ

«արունլ», շահիլանալ «երիտասարդանալ», փէշմանիլ «զոջալ», փիսանալ «փաստանալ» և այլն:

Այս շերտի մեջ են մտնում նաև այն հարադիր բայական ձևերը, որոնք կազմված են Բուրբերնն արմատներից և հայերեն բայերից, ինչպես՝ Բումաշա սնիլ «զինել», հէզ սնիլ «դուր գալ», փէշմա ինիլ «զոջալ», փասլանմիշ ինիլ «մանգոտել», սէլանալ «ողջունել», խորթար վիլի «փչանալ», աղու Բէրնալ «Թույն դառնալ» /զոռնանալ/, աղուլանմիշ սնիլ «Թունավորել» և այլն:

Բառակազմութիւն

314. Բուրբուրի բարբառն օգտագործում է հայերենի բառակազմական բուրբ միջոցները, որոնցից ամենաբազմակմներն են՝ բառաբարդացումներն ու անանցումները: Բարբառում առկա են բարդութիւնների իսկական և անիսկական տեսակները:

316. Իսկական բարդութիւնները կազմվում են ինչպես՝ հոգակազմ, այնպես էլ նրա հնչյունափոխված սարբերակներով /առքաէօի/: Կան նաև առանց հոգակազմի, ուղղակի արմատների կցմամբ կազմված բարդութիւններ: Օրինակ՝ ըրիտան /երիտալ և սուն/, ծուխուհամ /ծուխ և համ/, հիշաբեր /հիշա և բերբը/, փիթաթա /թո ջի և մաթ/, շնաթող /շուն և դող/, Գորսանթիւլ /հորսն և փոխառալ Թիւլ/, կըլիլըցալ /լուրի և ցալ/, լիցիկէլ /ուրալ և քայ/, գիլեկէլ /թոյն և կալ/, կըլիլըգէլ /զլուրի և քայ/, ժըլըպաթիկ /ժուլ և գաթիկ/ և այլն: Անհոգակազմ բարդութիւններից պետք է նշել ալիքմադիր «զիշերաթիթն» /սիլուր և մաղ/, ժըրալից /ճրազ և լուցանել/, ծիրանչիր /ծիրան և իլ/ և այլն:

318. Անիսկական բարդութիւնները բաժանվում են երեք մասի՝ ա/ նրկանավորներ, ինչպես՝ խուսի-խուսի, մին-մին, սէվ-սէվ, շիտ-շիտ, իրիկի-ծիրիկի, ծալ-ծալ և այլն: բ/ Հարադրական բարդութիւններ, ինչպես ըօր ալ «արայի ալ», լօր ալ «ցառկնլ», աուս կյէլ «դուրս գալ», հէրէթ սնիլ «զոռուցնլ» և այլն: գ/ Այսպես բարդութիւններ, ինչպես՝ էսօր «այսօր», քարկազ «չարձակազ հանգույց», էլլօր «այլօր», էքսօր «այս օր», մյոս օր «այնու օր» և այլն: զ/ Մտղակազմվոր բարդութիւններն, ինչպես՝ հալըմաշ /հալ և մաշ/, փրփրվելի /որք և այլր/, բընըլպարուշչ /քիթ և գոռոջ/, Բըքմուր /Քուր և մուր/ և այլն:

Ածանցներ

317. նախածանցներ: Ընդհանուր հայերենի նախածանցներից բարբառում
փաստորն գործածական է մեկը, դա ժխական ան-նախածանցն է:

Սան նաև ա և չ ժխականներով կազմված մի քանի օրինակներ:

Ան - անաղբ "անսեր", անհրէկէն "անհախկան", անիլու "աներես",
անկէիբ "անասամ", անշառ "անվասա" և այլն:

ծանոթութիւն 1. Ան ժխականը դրվում է նաև սեռոշ դերբայների վը-
րա, ինչպես՝ անընիլ "անըրև", անկիրիլ "չգրված" և այլն:

ծանոթութիւն 2. Սովորաբար ան նախածանցը չի հնչչունակութիւնով,
սակայն մի բառում՝ Ենպէս //էնչէ "անծայն", ծայնավորների

ներդաշնակութեամբ ան ժխականը վեր է անվել էն-ի:

Տ - Ընդհանուր հայերենի ա ժխականը բարբառում պահպանվել է
միայն մի բառում՝ սահալ "զսուրմա", սահալացու "զսուրմացու"

2այնակորների ներդաշնակութեան օրենքով ա-ից հետո լսվող ը ծայ-
նավորը վեր է անվել ա-ի՝ հաջորդ ա-ի ազդեցութեամբ: Այս բառը

զանք նաև կարճատեղի բարբառում՝ /կա նաև Մեղրու, Մյունիիի բար-
բառներում/, սակայն ոչ -ի հետ չի նշված իբրև նախածանցավոր բառ:

Չ - Բարբառում նվազ գործածութիւն ունի նաև ընդհանուր հայերենի
չ ժխականը: Այն մնացել է միայն մի քանի բառերի կազմութեան

մեջ, ինչպես՝ չիպեր "չմեղ", չիւտ "չեսս":

Այս ժխական նախածանցների նվազման պատճառը փոխառյալ սըզ վերջա-
ծանցի գործածութիւնն է, որն աստիճանաբար լայն տարածում է գտել

ու գործածութիւնն էլից դուրս մզնլ հայերեն նախածանցները: Օրինակ՝
անփսիկ "չամուսնացած" բառի փոխարեն գործ է անվում նաև փրսպսըզ-

ու, անկէրիբ "անասամ" ձևի փոխարեն կէրիբսըզ-ը ավելի ու ավելի
համար, մինչև հաջորդ սերնդի թշնամում մնում է վերջին ձևը:

318. վերջածանցներ: Հակասակ նախածանցների նվազութեամբ բարբա-
ռում շատ են վերջածանցները:

Ալ - Կազմում է գոյականներ, կէծակ "կայծակ", վերցակ "աբլոր" և
այլն:

Ական - Կազմում է գոյականներ և անականներ. Սիրական "սիրած",
աղբական "աղբիբ", ասրական "ազգական" և այլն:

Անը - Կազմում է անականներ /ցույց է առնում մի բան ունենցող/ ակ-
անը "ակներով", լիզվանը "լիզվանի", Վոնանը "ոտանի" և
այլն:

1/2. Մուրադյան, կարճատեղի բարբառը, Երևան, 1960, էջ 231

Անք - Կազմում է գոյականներ. սըրփանք "աղբ", ծրծանք "ծնծվածք",
իվէլանք "թերմայք", թըրթըվանք "թորթիլներ":

Անց - Կազմում է վայր ցույց տվող գոյականներ. պտտվանց "ծերա-
նոց", սըրբանցանոց "աղբանոց" և այլն:

Ավոր - Կազմում է մեծ մասամբ անականներ. ունավոր "ուներվոր", "հա-
րուսա", զտնավոր "արհեստավոր" և այլն:

Ասկ - Կազմում է դերբայական գոյականներ. Օտղվակ "Օղվածք",
մանկական "մանկածք" և այլն:

Արանք - Կազմում է գոյականներ. գէրթարանք "չարդարանք":

Ար - Կազմում է գոյականներ. կըսկընաք "կսկիծ", կյուկաք "ծնա-
գործ":

Այու - փէսպու "փեսպու", շօրպու "շօրպու" և այլն:

Էք - Կազմում է գոյականներ. կըզըզվէք "գծումթիւն", նըշանիէք
"նշանդեք", ութնէք "թագման ութերորդ օրը" և այլն:

Էղ - Կազմում է գլխավորապես անականներ. համէղ "համեղ", ումէղ
"ուժեղ" և այլն:

Էլի/ք/- Կազմում է հիմնականում գոյականներ. Բակէլիք "ծնծիլ",
իլմէլիք "լմծիլիք", խաղիլ/ք/-"խաղիլիք" և այլն:

Էկ - Կազմում է գոյականներ և անականներ. աղամէկ "աղավնյակ",
էռիէկ "անդրանիկ զավակ" և այլն:

Էրէն- սամկէրէն "սամկերեն", կապտէրէն "հունարեն" և այլն:

Էկ - Կազմում է գոյականներ կամ սասականում անականների իմաստը.
Թըթէվսօլիկ "թեթևսօլիկ", ճիրիկ "ջրիկ" և այլն:

Ընկ - Կազմում է գոյականներ և անականներ. շոււղուկ "շղիկ",
կյտուկ "զոռի", կարմրուկ "կարմրուկ" և այլն:

Ոնք - Կազմում է գոյականներ. անղմուք "վասակ", կուտուք
"կույս", քուստուք "կատիկ" և այլն:

Ոնմ - Կազմում է գոյականներ. կուուում "կերակրափող", քուստում
"կատիկ" և այլն:

Ոնև - Կազմում է անականներ. գէրթուն "զարթուն":

Ոնթէն- Կազմում է վերաբան գոյականներ. էրկէնութէն "երկարութիւն"
սիլէրութէն "եղբայրութիւն" և այլն:

Վարի- Կազմում է մականներ. ըխավարի "երեխավարի", իշավարի "իշա-
վարի" և այլն:

Օվի - Կազմում է անականներ, մականներ. ջըկօվի "ընտիր", ինկէրօվի
"ընկերօվի" և այլն:

Օս - Կազմում է անականներ. կըըզկօս "չսանրած մազերով", քընըը-
րօս "քնծոռ" և այլն:

- Բ/4/ - Կազմում է գրականները. պուրուշկ "շրթուներ", կյերուներ
"գարուն", ճեղացք "ջրաղաց" և այլն:
- ՈՒ - Կազմում է պատմադի մակրայներ. ահու "վախից", սմբուկ "ամա-
չեուկ" և այլն:
- Մանց- Կազմում է ձևի մակրայներ. նկարահան "ներսից", աղակաճան
"դոսից" և այլն:

Իմաստափոխություն

319. Ինչպես ընդհանուր հայերենում և նրա բազմաթիվ բարբառնու-
րում, այնպես էլ Բուլղոսի բարբառում, բառերը հիմնականում պահ-
պանել են իրենց նշանակությունը: Ասկայն, այդուհանդերձ, շատ բառեր
էլ, կորցնելով իրենց հին նշանակությունը, իմաստափոխվել են, նոր
նշանակություն ստացել կամ իմաստային նոր երանգ ընդունել: Օրինակ՝
ձուկ բառը զրաբարում օգտագործվել է միայն կրակի ձուկ իմաստով
/մուկ բառի հոմանիշը/, մինչդեռ Բուլղոսի բարբառում, պահպանելով
հանդերձ իր այդ նշանակությունը, ձնոր է բերել մի նոր նշանակություն
ևս. այն է՝ ձիախոտ: Իհարկե, այս նոր իմաստը առաջացել է երևույթ-
ների արտաքին նմանությանը, որ եղել է կրակի ձիկ և ձիախոտի միջև:
Գծել բառը նույնպես ստացել է երկրորդ իմաստը՝ պահպանելով հան-
դերձ հին նշանակությունը: Նախկինում այն նշանակել է կենդանու
կծղակ, եղունգ, երկփեղկված սմբակ, բարբառում՝ դրա հետ նաև սխտորի
շաքիլ կամ սոխի շերտ:

Գրաբարյան դուռնառու բառը ստացել է նաև երկրորդ նշանակություն
այն է՝ ըսկ:

Գրաբարյան քաղիք բառը բարբառում չի գործածվում, որովհետև դրան
փոխարինել է փոխառյալ քելաւն: Ասկայն այդ արմատից կազմվել է
Թեկոժ "եծմված կամ ցորացած մազեր" արտահայտությունը, ուր նաև
կին իմաստը քել փոխվել է:

Իրիվ իմաստափոխություն է կատարվել կՈւլիլ բառում, որն առաջ-
յն է զրաբարյան զլիկ ձևից: Գրաբարում այն ունեցել է 2 իմաստ՝
1. զլիկաբուլ, 2. զլուիք կորել:
Իսկ բուլղոսի բարբառում այդ իմաստները չեն պահպանվել: Առաջացել
է մի նոր իմաստ, որը կազմված է զլուի բառի բազմաթիվ իմաստներից
մեկի հետ, այսինքն՝ ծայր, վերջ, և նշանակում է վերջանել:

Գրաբարյան գտնեկյեր բառը բարբառում լրիվ իմաստազրկվել է և
նշանակում է ոչխոր: Իսկ շփոթության տեղիք շատու նպատակով գտն-
նուկ իմաստով գործ է ածվում ձեթածագ կամ կյերան ձեթ-ը:

Հերզել զրաբարում նշանակում էր 1/կրակից, կրակե 2. հերշակալ:
Իսկ բարբառում այդ իմաստները միազնվել են և հերզեհեհերզուս է
կոչվում նշանած աղուն: Քերուս դա կատարվել է հերթաթերում պատմող
կարծ երիտասարդներին արվող հերզեն աղա, աղչիկ բաների համար-
նույթամբ:

Տիկին զրաբարում նշանակել է իշխանավորի կին, իշխանուհի, տի-
ուուհի, իսկ բարբառում՝ միայն արկնիկ, իշխանական կնոջ արտաքին
զարդարանքի նմանության պատճառով կատարվել է իմաստափոխություն:
Իմաստի նեղացմամբ առաջացել է պարուն "սկնսրայր" բառը, որը
միջին հայերենում նշանակում էր անը, իշխան:

Իմաստի նեղացում է կատարվել պաշար բառում, որը նշանակել է
ընդհանրապես մանապարհի կամ պահած ուտելիք: Բարբառում պաշար է
կոչվում միայն գաթան: Դա կատարվել է գաթայի երկար դիմանալու հատ
կություն պատճառով, որն ամօտ էր օգտագործվում թն ասելը, թն ման-
պարհին: Այդ ասկայությունն էլ ներդանում էր նույնպես էլ գաթա-
ին:

Իմաստի նեղացում է կատարվել նաև այգիախրի բառում, որ նախապես
նշանակել է ընդհանրապես պարտեզ, պողատու այգի կամ խաղողի այգի:
Բարբառում այն նշանակում է միայն խաղողի այգի:

Իմաստի նեղացում է կատարվել ինդրու-իընթըղիլ բառում, որ
առջ նշանակում էր ուզվել, որոնել, աշաչել բարբառում այն ունի
միայն աղոթել, ասածուն աղաչել իմաստը:

Ման իմաստի նեղացման արդյունք է նաև խաղջ ընիլ "մեռագործ
անել", "մանայ գործել" արտահայտությունը, որն առաջացել է խաղջ
//խաղջ "հարկատու" բառից: Հայտնի է, որ հարկառու եղած ծամա-
նակ, հայ կանանց ձեռքի աշխատանքը /գորգերը, ժանյակները, կտորները/
զվանվորապես վերցվում էր իբրև հարկ: Այդպեղից էլ առաջացել է
խաղջ ընիլ դարձվածքը:

Շղհակառակ, հյուսել, գործել նշանակություններ էլ գործածվում է
կՄուկ բառը ընիլ դարձվածքը: Այստեղ կա իմաստի ընդլայնում, քանի որ
գա նշանակում է և գուլպա հյուսել, և շալ գործել, և թելից այլ
հագուստներ պարտասել:

Գրաբարում ծակ բառը ուներ 4 նշանակություն. 1. արմատ, 2.
հասակ 3. ցեղ 4. շարք, կապուց: Այդ իմաստները բարբառում հիմնականու
պահպանվել են, սակայն "արմատ" իմաստի համար օգտագործվում է կ-թ
հեյուսափոխված աղբերակը, որով միաժամանակ կատարվել է իմաստի
նեղացում "Մակնեղ" և "շաղգամ" հասկայությունների առանձնացման

համար: Օրինակ՝ ապ "հասակ" և սար "ճակնդեղ կամ շաղգամ" /սիւ-
տէկ սար, կարմիր սար/: Կերջինս արվում է սար "սարություն" բառի
հետ լշփոթելու նպատակով:

Աղաք-ը գրքարոււմ բազմիմաստ բառ էր և նշանակում էր Ի.հնար,
2.կերպ , 3.զամտառ ճ.մանապարհ: Բարբառում իմաստի ներգայման գաճաճ-
ողով աղաք-ը նշանակում է "ճանապարհ" , "առաջ":

Իմաստփոխութեան բազմաթիւ դեպքեր են կապւած հասկազե փոխառյալ
բառերի հետ, որոնք բարբառ են թափանցել փոխառյալ առարկայի հետ միա-
սին: Օրինակ՝ բարբառում "կողզեք" իմաստով օգտագործվում է Ֆիրէնի
փոխառյալ բառը, որը բարբառ է մուտք գործել Ֆրանսիական կամ Եվրո-
պական կողզեքների հետ: Այսինքն՝ այժմ Ֆիրէնզ չի նշանակում միայն
Ֆրանսիական կողզեքը, այլ ընդհանրապես կողզեք:

Նույնպիսի իմաստի ներդրում ենք նկատում հոլերշակահրուշակ պարս-
կերեն փոխառութեան մեջ, որը նախագես նշանակել է քաղցրավենիք, իսկ
այժմ՝ միայն ճակով:

Իմաստփոխվել է նաև փոխառյալ ուստա բառը, որը օգտագործվում
է նաև "զգրոց" նշանակութեամբ: Օրինակ՝ Հէզես ուստա յա նէպէլ
"Մտայր զգրոց է զնայել":

Ընդհակառակն, իմաստի ընդլայնում է կատարվել փոխառյալ հէթեթ
բառում, որ առաջ ունեցել է պատմութիւն, զրույց նշանակութիւններ,
իսկ այժմ և "պատմութիւն" , "զրույց" և "լուր, սնդեկութիւն" ,
և "զտանցանք":

2 Ո Ր Ր Ո Ր Գ Գ Լ Ո Ռ Խ

Հ Ս Վ Յ Լ Կ Ա Ե Ն Ս Ր

Բ Ա Ռ Ա Յ Ա Ն Կ

ԳՐԱԿԱՐԻՑ ԲՈՒԿՆՈՒԻ ԲԱՐԲԱՐ

Ա

Ազատ	-անխախ	Ազի	-աղի
Ազանելիք	-հարնէլիք	Աղշիկ	-ախշիկ
Ազգականել	-հըքընել/հարքընել	Աղտ	-յէթթ//յէթտ
Ազգա	-ազազ	Աղտոտ	-յէթթօտ//յօթթօտ
Ազատ	-ազատ	Աղքատ	-ախքատ
Ազատարար	-ըզատարար/ազատարար	Աղքատութիւն	-ախկատութեն
Ազտանել	-ազտանել	Աղթօթել	-աղթօթել
Ազգ	-ասք	Աղթօթք	-աղթօթք/
Ազգական	-ասքական	Աման	-աման
Ազդել	-ազդիլ	Ամանչիլ	-հըմանչիլ
Աթոռ	-աթոռ	Ամանչեցականել	-հըմանչընընել
Ալեւոր	-հիլէվօր	Ամաշկոտ	-հըմանշիկօտ
Ալեւորել	-հիլէվօր'ալ	Ամառն	-ամառ
Ալեւորութիւն	-հիլէվօր'ութեն	Ամբար	-ամբար
Ալեւու	-ալէւույա	Ամէն	-ամէն//ամմէն
Ալիւր	-ալիւր	Ամիս	-ամիս
Աթ	-աթ	Ամսական	-ամսական
Ածել	-ածիլ	Ամօթ	-ամօթ
Ածուի	-անծուի/թ/	Այզի	-իքի
Ականջ	-էնգուջ	Այգուց	-յօթուց
Ակիշ	-էզիշ	Այգ/սի/	-էքսի
Ակն	-ակ	Այդ	-էդ
Աղ	-աղ	Այդպէս	-էդպէս
Աղագ	-աղաք	Այդորեստ	-ըդօրի
Աղալ	-աղալ	Այլ	-էլ
Աղանծ	-աղէնծ	Այլ օր	-էլլօր
Աղանծիւ	-աղէնծիլ	Այծ	-էծ
Աղաշանք	-ըղաշաք/աղաշանք	Այն	-էն
Աղանի	-աղօնիկ	Այն ինչ	-էնինչ
Աղաջուր	-աղըժիւր	Այնչափ	-էնչանք
Աղքիւր	-ախիւր	Այնպէս	-էնպէս
Աղել	-աղիլ	Այնպիսի	-էնպիսի

Այնքան	-էնքան	Անյանել	-անսիւ/անցիւ
Այն օր	-էնօր/ինօր/ընօր	Անյուցանել	-յանցկացնել
Այնօրեան	-ընօրեւ/ընօրի/ընօրկան	Անփորձ	-անփօրց
Այս	-էս	Անքուհի	-անքուհի
Այս ինչ	-էսինչ	Աշխատանք	-աշխատանք/ընշատանք
Այսպես	-էսպէս	Աշխատել	-ընշատել/աշխատել
Այսքան	-էսքան/ըսքան	Աշխարհ	-աշխարհ
Այսօր	-էսօր/ըսօր	Աշկերտ	-աշկերտ
Այսօրեայ	-ըսօրի/էսօրկա	Աշուն	-աշուն/թ/
Այսօրեան	-ըսօրեւ/ըսօրիքի/էսօրկանել		-աշկ
Այրիկ	-էրիկ	Ապստոս	-ապստոս
Այրիւ	-յէրիւ	Ազգարեւել	-ֆէզգարիւ
Անալի	-անալի	Ազրանք	-աֆրանք
Անամաչ	-անչամաչ	Ազրել	-ապրիւ
Անամօթ	-անամօթ	Ազրիշուս	-էրիշուս
Անարատ	-անարատ	Ազրուստ	-աֆրուստ
Անզին	-անզին/Անքին	Աջ	-աջ "հաջող"
Անդուհանգ	-անդուհանգ	Աջողութիւն	-հաջողութիւն
Անեղիւս	-անեղիւս	Առանց	-առանց
Անէձք	-անէսկ/անէս	Առաջ	-առաջ
Անիծ	-անիծ	Առաջին	-էռիին
Անիծել	-անըծիւ/անիծիւ	Առաջինակ	-էռիինէկ
Անլիզու	-անլիզու	Առաջիկ	-յէռիշք
Անխելք	-անխելք	Առաւօտ	-ըռաւօտ
Անկանիւ	-ինկանիւ/ընկանիւ	Առնել	-անիւ/ընիւ
Անկասել	-էնկասել	Առնուել	-առնիւ
Անկողին	-ընկողին/կողին	Առողջութիւն	-առողջութիւն
Անհամ	-անհամ	Առու	-առու
Անհայր	-անհայր	Ասել	-ասիւ
Անծրակ	-անծրակ	Ասեղն	-ասղն
Անմեղ	-անմեղ	Աստու	-աստու
Անոյշ	-անուշ	Աստղ	-աստղ
Անպէտ	-անպէտք	Աստուած	-աստուած/ասպած
Անպատկ	-անպատկ	Աստուածածին	-ասպածածին
Անպատու	-անպատու	Արքունակ	-արքիւ
Անաւեր	-անաւեր	Արդար	-էրար
Անուս	-անուս	Արդարութիւն	-էրարութիւն

Արեգակ	-իրիթնէկ/արեգակ	Արթոյուկ	-արթուկ
Արև	-արու	Աֆստ	-էֆուս
Արժան	-յէժան	Ազգ	-ազգ
Արիւն	-էրին /արին	Ազգուստ	-օրու
Արիւնթաթի	-էրինթաթի	Անել	-էվիլ /իվիլ
Արիւնել	-էրինէլ/էրնիլ	Անելանալ	-իվիլանալ
Արծաթ	-էրզաթ	Անելայուցանել	-իվիլայուցանել/իվիլ-ցնիլ-
Արծաթեայ	-էրզաթէ	Անելի	-իվիլի
Արձակ	-արցակ	Անելորդ	-իվիլարդ
Արձակիլ	-արցակիլ/ըրցակիլ	Անետարան	-ալէտարան
Արձան	-արցան	Անետիք	-ալէտիք
Արմուկ	-արմուկ	Աներ	-ալէր
Արջ	-արլ	Աներնակ	-օրնակ
Արջու	-արու	Աքայի	-քայլ
Արտ	-արտ	Աքսոր	-քսօր
Արտասուք	-ըրտասուք/արցուք	Աքտիլ	-քստիլ

Բ

Բաժան	-բաժն	Բարեկենդան	-պըրկէնթանք/ֆար-
Բաժանել	-բաժնիլ/ֆա'նիլ	Բարձ	-պըրկէնթանք
Բաժտ	-բաժտ	Բարձր	-ֆէրուս
Բախտաւոր	-բախտավոր/ֆախտավոր	Բարձրանալ	-ֆէրուսանալ
Բակայ	-պակէլ	Բարձրացուցանել	-ֆէրուսանալ/ֆի-
Բաղանիք	-բաղանիք	Բայ	-պէս ցըրցիլ
Բամբակ	-պէնթակ	Բեմ	-ֆէմ
Բամբակու	-պենթակու	Բեռն	-պէն
Բան	-պէն	Բեռնաւոր	-պէնթավոր
Բանալ	-պէնալ	Բեռնել	-պէնթանել
Բանալի	-պէնիլ	Բեռնել	-պէնթանել
Բարձր	-պըրիւ	Բեռնաւոր	-պէնթանալ
Բարձրել	-բըրիլ	Բեռնանալ	-պէնթանալ
Բարակ	-պէրակ	Բեռնանալ	-պէնթանալ
Բարակել	-պէրակիլ	Բեռնել	-պէնթանել
Բարեւ	-պըրու	Բեռնիլ	-պէնթանիլ
Բարի արեւոյ	-պէրիարցու	Բեռնիլ	-պէնթանիլ
Բարի լոյս	-պէրիլու	Բեռնիլ	-պէնթանիլ

Երեսաստոր	-յ էրըսասորթ	Ձնդան	-զընդան
Երիցակին	-երիսկընըկ	Ձոքանչ	-զէնքուչ
Երթ	-էրթ	Ձոռյ	-զորիյ/զըռիյ
Երթալ	-էթալ	Ձօրուքիւն	-զօրուքէն
Երկաթ	-էրկաթ		
Երկայն	-էրկէն		
Երկայնուքիւն	-էրկէնուքէն		
Երկան	-յ էրկանք/արկանք	էզ	-էք
Երկարանալ	-էրկէնալ	էշ	-էշ
Երկիկնք	-յ էրկիկնք	էր	-էր / էրի
Երկիկր	-յ էրկիկր		
Երկիկր/այի/	-յ էրկիկրայի	լ	
Երկու	-յ օուկու	Ընդունելի	-ուկունելի
Երկուշարթի	-յ օուկուշէփթի	Ընկեր	-ինկեր/ինգեր
Եւզ/իւնդ	-յ էւշ	Ընկերանալ	-ինկէրանալ
Եփ	-յ էփ	Ընկերուքիւն	-ինկէրուքէն
Եփեւ	-յ էփեւ	Ընկույզ/ընկույզ	-էնկուզ
Եօթն	-օթա	Ընսանիք	-ընսանիք

Ձ

Ձամբիւղ	-զէմբիւ
Ձանգ	-զանգ
Ձառանցիւ	-զառանցիւ
Ձառ	-զառ
Ձաթիկ	-զէաթիկ
Ձարդարանք	-զէրթարանք
Ձարդարել	-զէրթարել
Ձարթնուլ	-զարթնիլ/զըրթնիւ
Ձարթուն	-զէրթուն
Ձարկանել	-զարկել
Ձարմանալ	-զարմանալ
Ձարմայք	-զարմասկ
Ձաւակ	-զաւակ
Ձգոյշ	-ուզգուշ
Ձգուել	-զգուլալ
Ձիւ	-զիւ
Ձիւսուոր	-զիւսուոր

Ք

Քազ	-քազ
Քազաւոր	-քազավոր
Քաթ	-քաթ
Քաթաիւ	-քըթաիլ/քաթիիւ
Քաթախուս	-քըթախուս
Քակ	-քակ
Քաղիլ	-քաղիլ
Քան	-քան
Քանկ	-քանկ
Քանկանալ	-քանկանալ
Քառ	-քառ
Քաս	-քաս
Քարտի	-քարտի
Քայ	-քայ
Քայցունել	-քայցայընիւ
Քաւանիւ	-քուանիւ
Քափ	-քափ

Քափան	Քափան	Քրթել	-տըրէիլ
Քափանակաւ	-Քափանական	Քրթիլ	-տըրթիլ
Քափել	-Քափիլ		
Քեթա	-Քիթիւլ		
Քեթանալ	-Քիթէլանալ		
Քել	-Քէլ	Քաժ	-Քժ
Քէկն/Քնկն	-Քէկնկ	Քաժ	-Քաժ
Քերթ	-Քէրթ	Քամազիկրթ	-Քամազիկրթ
Քեփ	-Քէփ	Քանգ	-Քէնգ
Քեփոսել	-Քէփօսիլ	Քանգառ	-Քէնգառ
Քէ	-Քէ	Քանգոս	-Քէնգոս
Քէկն անկանել	-Քէնկիլ	Քանգոսիւ/Քէնգոսիւ	-Քէնգոսիւ/Քէնգոսիւ
Քիմուոր	-Քիթիւմուոր	Քանակ	-Քէնակ
Քնու	-Քնու	Քիք	-Քիք
Քնկուիլ	-Քնկիլ	Քիրանալ	-Քիրանիլ
Քիլ	-Քիլ	Քողոյլ	-Քողոյլ
Քիպել	-Քիթիպիլ	Քողովարան	-Քողովարան
Քիթուս	-Քիթէոս	Քողովուրդ	-Քողովուրդ
Քիւ	-Քիւլ		
Քմրել	-Քըրմիլ/քմրըրիլ		
Քողուլ	-Քողիլ		
Քոյլ	-Քիլ	իլիկ	-իլիկ
Քոնդիլ	-Քոնդիլ	իմ	-իմ
Քոշակ	-Քոշակ	իմանալ	-իմանալ
Քոսն	-Քոս	իմայ անել	-իմայ անել
Քուք	-Քուք	ին	-ին
Քուկանալ	-Քիլկանալ	ինչ	-ինչ/հինչ/իշ
Քուխ	-Քուխ	ինքն	-ինքն
Քուկայ	-Քուկիլ	ինքն	-ինքն
Քուկիլ	-Քուկիլ	ինքն	-ինքն
Քուկանալ	-Քանկանալ	ինքն	-ինքն
Քուռ	-Քուռ	ինքն	-ինքն
Քաս	-Քաս	ինքն	-ինքն
Քարտի	-Քարտի	ինքն	-ինքն
Քայ	-Քայ	ինքն	-ինքն
Քայցունել	-Քայցայընիլ	ինքն	-ինքն
Քաւանիլ	-Քուանիլ	ինքն	-ինքն
Քափ	-Քափ	ինքն	-ինքն

լ			
լալ	-լէլ	Խանճրաճոռ	-իւնճրաճէղ
լակակն	-լէզէն	Խաշխաշ	-խաշխաշ
լակկն	-լըզի/լակիլ	Խաշ	-խաշ
լակոտ	-լակոտ	Խառն	-խառը
լալն	-լէն	Խառնենլ	-խառնիլ
լայնք	-լէնք	Խառշենլ	-խաշիլ
լայ	-լէյ	Խելք	-իէլք
լալ	-լալ	Խեղդենլ	-իէիաիլ
լաւանուլ	-լալանալ	Խեղճ	-իէլճ
լաւոթիւն	-լալոթէն	Խէժ	-իէժ/իլժ
լափ	-լէփ	Խելլ	-իլլ
լափնլ	-լէփնլ	Խլիկք	-իլլիկք
լետոն	-լէոն	Խիղճ	-իլլիլճ
լեարդ	-լէրթ	Խղճալ	-իլլիլճալ
լեղու	-լիղու/լուղու	Խղճամանք	-իլլիլճամանք
լեզուանի	-լիզվանը/լըզվանիք	Խմել	-իլլմիլ
լի	-լիքը	Խմող	-իլլմող
լինել	-լինել/լէլնել	Խնամի	-իլլնամը
լիրք	-լիրփ	Խնայել	-իլլնայիլ
լնուլ	-լինիլ	Խնղալ	-իլլնղալ
լողանալ	-լողանալ	Խնղոնլ	-իլլնղըրիլ
լոյս	-լիս	Խնճոր	-իլլնճորը
լուանալ	-լիլէնիլ/լիլէյվիլ	Խնճորի	-իլլնճորի
լուայք	-լիլէս/լիլվէսք	Խնջել/ինլել	-իլլնջիլ
լուստնալ	-լիլստնալ	Խոզ	-իլլոզ
լուսննակ	-լիլսնիլէկ/լիլսնէկ	Խոնար	-իլլոնար
լըրութիւն	-լըրփութէն	Խոնջան	-իլլոնջան
լցուցանել	-լիլցիլ/լըրցընիլ	Խոտանալ	-իլլոտանալ
		Խոտտվան առնել	-իլլոտտվանիլ
		Խոտ	-իլլոտ
խարել	-խափիլ	Խոր	-իլլոր
խաղ	-խաղ	Խորան	-իլլորան
խաղող	-խալող	Խորթ	-իլլորթ
խանգարել	-իլլնգարիլ/խանքարիլ	Խորիսի	-իլլորիզ
խանձել	-խանձիլ	Խորոլած	-իլլորոլած
խանճրաճամ	-իլլնճրաճամ	Խորովել	-իլլորովիլ

Խուզել	-իլլուզիլ	Ծծծել	-ծէծիլ
Խուժան	-իլլուժան	Ծծփ	-ծէփ
Խուլ	-իլլուլ	Ծծփնլ	-ծէփնլ
Խուկք	-իլլուկք	Ծիլ	-ծիլ
Խուկնկ	-իլլուկնկ	Ծիծ	-ծիծ
Խուկճ	-իլլուկճ	Ծիծաղ	-ծիծաղ/ծըծաղ
Խուկց	-իլլուկց	Ծիծաղնլ	-ծըծաղնլ
Խոռվել	-իլլուրովիլ	Ծիծենու/ակ/	-ծիծենուակ/
Խտար	-սըիտար	Ծիլան	-ծիլանը
Խրատ	-իլլուրատ	Ծիլանի	-ծիլանի
Խրատել	-իլլուրատիլ	Ծիլք	-ծըլք
Խրել	-իլլուրիլ	Ծլել	-ծիլիլ/ծըլիլ
Խփել	-իլլուփիլ	Ծլանիլ	-ծըլանիլ
Խոտուածք	-իլլուսվածք	Ծննդական	-ծոննուկան
Խոսք	-իլլուսպ	Ծնուկնը	-ծընուկնը/ծուկնուկնը
		Ծոմ	-ծոմ
		Ծոյլ	-ծոնլ
		Ծողել	-ծողիլ
Ծազել	-ծաքիլ/ծէքիլ	Ծոյ	-ծոյ
Ծալ	-ծալ	Ծոյք	-ծոյք
Ծալել	-ծալիլ/ծալիլ	Ծուարիլ	-ծըվարիլ
Ծախել	-ծախիլ	Ծուխ	-ծուխ
Ծածկել	-ծասկիլ	Ծուծք	-ծուծք
Ծակ	-ծակ	Ծուկնկ	-ծուկնկ
Ծակել	-ծակիլ	Ծուկնը	-ծուկնը
Ծաղիկ	-ծաղիկ	Ծուղուկ	-ծուղուկ
Ծաղկել	-ծաղիկիլ	Ծուռ	-ծուռ
Ծամ	-ծամ	Ծուռիլ	-ծըրիլ
Ծամել	-ծամիլ	Ծրան	-ծըրանիլ/ծըրանտիլ
Ծալր	-ծէր		
Ծանր	-ծանր/ծանրըր		
Ծանրանալ	-ծանրըրէնիլ	Կաթ	-կաթ
Ծառ	-ծառ	Կաթիլ	-կաթիլ
Ծառայ	-ծառա	Կաթեցուցանել	-կաթըրցընիլ
Ծարաւ	-ծարավ	Կաթիլ	-կաթիլ
Ծարաւել	-ծարավիլ	Կաթ	-կաթ
Ծափ	-ծէփ	Կաթողիկոս	-կաթողուկոս
Ծծծ	-ծէծ	Կալիլ	-կալիլ
		Կախ	-կախ

նախնել	-կախիլ	նարկուտ	-կարկուտ
նակզնել	-կակզողիլ	նարմ	-կարմ
նակուղ	-կակուղ	նարմիր	-կարմիր
նարանդ	-կարանդ	նարմրել	-կարամրել
նարանդէք	-կարանդէք	նարտ	-կարտ
նամ, կաս, կայ	-կամ, կաս, կայ	նարտանիլ	-կարտանիլ
նամար	-կամար	նարտիմ	-կարտիմ
նայ ծակն	-կէծակ	նարաւ	-կարարւ
նայ ուրք	-կէւրք	նեարք	-կէւք
նանաչ	-կանանչ	նեղծաւոր	-կէղծաւոր
նանաչիլ	-կանանչիլ/կընանչիլ	նեղտ	-յէնտ
նանաչ նեցուկ ցանել	-կընընչ ացընելիլ	նեղտոտ	-յէտոտ/յօտոտ
նանաչ նել	-կանանչիլ	նեղտնի	-կէնթանի
նանաչ նեցուկ ցանել	-կանանչընելիլ	նէս	-կէս
նանեփուկ	-կէնէկուք	նեթան	-կեթան կըթան
նանթ	-կանթ	նեթիլ	-կըթիլ
նանոն	-կանոն	նիւն/կնիկ	-կընըկ
նանչել	-կանչիլ	նիւստ	-կիւստ
նաչաղակ	-քըրղէղակ	նիրակամուտ	-կիրակամութ
նաղ	-կաղ	նիրակուկէ	-կիրէկի
նաղայ	-քէփէ	նծել	-կըծիլ
նաղնել	-կաղնիլ	նծիկ	-կըծիկ
նաղնրտ	-կարղէտ	նծկնել	-կըծկնիլ
նաղույտ	-կաղույտ	նգու	-կուկու
նաղտնել	-կաղտնիլ	նճուծ/կճիծ/կուճուճ	-կընճերճ/կընճիծ/կընճիթ
նասաղիլ	-կասաղիլ/կըսաղիլ	նճիճու	-կընճիճ
նասար	-կասար	նճիթ	-կընճիթ
նասու	-կասու	նճուկ	-կընճուկ
նար	-կար	նճիւն	-կընճիւն
նարաւան	-քէրվան	նշիր/ք/	-կըշէրք
նարզ	-կարք	նշիուտ	-քըշիուտ
նարզնել	-կարքնիլ	նշուել	-քըշուել/քըշուքիլ
նարդալ	-կարթալ	նոթ	-կօթ
նայնել	-կարնիլ	նոտնել	-կօտնել
նարիմ	-կարիմ	նուկուտ	-կուկուտ
նարկատեսք	-կըրկատեսք	նուղ	-կօղ
նարկատել	-կարկատիլ/կըրկատիլ	նույտ	-կույտ

նոշա	-կօշա	շալել	-հալիլ/հալիլիլ
նոպ	-կօպ	շալուտ	-հալուտ
նով	-կօվ	շակատակ	-հակատակ
նոտորնել	-կըտօրնիլ	շաղորդիլ	-հաղորդիլ
նորանալ	-կըրանալ	շաղորդուքիլ	-հաղորդուքիլ
նորիզ	-կըրէզ	շամ	-համ
նորկուտ	-կըրկուտ	շամար	-մահար
նորնշել	-կօրնիլ/կօրիլ	շամարք	-հիմարք
նորոտ սանել	-կօրոյնիլ	շամարձուտ	-համհարձուտ
նուէլ տալ	-կուէլ տալ	շամբերել	-համփերել
նուշա	-կուշա	շամբերուել	-համփերուել
նուտն	-կուտն	շայ	-հայ
նուտ	-կուտ	շայուքիլ	-հայուքիլ
նուտնել	-կուտնիլ	շայրուքիլ	-հէրուքիլ
նութիլ	-կօփիլ	շանդիտ	-հէնքիտ
նութզ	-կընէճ	շանքստանալ	-հանքըստանալ
նրիւ	-կըրուլ	շանդատուքիլ	-հէնքիտուքիլ
նրանակ	-կըրնակ	շանթարթ	-հանթարթ
նրուիլ	-կըրուիլ	շանդիպել	-հանթըպիլ/սիպիլ
նսկծաք	-կըծկըծաք	շաննել	-հաննիլ
նսկծնել	-կըծկըծու	շաշիւ	-հաշիւ
նտակ	-կըտակ	շաշանյուկ ցանել	-հըշաշընիլ
նտու	-կըտուլ	շաշնել	-հաշնել
նտույ	-կըտույ	շատաննել	-հատանիլ
նարել	-կըտարել	շատարակ	-հատարակ
նոյնել	-կընդընիլ	շասկանալ	-հասկանալ
նրակ	-կըրակ	շասկանուկ ցանել	-հըսկընընիլ
նրնել	-կըրնիլ	շատուկ ցանել	-հըսընընիլ
նրծնել	-կըրծիլ	շատ	-հատ
նրօն	-կըրօն/ք/	շատանալ	-հատանալ
		շատանյուկ ցանել	-հըստընընիլ
		շատուքիլ	-հըստուքիլ
		շատուքիլ	-հըստուքիլ
շա	-հա	շատ	-հատ
շագ	-հագ	շարագատ	-հարագատ
շագար	-հիզէր/հիզէր	շարկաւոր	-հարկաւոր
շագարծան	-հիզէրէն	շարիւր	-հայր/հէյր
շալ	-հալ/հէլք	շարուտ	-հարուտ

Մանրել - ասնրիլ / ասնդրիլ
 Մաղոն - սաղոն
 Մաղոն/ել - սաղնիլ
 Մաղել - սաղելիլ
 Մառնամանիք - սառնէնիք
 Մասակնիլ - սասկիլ / սըսակիլ
 Մասանայ - սըսանա
 Մար - սար
 Մարկաւազ - սարկաւազ
 Մարտակնիլ - սըրսըփաւ
 Մարտաւ - սըրսըրաւ
 Մզաւոր - սըքսվոր
 Մեսամ / շեմ - շէմ / ք /
 Մեաւ - սել
 Մեղան - սէղան
 Մեղմել - սըմմիլ
 Մեղտմբեր - սէկտէմբեր
 Մերկնիլ - սինկէփիլ
 Մերմ - սերմ
 Մեւանաւ - սէվանաւ / սըվանաւ
 Մեւացուցանել - սըվացնիլ
 Մէր - սէր
 Մինձ - սինձ
 Միսեռն - սիսէռն
 Միրական - սիրական
 Միրենիլ - սիրիլ
 Միրոսն - սուրոսն
 Միրա - սըրա
 Մեսոր / խատր - սըխատր
 Մկեսուր - իկկեսուր
 Մկասնել - սկկասնիլ
 Մղոց - սըղոց / սողոց
 Մնդուկ - սանդուկ
 Մոթ - սոթ
 Մով - սով
 Մովոր - սըվոր
 Մովորնիլ - սըվորնիլ
 Մուզ - սուզ

Մոււ - սոււ
 Մոււր - սոււր
 Մոււրբ - սոււրբ
 Մզանայ - սըզանայ / սըսընայ
 Մզանանիլ - սըզանիլ / սըսընիլ
 Մզիտակ - սիտակ
 Մզիտակնիլ - սիտակնիլ
 Մըրանք - սըրփանք
 Մըրենիլ - սըրփիլ
 Մըրիլ - սըրփիլ
 Մընիլ - սըրիլ
 Մըսկնիլ - սըրըսկիլ
 Վ -
 Վազ / տաւ - վէզ / տաւ /
 Վաղնիլ - վէզնիլ
 Վաթսուսն - վապսուսն
 Վախիլ - վէխիլ
 Վախեցուցանել - վէխեցնիլ
 Վախկոտ - վէխիկոտ
 Վալր - վէր
 Վանք - վանք
 Վարուիլ - վարուիլ
 Վարար - վէրար
 Վարարնիլ - վէրարնիլ
 Վարդ - վարդ
 Վարդապետ - վարժապետ
 Վարդապետ - վարժապետ
 Վարձ - վարձ
 Վեր - վէր
 Վերադրել - վէրադիր
 Վերին - վիրին
 Վերջ - վէրջ
 Վերջանաւ - վէրջանաւ
 Վեց - վէց
 Վիզ - վիզ
 Վիճակ - վիճակ

Վիշապ - վիշապ
 Վիրապ - վիրապ
 Վիրաւոր - վիրավոր
 Վրաս - վըրաս
 Վրասիլ - վըրասիլ
 Տ -
 Տաւ - տաւ
 Տաւի - տաւիք
 Տախ - թախ
 Տախակ - տախակ
 Տակ - տակ
 Տակ - տաք / ճակընդեղ և շաղգամ /
 Տալր - տէքըր
 Տանիլ - տանիլ
 Տանձ - տանձ
 Տանձի - տանձի
 Տանջանք - տանջանք
 Տանջել - տանջիլ
 Տանտեր - տընտաւեր
 Տաշել - տաշիլ
 Տաշա - տաշա
 Տաշտակ - տաշտակ
 Տապակնիլ - տապակիլ
 Տասն - տասը / տասը / թըսնը
 Տարի - տարի
 Տափ - տափ
 Տաք - տաք
 Տախէթիւս - տաքիւթիւս
 Տանտերդատաշ - թըրըշտոտէնիլ
 Տեղ - տէղ / բարդություննը
 Տենդ - տենդ
 Տենդիլ - տենդիլ
 Տեսանիլ - տէսանիլ
 Տգզաւ - տըզաւ
 Տէր - տէր
 Տիկին - տիկին * տիկնիկ *

Տրացու - տիրացու
 Տրայ - տըրա
 Տեսաշէն - տընաշէն
 Տնկել - տընկիլ
 Տնտես - տընտէս
 Տոյժ - տուժ
 Տուժել - տուժիլ
 Տուսն - տուսն
 Տուսն / աստ - տուս / աստ
 Տրորնիլ - տըրորիլ
 Տօն - տօն
 Յ -
 Եախ - չախ
 Եածուցանել - չըծըրըցնիլ
 Եամաք - չամաք
 Եամաքնիլ - չամաքնիլ / չամաքիլ
 Եայտաւ - չեթիլ
 Եանել - չանիլ
 Եաւ - չավ
 Եաւել - չավիլ
 Եեխ - չեխ
 Եերեկ / չեղեղ - չերեկ / չեղեղ
 Եեյ - չեյ
 Եից - չից
 Երդնիլ - չըրճիլ
 Ենկնել - չընքնիլ
 Եորեսն - չորէս
 Եուրտ - չուրտ
 Երու - չըւ
 Երուսել - չըրուսիլ
 Երտնիլ / չուրտիլ - չըրտնիլ / չուրտիլ
 *
 Թաթաթնիլ - փթթաթիլ / փաթաթիլ
 Թախիլ - փախիլ / փախիլ
 Թախտական - փախտական

Ահուհու - ահապոր
 Աղանիկ - աղանիկ
 Աղանիկ - աղանիկ կամ թթու ղեմի
 Աղը յա մաղը պակաս - կարիքավոր, ուզան
 Արատ-պարտա - առաջավոր
 Արատ-պարտա - առաջել
 Արու թէ՛ղնալ - ղառնալ, թույն ղառնալ
 Անասմ - ղառնասմ
 Անիյանալ - ղառնանալ
 Ա մարթ - կուշական՝ ուղղված տղամարդուն
 Ամբրիլ - պահեստավորել, հավաքել, ամբարել
 Այ - քաղականը ունիյուն
 Անիքէս - աննրես
 Անկէքք - անասմ
 Անկուշտուսմ - ազահ
 Անկուլուի - անընդունակ, հիմար
 Անժար - անկարող, անժար
 Անճիր - անխուր
 Անճոթ /անճոնդ - անճար
 Անշառ - անվնաս
 Անպատան - անպատանք
 Անքիղէր - անզուր
 Անըմը տուս կյէլ - վատ հռչակվել
 Անուս տինիլ - չհավանել
 Անտուրական - անդուրեկան
 Անքընիլ - անքուն
 Աշիլ - 1. սպասել
 2. նայել
 Աշկ - 1. ղարակ, անցք, սեղ
 2. աչք
 Աշկ անիլ - ղիտել, նայել
 Աշկով անիլ - ակնարկել
 Աշկով-ունքով անիլ - ակնարկել
 Աշկով տալ - նախանձել, աչքով տալ
 Աշկըկուշտ - ուլ ազահ, քնով զոհացող
 Աշկըլիսէնք - աչքալուսանք
 Աշկըպէց - ծարպիկ, աչքաքայ

Աշկըձակ - ազահ
 Աշկըկապուկ - մանկական խաղ, աչքակապուկ
 Աշկը քընիլ - հավանել
 Աշկը տուս կյէլ - վնասվել
 Աշկը պընդած - կուշար, անուշաղիր
 Աշկըզուտուր - քիթ
 Աշ - հաջող
 Աշի - կուշական՝ ուղղված աղջիկներին
 Ասիով - ղուրբեկան, հաշտակ
 Ափան - 1. մեծ եղբայր
 2. հայր
 Ար / արի - կուշականներ՝ ուղղված կանանց

Բ

Բախշիլ - նվիրել
 Բաղբոզուսմ - վերջին յազերաղը
 Բամփ - թափ
 Բամփիլ - թափով ուժեղ հարվածել
 Բաշլամիշ անիլ - սկսել
 Բաշլիլ - սկսել
 Բարըշիլ - հաշտվել
 Բէզարիլ - 1. զզվել
 2. ծանծրանալ
 Բէիի - քոթի
 Բէնջարփըսի - վերջին անժուրախտն ծյունել
 Բըրտիլ - քայ թողնել
 Բըրթիլ - հրել
 Բիթի-թիթի - հորթ կանչելու ծայն
 Բուզ - կծու

Գ

Գէսշէփթ - ազալիք շարաթ
 Գիղի-գիղի - այժ կամ ոչխար կանչելու ծայն
 Գիթ - իննթ, չար
 Գիթ-գիթ - իննթ-իննթ, չար-չար
 Գիթվիլ - իննթտալ, չարանալ
 Գիլա - խաղողի հատ
 Գյավուր

Գյալուր -անհավատ քրիստոնյա
 Գյէղէ -կողակախ ուղղված աղաներին
 Գյոռ -թուրքական զերեզման
 Գյօլէճ -հողի աման

Գ

Գաղը -աստի
 Գաղիէ -խորաննէ
 Գալաղ սալ -ննցուէկ դնել
 Գէ -հորորական թացականչուքյուն
 Գէհ -զրատա թշուռէ քցկնել
 Գէն /տէն -այն կողմ
 Գէս /տէս -այս կողմ
 Գէսդէն/տէսդէն -այս ու այն կողմ
 Գէրը -կատարը
 Գէրվէս -դարգաս
 Գըմփի -տիփնէ
 Գիլիմի -կտրասնէ շերտերով
 Գինջենի -ճանգասանալ
 Գիթի -1. սցնէ
                   2. ուղղնէ
 Գիթվի -առողջանալ
 Գուրուրի -ցնցնէ, շարժել
 Գուրուր սալ -մինչև
 Գօլու -յնդած
 Գօնդօհօրլած

Զ

Զահլա սանիլ -ձանձրացնել
 Զանթվօր -արհեստավոր
 Զանթիլ -սասանել
 Զառ -1. առանձին
                   2. մի քան
 Զարգանչ -սարսափ
 Զարգանդիլ -սարսափել
 Զընկալ -արմուկով ընկնել
 Զրիկըցընիլ -հարվածով նստեցնել

Ձմափալ -աղմուկով ընկնել
 Ձմափըցընիլ -ուսմել հարվածով խփել
 Ձննդան -1. դարձմընի սալ
                   2. իսկա մութ

Ձննդըղալ -դողողալ
 Ձնուան -լացկան
 Ձնսոց -1. էշի ձայն
                   2. նրկաթաւ ւաց

Ձըրալ -լացել
 Ձօթա -վտարան
 Ձօրիլ -1. ստիգել
                   2. թիզ գործարել
 Ձօրս -3. հասնել անցնել

Ձօլզօլիլ -շերտ-շերտ կտրել
 Ձօր ու թըշէր -անդալար
 Ձօրօ -զրո

Է

է -բացականչուքյուն
 էրի -հայր
 էզմիլ -ճզմել
 էլա -զոնն, թնկուզ
 էլը /էլի -կրկին

էհ -բայականչուքյուն
 էմի -հորնդար
 էմիկ -ծծակ
 էնդար /իւար -այնքան
 էնլար -այնչափ
 էնսէս -անժայն

էսկէրուքէն -զնվորուքյուն
 էվէլըն -1. հետև, անյալում
                   2. նախ

էնզուլալ -ականջառակ
 էլման /իլման օր-քրիստոսի հայտնալքյան
 էրկէնի փէդ -հոնի փայտ
 էփէլի -եփելիք
 էրզօնի զօր -փեսացուի զօր

էքսը /օր/ -հաջորդ օրը, մյուս օրը

Ը

Ըզատվիլ -ծննդաբնիլ
 Ընդամանց -այնպես
 Ըշկաթօղ -մոտակիս, աչքաթող
 Ըսմանց -այսպես
 Ըստի /ըստէ -այսպէս
 Ըրհաստն -արգետն
 Ըրբէնիլ -ըարկանալ

Ք

Քաթ -ծեղրի կամ ոտրի
 Քախլօճ -1. խճճված կամ չսանրված մազեր,
 2. սանրի վրա մնացած մազեր
 Քախլօճիլ -չսանրելուց մազերն իրար կպչել
 Քախտ -փայտյա օթոց
 Քակիլ -թակիլ
 Քակիլ -հարվածել, ծծծել
 Քատ -1. նվազելու գործիք,
 2. հավերի թառելու սնդը
 Քասակ -գաակ
 Քարզիլ -որնէ սովորութեաննից հրաժարվել
 Քարսիլ -հաստակվիլ
 Քայան -կաթննդն
 Քափ -ուժ, հարված
 Քեզացընիլ -նորոգել
 Քէնկիլ -քնել
 Քերատ -կիտառ
 Քերսիլ -հակառակվել
 Քըթախիլ -թաթախել
 Քըթվսօլիլ -թննամիտ
 Քըլօլիլ -զլորել
 Քըմբան -վարտիք
 Քըրումսակ -թնրմայք
 Քըս-թըս -դանդաղ

Քըսիլ -փքլ
 Քըրթըվանք -թարթիլ/ներ/
 Քըփատ -թերի
 Քըփըրալ -հոգաբարի մեջ թարժումներ անել, թզրոտ
 Քըքնատ -թարուն

Փ

Փամ -եկեղեցի
 Փէժ Լէլ -ստասիկ Լալ
 Փամկօշ -ժամկոշ
 Փիրվիլ -1. տողջանալ,
 2. գիրանալ

Ի

Իդար -այդշափ, այդքան
 Իդէհէնց -այդպես
 Իլիկ -1. թնլ մանելու գործիք, իլիկ
 2. տղնածուծ
 Ինդար -այնքան, այնչափ
 Ինչուխան -մինչև
 Իշավարի -անկիրթ ճուղ
 Իշնար -ինչոքս, ինչպիսի
 Իշամր /իշթար -ինչափ, ինչքան
 Իշաւյ -ուր, որանդ
 Իշախյը -որ տեղացի
 Իվէլանք -մնացորդ, ավելցուկ
 Իսգար -այսքան, այսչափ
 Իստակ -լրիվ
 Իրէսպէց -սկեսորայրի ական նվերը հարսին

Լ

Լաւկիլ -համրանալ
 Լախ ածիլ -թափել
 Լաշլէղ -ջնարակ
 Լաչառ -անպակաստ
 Լաջօլ -վրեժ, ոխ

Լափաշ - Լափաշ
 Լաք / ծուկ - Ֆշաքած / ծուկ /
 Լէհրսիւ - անազով կղցնել, զողել, պատել
 Լէղածաք - սարսափահար
 Լըզվանիք - 1. ճարտար լեզվով,
 2. շատախոս, լեզվաւի
 Լըզըզաւոված - շփայած
 Լըզըբըբաւած - նիհար
 Լըղար - հծծկ լատու գարտառ
 Լըցնկած - փշայած ձկնի մաշ կուրս գալը
 ԼըթԼըթիւ - 2. ջրի ամենից մաշ լսելի
 Լիվկնկիւ - 1. ողանաւ
 Լիսիպկէ/Լիպիպկէ - 1. ուսարայ
 Լոդար - գլանաւ կարծար
 Լօթ տալ - մեծ բախտ անել, հասկնել

ն

Նազիւ - զծնել
 Նալ - 1. պար,
 2. երգ
 Նազ կապիւ - 1. երգ հնարել,
 2. ծաղիկ
 Նակ - 1. թնտհաս
 2. ակփոսով
 Նանլիշտօրի - ասկն ու կրտ անել
 Նալիմ - բոլոր ժամերում մի տեսակ ճաշ
 Նարաքիւ - փշիկ
 Նարշիւ - ծաղիկ
 Նարջընիւ - մանուկ զօրծնել
 Նափշան - փարձրա
 Նել - իննթ
 Նընթըրվիւ - 1. աղաչել,
 2. աղաթնել,
 3. պաշտօնծնել
 Նըրիւթալ - 1. սովոր մղմով լսել,

Նըլէզ - 2. իշխաւ
 Նըլիւ - մողոս
 Նընծըրահալ - հափշտակել, իլել
 Նընծըրահալ - խանձահալ
 Նընծըրածէզ - խանձահալ
 Նըրճաի - զրկել
 Նարա - զիրկ
 Նըբալ - խրիւնջալ
 Նըրիկ տալ - հալածել, հեռացնել, կնդել
 Նիգակ/Նըզիակ - ծոծոթակ
 Նիզօզ - հալած դիպիկ մայրողը
 Նիլլարիւ - թուլանալ
 Նիշաիւ - իշտել
 Նուլ - ուսուցիչ, իսկ
 Նուրդիլիկ - աղամտնձոր
 Նուլա - թաքուն

ծ

Ծալը պակաս - հիմար, իննթ
 Ծար - ծախողակ
 Ծակըծուկ - թաքտապ - անկյուններ
 Ծամծմ - քշակը
 Ծավար - ծավար
 Ծառզնըթար - զարնախիւ կըրնական տն, ծառզնըթար
 Ծար-ծար անիւ - մանկան անկալժ քալելը
 Ծէն անիւ - զոտալ
 Ծէոպ - իսկույն, հանպարտաբի
 Ծեր տնիւ - ծաղիկ
 Ծերից ելել - ծոծոթից զնալ
 Ծերը պէց - ստատմուն
 Ծեր չալած - անառա
 Ծեր տալ - ծոծոթ տալ
 Ծեր տալ - օգտակար կամ ծնունտ լիկնել
 Ծէր քաշիւ - ստառզնիւ
 Ծէր լիզնիւ - հաժարվիւ
 Ծըլըզապակի - ծախողակ

Ծըծանք
 Ծըզըրտաւ
 Ծընդըրիւ
 Ծնկիւ
 Ծըրված
 Ծըրվիւ
 Ծիզիկ
 Ծիզիկանաւ
 Ծիղանչիբ
 Ծիղանչօր
 Ծռւի
 Ծռւխուհամ
 Ծօր

-ծծած, մանրացած ցորեն
 -զկրտաւ
 -ծնրադրել
 -չոքել
 -խենթացած
 -խենթանաւ
 -1. Ծկույթ
 2. փոքրիկ
 -փոքրանաւ
 -ծիղանի լիբ
 -1. ծռւի,
 -2. ծիսիոտ
 -ծիսհամ
 -ծոռ

Կ

Կաթ...կաթիւ
 Կաթ ընկիւ
 Կամար...կամար
 Կամանց
 Կամփանա
 Կապիդ/կապիտ
 Կասպիկ
 Կասպիկիւ
 Կասլըծէք
 Կարմիր ասթ
 Կարմուրուկ
 Կէնէվուք
 Կերըքզըրիշ
 Կերըքացալ
 Կըզնըվէք
 Կըզնըվէնք
 Կըզնըվիւ
 Կըլը-կըլը
 Կըլափիւ
 Կըլափօց
 Կըլիիւ

-կաթիւ ընկել
 -կառել
 -կամարածա
 -ղանդաղ, զգույշ, կամայ
 -զանգ
 -հույն
 -կիսաւ վա
 -կասպի ծագ
 -Յակնդղ
 -մանկական հիվանդութիւն, կարմրուկ
 -կանեփ
 -ասամաքերիւ
 -ասամաքացալ
 "բարկուքիւն
 -քարկանաւ
 -մանրիկ-մանրիկ
 -մլափել
 -մլափոց
 -վերջացնել

Կըլիընկիւ
 Կըլիէն
 Կըլօբը սաղ ընիւ
 Կըթկըծաւ
 Կըծկըծաք
 Կըծըկիւ
 Կըծըվիւ
 Կըկըզիւ
 Կըմըշաիւ
 Կըմկըմաւ
 Կընըկալարի
 Կըռնասէրէթ
 Կըռնասակ
 Կըռըզնօտ
 Կըսօրիւ

-հասկանաւ
 -սկզբից
 -միթթարել
 -կսկծաւ
 -կսկիծ, մասնականք
 -կծկել, կոծկել
 -յուզի հասնալը
 -կպգել
 -կմշանել
 -կակագնել
 -կնոջ պես
 -ճնոքի զամբոյուղ
 -անութ
 -զանգուար
 -1. կռնակ
 -2. կռոռիւ
 -1. զնդակահարել,
 -2. փակցնել,
 -3. կրակ վտռել

Կըպցընիւ

Կըքըրմանծիկ
 Կըրակիւ
 Կըրակը քյուրէկ
 Կիսվէ/ն/ք
 Կիսէկ
 Կիւրակմուք
 Կյաւօր
 Կյաղիւ
 Կյէղական
 Կյէղվասք
 Կյէղվասան
 Կյէսշէփաթ
 Կյէր
 Կյէրնարած
 Կյիբ
 Կյիբ անիւ
 Կյուլաթ անիւ

-կռնածա կտրաքար
 -այրել
 -կրակի թիակ
 -բաժանք
 -դիզվածք, կուսակուս
 -շարաթ երեկո
 -մյուս օրը
 -թարնվել
 -զյուղացի
 -զորուքիւն
 -պահուցի
 -զալիք կամ հաջորդ շարաթ
 -ռիտթ
 -հովիվ
 -1. զիբ
 -2. նամակ
 -զրահմայութիւն անել
 -հյուսել

սում   -ուսմ
 սուչում   -կերակրափող, կոկորդ
 սուսունք   -կույս, դեզ
 սուսուրաքար   -կարաքար
 սօթիլ   -կողտել, կշամբել
 սօթօյ   -հանդիմանություն
 սօրքանյ   -կօրքի
 սօկիկ   -ողորկ
 սօպալ   -հաստ մահակ
 սօալըն ինկիլ   -խեղճանալ

Հ

Հա   -1. այո,
                           -2. քաջակամություն
 Հազրի   -այսինքն, ի դեպ
 Հալըմաշ   -հալ ու մաշ
 Հանկ/   -1. իրաւունք,
                           -2. վարժ, վճար, ոռճիկ
 Հանէն կ'էլ   -հաղթել
 Հանկըսօղ   -անիրաւի
 Հադու տիկիլ   -ճանապարհել
 Համ   -և
 Համմէ   -քաջակամություն "հրամայիր"
 Հայ հայը քինալ   -ստողընությունը կորցնել
 Հայ սալ   -սասնէլ, ահ սալ
 Հանաք   -կասակ
 Հաշա   -երկճյունուր փայտ
 Հալայի   -անաեղի, իզուր
 Հալըծէք   -ժուտ
 Հարամիլ   -պղծել
 Հարիլ   -արորել, ծծծել
 Հէն   -այն, հասկանիկ
 Հէնյ   -այնպես, այդպես
 Հէս   -այս, հասկանիկ
 Հէովանյ   -հեռվիյ
 Հէսա   -այմ, իսկույն

Հիվէնզ   -հիվանդ
 Հէզ տիլ   -սիրել
 Հէզի   -մայրիկ
 Հէզըէրի   -ծնողներ
 Հէնք   -հյուսվածքի հիմնաքէլեր
 Հէտի   -անգամ
 Հէրսօտիլ   -բարկանալ
 Հէրէք/հիքէլ   -1. լուր, տեղեկություն,
                           2. զատականք,
                           3. պատմություն, զրույց

Հըրէղ   -տես այդ
 Հիբէղան   -1. փեսա 2. հրեզնն
 Հըրէն   -տես այն
 Հըրէս   -տես այս
 Հըցաման   -հայաման, հացի աման
 Հիլ անիլ   -1. փեսա 2. հրեզնն
                           -տես այն
 Հըցաման   -հայաման, հացի աման
 Հիլ անիլ   -1. փեսա 2. հրեզնն
                           -տես այն

Հիմիկ /հըմի   -այժմ
 Հինյընիլ   -մաշել
 Հինչայու   -ինչայու
 Հիշտարէր   -հեշտ ծննդաբերող
 Հուկնյիլ   -խմոր շաղախել
 Հուշտ անիլ   -խորտնցնել
 Հօ   -ու/և
 Հօփ սալ   -հուկ սալ
 Հօվան կէնալ   -հավանել
 Հօրթ   -կովի ծագ, հորթ

Ղ

Ղահրիլ   -լայակումել, դժգոհել
 Ղըմըշիլ   -ախոսել, ինայել
 Ղօրջիլ   -կոճկել

Ճ

Ճարիլ   -զտնել
 Ճանկըրտիլ   -...նկոնել

ճաք	-ճաք, ճնղք
ճեղ	-զատովածք
ճեղայքար	-ջրաղայքար
ճըզդեկ	-ձստիկ, պստիկ
ճըխտիւ	-ձայնեւ
ճըզմիւ	-ճզմեւ
ճըլիիւ	-ճիւլեւ
ճըկըտիւ	-կըքեւ, կոռւ զալ
ճըկօղոսթիւ	-խորոսթյուն
ճըկօվի	-ճոկովի
ճըղիւ	-պատռեւ
ճըմըտիւ	-տրորեւ
ճըմըրթիւ	-կսմթեւ
ճիվ	-1. ծիվ, -2. հավ ու ծիվ
ճըրաքէրօց	-ձրաքէրօց, երեկո
ճըրաքու	-ձրաքու
ճըրմըրաւ	-ձոճոսւ
ճիթ	-ոռկուսյգ
ճիթթ	-նրկարապիգ կոշկի վիգը
ճիճեիիւ	-ճիճիճեիւ
ճիճիր/ճիիր	-քուսյր
ճիմքիգ	-զատատարաղ
ճիտ	-վիգ
ճիրաւը	-ջրաւի
ճիրակաւիիւ	-ջրակաւեւ
ճիրիւ	-1. անասուններին ջրեւ -2. ասյգի ոռոգեւ
ճիրիկ	-ջրաւի, անհամ
ճիրի կիւ	-ճճան, ճատեւիի զնով
ճիրօիսիք	-ջրօրհեքք
ճուխտ	-զոսյգ
ճու-ճու	-հավ կամ ճուտ կանելու ճայն
ճօթ/ճօնդ	-1. ծայր, սկիզբ, անկյուն, -2. մաս, կտոր
ճօնդէն	-սկզբից, նորից, ծայրից
ճօթ-ճօթ	-մաս-մաս

ճօթանք	-1. կոճո, -2. մնացորդներ, զշրտաններ
ճօկիւ/ճիկիւ	-զատեւ
ճօկ-ճօկ	-զատ-զատ

Ծ

Ծաթ ընիւ	-տաշեւ
Ծաղմաղ	-մարմաղ
Ծաղղընօս	-մաղղանոս
Ծամղան	-հնից, մորից
Ծաշիւ	-1. մաշկեւ, -2. մաշվեւ
Ծարաւ	-1. Ծարան, -2. եղնիկ
Ծարմըտի	-մայրամուտ
Ծարմըտիւ	-մայր մանեւ
Ծարսիւ	-մարսեւ
Ծաքըր	-մորաքուսյր
Ծէլիք	-իշխան
Ծէխ	-մե , զամ
Ծէիիւ	-զամեւ
Ծէղըմուսմ	-մեղըմում
Ծէնահարկ	-միհարկանի
Ծէնահատակ	-մեկ ծականի
Ծէլտեղ	-կենտրոն
Ծէտակ	-միածակ
Ծէրան	-կակարդ
Ծըզմըզաւ	-դանդաղեւ, բծիխորոսթյուն անեւ
Ծըխաւ	-ծիխաւ
Ծըիկիւ	-1. բորոտսեւ, -2. լիկեւ
Ծըիկըտաւ	-մորմորաւ, կսկծաւ, ցածեւ
Ծըկըլօր	-մյուն օրը
Ծըկնածակ	-մկան բուսյն
Ծըհանելկօտ	-ամաշկոտ

2աթալ
 2ընկերի
 2ընդ
 2ըրաթան
 2ըրաթ
 2ըրթի
 2իբերթ
 2իտէս
 2իրու
 2ուսն
 2օր
 2օրի

-երկնյուղանի
 -մանկունի
 -ւայն րացել
 չոր/թ/թան
 -մրազ
 -չրթել
 -չրեր /կիւն/
 -չսես
 -մինչև
 -մինչև
 -մինչև որ
 -ծնկել

9անրը քուզ
 9անրը ծիր
 9անիզօր
 9աշար
 9արախանայ
 9աչ
 9ալի
 9ապրան
 9արօն
 9ատի-գատի
 9արգամիրի
 9ար կիւն
 9ար ածի
 9էծ
 9էչի
 9էչի-պէչի
 9ետրական
 9ետրաթան
 9էտրան
 9էրօմի

-պանրի կմուծ
 -պանրաջուր
 -պոմիզօր
 -գաթա
 -ծերանոց
 -համրույր
 -համրուրն
 -գապից, հնուց
 -պարոն
 -պատեպատ, խորհաթելով
 -պարզաշրն
 -պարն
 -1. պանել սալ,
 -2. ձոճոր սունն
 -կայծ
 -այծ
 -այծ կամ ուղ կանչելու ձայն
 -անհրաժեշտ
 -զուգարան
 -հնուց որ
 -բարակ

9էցի
 9էփր
 9ըմէր
 9ըմէրի
 9ընկերակու
 9ընդի
 9ընդիրէս
 9ըզըրի
 9ըսպըտալ
 9ըտօկ

-բացել
 -բավոր
 -սմբակի երկու կողակ
 -սոնտանի կամ տոնածնայնել ըստ շերտերի
 -հաստակու
 -1. սմբայնել
 2. կողակ
 -անամոթ, պնդորես
 -պպզել
 -մրթմրթալ
 -1. ծայր,
 2. կող
 3. ստիների պտուկ

9ըրծի
 9իզիկ /պիտիկ
 9ինդանալ
 9ինդի
 9օտուծ
 9օրալ
 9ուղուզ
 9ուրուշի

-ազատվել, փրկվել
 -պտիկ
 -թանձրանալ, սմբանալ
 -1. թանձր, թունչ, մուզ,
 2. ճիգ
 -փարչ /պոչա-ուծ/
 -զոտալ
 -կազուսալա
 -1. շրթունք,
 2. սանիկ նզր

2աղուկանալ
 2ահիւնալ
 2ըհանըմի
 2հնչելանալ

-իւրախանկանալ
 -երիտասարդանալ
 -կորչել /արհամարհակ/
 -քննիչներ դառնալ

Ռանիւ,
 Ռաս կիւն
 Ռէզ անիւ

-հանդիպել
 -հնուցանել, անվերապարձ կորցնել

Ս

մազ - նվազելու գործիք
 մազըսընիլ - հարմարեցնել
 մաղախալ - առողջանալ
 մաղապընիլ - անպատր, անարժեք իրը վաճառել
 մախիլիլ - ինչիլ
 մանախեր - սանիկի մայրը
 մապոնիլ - օճառել
 մարքըվիլ - զուգըվել
 մարտալ - հիմար
 մարթօվի - շինծու
 մէյրականալ - նուսրանալ
 մէրթըսընիլ - թուևնդացնել
 մըթըրիլ - հանդարտել, քննել
 մըթըրցընիլ - հանդարդեցնել, քննեցնել
 մըթտօրգուշ - փայտե հավանգ
 մըվաղիլ - ծնփել
 մըտըփուտ - սուտ ու փուտ
 մըրաքար - սրաքար
 մըրաղիաղ - սարսափ, վախ
 մըրասօվասք - մխիթարանք
 մըրաղմընա - շղջվանք
 մըրփանք - աղբ
 մըրփանքանօյ - աղանոց
 մըրփիլ - ալմելել
 միպտէկուսյ - սպիտակուսյ
 միրունաաէս - զեղեցիկ
 մուսըփուս - սուս ու փուս
 մուսասան - սաստիս

Վ

վազ կյէլ - հրաժարվել
 վանկատու - վանա կատու
 վարէն - ցանից
 վէրա տալ - վրա տալ, հարծակվել

վեր կալիլ - վերցնել
 վըկանիլ - բարձրանալ, ուղղվել
 վըռաղիլ - շտապել
 վիկալիլ - վերցնել
 վիրի ղօլու - վերահ կողմը
 վիրնիլ - վերցնել
 վօնանը - ռոտանի
 վօշիլօտիլ - ողջութիւն
 վօրաւղան - որանդից

Տ

Տակըն-վըլիըն - վարիվերո
 Տահլ - շոտուրմա
 Տանըղուշ - ընտանի թուևներ
 Տաշկաօր - ասմկերեն
 Տաղըլտըկիլ - թափալվել
 Տավար - անասուն
 Տատմեր - 1. մանկաբարձ,
 2. ամենագետ
 Տաֆ - զեթեն
 Տար /կարմիր տար/ սիպտէկ տար - մակնդել
 Տեղիլ - շաղգամ
 Տեղմուկ - վասակել
 Տէհէնյ /տըհէնյ - սյղպեն
 Տէղաշօր /տէղեր - անկողին
 Տէղնուտըղ - տեղնուտըղ
 Տէն /ղէն - ղեպի այն կողմ
 Տէս /ղէս - 1. ղաս,
 2. ղեպի այս կողմ
 Տերաղրական - տեր ու տիրական
 Տէֆ - ղաֆ
 Տէղլօր - սկլոր
 Տըմըլիկ - թմբիկ
 Տըմըրտալ - նիրհել
 Տըմըրզիլ - բոնցքահարել

Տընդըղիւ	-գննել
Տընազ	-ծաղր
Տընազիւ	-ծաղրել
Տընաշէն	-անաշեն
Տընքալ	-ոնքալ
Տըս/կ/մանց	-դրոխց
Տըրականու	-ասորիքավոր, ասրեկան
Տըրնամէլ	-շնեք
Տըրականը միր կալած	-ծնրացած
Տըրըշթէրէնէ-	-տեսունընդասը
Տիգնը /տիգը	-սուլած
Տիգնիւ	-սուլածանալ
Տիկեսաղ	-տիկնիկախաղ
Տիքրէկին	-տեքրակին
Տուս	-դուրս
Տուրական	-դուրեկան
Տուրու	-բակ
Տօստու	-թաքուն, անսպասելի

Յ

Յան	-կարմրուկի նման հիվանդութիւն, քոթնշ
Յըիւկիւ	-յախակել
Յընցուի	-յնցուի
Յուս	-թարախ

Ո

Ո՛իթնէք /ութէնք	-մահացածի ութերորդ օրը
Ո՛իմէն /ուրէն	-իրեն
Ո՛իմ-ուսու	-ուս/հոգնակի թվի համար/
Ո՛իւսվոր	-հորուստ, ունեոր
Ո՛իստ	-1. վարպետ, 2. դպրոց

Փ

Փարէթիւ	-ծրարել
Փէշմանիւ	-զղշալ

Փըթավ	-ամբողջ, բուր
Փըշաիւ	-բշաել
Փըլիկ	-փուլիկ
Փըսակիւ	-ամուսնացնել
Փըսպորնք	-ազսպորանք
Փըսալ	-վրիպել
Փիսաալ	-վառաալ
Փօղ անըմ	-կեղծ անուն
Փօխ քիցիւ	-փոխ զցել

Ք

Քամակ	-1. թիկունք, 2. հետույք, հետև
-------	-------------------------------

Քաշ	-1. կշիռ, 2. քածր
-----	-------------------

Քաշանալ	-քածրանալ, կտանալ
Քարկապ	-ամուր հանգույց
Քէլէմ	-կաղամբ
Քէն քիշիւ	-իտով պահել, ո՛ի պահել
Քէվրան	-բարավան
Քընձըրօս	-քնձոտ, անշուք
Քըշէրավ	-զիշերով, ուշ ժամանակ
Քըշէր-ծօրէկ	-ամբողջ օրը, անընդհատ
Քըշին	-մոռը, կողքին
Քըրթէվիւ	-դնն զցել
Քընթըմուրութ անիւ-	էլ հակնել
Քընթըմուրուշկը	-ամբողջ երեսը
Քիթէիւ	-զղալով արագ ուտել
Քյուլիւ/քօշիւ	-քուլիւ
Քուլի-քուլի	-շուկ կանչելու ձայն
Քուստում	-շնչափող
Քյօս	-ծրեսն անմազ աղամբող

Օ

Օղէմիշ անիւ	-հատույցել, պարտքը վճարել
Օիթնէք /օիթէնք	-մահացածի յոթերորդ օր

Օշոնէլ
Օթմին

-ուշոթ զնալ
-ոմն, որուէ մեկը

Յ

Փասմիլ
Փըշշալ
Փըշշոցընի
Փողած

-կասմնլ, զլիի ընկննլ
-Փշշալ
-Փշշապննլ
-հասած, փշալած

Բ Ո Ւ Բ Գ Ո Ւ Բ Ի Թ Ո Ղ Ո Վ Բ Գ Մ Ա Ս Ա Ն
Բ Ա Ն Ա Ն Հ Յ Ո Ւ Ս Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն Ի Յ

ՅԱԼԷԼԻԻ /պարոբրգ/

Կաննէլ իս կանչուս էլ չիս,
Բոյեղ մահանչուս էլ չիս,
Աշկօվ-ուսնքօվ ըմ անըմ,-
Ինձանէ փախչուս էլ չիս:
    Գ՛իսա յէկար, յալէլիի,
    Գ՛իսէ գէլղին յալէլիի...
Փէնչիբուսը ծու իաշիմ,
Նի նիս կուտուբուս աշիմ,
Տէսնէմ յարըս կ՛էլիս ա,-
Վէր կ՛էմ ջիգմէնին քաշիմ:
    Կրկնեբրգ:
Տանձըն զըսգըն կ՛իբ կ՛իբիմ
Տճէն նըսաէ, կ՛իսնի գիբիմ,
Թէրըս քըցըմ կըլօթըղ,-
Ցըրված իէլթըղ աուս գիբիմ:
    Կրկնեբրգ:
Կաննէլ իս քախս-քախս,
Լճչէկըս աուտու կախ ա,
Սէվ ախչիկ, սիպաէկ արղա
Փըոննէլ ին ոէրիւր յախս:
    Կրկնեբրգ:
Խընամը, իօշ էս յէկէլ,
Չօրս դօլըր բօշ էս յէկէլ,
Հէնց աէնէմ դօշ էս գիբէլ,
Օյիսէ թըսաան քօլթօ էս գիբէլ:
    Կրկնեբրգ:

Նեյտը աշէք էն դուշին,
Վօսը սիրէլ ք փուշին,
Մեզ աղա, սիպտէկ տիւշիկ
Պաշէլ էն հւրոներ թուշին:

Արկներգ:

Մեղան սիրի՜ մարթ չիքա,
Ախ,իմ յարըս յէֆ կիկն
Մասաղ ըլնէմ իմ յարին,-
Ծօյէն վարթի ֆօղ կիկյա:

Արկներգ:

Տանձըն կօթօվ կ'իր կ'իրիմ,
Եըրված իէլքուս տուն գիրիմ,
Տէսնիմ յարըս կ'էլիս ա,-
Ծուսնղըր սինիմ ֆօ սիրիմ...

Արկներգ:

Նի յէլածըս էշ պիտի,
Նըշանածըս կ'էշ պիտի,
Արար-աշխար իմանա,-
Տուսնղ էլ ֆօ քաշ պիտի:

Արկներգ:

Ժհւք ք կ'էլիս վիրի սարէն,
Նսթկաթըս ք մերմէր քարէն,
Քէ վօր չի կ'էլիս իմ յարը,-
Հօվանուս չի սըրտիս յարէն:

Արկներգ:

Թերկինթըն ք կամար-կամար,
Թէս մերմըս էմ յարիս մայար,
Քառասուն օր ծօս ըմ պտիէլ՝
Սիրականըս սէրին մայար...

Արկներգ:

Նեյտը սէսէք օվ ք կ'էլիս,
Քէգա հարսին ֆօղն ք կ'էլիս,
Փըթթվէլ էն միւր միսնէ՝
Ուրհւր քսիքըր քաշ էն տալիս:

Արկներգ:

Ասացին՝ Հարիյան Արմենակ Կարապետի՝ 1882-1963/Քոշակտու ուսուցիչ/ չամբրձուսյան Գեարդու Մկրտիչ՝ 1890թ/Քոշակտու, Գույումըյան Արուսիկ Ավետիսի Ծն. 1886թ.:

Ե Օ Ր Ա Ծ Ք Ը Մ Ր Ա Ն

Իրիթնօկօվ¹ կարած թըմրան,
Լիսնիյէկօվ² կօրած թըմրան,
Այ իմ թըմրան, քէգ օվ տարավ,
Սիպտէկ ցիւլէրս³ ցուրտը տարավ:
Վէս-թըշէրին կ'օղը տարավ,
Քէ տնձած ֆօվը տարավ...
Քէգա հարսէր, ինձ ուշ սիրէք,
Տըրանը⁴ թըմրան չի փըռէք:

- 1. Իրիթնէկօվ-ցերեկով, 2. Լիսնիյէկօվ-ղեշերով, 3. Գիւլէր-ազդեր,
- 4. Տըրանը- քակը:

Ասաց՝ չամբրձուսյան Գեարդու Մկրտիչի՝ Ծն. 1890թ.
/Քոշակտու/

Քըքավօր¹ Նըքընիւի յերթը

Աղամ, շընաֆօր, փաշամ, շընաֆօր,
էս թըքավօրին շէպիկը շընաֆօր...
Աղամ, շընաֆօր, փաշամ, շընաֆօր,
էս թըքավօրին թըմրանը շընաֆօր:
Աղամ, շընաֆօր, փաշամ, շընաֆօր,
էս թըքավօրին քէֆէն շընաֆօր:²

- 1. Թըքավօր - ֆեսա
- 2. Այսպէս շարունակուս է երգը, ուր փոփոխուս են միայն շորերի տնունները, ինչպէս՝ ջիզմէ, կ'օսուկ, կ'ուլպա, քարչինին, ֆէս և այլն:

Ասաց՝ չամբրձուսյան Գեարդու Մկրտիչի՝ Ծնվ. 1890թ.:

ԱՌՍԵՑՎԱԾՔՆԵՐ

Ածական հալն և ծէն անըմ:
 Քաղցն թուլէն էլ թաղը կընը:
 Ինսանն ու մարթը մին աս:
 Իրեսաց քահանա, նէսկըմանց սըսանա:
 Լիզրուն վօր չընը՝ դարդէնին աշկերը կը հանին:
 Կատուն ումէն փորուն մահը և մուկու փընըմ:
 Հէմ նալին և սալըս, հէմ՝ մընին:
 Հարսը մին կուծուց քաք աս, իսկիսօրը վէրէն դափող:
 Մարթը կ'իկնա մարթ աս:
 Մարթ կա տէրտէր աս սիրըմ, մարթ էլ կա՝ Իրիսկընընկ:
 Մէյվին ծարըն դաւէրը քաշ կընըն:
 Յա աղն և պակաս, յա՝ մաղը:
 Նալըսանըն ըզգիրը/մին/ պէրիկ կընը:
 Եունու շունուկ կըծըլ չի:
 Ջահլուքէնըզ շին մաշիս, պարվուքէնիկ կըքաշիս:
 Վէինիկօտի աշկին կատուն էլ և սըսանա:
 Տակըզ էշ և պէտք, տունըզ քաշ և պէտք, կընըկըզ էլ կ'էշ և պէտք:
 Տուրըզ պընդած, դըրլած պահի, ղոնշիդ կ'օղ չի շինիս/փըոնըս/
 Թիրէկը նախըրն աս, քիշէր՝ սաբըրն աս:
 Բամուն պիրածը քամին էլ սանօլվա:
 Օխալ չափէ՝ մինը կըսըրէ:
 Օնշօզ իւմէն թանըն թուքու չի սախլ:

Օրհնանքներ և անեծքներ

Օրհնանքներ

Աստօ՛ հէաղը ընը:
 Աղըմ՝ ծօղըս վօշ:
 Հըրէշտակինն քեզ պըհազան կանինն:
 Վու, տունըզ սանը վօշ:
 Յօղ փընէս՝ վօսկի թէրնա:
 Վօսըզ չօր տէր տինէս՝ կասանշ ըիթմըշ ընը:

Անեծքներ

Աղանձ թէրնա:
 Աստօ՛ հախէդ կ'է:
 Աստօ՛ ծանէ քիթանէս:
 Բօյըզ դէվըիմիշ ընը:
 Բօյըզ պըստկը:
 Բօյըզ սընտակը կ'է:
 Ջըզը կ'է վէրէդ:
 Յօսկու յախէդ մին տէր կ'է չօլ:
 Սըսըկածը տուն կ'է:
 Տունըզ սանը:
 Վօշ ու փուլ ընըս:
 Տամլա կ'է վէրէդ:
 Օրըզ-օշաղըզ թափի:

Հէճոն¹ ՈՌ ՀՐՈՆ² ԱՆԵԾՔ

Մէնք ուստուք³ հանթես ինք անուս իդը, մին էլ աւանիք Մար-
 յանը յէկազ մեր ղօնշուս⁴ ըստկըսըրէց:
 -Աք, նուննակ, կաննէ.
 -Ի՞նչ կա, ի՞նչ ընէ:
 -Ի՞նչ ի՞նչ ընէ, աղղէս կաննէ և ղըրսնայուն պիթէլ տուն յօր-
 կունը մին դարապար⁵ նըստէլ էն, իօու⁶ մին հիւրըշակ⁷ ըն արէլ.
 մասուք⁸ կերէլ, թավէն էն թօղէլ էն մէյդանը⁹, յէկա տէսա:
 -Այ, յավրուս¹⁰, էրի՞ իսէնց արէցիր:
 -Վայ, հէզի, հէլ¹¹ իօսիլ մը, արէցիր մին պէն, սամ վէիւլօլ
 արէցի:
 -Ինչի՞ յէս վէիւս, ախ աղղէս:
 -Ինչի՞ շիվէիս, մին էլ աւսնէս հէզին Տօ էրին լիսէցին, անը-
 ծէցին, վօր փըստակըս հասնըմ վօշ:
 -Վէիիլ մը, յավրուս, մին պէն լիքա, ինչ և անուու, շաս ընի
 անիծուլա: Անէծըլ պէրանն տուն կ'է¹² Իւմէնց յախէն¹³ թափի:
 Մին էլ աւանիք, օրուն մին օրու¹⁴, էդ աղղան էդ տէրկան

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՊՈՍՏՈՆԻՍ:

Այ, նունեակ, կաննէ՛,

հո՛ւշ կա:

ՏՈՒՆՆԵՆ ԿՐԻՍՏՈՍԻ ԱՊՈՍՏՈՆԻՍ 15 թի-
թայիր, է:

Աթ, Կրիստոսի ինքնազատ, Մարյան, իմ զարթու մերած
ա, յես էլ տուի՞ 16 կընըզ ըմ:

Վե, կաննէ, նունեակ, քոյըդ սիրիմ, նունեակ, աշգիտ լիսը սի-
րիմ, նունեակ, աղղէ ըսոր մերած ա՞ թողլած լի:

Այ, Մարյան, տերաէր ի՞նչ ինչ ընթ թիթսունու:

Աղղեմս տերաէրի յանն կըթընիմ կըզիրիմ, է:

Վոնց ըս սիրուու, վոր իճընտընի՞մ ուզում լին:

Նըզիրիմ, սիրիլը էն ցէէ մին պեն լի, շատ յեւով վո՛ւ կազա-
վըամ՞ 6 կանընթ:

Է, կազաթընակէն յեաթը իճըն, էրին ուզումն:

Աթ, ինչ իս դուշնունի՞մ 19 ընում, տերաէր տերաէր ա, ինչ է ա,
մին օրթանք ի՞նչ անիւիրը:

Վայ, է յեւով էտ:

Վա, յեւով:

Ղէ ընն, թաթիսին թաւ կա, էն պէր, էնսու 20 վըամա արէ՛,
իմ սունումս ընթ վոջ:

Աման, Մարյան, մին էլ տեսէս վերէս կըրըզ կեկէն, յես չու-
ղար՞ 21 տաւ սըրո չունումս վեր բարընթը դա, բարընթած անըթ,
դաս 22 օրուս կընթ:

Վայ, տաւս լի, ընէս էլ սիրումս ա, իրեք տարի յա ուսումն՞ 24
անէ սիրէլ ա: Էրա արա, ինչ կանըս արէ, թարթ էւս՞ 25 թալէ. թի-
թայիր:

Նէզիս կաննէց յեւով, թաւ էլ սիրով : Մին էլ տեսինք մին
կըրըզ, մին թաթընթը՞ 26, լիսէլ ին՞ ասթով էկէլին տըղըն տուն: Նէ-
զին ճորջըրէ:

Իմ սելըկաս է՞ր իր թեթըրէլ:

Մին էլ սեղիկը ահա յեկով:

Նէզի, էրի, է՞ր իր իղէկէնց ասըմ, սիրէլ իմ՞ միր իմ ընուու:

Է, դէ վոր միր իս ընուու, էմրի՞ 27 սոնը 28 դուու 29 մին

Կերցի վերս յօրկուտերի մընար վոջ վեց ամական ըթով էլ տունըս
կէլ:

Ասածըն նման էլ թաթընէին կաթ տուվին, վեց ամական ըթով էլ
կըզուն տունու յեկով: Թաթընէին էլ ընդա մատր կաթ տուվին, վոր
կաթըրով՞ 30 մին կապիւ 31 մարթ էր թեթըրէլ: Էն էլ ծիշը ինքը՞ 32

Իսէլ ա, յեկէլ սուլ ա՞,
Թաթընէլ, օղումս՞ 33, է՞ր տեսց արեցիր:

Էն էլ աղմ ա. "Ողէկէնց էր գէտը": Ասում էն. "Իղաս" 35 ա,
կաթողան ըս ահա կ՞էլու:

Աղաղակ՞ 35 ահա յեկ տուու 36, տեսիմ սըրանս յերեքըն, դա-
րաղիթ՞ 37 վերս թաթընէին կաթըն տուվէլ: Վեզիւզ կեկէլ իճընս
ուշտու, սուցի. "Մէր թաթընէին կաթ ըս տուած դարչունումն" 38

Կարողալին վերէն:
Էլ իքթը՞ 39 չունի՞ս սուլի, կ՞ի՛ն:

Նէզի, սուս լի:
Նէզիս ահա յեկով տուու, տեսով Մարյանն ու թիրյանէն միմա-
նու թըթաթով՞ ծըռըն-ծըռըն 40 կ՞էլիս ին:

Աման, աղղէս, էս ի՞նչ կըրըզ էր, յերեցիր իմ տունու, իշտէ՞ 41 նի:
Ինչ էր լէլիս, տուց լէլու հաթը՞ 42 չունիր, կեկէլ, մերալըն
էլ լէնթ տալու:

Ընդ վերս մին տերաէր, իրեք թի՛ք 43 էլ հավէնք, տարս մերալը
իճընս 44, թողիցի:

Պատմեց՞ շամբարնումս Սիրանուշ Արարի, ծնվ. 1910թ.:

-----

1. Նէզի-մայր, 2. Երեմ-այր, 3. Ուսա-դար, 4. Ուշտու-հարան, 5. Կարա-
թար-միտին, 6. Թուն-թարուն, 7. Կարչակ-հալա, 8. մաս-սեղան, 9. մեյ-
դան-մեյդան, 10. յարում-դրիս, 11. Նիլ-քնով, 12. տուն-միրքեն-տուն-իս,
13. յաթա-օմիր, 14. օրուս մին օրու-օրորից մի օր, 15. Կարսաթաւէլ
Կարսաթող, 16. տու-այիր, 17. Նէզի-թիւ-ծնողներ, 18. կազաթընակ-
ունանան Կարսաթը /կազաթընակ քոնի/, 19. դուշունիք ինչ-մասնի,
20. լիսէլ-անձաթ, 21. իւղ-պատման, 22. քարընէլ-հալմի, 23. յա-
հա-սելի, 24. ուսումն ան-դարձից, 25. թաթըն-միտին, 26. կաթըն-
սղման, 27. էմրիկ-այսիր, 28. սոն-վերջին, 29. օրու-միտին, 30. կա-
թըն-զոգարար, 31. կաթի-ուլ, 32. էրիք-միտը, 33. օղում-աղաս,
34. իղմ-մատման, 35. սուլան-տուրան, 36. տար-քնով, 37. դար-
ղաթ-կաթան, 38. դարչուն-գիմս, 39. իքթ-թոս, 40. ծըռըն-ծըռըն-
ըն-լուկ, 41. իշտ-ուր, 42. հաթ-թողուն, 43. թիք-հող, 44. Նէզի-սա-
զընգան:

Վ Ի Տ Ա Կ

Յեւ նըշանվելի թըսնըյոսկու սըրպակնիս: էն շափին նշանածնիս
ուսնուս ինք, վո՛ւ, փախուս ինք: Մէր քարաքուսը ուսսա¹ կար. նը-
յանածըս էլ, յես էլ ուսսա ընք նէլիս: Ո՛րըս² էր էլ տեսիլն էն
շափը օո սո՛՞թ էր:

Քարուսը վոր կ'էլիս չէր, շափարուսին, վիճակ ինք պէնուս:
Անչուկէրթով Ձըսարլուս ինք մին ծառի տակ նըսըս տափին, օո վիճակ
պէնուս: էն վոր էոյիծէլ ընէն ա, նըսարընուս ինք ծառին տակը,
կոււուիք ծածկուս, րէյիթ ինք սուս:

Նեյեք տէսք օ՛վ ա կ'էլիս,
իրէք ծիյալօր ա կ'էլիս.
Միներ շիտուս, մինը Քըրիսուս,-
Մայրոս սուխածօծինն ա կ'էլիս:

Յա էլ էս րէյիթն ինք սուս:

"Ան" ըսէս՝ քարին ա կ'էլիս,
Սէվ սըրուտս արին ա կ'էլիս,
Յես րէզ էմ ման կ'էլի, համա
օւնըդ ի՞նչ սարէն ա կ'էլիս...

1. ուսսա - զարոյ

Ասայ՝ արագյոգյան Աննա, ծնվ. 1898թ.:

Մ Ո Ւ Ս Է Ս Գ Է Ց Ի Ն 1

Պալլուս դէյինն նէլըս² ա Մուսէս դէյուսն սաըս.
-Նէ³ մէր իրին՝ րէրլի⁴ ա ուղուս, վոր ղոնշուսն⁵ հալօղը
կ'օղանն վօշ:
Իրձգըն = Թէրնըս: Մուսէս դէյինն կ'էլիս չի: շաքի աղէն էլ
ընըս ա տեսի՛ կ'ը⁶ չի կ'էլիս:
-Տօ, Մուսէս դէյին, էրի՞ չի յէկար:
-Շաքի աղս, պէտք ա վոր մին քինիւթ⁷ քէսկին արող սաս, մին դէս-
սա քէսկին⁸ ծուխ, մին թար էլ յէղալը զասսըրս:

Այ որնաշէն, մին րէշէր էս մընալու, իրձրը վօնջ էս ուղուս,
սասօ թէլկ⁹ սա:

Մուսէս դէյինն նէլըս ա իրին րէրլի: Քըշէր ա Թէրնըս: Իրուն
չօրս ղօլը¹¹ ման ա կ'էլիս, րէզարըս: Տէսնըս ա օնչօվ չի կա՞-
սրաղը իըմըս ա: Արաղը իըմըս ա՞ քուսը կ'էլիս ա՞ ծարըն տակ Թէն-
կըս¹² ա: Մին էլ էնգոըղին ծէն ա կ'էլիս: Նէմէն հին տէնձըլ քա-
յուս ա, վէղուս: Կ'օղը սէփէթը Թողած փախուս ա: Մուսէս դէյինն էլ
սէփէթը¹³ մոր ա կուսուս¹⁴, կարդուս ա:
Չուրուսը ծուխ ա լըցնուս, ղ'իսն ման ա կ'էլիս՝ տեսուս ա
մին կապիս¹⁵ կընկա: էս Թօքարը¹⁶ սուս ա:
-Ամսն, Մուսէս դէյին, սէփէթըս տու՛ հալօղ լըցնիս: էն էլ սալիս
ա ու մին օրուդ¹⁶ էլ անկասուս, ոճէրնջ ա սալըս:
-Երի՞ էս իօլու յէկէ, վոր սալէ իս իրի, օո սալու չի՞:
Շաքի հալօղը կ'էլիս ա՞ տեսուս Մուսէս դէյին մին կապիս կըն-
կա ֆէս սէփէթըն հալօղ ըն լըցընըս:
-Մուսէս դէյին, էս ի՞նչ սէփէթ ա, ի՞նչիսն քիթապը:
-Սէփէթը ղոնշու կապը կընկանն ա, հալօղն էլ՝ քօնը, հըմի
ուղուս էս սուր, ուղուս էս սալ մը:

1. դէյին-քնոսի, 2. նէլըս-զնուս, 3. նէ-զնն, 4. րէրլի-պօհակ, 5. ղոն-
շու-հարն, 6. էր, է՞րի- իլ ուս, 7. րինիթ-լիարանոյ, 8. յէսկին-թուսն,
9. ծուխ-ծառիտ, 10. րէլկը- սահմզ, 12. Թէնկի-քննէ, 13. Թօքար-չուրը,
13. սէփէթ-կողով, 14. մոր կալիլ-վերցնել, 15. կապիս-հույն, 16. օրուդ-
լավ:

Ասայ՝ Թոշպօտու ուսուցիչ շաքիյան Արմենակը

Լ Ի Բ Է Ղ Ե Ն Ը 1

Վճրթիվէրին մէր Աննէն սասվ.
-Ա՞, յէկ, նէ ծարուկի ծիծիրէնջ² սուն, ղօրուդ³ լիպիծէլի մասը
մին քարաշէ⁴ պէ, ֆըլէ:
Յեւ էլ կաննէիկ նեյա: Մին սօխթէն⁵ յանջ կէնալըս վաթըթը
հիբէղանըս իրու-իրէսի յէկավ: Սիրաըս կաննէյ, իրէսըս օո իուսկ
Թէրավ: շաս ծարուկի ծիծիրէնջ, սաի՞ ծէր քարիթը սըվէր:
Ծարուկի ծիծիրէն էլ սաւեյ-
-Ա՞, Ծարուկ, էր ինչ ա ոսնըզը⁶, իրէսըդ ք'իւլ էս շինէլ:
-Ծարուկի ծիծ, իօսալ մը, յէլէլ չէր իրի էր ղօրուդն օո քար-
իթը, սօխիտուց հիբէղանըս սէս, սիրաըս կաննէյ, շիվարէիկ:
էն էլ սաւեյ, քի ղարթը⁶ ղուսն, սէսէլ էս, սէսէլ:

Ոտրաջը միր կալա, եկա մեր աղն ընդոնցն էլ Կերէթ արըսկ⁹ :
-Առէ, Խորէնն էս աւսէլ, իննէկ¹⁰ քէզ, -ծէն ածեցին փրթաւը¹¹ :

1. Կիրէթն-նշանած, փեսա, 2. Միծիր, Միր-քուլը, 3. Կորաքուլը, 4. Կորաքուլ-լայաքընն, 5. Կուլիկ կարծ ամա, 6. սո-
խա-դուր, 6. անը-գուլն, 7. Կուլի-միթիթ, 8. արար-վեսա, 9. Կերէթ
անիլ-պատնել, 10. Իննէկ-նքանի, 11. փրթաւ-բուրդ :

Պատմեց՝ Մարտիկյան Քաղուհի Սկրտիկի՝ ծնվ. 1896թ. :

Յէս էլ ԸՆՈՒ ՄԱՆՈՒ ԿԱՐՈՒ ՎՈՅ ՍԸՎՈՐԻՆ...
Քուլիդուրու՛մը էմու¹ աղղին մին քիրք ին աուվէլ, քի ժամու՛մը
ասի², էն էլ միր ա կուլու³ քիրքը, կաննու⁴ կ'էլիս Կէզու⁵
կուշուու :

-Էէզի, էրի...
-է...

-Մին քիրք աուվէցին Կերտա կարթուլում ժամու՛մը :
-Այալու⁶, էս աուս կարիւ չիս, վոր ասիս, կարիս վոշ սը-
վորիլ :

-Յա՛, Կէզի, սասուլում, էս սէծեր ինդէհէնց մին սըվորուլում, քի՛
աուս էլ իս շիվէրուլու :

-Յէս էլ կըտեսիմ, Կիմիկ ըլլու⁹ չընէր, ժամու՛մը ըլլու կը-
նէ, քաշլամաշ¹⁰ արէ աւսնիք, վոնք քս սասուլու :

-Ըն-թէրց-վա՛ծըս Գէ-սա՛յա՛ մար-քա՛րէ՛, -իսէհէնց ծէն իմ ածուլու :¹¹
-Տաւկարսս, դա յէս էլ կըլըսըմա՛շուգ նէ, սըվորէ :

Ավար Կիմիկի օր, մէն զարին իրգիւնը նեցանք ժամ զեպիկն
շէփթիս, փիթալ ըուլդուրցիքն էլ ինդէ ին իրի : Ընդա՛ր ամալը¹²
ասէլէն յէտքը սըրէն¹³ յէկալ էնիկիս¹⁴ :

-Յալուլում, աթար¹⁵ վճնց կասէ, դուշիւնսմաշ ինէլիքէն, կաննէլց
բոյ-բոյ ահալին վերէն ծէն աուվէլց...
-Ըն-թէրց-վա՛ծըս Գէ-սա՛յա՛ մար-քա՛րէ՛... է-փէ-րըս ա-սէ-նց, քի՛
կի՛ քու սը-վո-րէ-լի՛ գէ-նըղ չի, յէն էլ ըն-դա՛ մա՛ մար կա՛րա-յա՛
վո՛ սը-վո-րիլ... սաւէրուս գէս լէլիս ա :

-Վոյ, դամա¹⁷ կա վերէզ, էդ ի՞նչ կըրակ գիրար կըլիքս, ժամու՛մ
էլ ուղղիլ էլէլանք :

1. Ըն-թէրց-վա՛ծըս կամ Կորեդար, 2. ասիլ-կարգալ, 3. միր կալիլ-վորսնել,
4. կաննիլ-նշանել, 5. Կերէթ-մար, 6. յալուլում-որդի, 7. դուստալ-արար-
ուլում, 8. սէփէր-անըս, 9. քուլիլու-հայտնի, 10. քաշլամաշ-սկսել, 11. ծէն
ածիլ-զոտել, 12. ահալ-ժողովուրդ, 13. սըրէն-հորթ, 14. էնիկ-զավակ, 15.
արդար- աթար, 16. դուշուսնիշ-մասնել, 17. դամա-կաթիլ-Ենդիլ-
հայտնակ :

ԱՐԱՅ
(ԷՐԱՅ)

Պարզումս հարըրս յէկալ ասէց.
-Անա՛, մաննէլ մըտանին հանէ :
Եէփթ քըշէր էր. մըտանին հանէլց արալ :
Յուկու սահաթ յէտքը հարըրս կ'ինծ յէկալ, ասէց.
-Մըտանին յէտ մաթը արի :
Նիկոկոր սարաւան² իսկիսուրս ասէց, "Մին գէն անէնք, քնանք ժամ-
ւը մուս իրինք" :
Ննցինք մուս իրիլի : Մուտը իրեցինք աուս յէկանք, աւսնիք մարթս
մին կ'իր ա դարկէլ : Կ'իրէլ էր, քի "Անա՛, յուլում³ չէթէնիլ"⁴
ինծ փըռնէցին, փարըրս էլ, շորէրս էլ միր կուան : Հիմիկ էլ աղդ-
ւոր էմ, շոր դարգէր, վո՛ կ'մէս ընդոնց ասէցի. "Փարէնիս աուեր,
ամա՛, շորէրս վըր չընէք, աղդուրուքէնը ալիք գէն ա, - ամա լըս-
ցին վոշ" :
Իսկիսուրս ասէց՝ քըշէն, Քրազըղ ալոնս էլալ :
Եր դարգէլիքը՝ մարթս աղդ-սէլամէթ⁵ աուս յէկալ : Յէս ընդան
ասի. "Քէ վոր Քրազուլում հարըրս մըտընը մաթը արէլ չէր,
ճո իմ մարթն սաղ-սէլամէթ, աուս հասնըլ չէր, Կիմիկ էլ դարշուլու-
մըս Կերէթ չէր անըլ :

1. հարըր-հորաբուլ, 2. սարաւան-առաւոյան, 3. յուլում-մանապարհին,
4. չէթէնիլ-գինվորնէրը, 5. աղդ-սէլամէթ-ողջ-առողջ, 6. Կերէթ-գրույց :

Պատմեց՝ Կարպոյայան Ունա՛ ծնվ. 1890թ. :

ՏՈՒՏՈՒ ՃԻՃԻՐԻՆ՝ ԱՌՁՈՂՆԵՆ ԵՐԵՄԵՆՈՐԸ

Թե արհիվ իմ իղի, յէփ Բուզուրուսը Տուտու ճիճիՐին արհիվ ուզուու մահար մին յաղ² տըրացը յեկան:

Անըկան հեղին էլ՝ Տուտու ճիճիՐը, էղ ուզողնուն սուսմ էր:

Աւզուս ըմ իմ սիրունաւս արհիվան յաղ տըրացու սամ, կ'էք զօշ: Էղ շարք յես էլ ընդանց ասնն իմ իղի, էղ լիսէլիս պէտղան ասի:

Տուտու ճիճիՐ, ուկէնց արղըն մին թօղ տեսնինք, օրուդ³ կընը կրտանք, օրուդ կընը զօշ սալ լենք:

Փըթալըն¹ էլ վերտ ճիճաղեցին, սմա ասին՝ թօղ կ'էն:

Ընդա վերտ, հէնց էն ընէրն էլ ուզողնին յեկան: Անըկան ախան, հօվան կացան: Մէնք էլ, Տուտու ճիճիՐն էլ, յես էլ, արղին հօվան կացանք՝ արհիվան արկցեցին:

Չուրու՝ հիմիկ էլ օրուդ կէնքմ էնինն աէսէլի պէտղն էլ սարմ էն. "Քէ վօր դու յէլէլ լիՐ իղի՝ մէնք էլ մին-մինու թիթենէլ լենք իղի:

1. ճիճիՐ-բուչր, մորաբուչր, 2. յաղ- օտար, 3. Օրուդ-լազ, 4. Փըթալըն- բուչր, 5. Ընդուս-մինու

Պամնց՝ Մարտիկյան թագուհի Մկրտիչի՝ ծնվ. 1896թ.:

Բ Ա Ղ Բ Օ Ղ ՈՒ Մ¹

Թողողուսմին նէլիս ինք իրին, հաճողը քաղում ինք, պիրքմ ինք սուրուս² պէզընը իւրընը վերէն փըրքմ ինք: Կարանը մահար էլ մարունում³ ինք կար սուլուս: Կ'ինի շինէլի մահար էլ պիրում ինք փուրում⁴ մէլը ընընընը Կոխաղմ ինք, յէղան էղիշան⁵ շիրեն էլ սընդում ինք, ըրքմա⁶ էլ ինք շինքմ:

Մէր ճիճիՐին վերգիւու⁷ ին իղի: Մարքընս⁸ օտ հեղիս⁹ սարմ ին իւրի:

Աման ասած, տըրք ար, ի՞շտէլ ինք սինուու, ասուու, էլ սըթու¹⁰, տըր-տըր լիքա, սուրուն էլ, մարալուն էլ:

Իլիկ քօզմիշ¹¹ սնիկնիքն ըրիքնընըն էլ ին յարղըմ¹² սնքմ, յունքի հէնց արղա ու կ'ինի լինք քաշքմ. ընդօնց մահար էլ էնդիզի սուշուղ, հաճողու ըրքմա, լւմիշ, թութու գաստէլ¹³, զօվմէ ինք

սարքում: Ի՞վ¹⁵ արղէս, էն օրէրք...

1. Թողողուս-վերջին յայգընը, 2. սուր-թակ, 3. մարալ-մարուն, 4. փուր-նման, փունը, 5. էղիշ-ակիշ, 6. ըրքմա-տուի, զոչար, 7. վերգիւու-ընթատու, արղա, 8. մարք-մորաբուչր, 9. նէլի-մարք, 10. սըթու-տըր-քաշար, 11. քօզմիշ-քանդակ, 12. յարղըմ-օղնուբուն, 13. գաստէլ-արշարի գաստալմած թարանթունն ուսմիք, 14. զօվմէ-ղոշարի գաստալմած ուսմիքի ծնակ, 15. Ի՞վ-ուր:

Պամնց՝ Առաքելյան - Առալթնյան Եղիսարք, ծնվ. 1897թ.:

Ք Ա Ք Ք Ը

Շա արն ըմ մըրացել, յունքի արքականու¹ ինսն ըմ: Կօնց է-լալ, Կօնց էլալ զօլ /տուն կ'իւր/ նէլենն էլ սուլուն: Էս դուն-իւն³ սնէ փըթալըն էլ նէլու վէնք, արղականը միր կալածն իստ ընէլ լն, յէկէլ լենք իղի իսէ⁶ էս հեթեթ սսէլ ըմ իղի: Էնդի՝ Բուզուրուսը ին ունընք յունքն կ'արղէնք: Իսէլենց էլ քան կըլն, սման ասած, ի՞նչ ա արէլ էս յաջը քէ: Սուրգուն⁸, քէսն⁹, իսէլենն յէկէլ ս, իսէլենց էլ նէլու վարքանը: Ինկին էլ, յէկան ասին. Դիէլուվոք սուրգուն⁷ մարթըկընէրնս, տրիկնս էլ, փըթալ էսկէր ին իղի: Ցէս ընըքանցն, հօրանց ասի. "Եղա¹² արք, շա յուն-փաւս միրնիք զօշ, պաշար միր կալէք: Գիւնիքն էլ կ'արղէնք, մին էլ աէսէս յես թէրանք, մըր մալ ու մուլըն¹⁵ ար կաննընք, թէ չէ պէտուու վէն՝ օտ ասնէն":

Ենքնք ստէրգուն՝ ըիքով, կընսըքով: Իրէրք էլ յիր քըսն սուն յա յէլէլ հայուսէն կար իղի մէր Բուզուրուսը, վօր ստէրգուն նէ-ցին. յես թէրանուս իպպուն սուն սնշաղ¹⁶ մըրան: Էն էլ սմմէն սու-նէն յա¹⁷ մինն էր սաղ¹⁸, յա յօրկուն-իրէրք: Խաղք ըմ ուրուր պիրում, նէղանս վօշ, արղա, ըսօրէն կ'տնօնց էլ, իւսմօնց էլ մը-լանքմ էմ:

Պամնց՝ Քևոսյան Մարիամ Գրիգորի՝ ծնվ. 1885թ.:

1. արքականու-սարիքով, 2. ինսն-մարտ, 3. դունյա-աշխարհ, 4. փը-թալըն-բուչր, 5. նէլէլ լն-լի լինի, 6. իսէ-թն, 7. հեթեթ-գուլուս, 8. սուրգուն-սարք, 9. քէսն-լարդ, 10. էսկէր-գիւլոր, 12. թէգ-չուս, 13. պաշար-գաթ, 14. յօլ-ճասար, 15. մալ ու մուլըն-ուսնեցվածք, 16. սնշաղ-հաղի, 17. յա-կամ, 18. սաղ-ամբողջ:

Սէղական Համֆոյին սուսու կըրըզ էր ինկէլ իղի:
 Համֆոս ուզում էր իղի Քւմէն քըսընյոյուս արուական ընին մին
 պէնի արնի, վոր մարթ քէրնա, պէն անը:
 Կընըզը ուզում էր իղի:
 -Անում չիմ, իմ քորֆա ըրինն էն արամ դուսէյն քըցըլ մը, ու-
 զում չիմ, -լէլիս էր իղի կընըզը:
 Ամսա Համֆոս լիսէյ վոչ:
 Մին հէնքիսա ըսովոյ էր, մին աուկուր ըսովոս, սան մարթիկը ու
 զօնչիսին յէկան զօնն կ'էղին ձուզը, Քիրքորին իրեսին պաշէյին,
 հաղու արինն:

Ռիմրը՝ Ձանին լէլիս էր, պիտիկ Գալուն չէզուն իըզուէն ծն էր
 անում.

-Քիրքոր, էս իշուէյ իս նէլիս, ի՛ն՛ Քիրքոր:
 Քիրքորը շիւ-շիւս յէքըն էր մըքըզ անըս: Տէնում էր իէլա կ'է-
 դին Թաղին կանսած ին ընդօնք, իօ իէզին յերիշքասուով աշկէրն էր
 սըրփըմ: Դիմէ էրուն քըշուէն վէզում, յա յերիշքն էր ինկնում:

Մին էլ յէս նայէս, կ'էլը ծասկըզէլ էր դէֆին յէքըն:
 Ընդանէ յէքըն Քիրքորը յէքին էր մընըս:

-Ձ էկ, հա Քիրքոր շան, յէկ հա, հասանք հա, -ըրինն ծէն սալով
 նէլըս էր Համֆոս, շիւկէին մին իէյթէ, մէլըմ մին քանը հայ ու
 պանըր ու մին յոկուս դէսսա ծուկ /Քի՛ն՛նն/:

1. Արեւոյան Մ. - Հայոց լեզվի անտոլոյուն, Երևան, 1965:
2. Արասյանյան Ա.Ա. - Գրաքարի ծնունդը, Երևան, 1958:
3. Արասյանյան Ա.Ա. - Հայերենի դերբայները և նրանց ձևաբանական նշանակությունը, Երևան, 1968:
4. Աղայան Հ. - Միջուկ բարբառը, Երևան, 1954:
5. Աղայան Հ. - Լեզվաբանության ներածություն, Երևան, 1968:
6. Աղայան Հ. - Գրաքարի քերականություն, Հ.Ս. Երևան, 1964:
7. Աճառեան Հ. - Հայ բարբառագիտութիւնն, Հիմնեան ազգագրական ժողովածու, հատոր Ը, Մոսկվա-Նոր-Նախիջևան, 1911:
8. Աճառեան Հ. - Հայոց լեզվի պատմություն, Գ.Ի-ին, 1940: Հայոց լեզվի պատմություն, Գ.Ձ-րդ, 1951:
9. Աճառեան Հ. - Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, 1-5 հատորներ, Երևան, 1950-1965:
10. Աճառեան Հ. - Հայերեն գրատական բարբառն, Հոսեան ազգագրական ժողովածու, Գ.Ք. Քի՛ն՛ն, 1918:
11. Աճառյան Հ. - Քննություն պոլսահայ բարբառի, Երևան, 1941:
12. Աճառյան Հ. - Քննություն Վանի բարբառի, Երևան, 1952:
13. Աճառյան Հ. - Քննություն Համշենի բարբառի, Երևան, 1947:
14. Աճառյան Հ. - Քննություն Աշխաղի բարբառի, Երևան, 1958:
15. Աճառյան Հ. - Հայերէն արմատական բարբառն, Գ.Ի-6, Երևան, 1926-85:
16. Աճառյան Հ. - Քննություն նոր Նախիջևանի բարբառի, Երևան, 1925:
17. Աճառյան Հ. - Քննություն նոր Հուղայի բարբառի, Երևան, 1940:
18. Աճառյան Հ. - Ուսումնասիրություններ հայկական բարբառագիտության (քննություն Դարաքաղի բարբառի), 1901:
19. Աճառեան Հ. - Թուրքերէն փոխառությունները հայերէնում, Հիմնեան ազգագրական ժողովածու, 1908:
20. Առաքելյան Վ. - Թամանակալից հայերենի հնչյունաբանություն, Երևան, 1950:
21. Առաքելյան Վ. - Թամանակալից հայերենի հոլովների ու հոլովական կապակցությունների կիրառությունն նշանակությունները, Երևան, 1957:
22. Առձեռն բարբառն Հայկական լեզուի, Վանսեիկ, 1865:
23. Ասատրյան Մ. - Ուրմիայի (Խոյի) բարբառը, Երևան, 1962:
24. Բաղդասարյան-Քաֆալյան Ս.Մ.Չո բարբառը, Երևան, 1957:

- 25. Բաղրամյան Ռ., Գերսիմի բարբառային քարանդղ, Երևան, 1960 :
- 26. Բաղրամյան Ռ., Շամսիի բարբառը, Երևան, 1964 :
- 27. "Քիւրակն" հանդեսի 1898-1900 թթ. համարները:
- 28. Գասադյան Հ., Հայերը նիկոմեդոն գաւառին մըջ, Ե. Գուլիս, 1913:
- 29. Գրիգորյան Ա., Հայ բարբառագիտության դասընթաց, Երևան 1957:
- 30. Դաւիթ Բեկ, Արաբկիլիի Գաւառարարողը, Վիեննա, 1919:
- 31. Հիւրշման, Հին հայոց սնույտ անուանները, Վիեննա, 1907:
- 32. Արիբյան Ա., Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1953:
- 33. Արիբյան Ա., Հայերենի նորահայտ բարբառների մի նոր խումբ, Երևան, 1958:
- 34. Արիբյան Ա., Հայոց լեզվի պատմության ուսումնասիրության ներածություն, Երևան, 1937:
- 35. Արիբյան Ա., Հայերեն մի քանի նորահայտ բարբառներ, Երևան, 1955:
- 36. Արիբյան Ա., Հայերեն բարբառների մի նոր ծյուղ, Երևան, 1930:
"Գեամամալարանի" "Գիտական աշխատություններ"
Հ. 11 :
- 37. Ասփանցյան Գ., Ուրարտուի պատմություն, Երևան, 1940 :
- 38. Ասփանցյան Գ., Հայոց լեզվի պատմություն, Երևան, 1961 :
- 39. Մեր Ջմիռնիան, Փրեզնո, 1952 :
- 40. Ակրաշյան Հ., Կարևո բարբառը, Երևան, 1952 :
- 41. Մուրադյան Հ., Կարնանի բարբառը, Երևան, 1960 :
- 42. Ասևկ Գ. ժամանակակից հայոց լեզվի դասընթաց, Երևան, 1955 :
- 43. Ջահուկյան Գ., Հին հայերենի հոլովման սիստեմը և նրա ծագումը,
195
- 44. Ասևկ Գ. Հայոց լեզվի շարահյուսություն, Երևան, 1959 :

ԲՈՎԱՆ ԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՐԱՌՈՒ ԽՈՍԷ, ...	4-5
Ներածություն	6
Տնօնդատություններ Բուրգուրի հայ գաղթականի մասին	6
Տուրգուրի բարբառը	6-29
Առաջին գլուխ, հնչյունաբանություն	80
Ա հնչյունաբանություն	80
Բ հնչյունաբանություն	81
Չայնավորների փոփոխությունները	81-79
Սրկորդ գլուխ, Հասարակություն	80
Դոյական սնուն	80-165
Երրորդ գլուխ, Բառապատկերություն	166
Բառապատկերի շեքները	166-175
Չորրորդ գլուխ, Հավելվածներ	176
Բառացանկ զբաղաբից Բուրգուրի բարբառ	176-195
Բարբառային բաների բառարան	196-219
Բուրգուրի ժողովրդական բանահյուսություններից	220-233
Օգտագործված գրականություն ցանկ	234-235
Բովանդակություն	236

ՆՐՄԱՍ ԱՆԲՐԱՆԻ ՄԱՐՏՅԱՆ
НЕРСЕС АЛЕКСАНОВИЧ МЕРТЧЯН

ԲՈՒՐՈՒՆԻՐԻ ԲԱՐՔԱՌԸ

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Ազգագրության և հնագիտության
և Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտների
գիտական խորհուրդի նրի որոշմամբ

Պատ. խմբագիր՝ Ա. Ա. ԱՐԲԼԱՄՅԱՆ

ՎՃ 05552 Պատվեր 471 Հրատ. 5494 Տպաքանակ 400

Հանձնված է արտադրության 30/VI 1971 թ.:

Վտրագրված է տպագրության 17/V 1970 թ.:

Տպագր. 14,88 մամուլ, հրատ. 12,6 մամուլ, բուրդ Նճ 1, 60×90^{1/16}
Գինը 1 ո. 36 կ.:

Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչության էջմիածնի տասարան

613

Грѣр 1 а. 36 к.

12.